

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

ВІСНИК

УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Заснований у 2007 році. Виходить тричі на рік.

№ 3 (39)

2020

Л Ъ В І В 2 0 2 0

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24618-14558ПР від 20.11.2020.

Збірник «Вісник Університету банківської справи» включено до Переліку наукових фахових видань України з економічних наук, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук і ступеня доктора філософії на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 866 від 02.07.2020 – категорія «Б»

Рекомендовано до друку вченою радою Університету банківської справи
(Протокол № 5 від 29 грудня 2020 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор економічних наук, професор **А. Я. КУЗНЕЦОВА**
(*головний редактор*)

доктор економічних наук, професор **Г. М. АЗАРЕНКОВА**
доктор економічних наук, професор **О. І. БАРАНОВСЬКИЙ**
доктор економічних наук, професор **О. Д. ВОВЧАК**
доктор економічних наук, професор **О. О. ДРУГОВ**
доктор технічних наук, професор **А. А. ЗАСЯДЬКО**
доктор економічних наук, професор **І. С. КРАВЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **О. О. ЛАПКО**
доктор економічних наук, професор **Б. І. ПШИК**
доктор економічних наук, професор **В. С. РУДНИЦЬКИЙ**
доктор філософських наук, професор **З. Е. СКРИННИК**
доктор економічних наук, професор **Р. А. СЛАВ'ЮК**
доктор економічних наук, професор **Н. В. ТКАЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **Б. В. САМОРОДОВ**
доктор технічних наук, професор **В. М. ЧАПЛИГА**
доктор наук, професор **Еріх КЕЛЛЕР**
доктор економічних наук, професор **Арвідас ПАШКЕВІЧУС**

доктор економічних наук, доцент **М. Е. ХУТОРНА**
(*відповідальний секретар*)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Університет банківської справи
вул. Січових Стрільців, 11,
м. Львів 79007

E-mail: visnuk@ubs.edu.ua (відповідальний секретар),
сайт видання: visnuk.ubs.edu.ua.

*При передруку матеріалів, опублікованих у збірнику,
посилання на «Вісник Університету банківської справи» обов'язкове.*

УДК 336.71.078.3

РОЛЬ І МІСЦЕ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Швець Наталія Романівна,

доктор економічних наук, професор,
проректор з навчально-методичної роботи,
Університет банківської справи

e-mail: shvetzn@ubs.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-0915-9918

Акритов Андрій Анатолійович

аспірант,
Університет банківської справи

e-mail: verum-boss@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7912-8645

Анотація. Проведено науково-методологічне дослідження ролі та місця системи запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в системі державного фінансового контролю. У контексті форм здійснення функцій держави щодо специфіки видів діяльності уповноважених державою органів та особливостей державного фінансового контролю подано логічний ланцюг взаємозв'язку понять «фінансовий контроль», «державний фінансовий контроль», «протидія легалізації незаконних доходів». У результаті історико-гносеологічної розвідки наведено авторський погляд на фінансовий моніторинг як підсистему цілісної системи протидії легалізації незаконних доходів у державі. Обґрунтовано методологічний підхід до функціонування протидії легалізації незаконних доходів, згідно з яким фінансовий моніторинг розглядається більшою мірою як елемент державного фінансового контролю і меншою мірою — елемент фінансового контролю (у частині первинного фінансового моніторингу, що може здійснюватися недержавними органами).

Ключові слова: функції держави; державний фінансовий контроль; фінансування злочинної діяльності; доходи, одержані злочинним шляхом; фінансовий моніторинг.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 12.

THE ROLE AND PLACE OF FINANCIAL MONITORING IN THE SYSTEM OF PUBLIC FINANCIAL CONTROL

Shvets Nataliya,

Doctor of Economics, Professor,
Vice-rector of the Educational and Methodical Work,
Banking University

e-mail: shvetzn@ubs.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-0915-9918

Акритов Andriy,

Ph. D. student,
Banking University

e-mail: verum-boss@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7912-8645

Abstract. In the presented article the authors conduct a scientific and methodological study of the role and place of the system of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing the proliferation of weapons of mass destruction in the system of public financial control.

Based on the results of the study, the authors consider control as one of the methods of state-authorized bodies in the implementation of supervisory and control form of state functions, which is manifested in systematic monitoring and verification of the operation of the object of a social, industrial or other process. authorized persons in order to counteract something undesirable, detection, prevention and cessation of illegal behavior by the object of observation.

State financial control is defined by the authors in the article as the activities of public authorities and management within the control and supervisory form of state functions, which is represented by a set of forms, methods and tools of control by which these bodies receive information about the actual state of affairs, distribution and use of public financial resources at all levels of the public sector of the economy in order to detect, prevent and stop illegal behavior by the object of observation.

In the context of the author's vision, the study presents a logical chain of interrelation of the concepts of «financial control», «public financial control», «countering the legalization of illegal income». The emphasis is on the author's view on financial monitoring as a subsystem of a holistic system of combating money laundering in the state. The methodological approach to the functioning of counteraction to money laundering is substantiated, according to which financial monitoring is considered more as an element of state financial control and to a lesser extent as an element of financial control (in terms of primary financial monitoring that can be carried out by non-governmental bodies).

Keywords: state's functions; state financial control; financing of criminal activity; proceeds of crime; financial monitoring.

JEL Classification G20, O16

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 12.

РОЛЬ И МЕСТО ФИНАНСОВОГО МОНИТОРИНГА В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

Швец Наталья Романовна,

доктор экономических наук, профессор,
проректор по учебно-методической работе,
Университет банковского дела

e-mail: shvetzn@ubs.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-0915-9918

Акритов Андрей Анатольевич,

аспирант,
Университет банковского дела

e-mail: verum-boss@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7912-8645

Аннотация. Проводится научно-методологическое исследование роли и места системы предотвращения и противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения в системе государственного финансового контроля. В контексте форм осуществления функций государства о специфике видов деятельности уполномоченных государством органов и особенностей государственного контроля подается логическая цепь взаимосвязи понятий «финансовый контроль», «государственный финансовый контроль», «противодействие легализации незаконных доходов». В результате историко-гносеологичной разведки дается авторский взгляд на финансовый мониторинг как подсистему целостной системы противодействия легализации незаконных доходов в государстве. Обоснованно методологический подход к функционированию противодействия легализации незаконных доходов, согласно которому финансовый мониторинг рассматривается в большей степени как элемент государственного финансового контроля и в меньшей степени — элемент финансового контроля (в части первичного финансового мониторинга, может осуществляться негосударственными органами).

Ключевые слова: функции государства; государственный финансовый контроль; финансирование преступной деятельности; доходы, полученные преступным путем; финансовый мониторинг.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 12.

Вступ. Сучасні умови розвитку фінансових відносин у світі характеризуються цілою низкою потенційних і реальних ризиків, а також непередбачуваністю подальших процесів розвитку. Фінансова система, сама того не бажаючи, втягнута в масу протиправних дій та бізнесів у силу їхнього активного розвитку в останні роки та необхідності фінансових ресурсів для їх функціонування, які, зрозуміло, проходять через канали фінансової системи. Досить часто на всіх ланках фінансової системи відбувається маса операцій, що потребують ретельного відслідковування і контролю щодо їхньої законності, а в деяких ситуаціях і негайного реагування.

Фінансова система України не є винятком з такої ситуації. Представлена вище ситуація ускладнюється

в Україні ще й низьким рівнем фінансової культури, значним рівнем тінізації економіки, а як наслідок — браком фінансових ресурсів, проведенням воєнних операцій на Сході країни, у результаті чого відбувається фінансування тероризму і незаконний обіг зброї. У таких умовах беззаперечним стає факт необхідності формування ефективної системи боротьби з незаконним фінансуванням злочинної діяльності в Україні, важливою частиною якої є запобігання і протидія легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, чим займаються суб'єкти фінансового моніторингу.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питанням фінансового моніторингу, його напрямів, за-

вдань та організації присвячено чималу бібліографію, зокрема представлену роботами О. Акімової, С. Єгорицевої, С. Каднічанської, Т. Кривцової, Б. Сюркало та ін. Аналіз наукових джерел, у яких розкриваються наведені питання, засвідчує значний ступінь запозичень із методології юридичних наук у поясненні функцій та організації системи функціонування фінансового моніторингу, оскільки з його наукового трактування досить часто виключається фінансова складова, а наголос робиться на організації самого процесу моніторингу.

Важливим, на наш погляд, є дослідження системи запобігання і протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в контексті функціонування її як складової державного фінансового контролю. Увагу цим питанням приділено в роботах таких учених, як: Г. Бестер, С. Буткевич, В. Виговська, О. Воронкова, С. Гарфілд, О. Глущенко, С. Гуржій, О. Десятнюк, С. Дмитров, О. Куришко, Дж. Меннінг, К. Мюррей, О. Підхонний, Н. Рекова, Д. Сікларі, Дж. Соуза, А. Хмелюк тощо. Разом з тим більшість вітчизняних досліджень у цій сфері стосуються суто питань імплементації зарубіжного досвіду боротьби з відмиванням грошей і протидії фінансуванню тероризму шляхом запровадження в Україні інструменту фінансового моніторингу, а тому співмірність і взаємозв'язок інституцій фінансового моніторингу та інституцій реалізації державного фінансового контролю розкрито в них недостатньою мірою. З другого боку, недосконалість теоретичних положень щодо передумов і необхідності формування системи фінансового моніторингу призвела до дискусійності відображення підсистеми фінансового моніторингу в структурі системи державного фінансового контролю і низки можливих напрямів її розвитку. Саме викладені положення і виступили основою для проведення представлених в цій статті досліджень.

Результати дослідження. Питання щодо функцій держави є одним із важливих теоретико-практичних

питань з огляду на соціально-економічне призначення і цінність держави, місце в системі суспільних відносин. Функції, які здійснює держава, здебільшого визначають її структуру, механізм функціонування, особливості взаємодії з іншими суспільними інститутами. Саме через реалізацію певних функцій держава впливає на суспільство і виконує ті завдання, які вона отримує від останнього, їх зазвичай називають суспільними цілями діяльності держави. Реалізація державою своїх функцій відбувається в певних формах. Під формами здійснення функцій держави в науці розуміють або особливі види діяльності державних органів щодо реалізації своїх владних повноважень, які визначаються насамперед місцем і компетенцією того чи іншого органу в державному механізмі, або однорідну за зовнішніми ознаками діяльність органів держави, яка пов'язана з реалізацією нею своїх функцій [1, с. 250]. Виходячи з такого розуміння здійснення функцій держави, можна свідчити про наявність певних форм цієї діяльності, які визначаються за певними критеріями. За критерієм специфіки виду діяльності, яку здійснює уповноважений державою орган у процесі реалізації належної функції, виокремлюють: 1) нормотворчу (у тому числі законодавчу) форму здійснення функцій держави, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо видання нормативно-юридичних актів; 2) виконавчу форму здійснення функцій держави, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо повсякденної, поточної роботи, пов'язаної з виконанням функцій держави; 3) судову форму здійснення функцій держави, тобто діяльність уповноважених державою органів щодо здійснення правосуддя; 4) контрольно-наглядову форму здійснення функцій держави, тобто діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо контролю виконання всіма суб'єктами, які перебувають у сфері юрисдикції держави, вимог чинного законодавства та покладених на них функцій (рис. 1).

Рис. 1. Форми здійснення функцій держави в контексті специфіки видів діяльності уповноважених державою органів

Примітка. Складено за [2, с. 58—59].

Функції держави реалізуються за допомогою відповідних методів, способів і прийомів. Їх розглядають

як методи державного впливу на суспільство загалом і на соціального суб'єкта зокрема. Тобто під методами,

що забезпечують реалізацію функцій держави, слід розуміти сукупність засобів, способів і прийомів діяльності уповноважених державою органів та осіб (насамперед державних органів і посадових осіб), пов'язаних із цілеспрямованим або опосередкованим впливом на поведінку соціальних суб'єктів для вирішення завдань і функцій, які стоять перед державою [3, с. 50]. Одним із таких прийомів, який застосовується в основному в рамках контрольно-наглядової форми здійснення функцій держави, є контроль.

Сам термін «контроль» з'явився кілька століть тому. Словник іншомовних слів визначає контроль (від *франц.* «controle») як перевірку або спостереження з метою перевірки. Французьке слово «controle» утворилося від латинського префікса «contra», що означає «протидію», «протилежність» до того, що виражено у другій частині слова, наприклад «контрреволюція», «контрманевр». У другій частині слова «контроль» міститься слово «роль» (від *лат.* «role»), тобто «міра впливу, значення, ступінь участі в чомусь». «Ступінь участі у чомусь» — одне з тлумачень слова «роль», його слід розглядати як «здійснення будь-якої дії» [4, с. 5—6]. У такому сенсі поняття «контроль», окрім «перевірки», набуває іншого змісту — протидії чомусь небажаному.

У цьому контексті підтримуємо думку науковця Н. Фоміцької, що правильнішим буде тлумачення поняття «контроль» як перевірки, а також спостереження з метою перевірки, для протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження і припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь [5, с. 27].

Великий внесок у розкриття поняття «контроль» зробила Л. Дікань. У монографії вона зібрала визначення багатьох авторів, а також тлумачення словників. Усі визначення були згруповані й поділені за підходами. Сформульовано п'ять підходів, за якими контроль — це:

1. Певний нагляд або спостереження.
2. Замір та аналіз виконання планів.
3. Повторне повернення до раніш розглянутого поняття.
4. Протистояння документальним твердженням, тобто свідомої протидії тієї інформації, що міститься в документації суб'єкта господарювання, який перевіряють.
5. Принцип, стадія процесу або елемент управління.

Дослідниця вказує на неповноту розкриття питання. Здебільшого, автори висвітлюють одну із сторін поняття, тому вона згрупувала їх за такими підходами. Тобто тлумачення не розкривають повною мірою суть терміна, а висвітлюють його лише частково. На думку Л. Дікань, «...загальне визначення поняття "контроль" слід розуміти як систему відносин з приводу систематичного спостереження і перевірки ходу функціонування відповідного об'єкта деякого суспіль-

ного, виробничого або іншого процесу контролюючими органами, установами, уповноваженими особами з метою встановлення відхилень об'єкта контролю від заданих параметрів» [6, с. 8—17].

Хочемо висловити свою незгоду з таким підходом, оскільки з вищезазначеного тлумачення неявно проглядається мета контролю, яка виявляється у протидії протиправній діяльності спостережуваного об'єкта. А тому вважаємо за доцільне розглядати контроль як один із прийомів уповноважених державою органів у рамках виконання наглядово-контрольної форми здійснення функцій держави, який виявляється в систематичному спостереженні і перевірці ходу функціонування відповідного об'єкта деякого суспільного, виробничого або іншого процесу органами контролю, установами, уповноваженими особами з метою протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження і припинення протиправної поведінки з боку об'єкта спостереження.

Слідуючи логіці нашого дослідження, наступним кроком стає наближення його до фінансової науки, яка лежить в основі нашої наукової розвідки. Отож, розглянемо фінансовий контроль як різновид загального прийому уповноважених державних органів під назвою «контроль». Загальноприйнятою є думка, що фінансовий контроль є вужчим поняттям, ніж «контроль», і охоплює лише частину, що відповідає за фінансові відносини. Так, Л. Гуцаленко, В. Дерій і М. Коцупатрий визначають фінансовий контроль як комплексну й цілеспрямовану фінансово-правову діяльність органів фінансового контролю або їхніх підрозділів (представників), а також осіб, що уповноважені здійснювати контроль [7, с. 6]. Контроль базується на положеннях актів чинного фінансового законодавства. Суть його полягає в тому, щоб визначити фактичну законність фінансово-господарської діяльності на спостережуваному об'єкті, і спрямований на забезпечення дотримання положень фінансової дисципліни. Крім того, він має бути спрямований на виявлення раціональності в ході формування, розподілу, володіння, використання і відчуження активів. Фінансовий контроль передбачає перевірку господарських і фінансових операцій щодо їхньої достовірності, законності, доцільності й ефективності.

При цьому зазначені науковці державний фінансовий контроль розглядають як різновид фінансового контролю, що здійснюється відповідними органами державного фінансового контролю. Він звужує поняття контролю лише до тієї сфери, яка стосується державної власності та державних коштів і полягає в установленні фактичного стану справ щодо дотримання вимог чинного законодавства на спостережуваному об'єкті, який розпоряджається державним майном і державними коштами.

Залежно від аспекту, в якому розглядається поняття «державний фінансовий контроль», усі теоретичні

концепції можна об'єднати у три групи, відповідно до яких «державний фінансовий контроль» розуміють як: функцію державного управління; діяльність органів державної влади та управління; систему економічних відносин, контрольних дій, спостереження і перевірки.

Державний фінансовий контроль являє собою сукупність форм, методів та інструментів контролю, за допомогою яких органи державного фінансового контролю одержують інформацію про фактичний стан справ щодо процесів формування, розподілу і використання державних фінансових ресурсів на всіх рівнях державного сектору економіки, порівнюють отримані дані з цільовими або нормативними вимогами, визначають розміри і причини виявлених відхилень, уживають заходи, спрямовані на їх усунення, недопущення і попередження в майбутньому, з метою підвищення ефективності підготовки, ухвалення та реалізації управлінських рішень у сфері управління державними фінансовими ресурсами [8, с. 161—168].

Бачимо, що у представленому визначенні також відсутнє звернення контролю до протидії злочинним діям спостережуваного об'єкта. Слідуючи же парадигмі нашого дослідження і його предметові, вважаємо за доцільне під державним фінансовим контролем розуміти діяльність органів державної влади та управління в межах контрольно-наглядової форми здійснення функцій держави, яка представлена сукупністю форм,

методів та інструментів контролю, за допомогою яких зазначені органи одержують інформацію про фактичний стан справ щодо процесів формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на всіх рівнях економіки з метою виявлення, попередження і припинення протиправної поведінки з боку об'єкта спостереження.

У цьому контексті важливим видається встановити взаємозв'язок і взаємозалежність категорій «державний фінансовий контроль» і «протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» з метою встановлення передумов її формування.

Опираючись на наші попередні тези, діяльність щодо протидії протиправним діям ми заклали в мету проведення державного фінансового контролю, а отже, і протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення може слугувати метою проведення державними органами фінансового контролю. Однак разом з тим ми повинні розуміти, що легалізація незаконних доходів пов'язана не лише з державними коштами, а тому охоплює не лише сферу державного фінансового контролю, а й великою мірою стосується області фінансового контролю (рис. 2).

Рис. 2. Логічний ланцюг взаємозв'язку понять «фінансовий контроль», «державний фінансовий контроль», «протидія легалізації незаконних доходів»

Примітка. Авторська розробка.

Отож, діяльність, спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, розглядатимемо як більшою мірою елемент державного фінансового контролю і дещо меншою мірою як елемент фінансового контролю.

Поряд із поняттям протидії легалізації незаконних доходів інколи застосовується термін «відмивання брудних грошей». Поняття «відмивання» грошей має цікаву історію. Термін «відмивання» грошей має цікаву історію. Термін «відмивання» грошей з'явився на початку 20-х рр. XX століття у США, коли злочинні угруповання вкладали кошти, отримані від своєї гангстерської діяльності, у мережу належних їм пралень

для легалізації цих доходів. Основною метою злочинних організацій було одержання надприбутків, які слід якось легалізувати (відмити). Інакше зникає сенс у їхній діяльності. Відомому ґанґстерові Аль Капоне важко було витратити отримані нечесним шляхом гроші під пильною увагою американських спецслужб, він створив величезну мережу пралень із дуже низькими цінами. Було важко простежити реальну кількість клієнтів, тому доходи можна було писати для цих закладів будь-які. Звідси і пішов вислів «відмивати гроші» [9, с. 150].

У наукових доробках протидія легалізації незаконних доходів асоціюється з поняттям «фінансовий моніторинг», тому, беззаперечно, ми повинні спрямувати своє дослідження на цю категорію. Узагалі, використання терміна «моніторинг» (*лат. monitor* — той, хто попереджує), що розумівся як система безперервного спостереження, вимірювання та оцінки стану навколишнього середовища, бере свій початок зі Стокгольмської конференції ООН 1972 року з навколишнього середовища. Проте в короткі строки це поняття вийшло за рамки виключно екології й у наш час входить до понятійного апарату різних сфер діяльності. У західних країнах фінансовий моніторинг найчастіше розуміють як спостереження та аналіз фінансових показників, фінансових потоків, виконання бюджетів, тобто є найбільш наближеним до поняття «фінансовий контроль».

Щодо створення системи протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму, термін «фінансовий моніторинг» набув поширення з початку століття. Застосований у цьому сенсі, він має російське походження й уперше був офіційно використаний наприкінці 2001 року як складова назви уповноваженого органу Російської Федерації з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, — Комітету фінансового моніторингу [10, с. 53].

У вітчизняній науці фінансовий моніторинг розглядається як специфічний різновид державного фінансового контролю, який проводять уповноважені державні органи та установи, що обслуговують здійснення фінансових операцій, відстежують і фіксують фінансові операції, які відповідають визначенням за законом критеріям сумнівності, аналізують одержану інформацію про сумнівні операції з метою виявлення схем і механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Однак ми не повністю згодні з такою думкою, оскільки з такого тлумачення повністю «випадає» первинна ланка фінансового моніторингу, яка здійснюється недержавними органами.

Науково-практичний погляд дає нам визначення, згідно з яким під фінансовим моніторингом розуміють сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та про-

тидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [11].

Таке визначення повністю підтверджує правильність нашого методологічного підходу до функціонування протидії легалізації незаконних доходів більшою мірою як елементу державного фінансового контролю і меншою мірою — елементу фінансового контролю (у частині первинного фінансового моніторингу, що може здійснюватися недержавними органами).

Проведені нами дослідження дають можливість стверджувати, що поняття терміна «фінансовий моніторинг» дещо відрізняється від тлумачення дій, пов'язаних із протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, у закордонній практиці, де вживається більш точне поняття «фінансова розвідка» (*financial intelligence*), тобто розкриття інформації про фінансові операції економічних суб'єктів і викриття (зниження латентності) фінансових злочинів, передусім саме перерахованих, із акцентом на найбільш розповсюджений метод виявлення легалізації доходів — нагляд або спостереження. Таке специфічне використання звужує зміст моніторингу в розрізі об'єкта, предмета, суб'єктів.

З другого боку, у поняття «фінансовий моніторинг» додаються елементи, які не властиві державному фінансовому контролю з позицій інституційного забезпечення (перетин компетенцій із правоохоронними органами, зокрема в аспекті слідства) і з позицій належності до інших функцій управління (ужиття заходів із запобігання і протидії — це вже коригування фінансових процесів на підставі результатів контролю через функції планування, організації та стимулювання) [12, с. 11].

Висновки. Отож, проведене науково-методологічне дослідження дозволяє обґрунтувати методологічний підхід щодо функціонування протидії легалізації незаконних доходів, згідно з яким фінансовий моніторинг розглядається більшою мірою як елемент державного фінансового контролю і меншою мірою — елемент фінансового контролю (у частині первинного фінансового моніторингу, що може здійснюватися недержавними органами).

Досліджуючи систему фінансового моніторингу, ми зробили акцент на фінансовій частині протидії протиправним діям, спрямованим на відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму і розповсюдження зброї масової знищення, розглядаючи певним чином фінансовий моніторинг як підсистему цілісної системи протидії легалізації незаконних доходів у державі.

Список використаної літератури

1. Богомол Ю. Особливості реалізації функцій держави / Ю. Богомол // Підприємництво, господарство і право. — 2018. — № 12. — С. 249—252.
2. Машков А. Д. Теорія держави і права : підручник / А. Д. Машков. — Київ : Дакор, 2015. — 491 с.
3. Петришин О. В. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин. — Харків : Право, 2014. — 366 с.
4. Шевченко О. М. Підходи до визначення сутності контролю в теорії державного контролю / О. М. Шевченко // Актуальні проблеми державного управління. — 2017. — № 2 (52). — С. 1—7.
5. Фоміцька Н. В. Контроль у державних інституціях : навч. посібник / Н. В. Фоміцька, Н. С. Миронова, Л. В. Набока ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. Ю. Амосова. — Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. — 144 с.
6. Дікань Л. В. Фінансовий контроль: теорія та методологія : монографія / Л. В. Дікань. — Харків : ХНЕУ, 2009. — 92 с.
7. Гуцаленко Л. В. Державний фінансовий контроль : навч. посібник / Л. В. Гуцаленко, В. А. Дерій, М. М. Коцупатрій. — Київ : Центр учбової літератури, 2009. — 424 с.
8. Жадан Т. А. Економічна сутність та зміст поняття «державний фінансовий контроль» / Т. А. Жадан // Причорноморські економічні студії. — 2017. — № 16. — С. 161—168.
9. Каднічанська В. М. Теорія та практика функціонування системи фінансового моніторингу в банках України / В. М. Каднічанська, О. В. Уткіна // Молодий вчений. — 2014. — № 12 (15). — С. 149—152.
10. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навч. посібник / С. Б. Єгоричева. — Київ : Центр учбової літератури, 2014. — 292 с.
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28.11.2002 № 249-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 1. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=249-15>.
12. Акімова О. В. Методологія розвитку підсистеми фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / О. В. Акімова. — Чернігів, 2017. — 40 с.

References

1. Bohomol, Yu. (2018). Osoblyvosti realizatsii funktsii derzhavy [Features of the implementation of state functions]. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo — Entrepreneurship, Economy and Law*, 12, 249—252 [in Ukrainian].
2. Mashkov, A. D. (2015). *Teoriia derzhavy i prava [Theory of State and Law]*. Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
3. Petryshyn, O. V. (2014). *Teoriia derzhavy i prava [Theory of State and Law]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Shevchenko, O. M. (2017). Pidkhody do vyznachennia sutnosti kontroliu v teorii derzhavnoho kontroliu [Approaches to determining the essence of control in the theory of state control]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia — Actual Problems of Public Administration*, 2 (52), 1—7 [in Ukrainian].
5. Fomitska, N. V., Myronova, N. S., & Naboka, L. V. (2012). *Kontrol u derzhavnykh instytutsiyakh [Control in state institutions]*. O. Yu. Amosov. (Ed.). Kharkiv: Vyd-vo KharPI NADU «Mahistr» [in Ukrainian].
6. Dikan, L. V. (2009). *Finansovyi kontrol: teoriia ta metodolohiia [Financial control: theory and methodology]*. Kharkiv: KhNEU [in Ukrainian].
7. Hutsalenko, L. V., Derii, B. A., & Kotsupatryi, M. M. (2009). *Derzhavnyi finansovyi kontrol [State financial control]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
8. Zhadan, T. A. (2017). Ekonomichna sutnist ta zmist poniattia «derzhavnyi finansovyi kontrol» [Economic essence and content of the concept of «state financial control»]. *Prychornomorski ekonomichni studii — Black Sea Economic Studies*, 16, 161—168 [in Ukrainian].
9. Kadnichanska, V. M., & Utkina, O. V. (2014). *Teoriia ta praktyka funktsionuvannia systemy finansovoho monitorynhu v bankakh Ukrainy [Theory and practice of functioning of the financial monitoring system in banks of Ukraine]*. *Molodyi vchenyi — Young Scientist*, 12 (15), 149—152 [in Ukrainian].
10. Yehorycheva, S. B. (2014). *Orhanizatsiia finansovoho monitorynhu v bankakh [Organization of financial monitoring in banks]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). Pro zapobihannia ta protydiiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, abo finansuvanniu teroryzmu: Zakon Ukrainy vid 28.11.2002 № 249-IV [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime or terrorist financing: Law of Ukraine of 28.11.2002 № 249-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=249-15> [in Ukrainian].
12. Akimova, O. V. (2017). *Metodolohiia rozvytku pidsystemy finansovoho monitorynhu v systemi derzhavnoho finansovoho kontroliu [Methodology of development of the subsystem of financial monitoring in the system of state financial control]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Chernihiv [in Ukrainian].

КАПІТАЛІЗАЦІЯ КОМПАНІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Зайцева Людмила Олексіївна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

e-mail: mila280176@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-9388-5500

Анотація. Капіталізація компанії є найважливішим фінансовим показником, у якому відображаються результати діяльності та майбутні перспективи генерування потоку доходів учасниками фондового ринку. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад капіталізації компаній і впливу факторів на формування вартості компаній.

Розкрито сутність та основні характеристики капіталізації, продемонстровано взаємозв'язок капіталізації з вартістю компанії. На основі аналізу визначень виділено процесний, вартісний, ресурсний, аналітичний, системний, процесно-результативний, когнітивний підходи до дослідження капіталізації компаній. Представлено варіанти нарощування вартості компаній. Обґрунтовано, що процес капіталізації є багатоаспектним і динамічним явищем, результатом цілеспрямованого створення й управління вартістю компаній. Наголошено на потребі управління процесом капіталізації компанії для зростання вартості за рахунок позитивної динаміки фінансових показників. Доведено, що рівень капіталізації компаній залежить від безлічі факторів: загальних і специфічних; мікроекономічних, які стосуються конкретного підприємства, і макроекономічних, які визначаються зовнішніми умовами стану світової, національної економіки і станом у галузі профільної спеціалізації компанії; базових, стратегічних та оперативних факторів, що дозволяють структурувати групи факторів за їхньою пріоритетністю відповідно до конкретної фінансово-економічної ситуації. Охарактеризовано механізм впливу макроекономічних факторів на капіталізацію компаній. Наголошено на доцільності розроблення системи пріоритетності факторів відповідно до ситуаційного підходу з урахуванням умов специфічних ринкових можливостей і загроз.

Ключові слова: капіталізація компаній, капітал, вартість компаній, макроекономічні фактори, мікроекономічні фактори, система пріоритетності факторів.

Формул: 1; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 9.

CAPITALIZATION OF COMPANIES: THEORETICAL ASPECT

Zaitseva Lyudmyla,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Finance, Accounting and Banking Department

of Lugansk National University named after Taras Shevchenko

e-mail: mila280176@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-9388-5500

Abstract. The company's capitalization is the most important financial indicator, which reflects the results of operations and future prospects for generating a flow of income by stock market participants. The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations of company capitalization and the influence of factors on the formation of company value.

The article reveals the essence and main characteristics of capitalization, demonstrates the relationship between capitalization and the value of the company. Based on the analysis of definitions, process, cost, resource, analytical, system, process-effective, cognitive approaches to the study of company capitalization are distinguished. Options for increasing the value of companies are presented. It is substantiated that the capitalization process is a multifaceted and dynamic phenomenon, the result of purposeful creation and management of the value of companies. Emphasis is placed on the need to manage the capitalization process of the company, to increase value due to the positive dynamics of financial indicators. It is proved that the level of capitalization of companies depends on many factors: general and specific; microeconomic, which relate to a particular enterprise and macroeconomic, which are determined by the external conditions of the world, national economy and the situation in the field of specialized specialization of the company; basic, strategic and operational factors that allow you to structure groups of factors according to their priority according to the specific financial and economic situation. In the hierarchy of priorities for the appropriate structuring of factors influencing capitalization, the following groups are identified: 1) basic factors of capitalization — inherent in

the company, regardless of the scenarios of its development; 2) strategic factors of capitalization — priority for the activities of companies to achieve strategic goals; 3) operational / speculative capitalization factors — factors that allow to achieve a high level of capitalization in the shortest possible time. The mechanism of influence of macroeconomic factors on the capitalization of companies is characterized. Emphasis is placed on the need to develop a system of priority factors in accordance with the situational approach, taking into account the conditions of specific market opportunities and threats.

Keywords: capitalization of companies, capital, value of companies, macroeconomic factors, microeconomic factors, system of priority of factors.

JEL Classification D24, E22, G32

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 9.

КАПИТАЛИЗАЦИЯ КОМПАНИЙ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Зайцева Людмила Алексеевна,

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, учета и банковского дела

Луганского национального университета имени Тараса Шевченко

e-mail: mila280176@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-9388-5500

Аннотация. Капитализация компании является важнейшим финансовым показателем, в котором отражаются результаты деятельности и будущие перспективы генерирования потока доходов участниками фондового рынка. Цель статьи состоит в обосновании теоретических основ капитализации компаний и влияния факторов на формирование стоимости компаний.

Раскрыты сущность и основные характеристики капитализации, продемонстрирована взаимосвязь капитализации со стоимостью компании. На основе анализа определений выделены процессный, стоимостный, ресурсный, аналитический, системный, процессно-результативный, когнитивный подходы к исследованию капитализации компаний. Представлены варианты наращивания стоимости компаний. Обосновано, что процесс капитализации является многоаспектным и динамичным явлением, результатом целенаправленного создания и управления стоимостью компаний. Отмечена необходимость управления процессом капитализации компании для роста стоимости за счет положительной динамики финансовых показателей. Доказано, что уровень капитализации компаний зависит от множества факторов: общих и специфических; микроэкономических, касающихся конкретного предприятия, и макроэкономических, которые определяются внешними условиями состояния мировой, национальной экономики и положением в области профильной специализации компании; базовых, стратегических и оперативных факторов, позволяющих структурировать группы факторов по их приоритетности в соответствии с конкретной финансово-экономической ситуацией. Охарактеризованы механизм влияния макроэкономических факторов на капитализацию компаний. Отмечена необходимость разработки системы приоритетности факторов в соответствии с ситуационного подхода с учетом условий специфических рыночных возможностей и угроз.

Ключевые слова: капитализация компаний, капитал, стоимость компаний, макроэкономические факторы, микроэкономические факторы, система приоритетности факторов.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 9.

Вступ. Сучасне загострення ринкової конкуренції та негативні зміни зовнішнього середовища вимагають від компаній довготривалого сталого розвитку, основними чинниками якого є стратегічне управління, ефективність бізнес-процесів, збільшення капіталу суб'єктів, їхня здатність утримувати і залучати нових клієнтів, розвиток корпоративного управління, інвестиції в інформаційні технології. Таким чином, стратегія нарощування потенціалу бізнесу кожної компанії супроводжується процесом капіталізації.

Сучасні умови економічного розвитку підвищують значення цього процесу через потребу часу у вдалому функціонуванні публічних компаній, професійним завданням яких є зростання ринкової вартості акцій і залучення інвестиційного капіталу за рахунок вну-

трішньої ефективності, підвищення рівня корпоративного управління і контролю, а також забезпечення відкритості та прозорості бізнесу.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженням сутності та процесам капіталізації компаній присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Н. Брюховецька [1], В. Буханець [3], В. Буркинський, В. Горячук [2], А. Гриценко [4], І. Івашковська [5], Л. Рудель [6], А. Турило [7], Г. Хотинская [8], Н. Шевчук [9] та інші. Незважаючи на наявність значного наукового доробку в дослідженні капіталізації, варто констатувати відсутність чіткої позиції щодо визначення зазначеної дефініції, що значно ускладнює сприйняття різних тематичних контекстів вивчення капіталізації та особливостей її практичного використання.

Віддаючи належне доробку вчених, слід зазначити, що забезпечення ефективності діяльності компаній зумовлює необхідність подальших досліджень заasad капіталізації, у тому числі й у частині визначення впливу факторів на формування їхньої вартості.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад капіталізації компаній і впливу факторів на формування вартості компаній.

Результати дослідження. Термін «капіталізація» є похідним від терміна «капітал» і представляє процес збільшення капіталу, що виступає вимірювачем зміни стану компанії в результаті цілеспрямованого створення та управління вартістю бізнесу. Змістовна багатогранність категорії «капіталізація» зумовлює множини підходів до її визначення. Для упорядкування інформації щодо визначення підходів до дослідження капіталізації доцільними є виділення і конкретизація визначень, які диференціюють різновиди підходів.

Так, Н. Брюховецька [1] під капіталізацією розуміє процес використання частини доданої вартості (нaroщеного доходу, вартості, прибутку) для розширення виробництва, виробничого розвитку, приросту прибутку, інші цілі, тобто фокусується на процесах руху капіталу, що пов'язані з накопиченням, формуванням і зростанням вартості.

Н. Шевчук [9] сутність капіталізації розкриває у процесі перетворення ресурсів на потоки цінності та доданої вартості, тим самим об'єднуючи базові положення ресурсної теорії та теорії вартісно-орієнтованого управління.

Ресурсна природа капіталізації простежується в праці А. Турила [7], де ресурси виступають засобами (природними, капітальними, людськими благами); А. Гриценко [4] зазначає: «Зміст капіталізації полягає у перетворенні ресурсів на капітал, тобто вартість, яка здатна приносити додаткову вартість».

Л. Рудель [6, с. 90] під капіталізацією розуміє метод оцінки вартості активів підприємства через дохід, який отримується в результаті виробничо-господарської діяльності.

В. Буркинський і В. Горячук [2] капіталізацію розглядають як систему, яка є цілісним комплексом взаємопов'язаних елементів, які виступають як системи нижчого порядку. Капіталізація має мету; може бути представлена в різних аспектах на різних рівнях; утворює особливу єдність із середовищем.

І. Івашковська [5] і В. Буханець [3] розглядають капіталізацію за результативним напрямом у грошовому вимірі, що характеризує стан суб'єкта господарювання в конкретний момент часу або за певний період. В. Буханець виділяє також управлінський аспект, що визначає цілеспрямований вплив на процеси і результати капіталоутворення при виокремленні процесно-результативного підходу.

Г. Хотинська [8, с. 3] наголошує на вивченні специфіки капіталоутворення, що пов'язана з нематеріаль-

ними формами (діловою репутацією, торговельною маркою, ноу-хау і т. п.).

Представлені визначення дозволяють виділити та охарактеризувати такі підходи до дослідження капіталізації компаній.

Отже, згідно з процесним підходом капіталізація досліджується як процес руху капіталу, що характеризує накопичення, формування і зростанням вартості суб'єктів господарювання.

За вартісним підходом капіталізація орієнтована на формування вартості компанії та забезпечення її зростання.

За ресурсним підходом під капіталізацією слід розуміти процес перетворення ресурсів на потоки цінності та доданої вартості.

За аналітичним підходом, у межах дохідного, капіталізацію слід розглядати як метод оцінювання активів або вартості бізнесу компанії.

За системним підходом капіталізація визначається відповідно до базових положень теорії систем, урахувавши не тільки економічні аспекти, а й соціальні та екологічні.

За проведено-результативним підходом капіталізація — процес цілеспрямованого впливу на результати капіталоутворення при виявленні, розвитку та підтримуванні компетенцій, потрібних для забезпечення ефективності цього процесу.

За когнітивним підходом капіталізація — процес нарощування інтелектуального і соціального капіталів, формуванням методик оцінювання витрат і результатів, що пов'язані з нефінансовими формами капіталу, обґрунтування напрямів та механізмів зростання нематеріальної капіталізації.

Процес капіталізації компаній пов'язаний з формуванням обсягу і структури власного капіталу, вартості капіталу, управлінням операційною діяльністю, активами за зобов'язаннями, створенням потенціалу розвитку та інвестуванням.

Як результат зміни капіталу (табл. 1), процес капіталізації досягається:

— по-перше, за рахунок залучення коштів ззовні з боку інвесторів і кредиторів, збільшуючи суми статутного, додаткового капіталу, і розмірів позикового капіталу, за дотримання умови, коли рентабельність використовуваного капіталу вища від середньозваженої вартості капіталу (як власного, так і позикового), $ROCE > WACC$;

— по-друге, за рахунок власної ефективності, збільшуючи та реінвестуючи прибуток, тобто трансформуючи доходи або їхні частини в капітал, за умови сумарного пріоритету валових доходів над валовими витратами (що включають процентні платежі за взятими позиками, кредитами).

Зазначене вказує, що забезпечення позитивного рівня прибутковості та рентабельності є джерелом підвищення капіталізації.

Варіанти нарощування вартості компанії

Варіанти капіталізації	1	2
Джерела ресурсів	Залучені	Власні
Складові процесу нарощування вартості		
Умови	$ROCE > WACC$	$ВД > ВВ$

Завдання діяльності компаній — процес безперервного нарощування потенціалу через модернізацію виробництва, упровадження нових технологій, придбання обладнання, нематеріальних активів і оптимальним є фінансування за рахунок власних коштів. Ефектив-

ність господарської діяльності компанії залежить від процесу управління капіталізацією, що орієнтована на зростання вартості за рахунок позитивної динаміки фінансових показників при врахуванні зовнішніх і внутрішніх факторів (рис.).

Рис. Фактори впливу на капіталізацію компаній

Специфіку формування ринкової капіталізації компанії визначають щоденні торги на фондовій біржі, які залежать від впливу зовнішніх — макроекономічних (мають непрямий вплив і визначають перспективи розвитку економіки країни), галузевих (мають опосередкований вплив середньострокового характеру, визначають перспективи розвитку галузі) і внутрішніх — мікроекономічних (безпосередньо впливають на капіталізацію компанії, потрібні для поточного аналізу стану і перспектив розвитку в майбутньому) факторів. При цьому, якщо відсутні різкі зміни зовнішнього середовища щодо компанії, ринок розвивається рівномірно й вплив зовнішніх факторів мінімальний при оцінці інвестиційної привабливості. Але в разі різкої зміни одного з факторів зовнішнього середовища вплив може бути істотним і переkritи за своєю силою вплив усіх інших зовнішніх і внутрішніх факторів. Доцільно виділити загальні макроекономічні фактори, здатні впливати на капіталізацію всього ринку, і приватні мікроекономічні фактори в рамках окремої компанії.

Виділення макроекономічних факторів продиктовано зовнішніми умовами стану світової, національної економіки і станом у галузі профільної спеціалізації компанії. На рівні світової економіки ключовими є фактори, пов'язані з конкретною фазою економічного циклу. До національних факторів включають ставку рефінансування НБУ, особливості оподаткування, стан державного боргу, інфляційні очікування. Галузеві фактори характеризують особливості профільної спеціалізації компанії (структура ринку, рівень конкуренції в галузі, ризик поглинання з боку конкурентів, рівень інноваційної активності, перспективи науково-технічного прогресу). Механізм впливу макроекономічних факторів має таке уявлення: зміна ставки рефінансування НБУ викликає зміну вартості національної валюти, а відповідно й вартості інвестицій. У довгостроковій перспективі збільшення процентної ставки сприяє зниженню капіталізації фондового ринку і, навпаки, — зниження ставки підвищує капіталізацію фондового ринку. Не враховуючи поведінкові фактори очікування, слід стверджувати про ступінь доступності займаних грошових коштів. Але найвпливовішим, із загальних факторів, на капіталізацію фондового ринку є рівень кількості (приплив / відплив) як вітчизняних, так і іноземних інвестицій. Рівень припливу капіталовкладень визначає інвестиційний клімат. В умовах кризи обсяг інвестицій скорочується, а капітал має властивість «перетікати» більш сталим суб'єктам. Учасники економічних відносин воліють зберігати кошти, скорочуючи ризики вкладень і знижуючи рівень капіталізації компаній.

Мікроекономічні фактори мають локальний характер, пов'язані з ефективністю господарської діяльності та визначаються внутрішніми умовами економічного розвитку конкретної компанії, що характеризують економічний стан, динаміка капіталу компанії, її активів і зобов'язань. Серед показників рентабельність

компанії, P / E (відношення ринкової капіталізації компанії до її річного прибутку), EBITDA (аналітичний показник, що дорівнює обсягу прибутку до вирахування витрат зі сплати податків, відсотків і нарахованої амортизації). Стан корпоративного управління характеризують гнучкість організаційної структури компанії та рівень якості, прозорості корпоративного управління, що передбачає відповідальність компанії перед стейкхолдерами, своєчасне і змістовне розкриття інформації, використання механізмів захисту акціонерів. Біржова оцінка формується під впливом таких ключових параметрів: обсяг торгів, ліквідність акцій, динаміка курсу акцій, волатильність акцій (оцінка альфа-коефіцієнта, бета-коефіцієнта), розмір Free Float (обсяг паперів у вільному обігу), а також дивідендна політика компаній.

Фактори взаємодії компанії зі своїми стейкхолдерами (наявність державної підтримки, доступ до ринку капіталів, вартість залучення фінансових коштів, лояльність споживачів, наявність постійної клієнтської бази, залежність від постачальників) визначають перспективи довгострокового стратегічного розвитку.

Макроекономічні фактори мають істотний вплив на капіталізацію компаній, оскільки дозволяють інвесторам проаналізувати стан фінансових ринків і доцільність інвестиційних рішень.

Обмеженість ресурсів у компанії гальмує капіталізацію і перешкоджає одночасній та повноцінній увазі до кожного фактору, тому доцільно розробити систему пріоритетності факторів відповідно до ситуаційного підходу з урахуванням умов специфічних ринкових можливостей і загроз, що дозволяє визначити пріоритети розвитку, комплексу заходів і методів впливу на фактори капіталізації.

В ієрархії пріоритетів щодо відповідного структурованні чинників впливу на капіталізацію доречно виділити:

- 1) базові фактори капіталізації — притаманні компанії незалежно від сценаріїв її розвитку;
- 2) стратегічні фактори капіталізації — пріоритетні для діяльності компанії щодо досягнення стратегічних цілей;
- 3) оперативні / спекулятивні фактори капіталізації — фактори, що в найкоротший термін дозволяють досягти високого рівня капіталізації.

Висновки. Процес капіталізації є багатоаспектним і динамічним явищем, результатом цілеспрямованого створення й управління вартістю компаній.

Рівень капіталізації компаній залежить від безлічі факторів: загальних і специфічних; мікроекономічних, які стосуються конкретного підприємства, і макроекономічних, які визначаються зовнішніми умовами стану світової, національної економіки і станом у галузі профільної спеціалізації компанії; базових, стратегічних та оперативних факторів, що дозволяють структурувати групи факторів за їхньою пріоритетністю відповідно до конкретної фінансово-економічної ситуації.

Список використаної літератури

1. Брюховецька Н. Ю. Підходи до визначення капіталізації підприємства / Н. Ю. Брюховецька // Наукові праці ДонНТУ. Економіка. — 2007. — № 1 (31). — С. 224—229.
2. Буркинський Б. В. Концептуальні засади капіталізації економіки: системний підхід / Б. В. Буркинський, В. Ф. Горячук // Економічна теорія. — 2014. — № 3. — С. 48—59.
3. Буханець В. В. Дослідження сучасних методологічних підходів до оцінювання капіталізації промислових підприємств / В. В. Буханець // Стратегія економічного розвитку України. — 2015. — № 37. — С. 136—147.
4. Гриценко А. А. Капитализация и социализация экономики в ретроспективе и перспективе / А. А. Гриценко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. — 2009. — Вип. 15. — С. 191—195.
5. Ивашковская И. В. Моделирование стоимости компании. Стратегическая ответственность совета директоров / И. В. Ивашковская. — Москва : Инфра-М, 2016. — 432 с.
6. Рудель Л. П. Место капитализации промышленных предприятий в системе стратегического управления социально-экономическим развитием города / Л. П. Рудель // Вестник Челябинского государственного университета. — 2009. — № 26 (164). — С. 127—130.
7. Турило А. А. Теоретико-методологічні засади визначення сутності і оцінки капіталізації підприємства / А. А. Турило // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2013. — Вип. 1. — Т. 2. — С. 159—162.
8. Хотинская Г. И. Теория и практика капитализации в условиях рынка / Г. И. Хотинская, Е. В. Гальцева // Собственность и рынок. — 2005. — № 9. — С. 2—5.
9. Шевчук Н. В. Капитализация компании в контексте положений стоимостной и ресурсной теорий / Н. В. Шевчук // Материалы VII Междунар. научно-практической конференции «Современный менеджмент: проблемы и перспективы» (Россия, г. Санкт-Петербург, 25—27 марта 2012 г.). — Санкт-Петербург : Изд-во СПбГЭУ, 2012. — Ч. 1. — С. 363—368.

References

1. Briukhovetska, N. Yu. (2007). Pidkhody do vyznachennia kapitalizatsii pidpriemstva [Approaches to determining the capitalization of the enterprise]. *Naukovi pratsi DonNTU. Ekonomika* — Scientific works of DonNTU. Economy, 1 (31), 224—229 [in Ukrainian].
2. Burkynskiy, B. V., & Horiachuk, V. F. (2014). Kontseptualni zasady kapitalizatsii ekonomiky: systemnyi pidkhid [Conceptual principles of capitalization of the economy: a systematic approach]. *Ekonomichna teoriia* — Economic Theory, 3, 48—59 [in Ukrainian].
3. Bukhanets, V. V. (2015). Doslidzhennia suchasnykh metodolohichnykh pidkhodiv do otsiniuvannia kapitalizatsii promyslovykh pidpriemstv [Research of modern methodological approaches to assessing the capitalization of industrial enterprises]. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* — Strategy of the economic development of Ukraine, 36, 136—147 [in Ukrainian].
4. Gricenko, A. A. (2009). Kapitalizaciya i socializaciya ekonomiki v retrospektive i perspektive [Capitalization and socialization of the economy in retrospect and perspective]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva* — Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society, 15, 191—195 [in Russian].
5. Ivashkovskaya, I. V. (2016). Modelirovanie stoimosti kompanii. Strategicheskaya otvetstvennost' soveda direktorov [Modeling the value of the company. Strategic responsibility of the board of directors]. Moscow: Infra-M [in Russian].
6. Rudel', L. P. (2009). Mesto kapitalizatsii promyshlennykh predpriyatij v sisteme strategicheskogo upravleniya social'no-ekonomicheskim razvitiem goroda [Place of capitalization of industrial enterprises in the system of strategic management of social and economic development of the city]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta* — Bulletin of Chelyabinsk State University, Vol. 26 (164), 127—130 [in Russian].
7. Turylo, A. A. (2013). Teoretyko-metodolohichni zasady vyznachennia sutnosti i otsinky kapitalizatsii pidpriemstva [Theoretical and methodological principles of determining the essence and evaluation of capitalization of the enterprise]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti* — Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property, 1, 2, 159—162 [in Ukrainian].
8. Hotinskaya, G. I., & Gal'ceva, E. V. (2005). Teoriya i praktika kapitalizatsii v usloviyah rynka [theory and practice of capitalization in market conditions]. *Sobstvennost' i rynek* — Property and Market, 9, 2—5 [in Russian].
9. Shevchuk, N. V. (2012). Kapitalizaciya kompanii v kontekste polozhenij stoimostnoj i resursnoj teorii [Capitalization of the company in the context of the provisions of the cost and resource theory]. *Materialy VII Mezhdunar. nauchno-prakticheskoy konferencii «Sovremennyy menedzhment: problemy i perspektivy»* (Rossiya, g. Sankt-Peterburg, 25—27 marta 2012 g.) — Proceedings of the VII Intern. scientific-practical conference «Modern management: problems and prospects» (Russia, St. Petersburg, March 25—27, 2012) (pp. 363—368). Saint-Petersburg: Izd-vo SPbGEU [in Russian].

АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Криган Юрій Михайлович,

аспірант,

ПВНЗ «Європейський університет»

e-mail: yurii.kryhan2020@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7283-9687

Анотація. Проведено комплексний аналіз трансформації фінансового простору України. Представлено визначення сутності поняття «фінансовий простір». Розглянуто основні характерні властивості фінансового простору і схематично представлено основні джерела його формування. Проаналізовано доходи Зведеного бюджету України. Визначено рівень виконання запланованих показників доходів і видатків бюджету. Розраховано середні частки доходів Зведеного бюджету України протягом досліджуваного періоду (2013—2019 рр.). Представлена узагальнена (середня) структура доходів Зведеного бюджету України за досліджуваний період. Досліджено структуру фактично отриманих доходів Зведеного бюджету України. Графічно представлено динаміку отриманих та запланованих загальних доходів Зведеного бюджету України. Виявлено основне джерело наповненості дохідної частини бюджету України. Здійснено аналіз динаміки податкових надходжень до державного, місцевих і зведеного бюджетів та розглянуто їхні структури. Досліджено видатки Зведеного бюджету України. Проаналізовано динаміку і структуру видатків за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету, за економічною класифікацією видатків бюджету і за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету. Доведено, що трансформація фінансового простору України протягом 2013—2019 рр. дозволить удосконалити механізми регулювання бюджетних процесів і залучення недостатніх коштів, які сприятимуть підвищенню фінансової безпеки держави.

Ключові слова: фінансовий простір, фінансова безпека, доходи, видатки, бюджет, інфляція.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 4; бібл.: 15.

ANALYSIS OF THE FISCAL SPACE TRANSFORMATION OF UKRAINE

Kryhan Yuriy,

Ph. D. student, European University

e-mail: yurii.kryhan2020@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7283-9687

Abstract. In the current conditions of globalization, financial crisis in the world, the negative impact of the COVID-19 pandemic on the development of states, the activities of all economic entities and interstate relations, economic instability in the state, it is necessary to allocate and use public funds and regulate fiscal space. National economies and their constituent systems are interconnected by fiscal relations, which are subject to transformation and influence due to constant changes in external and internal factors: economic crises, currency fluctuations, political imbalances between countries, military conflicts, natural disasters, etc. To develop the country's economy and increase its financial security, it is necessary to effectively regulate budget processes: their revenues and expenditures, so there is a need to analyze the transformation of the fiscal space of Ukraine.

The main purpose of the study is to analyze the transformation of the fiscal space of Ukraine in modern conditions.

The analysis of transformation of fiscal space of Ukraine is carried out. The definition of the concept of fiscal space is indicated. The main properties of fiscal space are considered and the sources of its creation are schematically presented. Revenues of the consolidated budget of Ukraine are analyzed. The level of implementation of the planned indicators of budget revenues and expenditures is determined. The average shares of revenues of the consolidated budget of Ukraine during the study period are calculated. The generalized (average) structure of revenues of the consolidated budget of Ukraine is presented. The structure of actually received revenues of the consolidated budget of Ukraine is investigated. The dynamics of received and planned total revenues of the consolidated budget of Ukraine is graphically presented. The main source of fullness of the revenue part of the budget of Ukraine is revealed. The dynamics of tax revenues to the state, local and consolidated budgets is analyzed and their structures are considered. Expenditures of the consolidated budget of Ukraine are investigated. The dynamics and structure of expenditures according to the program classification of expenditures and crediting of the state budget, according to the economic classification of budget expenditures and according to the functional classification of expenditures and crediting of the budget are analyzed.

We are convinced that the analysis of the transformation of Ukraine's fiscal space will improve the mechanisms of regulating budget processes and attracting insufficient funds, which will increase the financial security of the state and the economy, reduce public debt and creditors, develop interstate relations and more.

Keywords: fiscal space, financial security, revenues, expenditures, budget, inflation.

JEL Classification H32, H39

Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 4; bibl.: 15.

АНАЛИЗ ТРАНСФОРМАЦИИ ФИСКАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ

Крыган Юрий Михайлович,

аспирант,

ЧВУЗ «Европейский университет»

e-mail: yurii.kryhan2020@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7283-9687

Аннотация. Проведен комплексный анализ трансформации фискального пространства Украины. Представлено определение сути понятия «фискальное пространство». Рассмотрены основные характерные свойства фискального пространства и схематично представлены основные источники его формирования. Проанализированы доходы Сводного бюджета Украины. Определен уровень выполнения запланированных показателей доходов и расходов бюджета. Рассчитано средние показатели доходов Сводного бюджета Украины в течение исследуемого периода (2013—2019 гг.). Представлена обобщенная (средняя) структура доходов Сводного бюджета Украины за исследуемый период. Исследована структура фактически полученных доходов Сводного бюджета Украины. Графически представлена динамика полученных и запланированных общих доходов Сводного бюджета Украины. Выявлено основной источник наполненности доходной части бюджета Украины. Осуществлен анализ динамики налоговых поступлений в государственный, местные и сводного бюджетов и рассмотрены их структуры. Исследована расходы Сводного бюджета Украины. Проанализированы динамика и структура расходов по программной классификации расходов и кредитования государственного бюджета, по экономической классификации расходов бюджета и по функциональной классификации расходов и кредитования бюджета. Доказано, что трансформация фискального пространства Украины в течение 2013—2019 гг. позволит усовершенствовать механизмы регулирования бюджетных процессов и привлечения недостающих средств, которые будут способствовать повышению финансовой безопасности государства.

Ключевые слова: фискальное пространство, финансовая безопасность, доходы, расходы, бюджет, инфляция.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 4; библи.: 15.

Вступ. У сучасних умовах поширення глобалізації, фінансової кризи у світі, негативного впливу пандемії COVID-19 на розвиток держав, діяльність усіх суб'єктів господарювання і міждержавні відносини, економічної нестабільності в державі актуалізується питання ефективного розподілу та використання державних коштів і регулювання фінансового простору. Національні економіки та їхні складові системи пов'язані між собою фінансовими відносинами, які трансформуються під впливом постійних змін зовнішніх і внутрішніх факторів: економічні кризи, валютні коливання, політичні дисбаланси, воєнні конфлікти, стихійні явища тощо. Для розвитку економіки країни і підвищення її фінансової безпеки потрібно ефективно регулювати бюджетні процеси, здійснювати ефективну боргову політику, тому виникає необхідність проведення аналізу трансформації фінансового простору України.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню особливостей трансформації фінансового простору України в системі зміцнення фінансової без-

пеки приділяли увагу у своїх працях багато науковців: Г. Василевська [1; 2], В. Волянчук [3], Т. Затонацька і О. Ткаченко [5], Є. Кузькін [6], А. Луцик і Н. Синютка [7], А. Марина [8], В. Остапчук [9], А. Полторак [13—15], Н. Прокопенко [12] і багато інших. Наявність дискусійних питань стосовно трансформації фінансового простору України в системі зміцнення фінансової безпеки в сучасних умовах спричинили вибір теми дослідження.

Метою статті є проведення аналізу трансформації фінансового простору України в сучасних умовах.

Результати дослідження. Формування фінансового простору зумовлено потребою в необхідний момент акумулювати додаткові ресурси до бюджету задля подальшого ефективного розвитку держави і виконання своїх обов'язків перед її громадянами [9, с. 15].

Фінансовий простір — це спроможність держави в потрібний момент залучити ресурси для виконання своїх функцій і завдань: забезпечення соціального захисту та соціального забезпечення населення, оборони, освітніх процесів, високого рівня медицини,

громадянського порядку і безпеки, збереження та охорона навколишнього середовища, розвиток економіки держави, забезпечення національної безпеки та її підсистем тощо.

Найчастіше виділяють шість основних властивостей фіскального простору: самовідтворюваність,

циклічність, неоднорідність, фрактальність, синхронна корекція та ієрархічність [10, с. 12].

Основними джерелами розширення фіскального простору в Україні (тобто залучення ресурсів до бюджету) можуть бути скорочення витрат або збільшення доходів бюджету [9, с. 20] (рис. 1).

Рис. 1. Основні джерела формування фіскального простору

Примітка. Авторська розробка.

Для характеристики фіскального простору України варто провести аналіз її компонентів.

Для виконання своїх функцій і завдань державі потрібні доходи, які вони отримують із різних джерел і з яких уже формуються витатки. Розглянемо доходи Зведеного бюджету України протягом 2013—2019 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи Зведеного бюджету України за статтями, млн грн

Роки	Показник	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	Цільові фонди	Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)
2013	План з урахуванням внесених змін	378 995,65	86 546,29	3 455,78	1 047,65	607,02	470 652,38
	Фактично виконано	353 968,12	84 981,02	1 636,96	1 529,28	673,31	442 788,69
	Факт / план, %	93,40	98,19	47,37	145,97	110,92	94,08
2014	План з урахуванням внесених змін	387 169,09	93 699,87	4 154,90	5 226,42	607,31	490 857,60
	Фактично виконано	367 511,93	80 612,76	2 015,79	5 382,96	543,89	456 067,32
	Факт / план, %	94,92	86,03	48,52	103,00	89,56	92,91
2015	План з урахуванням внесених змін	496 640,10	129 672,97	2 240,84	5 096,01	2 031,12	635 681,05
	Фактично виконано	507 635,90	140 154,44	1 799,54	1 882,17	558,94	652 030,99
	Факт / план, %	102,21	108,08	80,31	36,93	27,52	102,57
2016	План з урахуванням внесених змін	634 403,55	130 559,03	2 685,93	5 635,32	8 296,91	781 580,75
	Фактично виконано	650 781,68	125 502,88	1 593,95	4 198,20	133,28	782 859,48
	Факт / план, %	102,58	96,13	59,34	74,50	1,61	100,16

Закінчення табл. 1

Роки	Показник	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	Цільові фонди	Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)
2017	План з урахуванням внесених змін	824 098,89	158 193,39	2 395,88	1 860,66	23 272,04	1 009 820,87
	Фактично виконано	828 158,81	154 552,07	2 160,46	1 631,17	30 467,00	1 016 969,51
	Факт / план, %	100,49	97,70	90,17	87,67	130,92	100,71
2018	План з урахуванням внесених змін	989 830,45	198 740,59	3 126,94	2 471,39	5 422,79	1 199 592,16
	Фактично виконано	986 348,52	192 716,62	2 800,99	1 559,03	865,61	1 184 290,77
	Факт / план, %	99,65	96,97	89,58	63,08	15,96	98,72
2019	План з урахуванням внесених змін	1 112 068,47	202 078,23	5 215,18	1 718,93	2359,10	1 323 439,91
	Фактично виконано	1 070 321,84	212 858,55	3 111,86	1 184,17	2 372,75	1 289 849,17

Примітка. Авторська розробка за даними Державної казначейської служби України [4].

Проаналізувавши доходи Зведеного бюджету України протягом 2013—2019 рр., виявлено, що існує тенденція до зростання показників в абсолютному вираженні. Так, 2019 року відбулося збільшення отриманих загальних доходів зведеного бюджету порівняно з 2013-м на 191,30 %, у т. ч.: податкові надходження збільшились на 202,40 %, неподаткові надходження — на 150,48 %, доходи від операцій з капіталом — на 90,10 %, цільові фонди — на 252,10 %, а доходи від

урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій зменшились на 22,57 %. У процесі дослідження виявлено, що заплановані обсяги доходів Зведеного бюджету України у 2013—2014 рр. і 2018—2019 рр. отримано не в повному обсязі, тоді як у 2015—2017 рр. фактично отримані доходи дещо перевищували заплановані (на 0,16—2,57 %). Графічно представимо динаміку отриманих і запланованих загальних доходів Зведеного бюджету України протягом 2013—2019 рр. на рис. 2.

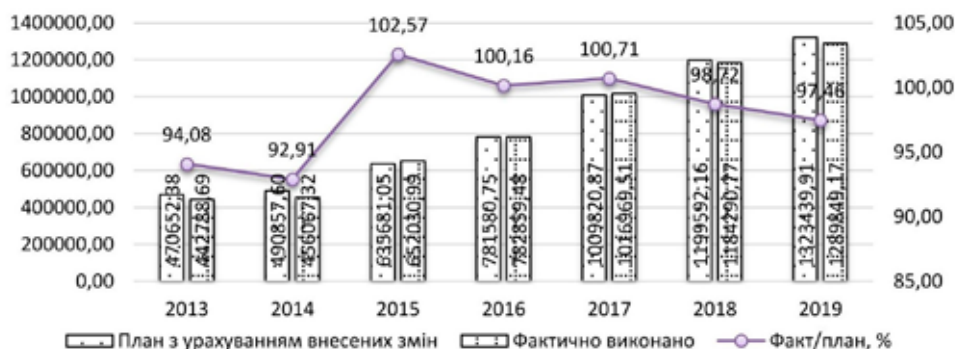

Рис. 2. Динаміка отриманих і запланованих загальних доходів Зведеного бюджету України

Примітка. Авторська розробка за даними Державної казначейської служби України [4].

Проаналізуємо структуру фактично отриманих доходів Зведеного бюджету України протягом 2013—2019 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Структура отриманих доходів Зведеного бюджету України, млн грн

Роки	Податкові надходження	Частка від загальної суми доходів, %	Неподаткові надходження	Частка від загальної суми доходів, %	Доходи від операцій з капіталом	Частка від загальної суми доходів, %	Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	Частка від загальної суми доходів, %	Цільові фонди	Частка від загальної суми доходів, %	Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)
2013	353 968,12	79,94	84 981,02	19,19	1 636,96	0,37	1 529,28	0,35	673,31	0,15	442 788,69

Закінчення табл. 2

Роки	Податкові надходження	Частка від загальної суми доходів, %	Неподаткові надходження	Частка від загальної суми доходів, %	Доходи від операцій з капіталом	Частка від загальної суми доходів, %	Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	Частка від загальної суми доходів, %	Цільові фонди	Частка від загальної суми доходів, %	Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)
2014	367 511,93	80,58	80 612,76	17,68	2 015,79	0,44	5 382,96	1,18	543,89	0,12	456 067,32
2015	507 635,90	77,85	140 154,44	21,50	1 799,54	0,28	1 882,17	0,29	558,94	0,09	652 030,99
2016	650 781,68	83,13	125 502,88	16,03	1 593,95	0,20	4 198,20	0,54	133,28	0,02	782 859,48
2017	828 158,81	81,43	154 552,07	15,20	2 160,46	0,21	1 631,17	0,16	30 467,00	3,00	1 016 969,51
2018	986 348,52	83,29	192 716,62	16,27	2 800,99	0,24	1 559,03	0,13	865,61	0,07	1 184 290,77
2019	1 070 321,84	82,98	212 858,55	16,50	3 111,86	0,24	1 184,17	0,09	2 372,75	0,18	1 289 849,17

Примітка. Авторська розробка за даними Державної казначейської служби України [4].

Проаналізувавши дані табл. 2, з'ясовано, що найбільшу частку в загальній структурі фактично отриманих доходів Зведеного бюджету України протягом досліджуваного періоду 2013—2019 рр. займають податкові надходження (77,85—83,29 %), а найменшу — цільові фонди (0,02—3,00 %). Оскільки найбільшу

питому частку в загальній структурі доходів Зведеного бюджету України займають податкові надходження (77,85—83,29 %), вважаємо доцільним детальніше проаналізувати їхню динаміку до державного, місцевих і Зведеного бюджетів протягом 2013—2019 рр. (рис. 3).

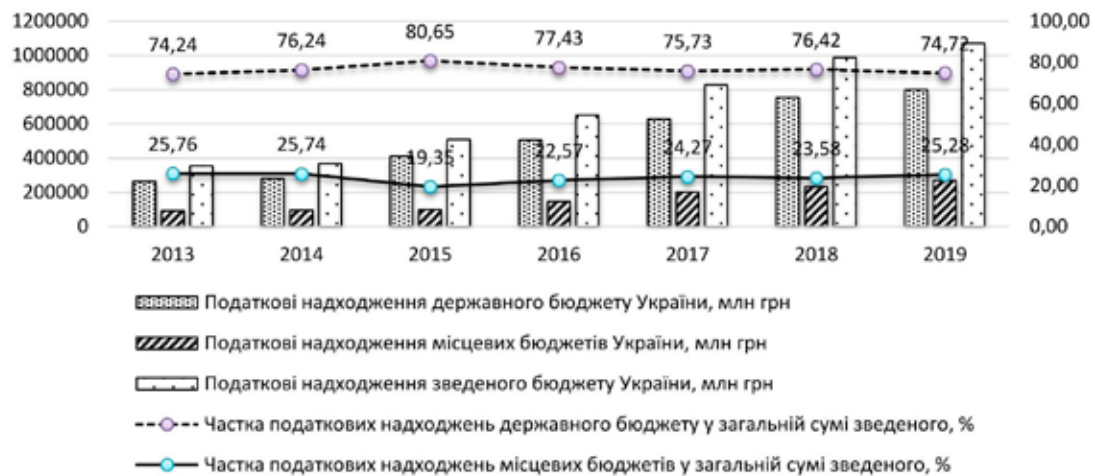

Рис. 3. Динаміка податкових надходжень до бюджетів України різних рівнів

Примітка. Авторська розробка за даними Державної казначейської служби України [4].

Проаналізувавши дані, представлені на рис. 3, доведено, що динаміка податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів протягом досліджуваного періоду має постійну тенденцію до збільшення. Це пов'язано з інфляційними процесами і збільшенням кількості платників податків (суб'єктів господарювання). Частка податкових надходжень державного бюджету у Зведеному бюджеті більша, ніж місцевих, приблизно утричі.

Найбільшу частку в загальній структурі податкових надходжень державного бюджету України протягом досліджуваного періоду 2013—2019 рр. займають внутрішні податки на товари і послуги (59,00—67,41 %),

а саме податок на додану вартість, а найменшу частку — рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси та інші податки та збори. Найбільшу частку в загальній структурі податкових надходжень місцевих бюджетів України протягом досліджуваного періоду 2013—2019 рр. займають податки на доходи, прибуток і збільшення ринкової вартості (57,76—71,57 %), а найменшу частку — окремі податки і збори, які зараховуються до місцевих бюджетів, інші податки і збори (0,83—7,79 %), внутрішні податки на товари і послуги (1,34—7,92 %).

Проаналізувавши структуру податкових надходжень Зведеного бюджету України протягом

досліджуваного періоду (2013—2019 рр.), виявлено, що найбільшу частку займають внутрішні податки на товари і послуги (46,60—52,58 %) та податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості (27,39—36,70 %), а найменшу — окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів, рентна

плата, збори на паливно-енергетичні ресурси та інші податки і збори (0,50—2,00 %).

Оскільки планові показники щодо доходів були виконані не в повному обсязі, вважаємо доцільним дослідити тенденції видаткової частини бюджету протягом 2013—2019 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Видатки Зведеного бюджету України, млн грн

Роки	Показники	Видатки за програмною класифікацією видатків і кредитування державного бюджету	Видатки за функціональною класифікацією видатків і кредитування бюджету	Видатки за економічною класифікацією видатків бюджету
2013	План на рік	432 930,87	554 504,36	554 504,36
	Виконано за рік	403 456,07	505 843,81	505 843,81
	Виконання плану, %	93,19	91,22	91,22
2014	План на рік	461 161,18	588 228,4	588 228,4
	Виконано за рік	430 217,79	523 125,7	523 125,7
	Виконання плану, %	93,29	88,93	88,93
2015	План на рік	599 472,4	717 272,23	717 272,23
	Виконано за рік	576 911,41	679 871,4	679 871,4
	Виконання плану, %	96,24	94,79	94,79
2016	План на рік	708 578,66	883 613,19	883 613,19
	Виконано за рік	684 883,73	835 832,05	835 832,05
	Виконання плану, %	96,66	94,59	94,59
2017	План на рік	870 490	1 119 598,42	1 119 598,42
	Виконано за рік	839 453,03	1 056 973,09	1 056 973,09
	Виконання плану, %	96,43	94,41	94,41
2018	План на рік	1 034 426,33	1 334 543,78	1 334 543,78
	Виконано за рік	985 851,82	1 250 189,52	1 250 189,52
	Виконання плану, %	95,30	93,68	93,68
2019	План на рік	1 129 520,3	1 457 885,5	1 457 885,5
	Виконано за рік	1 075 122,09	1 372 350,64	1 372 350,64
	Виконання плану, %	95,18	94,13	94,13

Примітка. Авторська розробка за даними Державної казначейської служби України [4].

Видатки Зведеного бюджету України протягом аналізованого періоду 2013—2019 рр. мають тенденцію до зростання: одержані видатки за програмною класифікацією видатків і кредитування державного бюджету 2019 року збільшились у порівнянні з 2013-м на 166,49 %, а видатки за функціональною класифікацією видатків і кредитування бюджету (економічною класифікацією видатків бюджету) — на 171,30 %.

Виконання плану перебуває на рівні 88,93—96,66 %, тобто на заплановані потреби витратили менше коштів, аніж планувалось, що пов'язано з недоотриманням доходної частини бюджету України за аналогічний період.

Розгляньмо динаміку видатків України за економічною класифікацією видатків бюджету (зведений бюджет), представлену в табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка видатків зведеного бюджету України за економічною класифікацією видатків бюджету, млн грн

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
ПОТОЧНІ ВИДАТКИ	476 463,61	502 926,04	633 118,83	762 702,45	957 083,13	1 106 010,29	1 216 377
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	167 676,49	162 453,22	185 565,73	221 664,11	263 710,04	326 119,02	389 343
Використання товарів і послуг	99 110,82	107 949,72	142 694,67	157 659,62	247 934,11	302 464	302 205,3
Обслуговування боргових зобов'язань	35 904,2	52 483,51	88 484,03	97 687,39	111 592,87	1 169 36,89	120 777,7
Поточні трансферти	29 712,62	37 248,79	27 217,19	25 353,08	46 730,34	52 854,26	83 287,97

Закінчення табл. 4

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Соціальне забезпечення	139 515,01	133 825,44	170 411,16	253 084,52	280 045,45	300 737,41	312 336,3
Інші поточні видатки	4 544,47	8 965,36	18 746,05	7 253,73	7 070,32	6 898,73	8 427,16
КАПІТАЛЬНІ ВИДАТКИ:	29 380,2	20 199,66	46 752,57	73 129,6	99 889,96	144 179,23	155 973,3
Придбання основного капіталу	17 061,8	14626,04	35 758,16	51 958,14	60 305,32	85 883,17	90 186,21
Капітальні трансфери	12 318,4	5573,62	10994,41	21 171,46	39584,64	58 296,06	65 787,06

Примітка. Узагальнено за даними Державної казначейської служби України [4].

Динаміка видатків Зведеного бюджету України за економічною класифікацією видатків бюджету протягом 2013—2019 рр. має тенденцію до збільшення. Поточні видатки, які становлять більшу частку загальних за економічною класифікацією видатків бюджету (88,47—96,14 %), у звітному 2019 році збільшились у порівнянні з базовим 2013-м більше ніж в 1,5 раза, або на 739 913,76 млн грн, а капітальні видатки за аналогічний період збільшились більше ніж у чотири рази, або на 126 593,07 млн грн.

Найбільшу частку в загальній структурі видатків Зведеного бюджету за функціональною класифікацією видатків і кредитування бюджету протягом 2013—2019 рр. займають видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення (23,45—30,91 %) та освіти (15,49—20,86 %), а найменшу — охорона навколишнього природного середовища (0,66—1,11 %). У цілому, видатки Зведеного бюджету за функціональною класифікацією видатків і кредитування бюджету 2019 року в порівнянні з 2013-м збільшились на 171,30 %, у тому числі витрати: на загальнодержавні функції — на 229,18 %, оборону — на 618,31 %, громадський порядок, безпеку і судову владу — на 264,62 %, економічну діяльність — на 203,83 %, охорону навколишнього природного середовища — на 73,95 %, житлово-комунальне господарство — на 347,65 %, охорону здоров'я — на 108,52 %, духовний і фізичний розвиток — на 130,95 %, освіту — на 126,23 %, соціальний захист і соціальне забезпечення — на 121,83 %.

Отже, проаналізувавши динаміку і структуру доходів та видатків бюджетів України різних рівнів протягом 2013—2019 рр., з'ясовано, що планові показники майже завжди перевищують фактично отримані, видатки перевищують доходи держави, що свідчить про дефіцит бюджет і наявну постійну потребу залучення додаткових ресурсів з різних джерел.

Висновки. За результатами дослідження трансформації фінансового простору України протягом 2013—2019 рр. зроблено такі висновки.

1. Уточнено основні властивості та джерела створення фінансового простору. Проаналізовано доходи Зведеного бюджету України протягом 2013—2019 рр. Виявлено, що заплановані обсяги доходів Зведеного

бюджету України у 2013—2014 рр. і 2018—2019 рр. було отримано не в повному обсязі, тоді як у 2015—2017 рр. фактично отримані доходи дещо перевищували заплановані (на 0,16—2,57 %). Найбільшу частку в загальній структурі займають податкові надходження (77,85—83,29 %), а найменшу — цільові фонди (0,02—3,00 %). Найбільшу питому частку в загальній структурі доходів Зведеного бюджету України протягом досліджуваного періоду 2013—2019 рр. займають податкові надходження (77,85—83,29 %). Здійснено аналіз динаміки податкових надходжень до державного, місцевих і Зведеного бюджетів протягом 2013—2019 рр.

2. Досліджено видатки Зведеного бюджету України протягом 2013—2019 рр., які мають тенденцію до зростання: одержані видатки за програмною класифікацією видатків і кредитування державного бюджету 2019 року збільшились у порівнянні з 2013-м на 671 666,02 млн грн, або на 166,49 %. Виконання плану — на рівні 88,93—96,66 %. Поточні видатки, які становлять більшу частку загальних за економічною класифікацією видатків бюджету, 2019 року збільшились у порівнянні з 2013-м більше ніж в 1,5 раза, або на 739 913,76 млн грн, а капітальні видатки за аналогічний період збільшились більше ніж у чотири рази, або на 126 593,07 млн грн. Найбільшу частку в загальній структурі видатків Зведеного бюджету за функціональною класифікацією видатків і кредитування бюджету протягом 2013—2019 рр. займають видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення (23,45—30,91 %) та освіти (15,49—20,86 %), а найменшу — охорона навколишнього природного середовища (0,66—1,11 %).

Переконані, що трансформація фінансового простору України протягом 2013—2019 рр. дозволить удосконалити механізми регулювання бюджетних процесів і залучення недостатніх коштів, які сприятимуть підвищенню фінансової безпеки держави та економіки країни, зменшенню обсягу державного боргу і впливу кредиторів, розвитку міждержавних відносин тощо.

У подальших дослідженнях планується розглянути вплив показників фінансового простору на зміцнення фінансової безпеки України.

Список використаної літератури

1. Василевська Г. В. Економічні передумови та особливості створення оптимального фіскального простору України / Г. В. Василевська // Економічний аналіз. — 2018. — Т. 28. — № 3. — С. 140—148.
2. Василевська Г. В. Особливості фіскального простору України: теоретичні та практичні рефлексії формування / Г. В. Василевська // Облік і фінанси. — 2018. — № 4 (82). — С. 84—93.
3. Воляннюк В. Фіскальний простір України в антикризовому управлінні / В. Воляннюк // Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів : зб. тез доп. Х ювіл. Всеукр. наук.-практ. студ. конф., м. Тернопіль, 31 березня 2017 року. — Тернопіль, 2017. — С. 20—22.
4. Державна казначейська служба України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2020).
5. Затонацька Т. Г. Теоретична сутність та особливості формування фіскального простору / Т. Г. Затонацька, О. Є. Ткаченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». — 2016. — Вип. 3 (31). — С. 119—125.
6. Кузькін Є. Ю. Формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів / Є. Ю. Кузькін // Проблеми економіки. — 2018. — № 2 (36). — С. 328—334.
7. Луцик А. І. Використання видаткового інструменту фіскальної політики у формуванні ефективного фіскального простору України / А. І. Луцик, Н. Г. Синютка // Інноваційна економіка. — 2018. — № 9—10. — С. 171—176.
8. Марина А. С. Фінансова система України в умовах інтеграції до світового фінансового простору / А. С. Марина // Фінансовий простір. — 2013. — № 2 (10). — С. 19—23.
9. Остапчук В. О. Роль фіскального простору в управлінні фінансово-економічними процесами / В. О. Остапчук // Економіка та митно-правові відносини. — 2017. — Вип. 1. — С. 15—21.
10. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : монографія / за ред. А. І. Крисоватого. — Тернопіль : ТНЕУ, 2016. — 332 с.
11. Sirenko N. Paradigm changes that strengthen the financial security of the state through FINTECH development / N. Sirenko, I. Atamanyuk, Yu. Volosyuk, A. Poltorak, O. Melnyk, P. Fenenko // 11th International IEEE Conference Dependable Systems, Services and Technologies, DESSERT2020. 14—18 May, 2020. — Kyiv, Ukraine, 2020.
12. Sirenko N. Behavioral approach to monitoring the financial security of state / N. Sirenko, N. Prokopenko, A. Poltorak, O. Melnyk, I. Trusevich // Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. — 2019. — Vol. 41. — № 1. — P. 107—117.
13. Полторак А. С. Архітектура наслідків глобалізаційних процесів у фінансовій сфері / А. С. Полторак // Modern economics. — 2018. — № 10. — С. 89—96.
14. Полторак А. С. Ефективне управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України / А. С. Полторак, Ю. С. Тимошенко // Агросвіт. — 2015. — № 1. — С. 34—39.
15. Полторак А. С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації: теорія, методологія та практика : монографія [Електронний ресурс] / А. С. Полторак. — Миколаїв : МНАУ, 2019. — 463 с. — Режим доступу : <https://cutt.ly/BgrWXXx> (дата звернення: 01.09.2020).

References

1. Vasylevska, H. V. (2018). Ekonomichni peredumovy ta osoblyvosti stvorennia optymalnoho fiskalnoho prostoru Ukrainy [Economic preconditions and features of creating the optimal fiscal space of Ukraine]. *Ekonomichnyi analiz — Economic analysis*, Vol. 28, 3, 140—148 [in Ukrainian].
2. Vasylevska, H. V. (2018). Osoblyvosti fiskalnoho prostoru Ukrainy: teoretychni ta praktychni refleksii formuvannia [Features of the fiscal space of Ukraine: theoretical and practical reflections of formation]. *Oblik i finansy — Accounting and Finance*, 4 (82), 84—93 [in Ukrainian].
3. Volianiuk, V. (2017). Fiskalniy prostir Ukrainy v antykrizovomu upravlinni [Fiscal space of Ukraine in crisis management]. *Fiskalna polityka Ukrainy v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv: X yuvil. Vseukr. nauk.-prakt. stud. konf., m. Ternopil, 31 bereznia 2017 roku — Fiscal policy of Ukraine in terms of European integration processes: X anniversary All-Ukrainian scientific-practical stud. Conf., Ternopil, March 31, 2017*. (pp. 20—22). Ternopil [in Ukrainian].
4. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy (n. d.). *Ofitsiynyi sait [Official site]*. Retrieved September 1, 2020, from <https://www.treasury.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Zatonatska, T. G., & Tkachenko, O. E. (2016). Teoretychna sutnist ta osoblyvosti formuvannia fiskalnoho prostoru [The theoretical aspect is that of the particularity of the formulation of the physical space]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» — Scientific notes of the National University «Ostrozka Academy»*, Vol. 3 (31), 119—125 [in Ukrainian].
6. Kuzkin, Ye. Yu. (2018). Formuvannia fiskalnoho prostoru mistsevoho samovriaduvannia v umovakh detsentralizatsii derzhavnykh finansiv [Formation of fiscal space of local self-government in the conditions

- of decentralization of public finances]. *Problemy ekonomiky — Problems of the Economy*, 2 (36), 328—334 [in Ukrainian].
7. Lutsyk, A. I., & Siniutka, N. G. (2018). Vykorystannia vydatkovoho instrumentu fiskalnoi polityky u formuvanni efektyvnoho fiskalnoho prostoru Ukrainy [The use of expenditure instruments of fiscal policy in the formation of effective fiscal space of Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika — Innovative Economy*, 9—10, 171—176 [in Ukrainian].
8. Maryna, A. S. (2013). Finansova systema Ukrainy v umovakh intehtatsii do svitovoho finansovoho prostoru [Financial system of Ukraine in terms of integration into the world financial space]. *Finansovi prostir — Financial Space*, 2 (10), 19—23 [in Ukrainian].
9. Ostapchuk, V. O. (2017). Rol fiskalnoho prostoru v upravlinni finansovo-ekonomichnymy protsesamy [The role of fiscal space in the management of financial and economic processes]. *Ekonomika ta mytno-pravovi vidnosyny — Economics and Customs Relations*, Vol. 1, 15—21 [in Ukrainian].
10. Krysovatiy A. I. (Ed.). (2016). *Fiskalniy prostir staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy [Fiscal space of sustainable socio-economic development of the state]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
11. Sirenko, N., Atamanyuk, I., Volosyuk, Yu., Poltorak, A., Melnyk, O., & Fenenko, P. (2020). Paradigm changes that strengthen the financial security of the state through FINTECH development. *11th International IEEE Conference Dependable Systems, Services and Technologies, DESSERT2020*. Kyiv, Ukraine. doi:10.1109/DESSERT50317.2020.9125026.
12. Sirenko, N., Prokopenko, N., Poltorak, A., Melnyk, O., & Trusevich, I. (2019). Behavioral approach to monitoring the financial security of state. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41 (1), 107—117.
13. Poltorak, A. S. (2018). Arkhitektonika naslidkiv hlobalizatsiinykh protsesiv u finansovii sferi [Architectonics of the consequences of globalization processes in the financial sphere]. *Modern economics*, 10, 89—96. [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-15) [in Ukrainian].
14. Poltorak, A. S., & Tymoshenko, Yu. S. (2015). Efektyvne upravlinnia finansovymy ryzykamy v systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Effective management of financial risks in the system of economic security of Ukraine]. *Ahrosvit — Agrosvit*, 1, 34—39 [in Ukrainian].
15. Poltorak, A. S. (2019). *Finansova bezpeka derzhavy v umovakh hlobalizatsii: teoriia, metodolohiia ta praktyka [Financial security of the state in the conditions of globalization: theory, methodology and practice]*. Mykolaiv: MNAU. Retrieved September 1, 2020, from <https://cutt.ly/BgrWXXx> [in Ukrainian].

УДК 336.71

ВІД'ЄМНІ ВІДСОТКОВІ СТАВКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Майстренко Олексій Сергійович,аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Черкаського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи*e-mail: maistrenko.oleksii@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6512-7617***Майстренко Світлана Віталіївна,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи*e-mail: maistrenko.svitlana@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1181-3501*

Анотація. Досліджено особливості застосування центральними банками розвинених країн від'ємних відсоткових ставок (NIRP) як інструменту монетарної політики. Визначено його важливість і дієвість для подолання кризових явищ в економіці, стимулювання зміни ставок грошового ринку з метою урегулювання інфляції, підтримки стабільності обмінного курсу та сприяння економічному зростанню. Узагальнено окремі положення теоретиків світової економічної думки і практиків щодо запровадження NIRP. Відзначено позитивні тенденції за результатами упровадження NIRP, що сприяло поліпшенню якості кредитів, збільшенню обсягу посередництва, створенню фінансових умов для підтримки попиту та цінової стабільності. Зазначено негативний вплив NIRP на чисту відсоткову маржу, прибутковість банків, зокрема зорієнтованих на роздрібні депозити, та інші економічні процеси. Відзначено й етико-психологічний аспект, що опосередковано впливає на рівень довіри до банківської системи в цілому, наприклад, у разі введення комерційними банками від'ємних ставок за депозитами. Означено перспективні заходи монетарного впливу, потрібні для України, що забезпечать зниження вартості кредитних ресурсів, збільшення їхньої доступності, а також структурне коригування грошових потоків для реалізації інноваційно-інвестиційних проектів з метою поліпшення економічного розвитку.

Ключові слова: відсоткова ставка, від'ємна ставка, монетарна політика, монетарне регулювання, інфляція, кредит, депозит.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 8.

NEGATIVE INTEREST RATES AS AN INSTRUMENT OF MONETARY POLICY

Maistrenko Oleksii,Ph. D. student
of Cherkasy Educational-Scientific Institute
of Banking University
*e-mail: maistrenko.oleksii@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6512-7617***Maistrenko Svitlana,**Ph. D. in Philology, Associate Professor,
Cherkasy Educational-Scientific Institute
of Banking University*e-mail: maistrenko.svitlana@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1181-3501*

Abstract. The paper introduces a study about the possibility of application of negative interest rates by central banks of developed countries as an instrument of monetary policy. This article highlights the importance and effectiveness of this method in terms of overcoming the crisis in the economy, stimulating market rates, maintaining exchange rate stability, and promoting economic growth. Despite the limited number of scientific works, here summarized provisions of world economists and best practices on the Negative Interest Rate Policy. This policy was introduced in Sweden, England, Switzerland, Denmark, Japan, Austria, Finland and

Germany. The authors indicated that implementation of the Negative Interest Rate Policy method gave positive trends: better quality of loans; an increased volume of intermediation; flexible financial conditions that support demand and price stability. The paper describes negative impact of Negative Interest Rate Policy as well. Mostly it concerns net interest margin and banks profitability, focused on retail deposits and other economic processes. The ethical and psychological aspect of the Negative Interest Rate Policy indirectly affects the level of confidence in the banking system as a whole. Especially in case of the introduction of negative interest rates on deposits by commercial banks. The paper defines a range of perspective measures necessary for Ukraine to stimulate monetary influence. The existing imbalances in the economy shows that traditional instruments of monetary regulation are not sufficiently effective for Ukraine. Negative Interest Rate Policy actions will help to reduce the cost of credit resources, increase their availability. Structural adjustment of cash flows for the process of implementation will improve economic activity.

Keywords: interest rate, negative rate, monetary policy, monetary regulation, inflation, credit, deposit.

JEL Classification G21, O21

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 8.

ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ ПРОЦЕНТНЫЕ СТАВКИ КАК ИНСТРУМЕНТ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ

Майстренко Алексей Сергеевич,

аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования
Черкасского образовательно-научного института
Университета банковского дела

e-mail: maistrenko.oleksii@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6512-7617

Майстренко Светлана Витальевна,

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин
Черкасского образовательно-научного института
Университета банковского дела

e-mail: maistrenko.svitlana@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1181-3501

Аннотация. Исследованы особенности применения центральными банками развитых стран отрицательных процентных ставок как инструмента монетарной политики. Определены их важность и действенность для преодоления кризисных явлений в экономике, стимулирования изменений ставок денежного рынка с целью урегулирования инфляции, поддержания стабильности обменного курса и содействия экономическому росту. Обобщены отдельные положения мировой экономической мысли и практиков о введении NIRP. Отмечены положительные тенденции по результатам внедрения, что способствовало улучшению качества кредитов, увеличению объема посредничества, созданию легких финансовых условий для поддержания спроса и ценовой стабильности, а также негативное влияние NIRP на чистую процентную маржу, доходность банков, в частности ориентированных на розничные депозиты, и другие экономические процессы. Отмечено и этико-психологический аспект, косвенно влияющий на уровень доверия к банковской системе в целом, например, в случае введения коммерческими банками отрицательных ставок по депозитам; перспективные меры монетарного воздействия, необходимые для Украины, которые обеспечат снижение стоимости кредитных ресурсов, увеличение их доступности, а также структурные корректировки денежных потоков для реализации инновационно-инвестиционных проектов с целью улучшения экономического развития.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; библи.: 8.

Вступ. Пандемія COVID-19, посилення карантинних обмежень завдали значного негативного впливу глобальній економіці. Зміни у споживчій та інвестиційній поведінці економічних агентів, неможливість прогнозування тривалості й обсягів впливу епідемії на динаміку цін на фінансових і товарних ринках, кризові явища в Єврозоні сприяли гальмуванню процесів глобального зростання. Україна зазнала впливу світових економічних процесів, зокрема, ріст цін на енерго-

носії та нестабільність гривні призвели до зростання вартості споживчого кошика, а невизначеність щодо надходження траншів валютного кредиту від міжнародних фінансових організацій може суттєво вплинути на інфляційну динаміку країни у 2021—2022 роках.

Дієвим інструментом регулювання економічних процесів у державі та стимулювання економічного росту є монетарна політика, що сприяє забезпеченню економічної стабільності, активізує діяльність

суб'єктів господарювання, сприяє розвитку виробництва. Світові тенденції розвитку фінансових ринків, їх домінування у вартості ВВП актуалізують питання грошово-кредитної політики держави. Для центральних і комерційних банків саме процентна політика виступає ефективним засобом регулювання економічних процесів, що підтверджується досвідом країн із розвинутою економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичні аспекти застосування інструментів монетарної політики, у тому числі й нетрадиційної, їхній вплив на фінансові ринки і національні економіки є предметом наукового дослідження закордонних і вітчизняних учених. Серед них: Г. Азаренкова, О. Вовчак, О. Дзюблюк, В. Міщенко, А. Мороз, М. Савлук, А. Сомик та інші. Цільові аспекти застосування політики від'ємних відсоткових ставок у розвинених країнах досліджені в роботах І. Ломачинської, Є. Масленнікова, А. Мумладзе, В. Голук. Аналіз результатів емпіричних наукових досліджень зарубіжних учених щодо застосування нетрадиційних методів монетарної політики здійснено у праці С. Якубовського і С. Алексеєвської.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей застосування центральними банками розвинених країн такого інструменту монетарної політики, як від'ємні відсоткові ставки, узагальнення окремих положень світової економічної думки у зв'язку з національною політикою формування відсоткової ставки відповідно до запитів сьогодення.

Результат дослідження. Класичним інструментом монетарного регулювання є відсоткова політика, за допомогою якої центральний банк регулює низку економічних процесів у державі: стан грошово-кредитного ринку, господарську кон'юнктуру, поведінку економічних агентів, впливає на рівень заощаджень та інвестицій, рівень інфляції. Вибір інструментів для реалізації монетарної політики в державі має відповідати загальнодержавним цілям і бути виваженим, оскільки не завжди може бути прогнозованим у кінцевому підсумку. Зокрема, від'ємні відсоткові ставки (NIRP) мають ключове значення для стимулювання зміни ставок грошового ринку з метою урегулювання інфляції та становлення економічного зростання, є важливим інструментом, що дозволяє підтримувати стабільність обмінного курсу, підтвердженням цьому є досвід провідних розвинених країн світу. Починаючи з 1990-х рр., спостерігається тенденція до зниження відсоткових ставок у розвинених країнах. Світова

криза (з 2007 р.) спонукала центральні банки (ЦБ) до рішучих дій для припинення економічного спаду, що призвело до зниження відсоткових ставок до рівня, близького до нуля. ЦБ ужили заходи монетарної політики для усунення наслідків кризи: викуп державних і приватних цінних паперів, кредитне пом'якшення, висвітлення політики ЦБ щодо перспектив майбутньої монетарної політики держави, упровадження від'ємних відсоткових ставок. Отже, політика NIRP стала кардинально новим, нетрадиційним інструментом монетарної політики [3].

Центральний банк Швеції першим (2009 р.) знизив ставку за депозитами до -0,25 % для боротьби з дефляцією, проти згорання банками програм кредитування клієнтів. Пізніше Банк Англії впровадив таку політику, що виправдало себе в посткризовий період, коли банки в результаті стриманої кредитної політики накопичували кошти на депозитах центробанків. ЦБ Швейцарії для запобігання ревальвації швейцарського франка застосував NIRP (відомо, що швейцарські банки і раніше мали практику від'ємних ставок, а це було пов'язано зі збереженням конфіденційності клієнтів і даних щодо їхніх рахунків; для боротьби з високим курсом швейцарського франка збір на депозити для нерезидентів становив від 2 % за квартал з 1972 року до 10 % — 1978-го [8]). Від'ємні відсоткові ставки мають Данія, Японія. Згодом NIRP поширилися на ринок боргових цінних паперів Австрії, Фінляндії, Німеччини і Швеції, корпоративних клієнтів (компанії Nestlé). Від'ємні ставки були застосовані й у Німеччині та Японії (2016 р.) щодо урядових боргових цінних паперів, які мали менший термін, ніж 15 років [2].

Європейський центральний банк (ЄЦБ) у числі перших упровадив NIRP з метою забезпечення стабільності цін щодо досягнення встановленого центробанком цільового рівня (2 %) для подолання несприятливих макроекономічних викликів, зростаючої загрози дефляції. З червня 2014 року ЄЦБ послідовно знижував ставку за депозитами (дані наведено в табл.).

Причини переходу ЦБ різних країн до від'ємних ставок незначно різняться: Національний банк Данії (2012 р.) — для призупинення припливу капіталу в країну, стримування росту курсу валюти; у Швейцарії (2014 р.) — стримування курсу швейцарського франка, в Японії (2016 р.) — подолання дефляції, стимулювання економічного росту, ЄЦБ — для стимулювання економічного росту та інфляції, в Угорщині (2016 р.) — для аналогічних цілей.

Таблиця

Відсоткові ставки Європейського центрального банку

Період	Червень 2014 р.	Вересень 2014 р.	Грудень 2015 р.	Березень 2016 р.	Вересень 2019 р.	Квітень 2020 р.
Облікова ставка	0,15	0,05	0,05	0,00	0,00	0,00
Ставка за депозитами	- 0,1	-0,2	-0,3	-0,4	-0,5	-0,5

Примітка. Сформовано за [1].

Упровадження NIRP підтримує і МВФ. На думку фінансового радника МВФ Х. Віналса, від'ємні відсоткові ставки допомагають забезпечити «додаткові монетарні стимули та більш легкі фінансові умови» для підтримки попиту і цінової стабільності. Проте колишній головний економіст МВБ О. Бланхард вважає, що ЦБ повинні зосередитися на програмах кількісного пом'якшення, а не на урізанні ставок, негативний вплив яких є недостатньо дослідженим і призводить до побічних ефектів [5].

Аналіз результатів упровадження NIRP Bousinhal Burlon засвідчує позитивні тенденції щодо прибутковості банків у різних бізнес-моделях, що пов'язано з поліпшенням якості кредитів, збільшенням обсягу посередництва [6]. Зазначено і негативний вплив NIRP для банків, зорієнтованих на роздрібні депозити. ЄЦБ визнає, що тривале застосування від'ємних ставок може мати негативний вплив на чисту відсоткову маржу. Для подолання негативних наслідків ЄЦБ вводить систему рівнів, за якої депозити звільняються від від'ємних ставок. Застосування NIRP у розвинених країнах світу призвело до зниження загального рівня прибутків європейських банків, що обмежує можливості для рекапіталізації, потрібної для збереження здатності банків до посередництва, надання кредитів. А невисока ринкова вартість акцій банків порівняно з нефінансовими або іншими фінансовими компаніями «перешкоджає мобілізувати капітал на фінансових ринках, оскільки це загрожує сильним розмиванням активів поточних акціонерів за низьких оцінок» [3]. На думку професора David Humphrey, монетарна політика є ефективнішою для запобігання інфляції, ніж для стимулювання низького економічного росту. В умовах рецесії бізнес відтерміновує вкладення нових інвестицій у виробництво через прогнозований малий сукупний попит. «Головний результат від зменшення процентних ставок зводиться до перерозподілу доходу чи/або зменшення валютного курсу» [7].

Введення NIRP порушує не лише економічні питання, пов'язані з впливом на кон'юнктуру фондових ринків, стимулювання кредитування, прогнозування розвитку економіки, а й етико-психологічний аспект, що опосередковано впливає на рівень довіри до банківської системи в цілому, зокрема, через передбачення реакції вкладників комерційних банків на введення від'ємних ставок за депозитами, втрата дохідності від інвестування в державні папери, у разі відсутності нижньої межі процентної ставки. Тривалий час існувала думка, що NIRP є тимчасовим у посткризовому періоді. Проте практика застосування свідчить, що це поступово стає системним явищем через очевидність його позитивного впливу на макрофінансову стабільність та економічний ріст.

В Україні, на думку Н. Заболотної [1], неможливо подолати інфляцію суворою монетарною політикою, а підвищення відсоткових ставок має негативний ефект,

обмежуючи кредитні можливості комерційних банків, призводить до стагнації в реальній економіці. Світовий досвід використання прямих адміністративних заходів впливу є дієвим у кризових ситуаціях чи посткризовий період. В Україні на фоні зростання рівня невизначеності, пов'язаної з перебігом пандемії COVID-19 та її впливом на світову економіку, значним сповільненням економічної активності, зокрема падіння індексів очікувань ділової активності та споживчих настроїв, для відновлення економічного зростання, активізації інвестиційних процесів потрібно не лише загальне зниження рівня відсоткових ставок в економіці, а й створення механізму перерозподілу кредитних ресурсів у пріоритетні сектори економіки, коригування ставок рефінансування центрального банку, регулювання в цілому умов кредитування центральним банком комерційних банків, урахування наявності корупційної складової, ментальні особливості інституційного генотипу [4]. Зниження внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту на фоні зменшення світового, девальвація гривні, суворі грошово-кредитна політика НБУ, високі інвестиційні ризики і переоцінка інвесторами ризиків країн, що розвиваються, а це ускладнює залучення фінансування до України, значна частка готівки та доларизація української економіки свідчать про те, що запровадження від'ємних ставок у нашої державі поки що не на часі. Проте потрібен ґрунтовний аналіз тенденцій економічного розвитку світових держав, урахування зовнішньополітичний курс України, значну відкритість вітчизняної економіки.

Висновки. Донедавна в теорії нижньою межею відсоткової ставки вважався нульовий рівень, проте запровадження NIRP сьогодні є реальністю, необхідною і дієвою на певному етапі економічного розвитку. Стандартні теорії процентних ставок дозволяють прогнозувати переваги і недоліки такого підходу для різних економічних агентів, зокрема в короткостроковій перспективі. Ураховуючи, що ставка ЦБ є одним з інструментів регулювання економічної активності в державі, для позитивних ставок дієвою є стандартна залежність між процентною ставкою і рівнем економічної активності: висока ставка стримує економічний ріст, а низька — активізує економіку. Чи збережеться така залежність для від'ємних значень і не лише в короткостроковій перспективі — залишається відкритим питанням.

Отже, упровадження NIRP стало кардинально новим, нетрадиційним інструментом монетарної політики, але її реалізація сьогодні має позитивний вплив на макрофінансову стабільність та економічний ріст, зокрема в посткризовий період. Ураховуючи невизначеність сучасної глобальної економіки і міжнародних фінансових ринків, непередбачувані ризики, пов'язані з пандемією, застосування нетрадиційних інструментів є виправданим, проте потребує розроблення наукової теорії від'ємних ставок.

Список використаної літератури

1. Заболотна Н. Г. Відсоткова політика центрального банку та її вплив на економічні процеси / Н. Г. Заболотна // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Економіка. — 2016. — Вип. 3. — С. 388—393.
2. Коваленко М. Європейський досвід застосування від'ємних ставок банківського процента [Електронний ресурс] / М. Коваленко. — Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-4/doc/01.pdf>.
3. Ломачинська І. А. Від'ємні відсоткові ставки як інструмент нетрадиційної монетарної політики та їхній вплив на економіку і фінансові ринки / І. А. Ломачинська, Є. І. Масленніков, А. О. Мумладзе // Проблеми системного підходу в економіці. — 2020. — Вип. 4 (78). — С. 7—15.
4. Майстренко С. В. Вплив інституційного генотипу на економіку країни / С. В. Майстренко, О. С. Майстренко // Smart and Young. — 2016. — № 7. — С. 12—19.
5. Рябуха А. ЦБ не должны сосредотачиваться на отрицательных ставках [Электронный ресурс] / А. Рябуха // Минфин. — 2016. — 8 апреля. — Режим доступа : <http://minfin.com.ua/2016/04/08/17379183>.
6. Boucinha M. Negative rates and the transmission of monetary policy [Electronic resource] / M. Boucinha, L. Burlon // ECB Economic Bulletin. — 2020. — May. — Is. 3. — Available at : https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2020/html/ecb.ebart202003_02~4768be84e7.en.html#toc2.
7. Humphrey D. Negative Interest Rates and the Demand for Cash / D. Humphrey // Journal of Payments Strategy&Systems. — Winter 2015—2016. — № 10. — P. 280—289.
8. Meggyesi P. JP Morgan: Reflections on negative interest rates in Switzerland [Electronic resource] / P. Meggyesi. — 2010. — June 1. — Available at : <https://snbchf.com/snb/2013-snb/reflections-on-negative-interest-rates-in-switzerland>.

References

1. Zabolotna, N. G. (2016). Vidsotkova polityka tsentralnoho banku ta yii vplyv na ekonomichni protsesy [Percentage policy of the central bank and its impact on economic processes]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomika — Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economy*, 3, 388—393 [in Ukrainian].
2. Kovalenko, M. (n. d.). Yevropeyskyi dosvid zastosuvannia vidiemnykh stavok bankivskoho protsenta [European experience in the application of negative rates of bank interest]. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-4/doc/01.pdf>. [in Ukrainian].
3. Lomachynska, I. A., Maslennikov, Ye. I., & Mumladze, A. O. (2020). Vidiemni vidsotkovi stavky yak instrument netradytsiinoi monetarnoi polityky ta yikhnyi vplyv na ekonomiku i finansovi rynky [Negative interest rates as an instrument of non-traditional monetary policy and their impact on the economy and financial markets]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi — Problems of System Approach in Economics*, 4 (78), 7—15 [in Ukrainian].
4. Maistrenko, S. V., & Maistrenko, O. S. (2016). Vplyv instytutitsiinoho henotypu na ekonomiku krainy [Influence of institutional genotype on the country's economy]. *Smart and Young*, 7, 12—19 [in Ukrainian].
5. Ryabuha, A. (2016, April 8). CB ne dolzhny sosredotachivat'sya na otricatel'nykh stavkakh [Central Bank should not focus on negative rates]. Minfin. Retrieved from <http://minfin.com.ua/2016/04/08/17379183> [in Russian].
6. Boucinha, M., & Burlon, L. (2020, May). Negative rates and the transmission of monetary policy. *ECB Economic Bulletin*, 3. Retrieved from https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2020html/ecb.ebart202003_02~4768be84e7.en.html#toc2.
7. Humphrey, D. (2015—2016, Winter). Negative Interest Rates and the Demand for Cash. *Journal of Payments Strategy & Systems*, 10, 280—289.
8. Meggyesi, P. (2010, June 1). JP Morgan: Reflections on negative interest rates in Switzerland. Retrieved from <https://snbchf.com/snb/2013-snb/reflections-on-negative-interest-rates-in-switzerland>.

УДК 336.01

ВПЛИВ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА ФІНАНСОВЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВ

Стаднійчук Роман Васильович,

аспірант

Університету банківської справи

e-mail: advokatsrv@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5016-5685

Анотація. Обґрунтовано необхідність використання монетарної політики у фінансовому оздоровленні банків. Визначено її роль у період кризових явищ в економіці і в банківській системі, склад монетарних інструментів та їхні особливості. Обґрунтовано, що в умовах стабілізації вітчизняного банківського сектору регулятивний напрям дій НБУ спрямовувався найперше на підтримку ліквідності банківської системи України через активізацію механізмів рефінансування, зміни в політиці резервування, стримування відпливу коштів за межі банківської системи з варіативним використанням інтервенційних інструментів. Розглянуто монетарні інструменти, які мали безпосередній вплив на фінансове оздоровлення банків у досліджуваному періоді, — облікова ставка, обов'язкові резерви, репо-операції, купівля-продаж державних цінних паперів, своп-операції. Здійснено аналіз динамічних змін облікової ставки як основного монетарного інструменту, за яким НБУ встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період, розкрито переваги зниження облікової ставки для оздоровлення банків та економіки. Досліджено використання НБУ як кредитором останньої інстанції для підтримки ліквідності банків на потрібному рівні такий інструмент, як рефінансування їхніх активних операцій. З'ясовано особливості його використання з боку НБУ та еволюцію змін до теперішнього часу. З'ясовано роль операцій купівлі (надання ліквідності) і продажу (вилучення ліквідності) державних цінних паперів (ОВДП), здійснюваних НБУ для підтримки ліквідності банків. Запропоновано використання регулятором ефективних монетарних інструментів і заходів для забезпечення безперебійного функціонування банківської системи.

Ключові слова: монетарна політика, монетарні інструменти, центральний банк, фінансове оздоровлення банків, облікова ставка, рефінансування, операції з цінними паперами.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 2; бібл.: 9.

THE INFLUENCE OF MONETARY POLICY ON THE FINANCIAL RECOVERY OF BANKS

Stadniychuk Roman,

Ph. D. student of Banking University

e-mail: advokatsrv@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5016-5685

Abstract. This article substantiates the need to use monetary policy in the financial recovery of banks. Its role in the period of crisis phenomena in the economy and in the banking system, the composition of monetary instruments and their features are determined. It is substantiated that in the conditions of stabilization of the domestic banking sector the regulatory direction of the NBU actions was aimed primarily at supporting the liquidity of the banking system of Ukraine through intensification of refinancing mechanisms, changes in reserve policy, restraining the outflow of funds outside the banking system. Monetary instruments that had a direct impact on the financial recovery of banks in the study period are considered — the discount rate, required reserves, repo transactions, purchase and sale of government securities, swap transactions. An analysis of dynamic changes in the discount rate as the main monetary instrument, according to which the NBU sets a benchmark for money market participants on the value of borrowed and placed funds for the period, revealed the benefits of lowering the discount rate for banks and the economy. The use of the NBU as a lender of last resort to maintain the liquidity of banks at the required level is a tool such as refinancing their active operations. The peculiarities of its use by the NBU and the evolution of changes to date have been clarified. The role of operations of purchase (granting liquidity) and sale (withdrawal of liquidity) of government securities carried out by the NBU to support the liquidity of banks has been clarified. The regulator proposes to use effective monetary instruments and measures to ensure the smooth functioning of the banking system. Thus, banks entered the pandemic period without significant imbalances, sufficiently capitalized and highly liquid. The work to clean up and increase the stability of the banking system, carried out since 2015, has yielded an undeniable positive result.

On the contrary, they have supported business and will help restore economic growth in the future by providing loans. Since the crisis unfolded, most banks have quickly shifted to working online. Despite the temporary reduction in the number of operating branches, the availability of banking services has not decreased.

Keywords: monetary policy; monetary instruments, the central bank, financial recovery of banks, discount rate, refinancing, securities transactions.

JEL Classification E42, E52

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 2; bibl.: 9.

ВЛИЯНИЕ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ НА ФИНАНСОВОЕ ОЗДОРОВЛЕНИЕ БАНКОВ

Стаднийчук Роман Васильевич,

аспирант

Университета банковского дела

e-mail: advokatsrv@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5016-5685

Аннотация. Обоснована необходимость использования монетарной политики в финансовом оздоровлении банков. Определены ее роль в период кризисных явлений в экономике и в банковской системе, состав монетарных инструментов и их особенности. Обосновано, что в условиях стабилизации отечественного банковского сектора регулятивное направление действий НБУ направлялось прежде всего на поддержку ликвидности банковской системы Украины по активизации механизмов рефинансирования, изменения в политике резервирования, сдерживания оттока средств за пределы банковской системы с вариативным использованием интервенционных инструментов. Рассмотрены монетарные инструменты, которые имели непосредственное влияние на финансовое оздоровление банков в исследуемом периоде, — учетная ставка, обязательные резервы, репо-операции, купля-продажа государственных ценных бумаг, своп-операции. Осуществлен анализ динамических изменений учетной ставки в качестве основного монетарного инструмента, по которому НБУ устанавливает для субъектов денежно-кредитного рынка ориентир по стоимости привлеченных и размещенных денежных средств на соответствующий период, раскрыты преимущества снижения учетной ставки для оздоровления банков и экономики. Исследовано использование НБУ как кредитором последней инстанции для поддержки ликвидности банков на необходимом уровне такой инструмент, как рефинансирование их активных операций. Выявлены особенности его использования со стороны НБУ и эволюцию изменений до настоящего времени. Выяснена роль операций покупки (предоставления ликвидности) и продажи (изъятия ликвидности) государственных ценных бумаг (ОВГЗ), осуществляемых НБУ для поддержания ликвидности банков. Предложено использование регулятором эффективных монетарных инструментов и мер по обеспечению бесперебойного функционирования банковской системы.

Ключевые слова: монетарная политика, монетарные инструменты, центральный банк, финансовое оздоровление банков, учетная ставка, рефинансирование, операции с ценными бумагами.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 2; библи.: 9.

Вступ. Для ефективного функціонування банківської системи та фінансового оздоровлення банків за потреби важливими є розроблення і реалізація певної монетарної політики. Позитивний вплив монетарної політики на розвиток як банківської системи загалом, так і окремих банківських установ зокрема визначає ефективність самої економіки.

В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк України (НБУ). Саме він несе відповідальність перед суспільством за стан монетарної сфери, а також той ефект, який ця монетарна політика має на розвиток економіки і суб'єктів господарювання.

Об'єктами, на які найчастіше спрямовується монетарна політика, є такі змінні грошового ринку: пропозиція (маса) грошей, ставка процента, швидкість обігу грошей, валютний курс тощо.

Монетарна політика в широкому розумінні направлена на боротьбу з інфляцією і безробіттям, на досягнення стабільних темпів економічного зростання через регулювання грошової маси в обігу, кредитів і відсоткової ставки. У більш вузькому розумінні монетарна політика використовується для подолання кризових явищ як в економіці загалом, так і в банківському секторі зокрема. Через інструменти монетарної політики НБУ має змогу стимулювати фінансове оздоровлення банків, стабільний розвиток банківської системи та економічне зростання країни загалом. Завдяки інструментам монетарної політики НБУ в довгостроковій перспективі створює в економічних агентів (тобто в усіх учасників економічного життя — людей, підприємств тощо) загальне відчуття макроекономічної стабільності та прогнозованості, що створює міцне підґрунтя для сталого економічного

розвитку. Державне регулювання фінансового оздоровлення банків у цих умовах є одним із найбільш важливих напрямів діяльності держави в напрямі забезпечення стійкості та стабільності банківської системи країни. Тому за допомогою монетарних і немонетарних інструментів впливу держава теж установлює вимоги до банківських установ з метою їхньої фінансової підтримки та оздоровлення в разі потреби.

За таких умов актуальності набуває використання монетарної політики НБУ та її інструментів у фінансовому оздоровленні банківських установ.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичні і практичні аспекти використання монетарних інструментів у банківській діяльності досліджували у своїх роботах О. Дзюблюк, А. Дроб'язок, О. Іщенко, Т. Мельник, В. Міщенко, В. Литвицький, С. Реверчук, М. Хмельярчук та інші вчені, які достатньо глибоко проаналізували сутність монетарної політики, основні її інструменти і наслідки їхнього впливу на фінансове оздоровлення банківської системи. Водночас в їхніх працях основна увага зосереджувалася на проблематиці використання монетарної політики в регулюванні діяльності банківського сектору загалом. З огляду на важливість питань недопущення неплатоспроможності окремих банків питання щодо конкретних заходів фінансового оздоровлення банківських установ з боку НБУ інструментами монетарної політики, особливо з урахуванням нестабільності і сучасної економічної кризи, пов'язаної з коронокризою, потребують поглибленого вивчення.

Метою дослідження в рамках статті є теоретичне обґрунтування сутності монетарної політики як інструменту фінансового оздоровлення банків, оцінка сучасного стану використання її інструментів у вітчизняних банках та окреслення заходів, спрямованих на їх удосконалення.

Результати дослідження. Дослідження монетарних політик державних органів у різних країнах щодо фінансового оздоровлення банків [1, с. 31—36] дозволяє акцентувати увагу на таких моментах. Зазвичай, монетарна політика і дії регуляторних органів зводились до підтримки ліквідності банківських установ. Задіявались в основному такі регулятивні і фінансові інструменти:

- рефінансування центральними банками країн банків другого рівня в рамках наявних резервів;
- фінансування за рахунок ресурсів міжнародних організацій (МВФ, групи Світового та інших банків);
- дисконтна політика із зменшенням облікових ставок;
- інші заходи (інструменти страхування і гарантування).

Центробанками в різних країнах формувались масштабні антикризові програми і пакети (різного змістовного наповнення). У розвинених країнах для

фінансового оздоровлення банків вдавалися до політики монетарного стимулювання національних економік і дотримання стратегії «кількісного пом'якшення». «Центральні банки відповіли на кризу, забезпечуючи фінансування в іноземній та внутрішній валютах. Стратегічні показники... були знижені контрциклічно» [2]. Діючими операційними інструментами такої політики були: зменшення і підтримка на низькому рівні базових процентних ставок; викуп на відкритих ринках державних та інших боргових зобов'язань.

Пріоритетом сучасної монетарної політики НБУ є досягнення і забезпечення цінової стабільності [3].

В умовах стабілізації вітчизняного банківського сектору регулятивний напрям дій НБУ спрямовувався найперше на підтримку ліквідності банківської системи України. Ключовий вектор його діяльності — антикризова переорієнтація грошово-кредитної та валютно-курсової політики через активізацію механізмів рефінансування, зміни у політиці резервування, стримування відпливу коштів за межі банківської системи з варіативним використанням інтервенційних інструментів. Важливість використання інструментів рефінансування для забезпечення стабільності банківської системи, сприяння відновленню кредитування економіки та керованості обмінним курсом зумовлена тим, що «головним каналом грошової пропозиції потрібно зробити рефінансування комерційних банків, а основним регулятором — ставку процента» [4, с. 31—45, 44].

Основними інструментами сучасної монетарної політики НБУ є облікова ставка, коридор процентних ставок за інструментами постійного доступу (кредитами овернайт і депозитними сертифікатами овернайт), інтервенції на валютному ринку, обов'язкові резерви, репо-операції, купівля-продаж державних цінних паперів, своп-операції. Розглянемо більш детально ті з них, які мали безпосередній вплив на фінансове оздоровлення банків у досліджуваному періоді.

Облікова ставка — основний інструмент монетарної політики. Офіційна облікова ставка — це монетарний інструмент, за яким НБУ встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період: коли НБУ змінює її, то впливає на можливість банків та їхніх клієнтів отримувати кредит, що, у свою чергу, впливає на економічне зростання, грошову масу, рівноважну ставку відсотка [3]. Вона слугує одночасно як засіб реалізації грошово-кредитної політики та орієнтир ціни на гроші, а її розмір затверджується рішенням Правління НБУ [5].

Перша встановлена НБУ облікова ставка — 1992 року — дорівнювала 30 %. У добу гіперінфляції, у 1993—1994 рр., вона сягнула рекорду — 300 %. Згодом знизилася і не перевищувала 20 %, аж поки 2015 року знову підвищилася до 30 %. А 2019-го НБУ змінював облікову ставку п'ять разів і знизив її з 18 до 13,5 % [3].

На той час економіка стабілізувалася, переживши шок від анексії Криму, гарячої фази конфлікту на Сході країни, велику чистку банківської системи, початок пікових боргових виплат. Упродовж 2019 року гривня зміцнилася на 20 %, а інфляція вперше за багато років була меншою за цільовий показник і становила 4,1 % [3].

Сьогодні облікова ставка НБУ становить 6,0 %. Це найнижчий рівень за історію його існування. На думку фахівців, це має підтримати економіку під час кризи, пов'язаної з коронавірусом і карантинном, зміцнити спроможність учасників фінансового ринку протистояти кризовим явищам.

Ліквідність банку є його динамічним станом, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання всіх її сукупних зобов'язань, відіграє важливу

роль у забезпеченні її платоспроможності та фінансової стійкості. З огляду на це забезпечення і підтримка оптимального рівня банківської ліквідності є складним процесом управління, який здійснюється за участі НБУ.

Вважаємо, що регулювання ліквідності банківської системи має важливе значення в досягненні цілей фінансового оздоровлення банків. Діяльність НБУ з регулювання ліквідності банків мала значний вплив на їхню діяльність у досліджуваному періоді. Так, динаміка показників, що характеризують ліквідність банківської системи, свідчить, що наразі банківська система України має значний профіцит ліквідності, про що свідчать кошти банків, що зберігаються на кореспондентських рахунках в НБУ і які є одними з найбільш високоліквідних, безризикових активів (рис.).

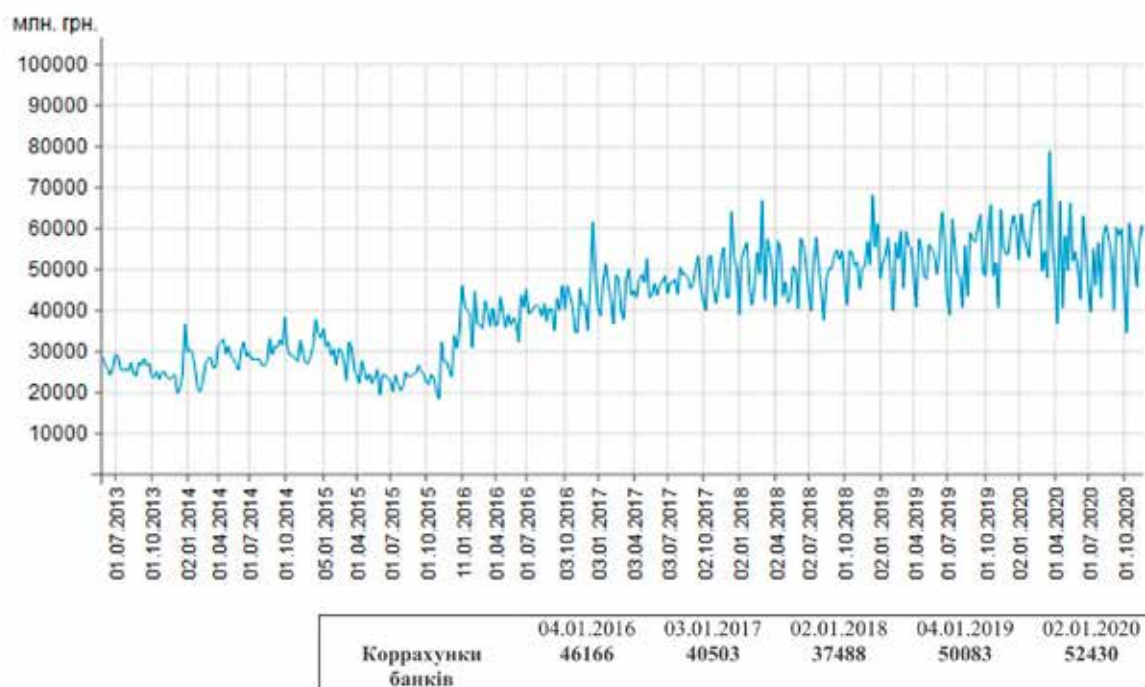

Рис. Динаміка залишків на кореспондентських рахунках банків України в НБУ упродовж 2013—2020 рр.

Джерело: [6].

Ліквідність банківської системи на початку грудня 2020 року залишалася на стабільно високому рівні. Так, на коррахунках банків станом на 01.12.2020 зберігається 51 546 млн грн. Більшість із 74-х банків, які працюють зараз в Україні, є прибутковими [6].

Такий високий показник ліквідності системи сформований за рахунок зниження бізнес-активності загалом через карантинні обмеження COVID-19, зменшення попиту з боку компаній і населення на банківські послуги та інвестиції, а також через недостатнє кредитування.

НБУ як кредитор останньої інстанції для підтримки ліквідності банків на потрібному рівні, особливо за кризових умов розвитку економіки, здійснює

рефінансування їхніх активних операцій. Під рефінансуванням розуміють забезпечення центральним банком комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі, тобто запозиченими резервами [7]. Ініціаторами рефінансування виступають комерційні банки, які звертаються до центрального банку в разі вичерпання можливостей поповнити свої резерви з інших джерел.

НБУ надається можливість для банків отримати кредити «овернайт» або придбати депозитні сертифікати «овернайт». Щодо порядку надання кредитів рефінансування, то НБУ надає банкам кредити рефінансування шляхом проведення кількісного або процентного тендера з підтримання ліквідності банків.

Повідомлення про проведення кількісного або процентного тендера з підтримання ліквідності банків надсилається щотижня засобами системи електронної пошти і розміщується на сторінці офіційного інтернет-представництва. Наразі основними операціями визнаються тендери як із рефінансування строком до

90 днів, так і з розміщення депозитних сертифікатів строком до семи днів.

Динаміку обсягів операцій із рефінансування банків через кредити «овернайт» і тендерні й інші кредити упродовж досліджуваного періоду відображено в *табл. 1*.

Таблиця 1

**Динаміка обсягів рефінансування Національним банком України
вітчизняних банків упродовж 2016—2020 рр., млн грн**

За станом на	Рефінансування банків (залишок за основною сумою)	у тому числі:				
		кредити O/N	тендерні кредити		інші кредити	
			усього	з них: без неплатоспроможних та банків у стадії ліквідації	усього	з них: без неплатоспроможних і банків у стадії ліквідації
04.12.2016	71 241	53	2 589	2589	68 599	23 022
04.01.2017	67 894	0	1 555	1 555	66 340	21 314
03.01.2018	61 673	0	7 374	7 125	54 299	11 106
03.01.2019	54 802	1	4 200	4 200	50 601	9 793
03.01.2020	45 019	0	104	104	44 916	7 621
04.12.2020	80 795	110	45 462	45 462	35 223	0

Джерело: [6].

Так, як видно з *табл. 1*, обсяг рефінансування банків регулятором збільшився станом на 04.12.2020 порівняно з аналогічним періодом 2016 року на 9 554,0 млн грн, а порівняно з початком 2020-го обсяг рефінансування банків зріс майже удвічі — із 45 019,0 млн грн до 80 795,0 млн грн. На нашу думку, залучення банками кредитів від НБУ 2020 року пов'язано більшою мірою з можливістю реалізації дохіднішої стратегії роботи на ринку. Найменша за всю історію банківської системи облікова ставка у 6 % спонукає банки, у яких є достатнє забезпечення, активно користуватися ресурсом від НБУ.

Отже, попри негативні тренди розвитку економіки 2020 року, спровоковані потужним поширенням коронавірусу як у світі, так і в Україні, вітчизняна банківська система залишається стабільною.

Починаючи з 2016 року регулятор оптимізував інструменти управління ліквідністю банківської системи, зокрема кредити «овернайт», операції прямого репо і кредити рефінансування строком до 90 днів, що надаються за допомогою проведення тендерів. Ці зміни дозволили банкам задовольняти свої короткострокові потреби в ліквідності.

Окрім цього, з 2016 року НБУ надав можливість банкам на використання механізму роловера — надання банкові кредиту для погашення раніше взятих кредитів рефінансування і «овернайт», заставою за якими були державні облігації України та депозитні сертифікати НБУ. Крім того, розширено перелік цінних паперів, які Нацбанк почав приймати як заставу за кредитами «овернайт» і операцій прямого репо, зо-

крема облігації міжнародних фінансових організацій стали приймати і за кредитами «овернайт», і операціями прямого репо. Також надано можливість збільшувати, зменшувати або проводити заміну застави за кредитами рефінансування.

Ще одне важливе нововведення регулятора в цьому напрямі — це запровадження в березні 2020 року довгострокового рефінансування банків на строк до п'яти років, на додаток до стандартних короткострокових інструментів рефінансування. Цей крок був спрямований на виконання одразу кількох цілей, пов'язаних як зі збереженням фінансової стабільності банківської системи України, так і стимулюванням економічного зростання:

по-перше, механізм довгострокового рефінансування надасть підтримку банківському кредитуванню в національній валюті, підсилюючи ефект зниження облікової ставки і запровадження стимулювальних нормативів резервування;

по-друге, новий інструмент виступив додатковою гарантією підтримки достатньої ліквідності в банківській системі, що важливо й для безперебійного проведення клієнтських операцій в умовах погіршення настроїв учасників фінансового ринку через поширення коронавірусу.

НБУ переглянув також підхід до формування процентної ставки і встановив, що процентна ставка — це облікова ставка НБУ плюс постійна величина у процентних пунктах, яка пізніше була встановлена на нульовому рівні. Завдяки цим нормативним змінам банки отримали можливість залучати на тендерах

короткострокові кредити до 90 днів і довгострокові кредити рефінансування до п'яти років виключно за обліковою ставкою без жодних додаткових процентів. Сьогодні ж дуже важливим є те, щоб ці ресурси активно працювали для кредитування. Ще одним вагомим інструментом монетарної політики для управління банківським сектором є обов'язкові резерви. Цей ін-

струмент накладає на банки зобов'язання зберігати частину залучених коштів на кореспондентському рахунку в Національному банку України. Нормативи обов'язкового резервування, починаючи з 2004 року, доволі часто змінювалися монетарним регулятором аж до кінця 2014-го, а після того ні разу не коригувалися (табл. 2).

Таблиця 2

**Нормативи обов'язкового резервування в Україні з 01.10.2004
і по теперішній час**

	за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій- нерезидентів та інших фінансових корпорацій- нерезидентів
	у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті	
01.10.2004-24.12.2004	7	7	8	8	-
25.12.2004-31.08.2005	6	6	7	7	-
01.09.2005-09.05.2006	6	6	8	8	-
10.05.2006-31.07.2006	4	4	6	6	-
01.08.2006-30.09.2006	2	3	3	5	-
01.10.2006-04.12.2008	0.5	4	1	5	-
05.12.2008-04.01.2009	0	3	0	5	-
05.01.2009-31.01.2009	0	4	0	7	-
01.02.2009-30.06.2011	0	4	0	7	2

	за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій- нерезидентів та інших фінансових корпорацій-		
	у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті	у націо- нальній валюті	в іноземній валюті (крім російських рублів)	у росій- ських рублях
01.07.2011-29.11.2011	0	6	2	0	8	0	2	2
30.11.2011-30.03.2012	0	7.5	2	0	8	0	2	2
31.03.2012-29.06.2012	0	8	2	0	8.5	0	2	0
30.06.2012-30.06.2013	0	9	3	0	10	0	3	0

	за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій- нерезидентів та інших фінансових корпорацій-		
	у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті		у націо- нальній валюті	в іноземній валюті (крім російських рублів)	у росій- ських рублях
01.07.2013-29.09.2013	0	10	5	0	10	15	0	5	0
30.09.2013-18.08.2014	0	10	7	0	10	15	0	5	0
19.08.2014-30.12.2014	0	10	7	0	10	15	0	5	5

	за строковими депозитами		за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу	
з 31.12.2014	3		6.5	

Джерело: [8].

Зниження нормативів обов'язкового резервування 2014 року зумовило зростання вільної ліквідності та в подальшому призвело до проведення НБУ значного обсягу мобілізаційних операцій із зменшення надлишкової ліквідності. З 10 березня 2020 року НБУ знизив до нуля обов'язкові резерви під кошти в національній валюті, а під валютні — підвищив до 10 %. Таким чином, сьогодні норми обов'язкових резервів банків залежать від валюти залучених коштів, а не від їхньої строковості, як раніше. До цього часу нормативи обов'язкового резервування для банків розраховувалися залежно від строковості залучених коштів: для строкових коштів вони становили 3 %, для коштів, залучених на поточні рахунки, — 6,5 % [8].

Обнулення вимог обов'язкового резервування в національній валюті одночасно із зменшенням облікової ставки НБУ дало можливість банкам здешевити залучення коштів у національній валюті, а це, у свою чергу, надасть додатковий імпульс процесові здешевлення також кредитів у національній валюті. Збільшення ж нормативу резервування коштів у іноземній валюті до 10 % використовується НБУ як засіб регулювання валютної структури банківських балансів з метою зменшення «доларизації» економіки. Таким чином, НБУ мотивує банки нарощувати обсяги операцій у національній валюті, але ускладнює для них залучення валютних вкладів, а також кредитування в іноземній валюті.

Таким чином, Національний банк продовжує вживати заходів для забезпечення безперебійного функціонування банківської системи.

НБУ з метою регулювання грошово-кредитного ринку може здійснювати операції купівлі (надання ліквідності) і продажу (вилучення ліквідності) державних цінних паперів (ОВДП). Вони можуть проводитись як на біржовому, так і позабіржовому фондовому ринках. Наразі НБУ дотримується зобов'язання уникати будь-яких форм фіскального домінування, у тому числі прямої або непрямої підтримки бюджетних видатків.

Це зобов'язання, що випливає з принципу інституційної, фінансової та операційної незалежності Національного банку, було включено до Основних засад грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу і підтверджено Стратегією монетарної політики Національного банку України [9].

На виконання цього зобов'язання було встановлено граничний обсяг ОВДП у портфелі НБУ на 2018—2019 рр. Такий обсяг не передбачає набуття ним у власність нових державних цінних паперів, оскільки на його баланс після криз 2008—2009 і 2014—2015 років накопичилося ОВДП на суму понад 300 млрд грн [6]. Переважна частина цих цінних паперів була випущена на неринкових умовах (для докапіталізації державних банків, НАК «Нафтогаз України» тощо), а їхній величезний сумарний обсяг стане загрозою для

ринку цінних паперів у разі виставлення на продаж. Також у процесі розширення Нацбанком переліку інструментів із підтримки довгострокової ліквідності банків упродовж 2016—2020 років було передбачено і внесення окремих змін щодо операцій прямого репо. Так, було запроваджено перехід права власності на цінні папери до НБУ, з яким Національний банк здійснив цю репо-операцію. Раніше, згідно з чинними нормами, операції прямого репо проводились тільки з цінними паперами, право власності за якими залишалося в банку, з яким Національний банк здійснив цю репо-операцію. Таким чином, передбачення переходу права власності при проведенні таких операцій дозволить знизити ризики НБУ як кредитора і підвищити ліквідність вторинного ринку цінних паперів та рівень загальної ринкової ліквідності.

Національний банк України, крім перерахованих вище інструментів, може використовувати у своїй операційній діяльності такий інструмент, як купівля-продаж іноземної валюти на умовах своп. Він класифікує його як валютну операцію зі строковістю не більше ніж три місяці. Цей інструмент використовується центральним банком нерегулярно для оперативного постачання ліквідності на ринок ширшому колу учасників, переважно тим, що не мають державних цінних паперів у портфелі. Основними перевагами операцій валютного свопу порівняно з прямими операціями з купівлі-продажу валюти є їхня зворотність і строковість. Комерційні банки можуть використовувати цей інструмент як для хеджування валютних ризиків, так і для отримання додаткової гривневої ліквідності на певний строк.

Висновки. Отже, банки увійшли в період пандемії без помітних дисбалансів, достатньо капіталізованими і високоліквідними. Робота з очищення і підвищення стійкості банківської системи, проведена з 2015 року, дала беззаперечний позитивний результат. Уперше в історії під час кризи вітчизняні банки не стали чинником посилення економічної нестабільності. Навпаки, вони підтримували бізнес і сприятимуть відновленню економічного зростання в майбутньому, надаючи кредити. З часу розгортання кризи більшість банків досить швидко переорієнтувалася на роботу онлайн. Попри тимчасове скорочення кількості працюючих відділень, доступність банківських сервісів не знизилася. Загалом, Україна за останній рік стала більш досвідченою та успішною в контексті наближення власних підходів до кращих світових зразків монетарного регулювання. Якщо раніше облікова ставка НБУ була достатньо умовним показником (важливим хіба що для визначення розміру штрафних санкцій за договорами), то сьогодні вона має реальний вплив на вартість грошей в економіці, а банки присвячують більше уваги макроекономічному аналізу та спробам на його підставі спрогнозувати подальші дії регулятора. Це ознака сучасного фінансового ринку.

Список використаної літератури

1. Махотаева М. Ю. Практика применения денежно-кредитных инструментов / М. Ю. Махотаева, М. А. Николаев // Деньги и кредит. — 2003. — № 10. — С. 31—36.
2. The global crisis and financial intermediation in emerging market economies [Electronic resource] // BIS Papers. — 2010. — December. — № 5. — Available at : <http://www.bis.org/publ/bppdf/bisap54.htm>.
3. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
4. Глазьев С. О. Практичности количественной теории денег, или Сколько стоит догматизм денежных властей / С. О. Глазьев // Вопросы экономики. — 2018. — № 7. — С. 31—45.
5. Положення про процентну політику Національного банку України : Постанова Правління Національного банку України від 18.08.2004 № 389 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
6. Офіційне Інтернет-представництво Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua>.
7. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посібник / за ред. Т. Д. Косової, О. О. Папаїки. — Київ : Центр учбової літератури, 2011. — 328 с.
8. Статистика [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.
9. Про Стратегію монетарної політики Національного банку України : Рішення Ради НБУ № 37-рд від 13.07.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>.

References

1. Mahotaeva, M. Yu., & Nikolaev, M. A. (2003). *Praktika primeneniya denezhno-kreditnyh instrumentov* [The practice of using monetary instruments]. *Dengi i kredit — Money and Credit*, 10, 31—36 [in Russian].
2. The global crisis and financial intermediation in emerging market economies. (2010, December). *BIS Papers*, 5. Retrieved from <http://www.bis.org/publ/bppdf/bisap54.htm>.
3. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Ofitsiine Internet-predstavnytstvo* [Official Internet representation]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Glaz'ev, S. O. (2018). *Praktichnosti kolichestvennoj teorii deneg, ili skol'ko stoit dogmatizm denezhnyh vlastej* [The practicality of the quantitative theory of money, or how much the dogmatism of the monetary authorities costs]. *Voprosy ekonomiki — Economic Issues*, 7, 31—45 [in Russian].
5. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2004). *Polozhennia pro protsentnu polityku Natsionalnoho banku Ukrainy: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 18.08.2004 № 389* [Regulations on the interest rate policy of the National Bank of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of 18.08.2004 № 389]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (n. d.). *Ofitsiine Internet-predstavnytstvo* [Official Internet representation]. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua>.
7. Kosova, T. D., & Papaika, O. O. (Eds.). (2011). *Tsentrnyi bank i hroshovo-kredytna polityka* [Central Bank and monetary policy]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
8. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Statystyka* [Statistics]. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.
9. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2018). *Pro Stratehiu monetarnoi polityky Natsionalnoho banku Ukrainy: Rishennia Rady NBU № 37-rd vid 13.07.2018* [On the Monetary Policy Strategy of the National Bank of Ukraine: Decision of the NBU Council № 37-rd of July 13, 2018]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

УДК 336.71

КЛАСИФІКАЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Гаряга Леся Олегівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та інформаційних технологій

Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи

e-mail: garyaga@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5266-797X

Анотація. Досліджено місце банківської системи в економічній системі країни та її зв'язок із кредитною і фінансовою системами. Узагальнено підходи до визначення поняття «банківська система» і систематизовано основні її функції залежно від різновидів трактування. Досліджено сутність трансформаційних процесів у банківській системі. Запропоновано згрупувати трансформаційні процеси в банківській системі залежно від різновидів трактування і функцій банківської системи. Обґрунтовано необхідність дослідження трансформаційних процесів як на рівні центрального банку, так і на рівні банку (банків). Уточнено класифікацію трансформаційних процесів на рівні центрального банку і на рівні банків з позиції трактування банківської системи як сукупності інституційних одиниць. На рівні центрального банку виділено трансформацію безпосередньо центрального банку і трансформацію функцій центрального банку; на рівні банку (банків) виокремлено трансформацію банківського сектору (як сукупності банків), трансформацію окремого банку (як структурної одиниці в межах функціонуючої системи), трансформацію банківських продуктів. Охарактеризовано основні трансформаційні процеси за останні десять років у банківській системі України як на рівні Національного банку України, так і на рівні банку (банків).

Ключові слова: банк, центральний банк, банківська система, функції банківської системи, трансформаційні процеси, класифікація трансформаційних процесів у банківській системі.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; бібл.: 19.

CLASSIFICATION OF TRANSFORMATION PROCESSES IN THE BANKING SYSTEM

Hariaha Lesia,

Ph. D. in Economics, Associated Professor,

Associate Professor of Management and Information Technology,

Cherkasy Educational-Scientific Institute of the Banking University

e-mail: garyaga@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5266-797X

Abstract. Modern conditions of development of banking systems in the world are characterized by significant variability, growing globalization and digitalization, increasing risks and uncertainty. In such conditions, the banking system undergoes appropriate transformational changes. The purpose of the article is to clarify the classification of transformation processes in the banking system.

The place of the banking system in the economic system of the country and its relationship with the credit and financial systems has been examined in the article. Approaches to the definition of the concept of «banking system» are generalized and its main functions have been systematized depending on the types of interpretation. The essence of transformation processes in the banking system have been investigated. It has been proposed to group the transformation processes in the banking system depending on the types of interpretation and functions of the banking system. The necessity of research of transformation processes both at the level of the central bank and at the level of the bank (banks) has been substantiated. The classification of transformation processes at the level of the central bank and at the level of banks from the standpoint of interpretation of the banking system as a set of institutional units has been specified. At the level of the central bank, the transformation of the central bank itself and the transformation of the functions of the central bank are highlighted; at the level of the bank (banks) the transformation of the banking sector (as a set of banks), the transformation of an individual bank (as a structural unit within the functioning system), the transformation of banking products has been distinguished. The main transformation processes for the last ten years in the banking system of Ukraine both at the level of the National Bank of Ukraine and at the level of the bank (banks) have been described.

Thus, the study of transformation processes in the banking system allows us to state the following: 1) transformation processes of the banking system should be considered as an internal component of the banking system within the transformation function and as a multidimensional and multilevel transition of the banking system from one qualitative state to another; 2) for a comprehensive analysis, transformation processes should be studied at the level of the central bank and at the level of banks; 3) current trends in the economy and society, in particular the pandemic, make significant adjustments to the transformation processes of the banking system, in particular in terms of accelerating the transition to online mode and the need to constantly adapt and adapt to new conditions, while performing all functions of the banking system. its stability.

Keywords: bank, central bank, banking system, functions of the banking system, transformation processes, classification of transformation processes in the banking system.

JEL Classification E52, E58, G21

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 3; bibl.: 19.

КЛАССИФИКАЦИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ

Гаряга Леся Олеговна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента и информационных технологий
Черкасского образовательного-научного института
Университета банковского дела
e-mail: garyaga@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5266-797X

Аннотация. Исследовано место банковской системы в экономической системе страны и ее связь с кредитной и финансовой системами. Обобщены подходы к определению понятия «банковская система» и систематизированы основные ее функции в зависимости от разновидностей трактовки. Исследована сущность трансформационных процессов в банковской системе. Предложено сгруппировать трансформационные процессы в банковской системе в зависимости от разновидностей трактовки и функций банковской системы. Обоснована необходимость исследования трансформационных процессов как на уровне центрального банка, так и на уровне банка (банков). Уточнена классификация трансформационных процессов на уровне центрального банка и на уровне банков с позиции трактовки банковской системы как совокупности институциональных единиц. На уровне центрального банка выделено трансформацию непосредственно центрального банка и трансформацию функций центрального банка; на уровне банка (банков) выделено трансформацию банковского сектора (как совокупности банков), трансформацию отдельного банка (как структурной единицы в пределах функционирующей системы), трансформацию банковских продуктов. Охарактеризованы основные трансформационные процессы за последние десять лет в банковской системе Украины как на уровне Национального банка Украины, так и на уровне банка (банков).

Ключевые слова: банк, центральный банк, банковская система, функции банковской системы, трансформационные процессы, классификация трансформационных процессов в банковской системе.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; библи.: 19.

Вступ. Якісна трансформація банківської системи є важливою складовою трансформації економічної системи. Обов'язковою умовою розуміння стану, розвитку і перспектив банківської діяльності є дослідження трансформаційних процесів у банківській системі. Трансформаційні процеси в банківській системі зумовлені необхідністю змін, що можуть бути викликані великою кількістю причин і факторів як фінансово-економічного, так і соціального, технічного, технологічного, цифровізаційного, глобалізаційного характеру. Зміни можуть мати як позитивний, так і деградаційний контекст.

Дослідження сутності та класифікації трансформаційних процесів у банківській діяльності має важ-

ливе значення для розвитку економічної системи, оскільки саме ефективна трансформація банківської системи може дозволити удосконалити якість, швидкість, зручність, безпечність та ефективне переміщення, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами економіки.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблемам розвитку та функціонування банківської системи присвячено праці багатьох науковців, зокрема О. Барановського, І. Благуна, Т. Болгар, О. Вовчак, Ж. Довгань, В. Гейця, А. Кузнецової, О. Криклій, В. Коваленко, С. Кузнецової, В. Міщенко, А. Мороза, О. Лаврушина, П. Сенища, М. Савлука, І. Сала, Л. Примостики та ін. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти

трансформаційних процесів у фінансовій та банківській системі досліджені в наукових працях О. Барановського [1; 2], М. Відякіна [3], Д. Моргуновського [4], О. Дзюбюка [5], І. Дрозд [6], Ю. Коваленко [7], І. Пасічник, К. Базадзе [8], М. Огерчук [9] та ін. Проте постійного удосконалення потребує теоретико-методологічне підґрунтя щодо сутності, класифікації, оцінювання і моделювання трансформаційних процесів у банківській системі.

Метою статті є уточнення класифікації трансформаційних процесів у банківській системі.

Результати дослідження. Сучасні умови розвитку банківських систем у світі характеризуються значною мінливістю, зростаючою глобалізацією та цифровізацією економіки, підвищенням ризиків, а також невідомістю діяльності. У таких умовах банківська система зазнає відповідних трансформаційних змін.

Для дослідження сутності та видів трансформаційних процесів у банківській системі спочатку дослідимо її місце в економічній системі, функції та основні підходи до трактування цього поняття. Ми поділяємо думку науковців, що місце банківської системи в економічній системі країни визначається певним чином (рис.).

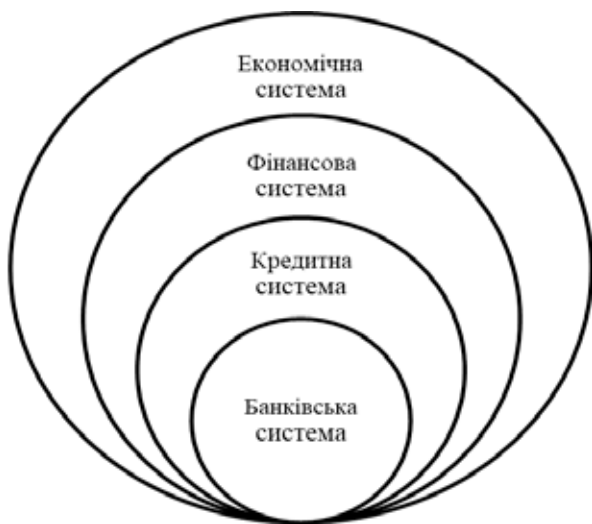

Рис. Місце банківської системи в економічній системі країни

Примітка. Побудовано за [10, с. 61; 11, с. 51].

У цілому, рис. визначає, що банківська система є складовою кредитної, фінансової та, врешті, економічної системи. Варто зазначити, що окремі автори в цьому співвідношенні упускають кредитну систему і виділяють соціально-економічну систему, вказуючи, що фінансова система — це підсистема соціально-економічної системи [12].

П. Сенищ також відмічає, що банківська система є підсистемою фінансової, або економічної, системи країни [13, с. 248].

Варто зазначити, що банківська система відіграє важливу роль на сучасному етапі розвитку економіки, оскільки саме вона забезпечує потребу у фінансових ресурсах. Саме тому справедливим є твердження, що банківська система є «кровоносною системою» економіки. Досліджуючи підсистеми економічної системи все-таки варто виділяти і кредитну систему, оскільки щодо суб'єктного складу не тільки банки можуть надавати кредити в економіці, а й інші фінансові установи, тому кредитна система — ширше поняття, що з позиції надавачів кредитних послуг включає як банківські, так і небанківські фінансові установи.

Наступним кроком дослідження систематизуємо певні особливості трактування банківської системи, що дозволяють виділити рівні та види її трансформації.

Основними підходами до визначення банківської системи є такі:

- банківська система як специфічна економічна та організаційно-правова структура, що забезпечує функціонування грошового ринку та економіки в цілому;
- банківська система як сукупність інституційних одиниць із специфічними рисами і функціями [14, с. 445];
- банківська система як сукупність банківських установ і відповідної інфраструктури (нормативно-правове забезпечення, система захисту інтересів вкладників, банківські об'єднання, інформаційне забезпечення, платіжно-розрахункова система, інкасаторське та охоронне обслуговування банківських інститутів, система підготовки кадрів для банківських установ тощо), що входять до складу економічної системи [15; 16].

Щодо національного законодавства, то в Законі України «Про банки і банківську діяльність» ідеться про сукупність установ, що входять до банківської системи, а саме «банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України» [17].

Інституційний підхід до трактування банківської системи акцентує увагу на тому, що це сукупність інституцій. Структура цієї сукупності залежатиме від рівневості банківської системи та історичного розвитку залежно від особливостей певної країни.

В аспекті різних підходів до трактування банківської системи визначимо її основні функції (табл. 1).

Виділення трансформаційних процесів у банківській системі варто розпочати з дослідження трактування поняття «трансформація банківської системи». Зміст трансформаційних процесів в економічних системах і фінансовому секторі ґрунтовно досліджено та критично проаналізовано у працях О. Барановського [1; 2]. Оскільки банківська система є складовою економічної системи, то можна стверджувати, що трансформаційні процеси в економічній системі частково або повністю розповсюджуються і на банківську систему.

Таблиця 1

Основні функції банківської системи

Трактування банківської системи	Функції банківської системи
Банківська система як специфічна економічна та організаційно-правова структура, що забезпечує функціонування грошового ринку та економіки в цілому	Емісійна Трансформаційна Перерозподільча Регулятивна Стабілізаційна Зберігаюча Інформаційна
Банківська система як сукупність інституційних одиниць із специфічними рисами та функціями	Функції центрального банку
	Емісійна Регулятивна Банк банків Банк уряду Грошово-кредитного регулювання економіки Управління золотовалютними резервами Інформаційно-аналітична Представницька
	Функції банку
	Мобілізаційна (акумуляційна) Стимулювання накопичення в народному господарстві Створення кредитних засобів обігу Посередницька (посередництво у кредиті, у платежах, на фондовому ринку) Емісійна (вторинна емісія) Консультаційна (інформаційна)

Примітка. Систематизовано за [10, с. 61; 11, с. 51, 14; 16].

Саме тому, використовуючи [1], у широкому розумінні пропонуємо визначати трансформаційні процеси в банківській системі як багатовимірний і багаторівневий перехід банківської системи від одного якісного стану до іншого.

Визначаючи спрямованість трансформаційних змін у банківському секторі, І. Дрозд [6, с. 42] виділяє, зокрема, трансформацію національної банківської системи, що включає трансформацію центрального банку та організаційно-функціональну трансформацію банківського сектору. Очевидно, що під банківським сектором автор розуміє сукупність банків (крім центрального) та їхні функціональні зв'язки [6, с. 38]. Проте вважаємо цей підхід щодо напрямів трансформації банківської системи є дещо обмеженим, оскільки банківська система як специфічна економічна та організаційно-правова структура виконує трансфор-

маційну функцію, що є її іманентною складовою. Тому якщо розглядати трансформацію в банківській системі як перетворення, то в рамках трансформаційної функції банківської системи відбуваються відповідні перетворення. У цьому аспекті трансформація як перетворення фінансових ресурсів є іманентною особливістю банківської системи, її притаманною складовою.

М. Огерчук акцентує увагу на тому, що трансформаційні процеси на різних рівнях банківської системи мають ефект «ланцюгової реакції» і перебувають у діалектичному зв'язку: трансформація банку — трансформація банківської системи, у тому числі органів державного регулювання — глобальна трансформація банківської системи [9]. Саме тому розглянемо види трансформаційних процесів як на рівні всієї банківської системи, так і на рівні її суб'єктів (табл. 2).

Таблиця 2

Види трансформаційних процесів у банківській системі

Трактування банківської системи	Види трансформації
Банківська система як специфічна економічна та організаційно-правова структура	<i>У рамках трансформаційної функції:</i>
	Трансформація капіталу
	Трансформація обсягів
	Трансформація строків
	Трансформація ризиків
	Просторова трансформація
	Валютна трансформація
Банківська система як сукупність інституційних одиниць	Трансформація підпису
	<i>Трансформації на рівні центрального банку:</i>
	Трансформація безпосередньо центрального банку
	Трансформація функцій центрального банку
	<i>Трансформації на рівні банку (банків):</i>
	Трансформація банківського сектору (як сукупності банків)
	Трансформація окремого банку
	Трансформація банківських продуктів

Примітка. Складено за [2, с. 181; 3; 4; 6, с. 70; 8].

З позиції трактування банківської системи як сукупності інституційних одиниць варто деталізувати класифікацію трансформаційних процесів на рівні центрального банку і на рівні банку (банків) (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація трансформаційних процесів на рівні центрального банку і на рівні банків

Рівні трансформації банківської системи	Види трансформації
Трансформація на рівні центрального банку	<i>Трансформація безпосередньо центрального банку:</i> – інституціональні – організаційної структури – ієрархічності – цілей – процесів (реінжиніринг процесів) – пріоритетів – цінностей – зайнятості та кадрової політики – застосовуваних технологій <i>Трансформація функцій центрального банку:</i> – визначення і перегляд основних функцій – виведення неключових функцій
Трансформація на рівні банку (банків)	<i>Трансформація банківського сектору (як сукупності банків):</i> – інституціональні – умов функціонування – середовища функціонування, зокрема конкурентного середовища – видів банків – ролі банківського сектору в економіці – інтересів суб'єктів банківського сектору – міжбанківської інтеграції – стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності <i>Трансформація окремого банку:</i> – цілей – функцій – пріоритетів – цінностей – ролі банку в банківському секторі – відносин власності – організаційної та корпоративної структури – управлінської політики – стратегій банку (фінансова, цінова, маркетингова та ін.) – бізнес-моделі – цифрова трансформація – ризиків і ризик-менеджменту – зайнятості та кадрової політики <i>Трансформація банківських продуктів</i> – трансформація асортименту банківських продуктів – трансформація способів просування і реалізації банківських продуктів – трансформація якості надання банківських продуктів

Примітка. Складено за [1–9] і на основі власних напрацювань.

Згідно з наведеною в табл. 3 класифікації, трансформація на рівні центрального банку може відбуватися як безпосередньо самого центрального банку, так і його функцій. Варто зазначити, що на сьогодні вітчизняний центральний банк перебуває у процесі трансформаційних змін, основною передумовою яких був суспільний запит на зміни. Перед центральним банком виникли як внутрішні, так і зовнішні виклики, що потребували відповідних трансформаційних перетворень.

Згідно з наведеною в табл. 3 класифікації, трансформація на рівні центрального банку може відбуватися як безпосередньо самого центрального банку, так і його функцій. Варто зазначити, що на сьогодні вітчизняний центральний банк перебуває у процесі трансформаційних змін, основною передумовою яких був суспільний запит на зміни. Перед центральним банком виникли як внутрішні, так і зовнішні виклики,

що потребували відповідних трансформаційних перетворень.

До внутрішніх викликів можна віднести низьку довіру в Україні до державних органів влади, ієрархічну організацію діяльності центрального банку, що дісталася у спадок із минулого, економічну кризу, девальвацію гривні, недосконалість (відсутність) нормативно-правового забезпечення банківської діяльності, незрозумілість цілей центрального банку всіма суб'єктами економіки, незважаючи на формальну їхню задекларованість, відсутність ефективних механізмів електронного документообігу (фактична необхідність дублювання електронних документів фізичним підписом і паперовою версією); до зовнішніх викликів — підписання угоди щодо Асоціації з ЄС, зростаюча конкуренція між країнами, світовий розвиток, агресія з боку Російської Федерації та інші.

За останні десять років у діяльності Національного банку України відбулися значні трансформації як щодо змін самого центрального банку, так і його функцій. Центральним банком було переглянуто основні функції та шляхи їх досягнення, було чітко визначено основні функції та виведено неключові функції, що вплинуло безпосередньо на структуру і діяльність НБУ. Відбулася трансформація регуляторних функцій НБУ. Центральний банк продовжує виконувати всі основні функції, проте змінилися окремі способи їх реалізації.

Зокрема, НБУ, здійснюючи функцію грошово-кредитного регулювання економіки, перейшов від монетарного таргетування до інфляційного. Відбувся перехід до плаваючого курсоутворення, а основним інструментом монетарної політики стала облікова ставка. Також у цьому аспекті відбулося посилення інформаційно-аналітичної функції центрального банку. Для досягнення цінової стабільності діяльність НБУ повинна бути зрозумілою і передбачуваною, тому в цьому напрямі центробанк удосконалив комунікаційну політику і транспарентність власної роботи. Важливим аспектом стало посилення роботи щодо підвищення фінансової грамотності, обізнаності та розуміння громадськістю монетарної політики НБУ. Також було здійснено оновлення сайту НБУ.

Значних трансформацій зазнав і безпосередньо центральний банк:

- унаслідок виведення неключових функцій відбулося значне скорочення організаційно-функціональної структури (закрито, переведено на аутсорсинг або передано в підпорядкування іншим відомствам навчальні заклади, друкарню, лікувально-оздоровчий комплекс, бази відпочинку, телеканал, автомобільне підприємство) і відбувається оптимізація інших підрозділів (банкотно-монетний двір, депозитарій НБУ, центральна розрахункова палата НБУ та інші);
- було здійснено спрощення рівнів ієрархії управління і скорочення чисельності персоналу;
- відбулося запровадження процесного підходу до управління організацією;
- упроваджено посилення централізації функцій і здійснено оптимізацію територіальних управлінь;
- удосконалено підходи до мотивації персоналу.

Трансформаційні процеси в діяльності центрального банку тривають і сьогодні. Значний вплив і корективи не тільки у функціонування банківської системи, а й в усі сфери життєдіяльності суспільства внесла пандемія, спричинена розповсюдженням вірусу COVID-19. Значну кількість процесів і роботи персоналу було переведено в онлайн-режим. Проте після «очищення» банківський сектор ввійшов у коронакризу достатньо стійким, а центральний банк продовжує напрацьовувати варіанти рішень, щоб банківська система могла безперебійно виконувати покладені на неї функції в економіці як на рівні НБУ, так і на рівні банків.

Трансформації на рівні банку згруповано таким чином: трансформація банківського сектору (як сукупності банків), трансформація окремого банку і трансформація банківських продуктів.

Банківський сектор України за останні 10 років зазнав найбільших трансформацій щодо інституційних змін, умов і середовища функціонування, видів банків, ролі банківського сектору в економіці, інтересів суб'єктів банківського сектору, міжбанківської інтеграції, стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Інституційні трансформації — це трансформації формальних (законів, конкуренції, інтелектуальних кластерів, корпоративних рішень) і неформальних інститутів (корпоративної культури, культурного розвитку, конфесійних особливостей, домінуючих коаліцій, соціальних мереж) [18].

Значних змін зазнав за останні 10 років кількісний склад банківського сектору (станом на 01.01.2011 кількість банків становила 176, а на 01.01.2020 — 75 банківських установ), тобто з банківського ринку було виведено 101 установу; відбулося скорочення присутності банків із російським капіталом; для збереження стабільності банківської системи було націоналізовано найбільший банк за розміром активів — ПАТ КБ «ПриватБанк». А 2015 року також було запроваджено перехід до Міжнародних стандартів фінансової звітності, це сприяло зростанню прозорості та дозволило більш якісно здійснювати управління ризиками й ухвалювати ефективні рішення для забезпечення фінансової стабільності.

Трансформація окремих банків і трансформація банківських продуктів тісно пов'язані з посиленням клієнтоорієнтованості банківської діяльності. Також вагомим чинником впливу на діяльність банків є зростаюча цифровізація економіки [19]. У таких умовах банківська установа стає не просто фінансовим супермаркетом, банк повинен бути готовим до задоволення наявних фінансових потреб клієнтів у зручний і прийнятний спосіб, при цьому зберігаючи адекватний рівень ризику та маючи достатній капітал для його покриття в разі реалізації ризикової ситуації.

Виникли нові форми банківського обслуговування — відділення без працівників, банк без відділень, Інтернет-банкінг, надання банківських послуг онлайн. Такі процеси поєднують різні види трансформаційних процесів.

Висновки. Таким чином, проведенні дослідження трансформаційних процесів у банківській системі дозволяють стверджувати таке:

— трансформаційні процеси банківської системи варто розглядати як внутрішню складову банківської системи в рамках трансформаційної функції та як багатовимірний і багаторівневий перехід банківської системи від одного якісного стану до іншого;

— для різнобічності аналізу трансформаційні процеси варто досліджувати як на рівні центрального банку, так і на рівні банків;

— сучасні тренди розвитку економіки і суспільства, зокрема пандемія, вносять суттєві корективи у транс-

формаційні процеси банківської системи, зокрема в розрізі прискорення переходу в онлайн-режим роботи і необхідність постійно пристосовуватися та адаптуватися в нових умовах, виконуючи при цьому всі функції банківської системи і забезпечуючи її стабільність.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Зміст трансформаційних процесів в економічних системах / О. І. Барановський // Вісник Університету банківської справи. — 2017. — № 1 (28). — С. 3—14.
2. Трансформаційні процеси у фінансовому секторі національної економіки: теорія, методологія та моделювання : монографія / за ред. О. І. Барановського. — Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. — 488 с.
3. Відякін М. Трансформація Національного банку [Електронний ресурс] / М. Відякін // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — 2019. — Режим доступу : <https://events.bank.gov.ua/nbueexpress2019/src/files/Трансформація%20Національного%20банку.pdf>.
4. Моргуновський Д. З. Трансформація банківських продуктів і послуг в умовах зростаючої конкуренції в банківському секторі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Д. З. Моргуновський. — Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. — 16 с.
5. Трансформація банківської системи у контексті глобалізаційних викликів : монографія / за ред. О. В. Дзюбляка. — Vienna : Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2018. — 354 с.
6. Дрозд І. В. Організаційно-функціональна трансформація банківського сектору економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / І. В. Дрозд. — Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. — 254 с.
7. Коваленко Ю. М. Етапи інституційних трансформацій у банківській системі на теренах України / Ю. М. Коваленко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Економічні науки. — 2015. — Вип. 28. — С. 119—124.
8. Пасічник І. Трансформація каналів продажу банківських послуг у контексті забезпечення конкурентоспроможності банку / І. Пасічник, К. Базадзе // Вісник Національного банку України. — 2014. — № 10. — С. 28—33.
9. Огерчук М. О. Теоретичні основи трансформації банківської системи / М. О. Огерчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — Вип. 1 (99). — С. 368—375.
10. Кузнецова С. А. Банківська система : навч. посібник / С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська. — Київ : Центр учбової літератури, 2014. — 400 с.
11. Банківська система : навч. посібник / Л. І. Катан та ін. — Дніпро : Пороги, 2017. — 444 с.
12. Благун І. І. Місце банківської системи в соціально-економічній системі України / І. І. Благун // Вісник Хмельницького національного університету. — 2014. — № 6. — Т. 1. — С. 162—165.
13. Сенищ П. М. Сутність банківських систем: типологізація, класифікація і роль в економіці / П. М. Сенищ // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — Вип. 1 (99). — С. 246—253.
14. Гроші та кредит : підручник / А. М. Мороз та ін. ; за ред. М. І. Савлука. — Київ : КНЕУ, 2011. — 589 с.
15. Дзюбляк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки : монографія / О. В. Дзюбляк. — Київ : Поліграфкнига, 2000. — 512 с.
16. Банковская система в современной экономике : учебное пособие / под ред. О. И. Лаврушина. — Москва : КНОРУС, 2011. — 360 с.
17. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5—6. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
18. Барановський О. І. Сутність трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки [Електронний ресурс] / О. І. Барановський // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2017. — Вип. 2. — С. 346—360. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2017_2_43.
19. Руденко М. В. Цифровізація економіки: нові можливості та перспективи / М. В. Руденко // Економіка та держава. — 2018. — № 11. — С. 61—65.

References

1. Baranovskyi, O. I. (2017). Zmist transformatsiynykh protsesiv v ekonomichnykh systemakh [The content of transformation processes in economic systems]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy — Bulletin of the Banking University*, 1 (28), 3—14 [in Ukrainian].

2. Baranovskyi, O. I. (Ed.). (2017). *Transformatsiini protsesy u finansovomu sektori natsionalnoi ekonomiky: teoriia, metodolohiia ta modeliuvannia* [Transformation processes in the financial sector of the national economy: theory, methodology and modeling]. Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» [in Ukrainian].
3. Vidiakin, M. (2019). *Transformatsiia Natsionalnogo banku* [Transformation of the National Bank]. Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Natsionalnogo banku Ukrainy [Official Internet Representation of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://events.bank.gov.ua/nbuexpress2019/src/files/Транс-формація%20Національного%20банку.pdf> [in Ukrainian].
4. Morhunovskyi, D. Z. (2008). Transformatsiia bankivskykh produktiv i posluh v umovakh zrostaiuchoi konkurentsii v bankivskomu sektori Ukrainy [Transformation of banking products and services in conditions of growing competition in the banking sector of Ukraine]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
5. Dziubliuk, O. V. (Ed.). (2018). *Transformatsiia bankivskoi systemy u konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv* [Transformation of the banking system in the context of globalization challenges]. Vienna: Premier Publishing s.r.o. Vienna [in Ukrainian].
6. Drozd, I. V. (2019). Orhanizatsiino-funktsionalna transformatsiia bankivskoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Organizational and functional transformation of the banking sector of the economy of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» [in Ukrainian].
7. Kovalenko, Yu. M. (2015). Etapy instytutitsiinykh transformatsii u bankivskii systemi na terenakh Ukrainy [Stages of institutional transformations in the banking system in Ukraine]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademii». Ekonomichni nauky — Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Economic sciences*, 28, 119—124 [in Ukrainian].
8. Pasichnyk, I., & Bazadze, K. (2014). Transformatsiia kanaliv prodazhu bankivskykh posluh u konteksti zabezpechennia konkurentospromozhnosti banku [Transformation of sales channels of banking services in the context of ensuring the competitiveness of the bank]. *Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 10, 28—33 [in Ukrainian].
9. Oherchuk, M. O. (2013). Teoretychni osnovy transformatsii bankivskoi systemy [Theoretical foundations of the transformation of the banking system]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy — Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 1 (99), 368—375 [in Ukrainian].
10. Kuznetsova, S. A., Bolhar, T. M., & Pestovska, Z. S. (2014). *Bankivska sistema* [Banking system]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
11. Katan, L. I. (et al.). (2017). *Bankivska sistema* [Banking system]. Dnipro: Porohy [in Ukrainian].
12. Blahun, I. I. (2014). Mistse bankivskoi systemy v sotsialno-ekonomichnii systemi Ukrainy [The place of the banking system in the socio-economic system of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu — Bulletin of Khmelnytsky National University*, 6, 1, 162—165 [in Ukrainian].
13. Senyshch, P. M. (2013). Sutnist bankivskykh system: typolohizatsiia, klasyfikatsiia i rol v ekonomitsi [The essence of banking systems: typology, classification and role in the economy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy — Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 1 (99), 246—253 [in Ukrainian].
14. Savluk, M. I. (et al.). (2011). *Hroshi ta kredyt* [Money and credit]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
15. Dziubliuk, O. V. (2000). *Orhanizatsiia hroshovo-kredytnykh vidnosyn suspilstva v umovakh rynkovoho reformuvannia ekonomiky* [Organization of monetary relations of society in terms of market reform of the economy]. Kyiv: Polihrafknyha [in Ukrainian].
16. Lavrushin, O. I. (Ed.). (2011). *Bankovskaya sistema v sovremennoj ekonomike* [The banking system in the modern economy]. Moscow: KNORUS [in Russian].
17. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy № 2121-III vid 07.12.2000 [On banks and banking: Law of Ukraine № 2121-III of 07.12.2000]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5—6. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> [in Ukrainian].
18. Baranovskyi, O. I. (2017). Sutnist transformatsiinykh protsesiv u finansovomu sektori natsionalnoi ekonomiky [The essence of transformation processes in the financial sector of the national economy]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky — Financial and credit activities: problems of theory and practice*, 2, 346—360. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2017_2_43 [in Ukrainian].
19. Rudenko, M. V. (2018). Tsyfrovizatsiia ekonomiky: novi mozhlyvosti ta perspektyvy [Digitalization of the economy: new opportunities and prospects]. *Ekonomika ta derzhava — Economy and State*, 11, 61—65 [in Ukrainian].

УДК 336.01

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВ

Вовчак Ольга Дмитрівна,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи та фінансових технологій
Навчально-наукового інституту банківських технологій та бізнесу
Університету банківської справи
e-mail: vovchak.olga@meta.ua; ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Гонгало Наталія Миколаївна,

здобувач освітнього ступеня «магістр»
Навчально-наукового інституту банківських технологій та бізнесу
Університету банківської справи
e-mail: knopa1397@gmail.com

Анотація. Обґрунтовано доцільність використання інновацій у банківському секторі України. Визначено їхню роль у період формування п'ятого етапу інформатизації суспільства та створення нового технологічного функціонування як національної, так і світової економіки. Здійснено теоретичний аналіз дефініцій «інновація» і «банківська інновація», розглянуто зміст банківських інновацій, які нині використовуються банківськими установами в Україні, розкрито переваги і недоліки їх застосування в банківській діяльності. Досліджено вплив інноваційної складової на забезпечення конкурентних переваг банків України та місце і роль у діяльності банків загалом, зростання рівня довіри до них, лояльності клієнтів і підвищення рівня ефективності їх функціонування. Проведено дослідження використання банками України різних цифрових технологій у своїй діяльності та визначено їхнє рейтингове місце згідно з проведеним дослідженням. Також визначено основні ризики, які виникають при введенні різного роду нововведень у банківський бізнес, і розглянуто чинники, які прямо чи опосередковано можуть перешкоджати розвитку інновацій у банківському секторі України. Запропоновано використання найбільш прийнятних шляхів переходу банків до блокчейн-системи і цифрової технології «BigData», які нині широко використовують провідні банківські установи у світі.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, банківська конкуренція, банківські інновації, інноваційні банківські технології, банківська діяльність, інноваційний розвиток банків.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 8.

DIGITAL INNOVATIONS AND THEIR IMPACT ON BANKS' COMPETITIVENESS

Vovchak Olha,

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Banking and Financial Technologies
Educational-Scientific Institute of Banking Technologies and Business
of Banking University
e-mail: vovchak.olga@meta.ua; ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Gongalo Natalia,

Student of Master Degree
Educational-Scientific Institute of Banking Technologies and Business
of Banking University
e-mail: knopa1397@gmail.com

Abstract. This article substantiates the need to use innovations in the banking sector of Ukraine. Their role in the period of formation of the fifth stage of informatization of society and creation of new technological functioning of both national and world economy is defined. Theoretical analysis of the definitions of «innovation» and «banking innovation», considered the content of banking innovations currently used by banking

institutions in Ukraine, revealed the advantages and disadvantages of their use in banking. The influence of the innovation component on ensuring the competitive advantages of Ukrainian banks and the place and role in the activities of banks in general, increasing the level of trust in them, customer loyalty and increasing the level of efficiency of their operation are studied. A study of the use of various digital technologies by Ukrainian banks in their activities was conducted and their rating place was determined, according to the study. The main risks that arise when introducing various innovations in the banking business are also identified and the factors that can directly or indirectly hinder the development of innovations in the banking sector of Ukraine are considered. The use of the most acceptable ways of banks' transition to the blockchain system and digital technology «BigData», which are now widely used by leading banking institutions in the world, is proposed. It is proved that the main trends that will exist in mobile banking in the near future will be: banking programs, digital banks, voice technologies, biometric security, smart bots, cardless transactions, open banking, cooperation with high-tech companies and design. It is substantiated that in the near future, technologically obsolete banks, which do not start actively using innovations in their activities, will begin to lose their customers, which may lead them not only to reduced profits but also to bankruptcy and closure of the banking institution.

Keywords: innovations; competitiveness; banking competition; banking innovations; innovative banking technologies; banking; innovative development of banks.

JEL Classification O31, G21, D41

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 8.

ЦИФРОВЫЕ ИННОВАЦИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ БАНКОВ

Вовчак Ольга Дмитриевна,

доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой банковского дела и финансовых технологий
Образовательно-научного института банковских технологий и бизнеса
Университета банковского дела
e-mail: vovchak.olga@meta.ua; ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Гонгало Наталия Николаевна,

магистр
Образовательно-научного института банковских технологий и бизнеса
Университета банковского дела
e-mail: knopa1397@gmail.com

Аннотация. Обоснована необходимость использования инноваций в банковском секторе Украины. Определена их роль в период формирования пятого этапа информатизации общества и создания нового технологического функционирования как национальной, так и мировой экономики. Осуществлен теоретический анализ дефиниций «инновация» и «банковская инновация», рассмотрено содержание банковских инноваций, которые сейчас используются банковскими учреждениями в Украине, раскрыты преимущества и недостатки их применения в банковской деятельности.

Исследовано влияние инновационной составляющей на обеспечение конкурентных преимуществ банков Украины, их место и роль в деятельности банков в целом, рост уровня доверия к ним, лояльности клиентов и повышения уровня эффективности их функционирования. Проведено исследование использования банками Украины различных цифровых технологий в своей деятельности и определено их рейтинговое место согласно проведенного исследования.

Также определены основные риски, которые возникают при введении различного рода нововведений в банковский бизнес и рассмотрены факторы, которые прямо или косвенно могут препятствовать развитию инноваций в банковском секторе Украины.

Предложено использование наиболее приемлемых путей перехода банков к блокчейн-системы и цифровой технологии «BigData», которые сейчас широко используются ведущими банковскими учреждениями в мире.

Ключевые слова: инновации, конкурентоспособность, банковская конкуренция, банковские инновации, инновационные банковские технологии, банковская деятельность, инновационное развитие банков.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 8.

Вступ. Негативні тенденції розвитку економіки України впродовж тривалого проміжку часу, які нині ускладнилися пандемією Covid-19 (Ковід-19), значною мірою вплинули на розвиток ринку банківських продуктів, викликавши закриття банків, суттєве зниження довіри до них і, як наслідок, падіння попиту на банківські продукти, що, своєю чергою, призвело до погіршення фінансових результатів діяльності банківського сектору і посилило конкуренцію між банківськими установами. За таких умов актуальності набуває використання інновацій як рушійної сили конкурентоспроможності банківських установ.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичні аспекти становлення і функціонування банківських інновацій досліджуються в роботах Т. Васильєвої, О. Дзюблюка, С. Єгоричевої та інших. Конкурентоспроможність банків у своїх працях вивчали такі вчені, як О. Вовчак, Т. Гірченко, Ю. Заруба, А. Качурин, Н. Касьянов, Р. Кльоба, І. Коломієць, С. Реверчук, О. Степаненко та ін.

Метою дослідження є визначення сутності банківських інновацій, вивчення сучасного стану розвитку банківських інновацій в Україні та їхнього впливу на конкурентоспроможність банківських установ на ринку банківських послуг.

Результати дослідження. Останнім часом у світі відбувається стрімкий розвиток інноваційних технологій в усіх сферах життя людини, банки не є винятком. Упровадження інтернет-банкінгу, мобільного банкінгу, застосування NFC-технологій, використання чатботів, створення банків без відділень і багато інших інноваційних рішень втілили в життя сучасні банки, аби бути конкурентоспроможними на тлі інших банківських установ.

Інновації в банківському секторі — це нові технології, продукти і послуги, які втілюються на фінансовому ринку. Але перш ніж оцінювати реальні інноваційні процеси, потрібно розкрити фундаментальні теоретичні визначення поняття «інновація».

В економічній літературі трапляються такі основні підходи до розуміння поняття «інновація»:

- 1) інновації — це фінансування в нову технологію, нові методи управління та організації праці, що охоплює конкретну фірму і всю галузь;
- 2) інновація — інтегрований процес створення, поширення і використання нововведення та нових виробів і технологій для задоволення потреб споживачів;
- 3) інновації розглядають як новаторські дослідження і розробки нових товарів або послуг та зміна у стилі управління і роботи підприємства (фірми, компанії) з метою створення більш вигідних умов для своїх клієнтів [1].

Інновації банківської діяльності розглядають як кінцевий результат процесу поліпшення життєдіяльності банку, в основі якого є модернізація банківських продуктів і послуг, процесу управління і процесу

реалізації, метою якої є підтримка конкурентних позицій на фінансовому ринку.

Конкурентоспроможність банку — це здатність фінансової установи вести ефективну господарську діяльність та мати на меті досягнення практичної прибуткової реалізації послуг в умовах конкурентного ринку [2, с. 201].

У сучасних реаліях конкурентоспроможність банків ефективність їхньої діяльності та успішність банківського бізнесу значною мірою залежать не стільки від умінь банків пристосовуватися до змін навколишнього середовища, скільки від активності банків у розробленні та впровадженні інновацій у свою діяльність [3].

Нові технології забезпечують ті ступені свободи і вибору, які раніше не були доступні клієнтам банку, — зручність (у будь-який час і в будь-якому місці), швидкість, контроль і самостійність. Отже, з урахуванням сучасних трендів формується попит споживачів на нові банківські технології, що спрощують життя клієнтів і зменшують витрати часу на здійснення традиційних операцій. Це змушує банки постійно оновлювати свої технології, продукти, систему управління, підвищувати кваліфікацію співробітників і переосмислювати підходи до мотивації праці.

Сьогодні вітчизняний банківський сектор перебуває під впливом політичної та економічної криз, що суттєво гальмує можливість банків фінансувати дослідження і розроблення нових технологій.

Проведений аналіз літературних джерел та Інтернет-ресурсів дає підстави стверджувати, що сьогодні в Україні активно впроваджують інновації у свою діяльність низка системно важливих банків, зокрема: АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Альфа-Банк», АТ «Ощадбанк». Серед інших банків інноваційністю вирізняються ПУМБ і Монобанк («Універсал банк») [4].

Розглянемо детальніше сутність нововведень в окремих банках.

1. АТ КБ «ПриватБанк» є одним із найінноваційніших банків світу. Серед його інноваційних рішень можна виділити: 1) зручний мобільний додаток, «Приват24», який ототожнюють з інтернет-магазином, що пропонує систему із 19 мобільних додатків; 2) FacePay24 (ФейсПей24); 3) кнопка PrivatPay (ПриватПей); 4) додаток «Мої вклади» — інновація в депозитній сфері. Також розроблюється система поведінкової біометрії, яка аналізуватиме понад 300 критеріїв, і поступово впроваджується система «Магазини та АЗС замість банкоматів». За даними досліджень, кількість користувачів мобільної версії інтернет-банкінгу ПриватБанку за вісім місяців 2020 року становить 8,1 мільйона. За прогнозами, ця кількість найближчим часом досягне рекордних 10 мільйонів.

2. АТ «Перший український міжнародний банк» (ПУМБ) з 2010 року пропонує послуги онлайн-банкінгу, з 2011-го — мобільний додаток iPUMB (АйПумб).

У травні 2018 року банк запустив інтернет-банкінг у Вайбер ПУМБ. Також ПУМБ розширив функціонал банкінгу в месенджерах, додавши можливість клієнтам користуватися депозитним конструктором. А 18 травня 2020 року банк увійшов у Топ-20 найінноваційніших фінансових організацій Казахстану і країн СНГ, які виокремилися практичними та актуальними інноваціями у сфері МСБ.

3. АТ «Альфа-Банк» у липні 2019 року увійшов до Топ-50 найінноваційніших фінансових компаній. Серед його інноваційних рішень можна виокремити такі: 1) послуга онлайн-банкінгу Alpha Mobile Banking (Альфа Мобайл Банкінг); 2) нова розробка «ОК, Альфа» — інтернет-банкінг для підприємців; 3) емісія платіжних карток без нанесення на них жодної інформації; 4) обручка, яка містить усю інформацію про платіжну картку.

4. Монобанк (Монобанк) — це онлайн-платформа, яка прив'язана до Universal (Універсал) банку і 2018 року отримала нагороду «Необанк року» від FinAwards (ФінЕвордс). Серед інноваційних рішень цього банку можемо виокремити такі: 1) кешбек-сервіс; 2) у липні 2019 року в мобільному додатку з'явилися дві нові опції, що нині не доступні в жодному з інших банків, — динамічний CVV2 код (Сівібі2) і відстежування P2P (пі2пі) платежів через POS (Пос)-термінал, яка допомагає клієнтам банку уникати непередбачуваних комісій при оплаті; 3) опція накопичення коштів «Банка»; 4) розподіл рахунку; 5) випуск карток без нанесення жодної інформації. Великий спектр інноваційних технологій робить цей банк одним із найбільш конкурентоспроможних банків в Україні за інноваційною складовою.

5. АТ «Ощадбанк» 2018 року компанією FinAwards (ФінЕвордс) був визначений як «найтехнологічніший банк» серед восьми банків-конкурентів.

Серед інноваційних рішень слід виокремити: 1) мобільний додаток «Ощад24/7»; 2) вхід до мобільного додатка за відбитком пальця або скануванням обличчя; 3) автоматична підстановка СМС-кодів для підтвердження операцій на пристроях Андроїд; 4) спрощене здійснення платежів; сповіщення про необхідність сплати платежів.

Відповідно до проведеного аналізу інноваційних рішень банківських установ можемо провести їхню градацію за ступенем інноваційності: 1-ше місце — АТ КБ «ПриватБанк»; 2-ге — Монобанк (Універсал банк); 3-тє — АТ «Альфа-Банк»; 4-тє — АТ ПУМБ; 5-тє місце — АТ «Ощадбанк».

Серед актуальних обговорюваних інновацій, що можуть бути запроваджені в діяльність банків, є заміна ПІН-коду на відбиток пальця. Такими є картки, що містять відбитки пальців їхніх власників. Таку ідею просуває норвезький стартап Zwire (Звайп), який разом із MasterCard (МастерКард) планує випускати подібні картки. Також у найближчій перспективі можуть

з'явитися «Розумні додатки», що вберігатимуть користувача від непотрібних покупок.

Важливе значення в розвитку інновацій, на наш погляд, матиме впровадження в банківську діяльність бази даних — блокчейн, у якій відсутній центр управління. Усі процеси в ній відбуваються без контролю вищих інстанцій. Використання блокчейн-технології в банках відкриває досить широкі перспективи щодо збільшення швидкості і захищеності фінансових трансакцій, що сприяє підвищенню якості банківських послуг. Водночас застосування такої технології у вітчизняних банках у найближчому майбутньому є ще проблематичною, оскільки така технологія вимагає застосування криптовалюти та її регулювання на законодавчому рівні. Також її впровадження буде вимагати додаткового інвестування коштів для глибшого її вивчення і розв'язання технологічних проблем, пов'язаних із впровадженням і використанням.

Отже, одним з основних чинників конкурентоспроможності банку на банківському ринку є постійне впровадження інновацій, що сприяє поліпшенню якості банківських продуктів і послуг, підвищує ефективність діяльності банку за рахунок зниження витрат, сприяє зростанню частки ринку, збільшує клієнтську базу банку, оскільки споживачів банківських продуктів приваблюють нові можливості, простота і швидкість проведення операцій. Інновації поліпшують організаційну, фінансову та управлінську роботу банків, також ведуть до зниження ризиків банківської діяльності.

Таким чином, банки частіше використовують інструмент штучного інтелекту, який дозволяє використовувати більш інноваційні технології, за рахунок чого можуть максимально знизити витрати і підвищити якість послуг, які вони надають. Також розглянуті особливості характеризують інноваційні моделі розвитку банків як з позитивного, так із ризикового боку, водночас вони дають змогу створювати нові методи ведення банківської діяльності, формувати нові цінності для споживачів і забезпечують зростання конкурентоспроможності банку на фінансовому ринку.

Сьогодні процес запровадження інноваційних технологій у банківську діяльність обмежують чинники, які породжені загальними закономірностями розвитку фінансового ринку, до них можемо віднести такі:

- 1) змінність цін, які спостерігаються в більшості сегментів ринку;
- 2) недостатність інформаційної обізнаності; збільшується вартість інноваційних рішень;
- 3) недовіра клієнтів до інновацій;
- 4) неозначений строк запровадження інновацій;
- 5) податкові розбіжності; збільшується рівень ризиків;
- 6) низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури;

7) низький ступінь розвитку правового регламенту і фінансового права та ін. [5].

Нововведення, які використовуються в банківській діяльності, пов'язані зі значними ризиками, до яких можна віднести такі, як: кредитний, ринковий, процентний, інноваційний і ризик ліквідності, які вважаються основними об'єктивними ризиками, що суттєво впливають на розвиток інноваційних технологій [6]. Їхнє існування викликає потребу використання ризик-менеджменту, який розглядається як сукупність інструментів страхування ризиків і покладається як на споживачів, так і на банки, які запровадили інновації. З цієї ж метою при укладенні угод між контрагентами розглядається інформація щодо прогнозування поведінки на ринку, інвестиційних можливостей, ставлення до ризику і рівень ризику [6].

З урахуванням результатів досліджень окремих авторів [7] можна зазначити, що основними проблемами інноваційного розвитку банківської діяльності в Україні ще залишаються:

- низький рівень законодавчого регулювання інноваційних технологій у банках, що підвищує ризиковість їх використання та обмежує кількість споживачів дистанційного обслуговування;
- відсутність доступу до мережі «Інтернет» і надійного зв'язку в багатьох населених пунктах;
- недостатній рівень безпеки використання вітчизняних каналів зв'язку, що призводить до зростання ризиків і матеріальних втрат споживачів унаслідок шахрайських дій;
- висока вартість запровадження інноваційних рішень за низького рівня технологічного розвитку вітчизняних банків порівняно з іншими країнами;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу банків та інформаційної обізнаності їхніх клієнтів, що обмежує можливості використання інновацій.

Пандемія, Covid-19 і спад економічного розвитку пришвидшили розвиток мобільного банкінгу не лише в Україні, а й у всьому світі. Основними тенденціями, які існуватимуть у мобільному банкінгу в найближчій перспективі, будуть такі:

1) *банківські програми*. Програми мобільного банкінгу (банківські тенденції 2020 року) будуть розширюватися. Уже сьогодні кожен другий клієнт бажає мати доступ до своїх даних за допомогою смартфона. Інноваційні цифрові технології зроблять банківські програми доступнішими;

2) *цифрові банки*, у яких немає фізичних установ, стають більш популярними, ніж традиційні, завдяки тому, що клієнт може скористатися банком у будь-якому місці, де б він не мав доступу до Інтернету. Також цифровий банк не вимагає контактів з іншими особами, що є досить важливим у нинішній складній ситуації, пов'язаній із вірусом;

3) *голосові технології* (ідентифікація голосу) поширюються в цифрових технологіях, оскільки в мобіль-

ному банкінгу це є вимогою клієнта, адже голосова ідентифікація проста у використанні та має високий рівень безпеки;

4) *біометрична безпека*. Більшість смартфонів мають сканування відбитків пальців. Тож клієнти мають технічну підтримку для використання біометричної безпеки. Мобільний банкінг може використовувати біометричну безпеку замість пароля або двоступеневої автентифікації;

5) *смайтботи*. Чатботи з машинним інтелектом — хороший спосіб спілкування з клієнтами. Мобільний банкінг 2021 року повинен стати більш інноваційним і простим;

6) *транзакції без карток* залишаються тенденцією банківських технологій. Кількість використання карток стає меншою. Мобільний банкінг пропонує можливість переказувати гроші лише за допомогою мобільного пристрою;

7) *ореп-банкінг* — нова філософія фінансової установи. Серфінг серед мобільних банківських програм викликає заплутаність. Для клієнта простіше мати всі облікові записи на одній інформаційній панелі. Відкритий банкінг може створити мережу фінансових установ;

8) *співпраця*. За швидкого розвитку цифрових технологій важливо задовольнити вимоги клієнтів. Співпраця дозволяє компаніям надавати високоякісні послуги надзвичайно швидко і кваліфіковано;

9) *дизайн*. Клієнти банку досить вибагливо ставляться до цифрових технологій, мобільний додаток банку має бути зручним. Легкий дизайн — це банківська тенденція 2021 року.

Зокрема, керівник практики з надання консультаційних послуг у сфері ІТ і кібербезпеки KPMG в Україні Олексій Янковський зазначає: «Банки, які посідають провідні позиції на ринку майбутнього, вже сьогодні створюють цифрові стратегії, розробляють платформи та екосистеми для роботи з партнерами, опановують технології штучного інтелекту для персоналізації банківських послуг і впроваджують нові моделі взаємодії бізнесу й ІТ. Наявність сучасних цифрових каналів, їхня інтеграція і зручність користувацького досвіду, які зараз забезпечують суттєві конкурентні переваги, швидко стане базовим стандартом обслуговування. Банки, які не відповідають цим викликам, не зможуть успішно конкурувати і зіштовхнуться з впливом клієнтів» [8].

Отже, з вищезазначеного можемо зробити висновок: у найближчий час технологічно застарілі банки, які не розпочнуть активно використовувати інновації у своїй діяльності, втрачатимуть своїх клієнтів, що може призвести їх не лише до зменшення прибутку, а й до банкрутства і закриття банківської установи.

Висновки. Таким чином, використання банківських інновацій і сучасних технологій спонукають до створення перспективних напрямів відносно

прогресивного розвитку банківської діяльності, водночас інноваційний розвиток банків посилює конкуренцію серед банківських установ, що потребує формування і втілення нестандартних інноваційних рішень.

Банки, аби не втратити своїх клієнтів і конкурентні позиції, нині зобов'язані запроваджувати нові інноваційні технології. Запровадження банківських інноваційних технологій дає змогу підвищувати продуктивність праці, зменшувати витрати, ефективно управляти ресурсами банків, збільшувати прибуток

від діяльності, що в кінцевому підсумку дасть змогу посилити конкурентоспроможність банківської установи і гарантувати сталий розвиток банківської діяльності на глобальному банківському ринку та в економічному оточенні. Упровадження банківських інновацій є дуже динамічним процесом. До того ж не всі інноваційні рішення набувають масового характеру, а успішні банківські інноваційні рішення в одних країнах можуть пройти непоміченими в інших. Отже, важливими є подальші розвідки перспектив розвитку банківських інновацій в Україні.

Список використаної літератури

1. Єгоричева С. Б. Банківські інновації : навч. посібник / С. Б. Єгоричева. — Київ : Центр учбової літератури, 2010. — 208 с.
2. Кльоба Р. Л. Маркетинговий підхід до вдосконалення управління банківською діяльністю / Р. Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 19. — С. 196—214.
3. Заруба Ю. О. Конкурентоспроможність комерційного банку / Ю. О. Заруба // Фінанси України. — 2001. — № 2. — С. 22—23.
4. Інноваційні банки України: хто кращий? [Електронний ресурс] // Marketer. — 2019. — Режим доступу : <https://marketer.ua/ua/the-best-innovative-banks-of-ukraine>.
5. Рамазанов С. К. Інноваційні технології антикризового управління економічними системами : монографія / С. К. Рамазанов, Г. О. Надьон, Н. І. Кришталь, О. П. Степаненко, Л. А. Тимашова ; за ред. проф. С. К. Рамазанова. — Луганськ ; Київ, 2009. — 584 с.
6. Єпіфанов А. О. Управління ризиками банків : монографія : у 2 т. / А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. — Т. 1 : Управління ризиками базових банківських операцій / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. — 283 с.
7. Степаненко О. П. Тенденції інноваційного розвитку банківської системи України / О. П. Степаненко // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 6 (132). — С. 5—13.
8. Некрасов В. На що перетворяться банки до 2021 року? [Електронний ресурс] / В. Некрасов. — 2019. — Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/09/19/651791>.

References

1. Yehorycheva, S. B. (2010). *Bankivski innovatsii [Banking innovations]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Kloba, R. L. (2012). Marketynhovyi pidkhd do vdoskonalennia upravlinnia bankivskoiu diialnistiu [Marketing approach to improving the management of banking]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy — Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 19, 196—214 [in Ukrainian].
3. Zaruba, Yu. O. (2001). Konkurentospromozhnist komertsiiinoho banku [Competitiveness of a commercial bank]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 2, 22—23 [in Ukrainian].
4. Innovatsiini banky Ukrainy: Khto krashchyi? [Innovative banks of Ukraine: Who is the best?]. (2019). *Marketer*. Retrieved from <https://marketer.ua/ua/the-best-innovative-banks-of-ukraine> [in Ukrainian].
5. Ramazanov, S. K., Nadion, H. O., Kryshstal, N. I., Stepanenko, O. P., & Tymashova, L. A. (2009). *Innovatsiini tekhnologii antykrizovoho upravlinnia ekonomichnyimi systemamy [Innovative technologies of anti-crisis management of economic systems]*. S. K. Ramazanov. (Ed.). Luhansk; Kyiv [in Ukrainian].
6. Yepifanov, A. O., Vasyliieva, T. A., & Kozmenko, S. M. (et al.). (2012). *Upravlinnya ryzykamy bankiv [Bank risk management]*. T. 1: Upravlinnia ryzykamy bazovykh bankivskykh operatsii [Vol. 1: Risk management of basic banking operations]. A. O. Yepifanov, T. A. Vasyliieva. (Eds.). Sumy: DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
7. Stepanenko, O. P. (2012). Tendentsii innovatsiinoho rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy [Trends in innovative development of the banking system of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky — Actual Problems of Economy*, 6 (132), 5—13 [in Ukrainian].
8. Nekrasov, V. (2019). *Na shcho peretvoriatsia banky do 2021 roku? [What will the banks become by 2021?]*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/09/19/651791> [in Ukrainian].

УДК 336.71:351.863](477)(043.3)

СУТНІСТЬ І ДЕКОМПОЗИЦІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Федорущенко Богдан Віталійович,

аспірант Університету банківської справи

e-mail: B.fedorushchenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4760-2802

Анотація. Наголошено на значущості забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки. З'ясовано ступінь висвітлення зазначеної проблематики в економічній літературі. Наведено аргументацію значущості дотримання фінансової безпеки банківського сектору національної економіки та уточнено перелік чинників і передумов досліджень у цій сфері. Акцентовано на необхідності підвищення якості досліджень з визначення: сутності фінансової безпеки банківського сектору та її різновидів; викликів, внутрішніх і зовнішніх, одиничних та інтегрованих / агрегованих загроз фінансовій безпеці банківського сектору і ризиків у цій сфері, ідентифікації джерел виникнення таких загроз, сили їхнього впливу / завдання шкоди / збитків і способів їх виявлення, а також належних методів локалізації та нейтралізації такого впливу; її взаємозв'язку й взаємозумовленості з фінансовою безпекою комерційних банків, центрального банку, клієнтів / контрагентів комерційних банків, домогосподарств, регіону, держави, безпекою платіжних систем і фінансової системи держави загалом. Наведено авторське визначення фінансової безпеки банківського сектору і класифікацію її різновидів. Доведено, що з огляду на функціональне призначення банківського сектору правомірно говорити про такі складові фінансової безпеки банківського сектору, як: безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування, структурованих банківських продуктів.

Ключові слова: фінансова безпека банківського сектору, різновиди фінансової безпеки банківського сектору, забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, банківський сектор.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 8.

BANK SECTOR FINANCIAL SECURITY NATURE AND DECOMPOSITION

Fedorushchenko Bohdan,

Ph. D. student of the Banking University

e-mail: B.fedorushchenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4760-2802

Abstract. The aim of this study is to emphasize the importance of ensuring the bank sector financial security for the national economy. The importance of ensuring the financial security of the banking sector of the national economy is emphasized. The degree of coverage of this issue in the economic literature is clarified. The argumentation of the importance of observance of financial security of the banking sector of the national economy is given and the list of factors and preconditions of researches in this sphere is specified. Emphasis is placed on the need to improve the quality of research to determine: the essence of financial security of the banking sector and its varieties; challenges, internal and external, single and integrated / aggregate threats to the financial security of the banking sector and risks in this area, identification of sources of such threats, strength of their impact / damage / damage and ways to detect them, as well as appropriate methods of localization and neutralization; its relationship and interdependence with the financial security of commercial banks, the central bank, customers / counterparties of commercial banks, households, the region, the state, the security of payment systems and the financial system of the state in general. The author's definition of financial security of the banking sector and classification of its varieties is given. It is proved that given the functional purpose of the banking sector, it is legitimate to talk about such components of financial security of the banking sector as: security of deposit, credit, investment, payment and settlement, currency exchange, insurance, brokerage, trust, security of financial flows and forms banking services (online, mobile, robotic banking, intelligent cross-channel information systems in cloud services compared to alternative lending (p2p lending) and alternative financing (crowdfunding and crowdfunding)), structured banking products.

Keywords: bank sector financial security, types of bank sector financial security, ensuring the bank sector financial security, bank sector.

JEL Classification G21

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 8.

СУЩНОСТЬ И ДЕКОМПОЗИЦИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА

Федорущенко Богдан Виталиевич,

аспирант Университета банковского дела

e-mail: B.fedorushchenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4760-2802

Аннотация. Отмечена значимость обеспечения финансовой безопасности банковского сектора национальной экономики. Выяснена степень освещения указанной проблематики в экономической литературе. Приведены аргументации значимости соблюдения финансовой безопасности банковского сектора национальной экономики и уточнен перечень факторов и предпосылок исследований в этой сфере. Акцентируется на необходимости повышения качества исследований по определению: сущности финансовой безопасности банковского сектора и его разновидностей; вызовов, внутренних и внешних, единичных и интегрированных / агрегированных угроз финансовой безопасности банковского сектора и рисков в этой сфере, идентификации источников возникновения таких угроз, силы их влияния / ущерба / убытков и способов их выявления, а также надлежащих методов локализации и нейтрализации такого влияния; ее взаимосвязи и взаимообусловленности с финансовой безопасностью коммерческих банков, центрального банка, клиентов / контрагентов коммерческих банков, домохозяйств, региона, государства, безопасности платежных систем и финансовой системы государства в целом. Приведены авторское определение финансовой безопасности банковского сектора и классификация ее разновидностей. Доказано, что, учитывая функциональное назначение банковского сектора, правомерно говорить о таких составляющих финансовой безопасности банковского сектора, как: безопасности депозитной, кредитной, инвестиционной, платежно-расчетной, валютнообменной, страховой, брокерской, трастовой деятельности, безопасности управления финансовыми потоками и форм банковского обслуживания, структурированных банковских продуктов.

Ключевые слова: финансовая безопасность банковского сектора, разновидности финансовой безопасности банковского сектора, обеспечение финансовой безопасности банковского сектора, банковский сектор.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; библи.: 8.

Вступ. Проблематика забезпечення фінансової безпеки банківського сектору (ФББС) / фінансової безпеки реалізації банківських продуктів / торгівлі банківськими послугами зумовлюється не лише значущістю цього забезпечення як такого, а й тим, що власне ФББС розглядається як певний стан банківського сектору (БС), його захищеність і забезпеченість фінансовими ресурсами, захищеність домогосподарств і бізнесу, а й здатність певних суб'єктів забезпечити ФББС.

Забезпечення безпеки БС потрібне внаслідок того, що банківська діяльність, по-перше, стосується майнових інтересів необмеженого кола суб'єктів, а по-друге, з огляду на свою специфіку здатна впливати на економічні процеси у країні загалом. Ці обставини є цілком закономірною передумовою для встановлення для банків суворіших методів правового й економічного регулювання державного управління для забезпечення економічної (у т. ч. і фінансової. — *Авт.*) безпеки порівняно з іншими суб'єктами підприємницької діяльності [1, с. 6].

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питаннями забезпечення ФББС займалися такі вітчизняні і зарубіжні дослідники, як: А. Аліньска (А. Alińska), Д. Артеменко, Б. Баранескі (В. Baraniecki), О. Барановський, М. Барилюк, Т. Болгар, С. Васильчик, О. Васильчишин, В. Вовк, Р. Вовченко, О. Дубровін, М. Єрмошенко, К. Кіл (К. Kil), В. Коваленко, І. Крупка, Ю. Ніколаєнко, О. Пластун, С. Побережний, Б. Пшик,

Ю. Соколов, О. Штаєр. Водночас досі недостатньо обґрунтовані теоретично-методологічні засади, відсутні однозначні методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки банківського сектору національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення фінансової безпеки у вітчизняних комерційних банках (КБ).

Тому подальших ґрунтовних досліджень потребують питання уточнення категоріального апарату з формування і функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору.

Результати дослідження. Дослідники наводять різну аргументацію значущості дотримання ФББС національної економіки. Так, Т. Болгар наголошує, що саме стан БС визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а тому багато в чому і рівень ФБ держави [2, с. 18]. З такою позицією, на наш погляд, можна загалом погодитися. Проте певною мірою некоректним є вживане в цьому разі поняття «фінансово-кредитна безпека», оскільки кредитна безпека і КБ і БС загалом є неодмінною складовою їхньої фінансової безпеки.

Р. Вовченко вважає, що значущість дотримання ФББС національної економіки зумовлюється тим, що [3, с. 25—26]:

— банківська безпека в науковій літературі, нормативно-правових актах і правозастосовній практиці розглядається надто вузько (здебільшого як безпека

окремого КБ), тоді як КБ не функціонують автономно, оскільки інтеграційні і глобалізаційні процеси, система міжбанківських розрахунків, сучасні інформаційні технології неодмінно позначаються на їхній діяльності, підвищуючи наявні і зумовлюючи нові ризики, які неможливо мінімізувати лише зусиллями служби безпеки конкретного КБ;

- світові і локальні банківські кризи, низькі фінансова стійкість і захищеність БС є одними з основних загроз національній безпеці будь-якої країни;

- фінансово стійкий БС має достатні кошти для вирішення завдань забезпечення інформаційної, кадрової й фізичної безпеки окремих КБ і БС загалом.

І, нарешті, фінансова складова є результатом усіх аспектів функціонування БС, а її стан визначається дієвістю заходів в усіх його забезпечувальних підсистемах.

Натомість О. Дубровін додає до вищезазначеного ще й такі передумови підвищеної уваги до дослідження і дотримання ФББС [4, с. 30]:

- чільне місце БС у фінансовій системі країни;
- значний вплив БС на національну економіку і суспільну стабільність загалом і ФБ усіх економічних агентів, зокрема на мікро-, мезо-, макро-, мета- і мегарівні;

- значущість БС у перерозподілі фінансових ресурсів із фінансового в реальний сектор національної економіки, а також раціоналізації грошового обігу, поліпшенні платіжної дисципліни;

- формування в БС фонду обов'язкових резервів (які, у свою чергу, по суті, є додатковим оподаткуванням банківських установ), що уможливорює підтримку на певному рівні грошової маси і таргетування інфляції;

- більшу, ніж в інших сферах фінансової діяльності, схильність банківської діяльності до системних ризиків; роль БС у забезпеченні довіри до фінансового сектору економіки;

- можливості БС забезпечити безпеку коштів фізичних і юридичних осіб у КБ для убезпечення їх від банкрутства;

- піонерне впровадження в БС цифрових технологій.

Водночас, попри вищезазначений доволі широкий перелік чинників і передумов, значущість дослідження ФББС, на наш погляд, зумовлюється також:

- пошуком дієвих засобів протидії новим викликам (зокрема, глобалізації фінансових ринків, інформатизації, цифровізації економіки / діджиталізації банківського сектору, розвитку криптовалют, зростанню масштабів фальшування грошей, впровадженню штучного інтелекту, необхідності забезпечення сталого розвитку країни і впровадження банківськими установами відповідального фінансування / інвестування) фінансової безпеки в банківській сфері;

- як недостатньою обґрунтованістю теоретично-методологічних засад, відсутністю однозначних

методичних підходів до оцінки рівня ФББС національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, так і відсутністю дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення ФБ у вітчизняних КБ.

Тому подальших ґрунтовних досліджень потребують питання уточнення категоріального апарату з формування і функціонування системи забезпечення ФББС, включаючи чіткі тлумачення сутності й надання детальних характеристик такої системи, її підсистем (керуючої і керованої, нормативно-правової, організаційно-методичної, управлінської, обліково-звітної, інформаційно-аналітичної, інструментально-технологічної, маркетингової, кадрової, фінансової) і складових елементів (мети, завдань, об'єктів і суб'єктів, механізмів (інституційного, організаційно-управлінських / організаційно-економічних, фінансових), методів, інструментів, важелів), фінансових інтересів БС.

А для цього, на наше переконання, потрібно підвищити й якість досліджень із визначення:

- сутності ФББС та її різновидів; безпеки депозитної / кредитної / інвестиційної, платіжно-розрахункової діяльності, фінансових потоків і форм банківського обслуговування [онлайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-канальних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (р2р-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)], структурованих банківських продуктів;

- її взаємозв'язку й взаємозумовленості з ФБ КБ, центрального банку, клієнтів / контрагентів КБ, домогосподарств, регіону, держави, безпекою платіжних систем і фінансової системи держави загалом, а також фінансовою незалежністю, фінансовою стійкістю, фінансовою стабільністю БС; грошово-кредитною (у розрізі її трансмісійних механізмів) і валютною політикою центрального банку, а також антиінфляційною, бюджетно-податковою, митною, борговою, інвестиційною, ціною, антимонопольною політикою держави;

- макро- і мікроекономічних чинників (стимуляторів / дестимуляторів), що зумовлюють ФББС; місця і ролі фінансової політики, стратегічного управління, фінансової розвідки і фінансового контролю й аудиту ефективності у її забезпеченні;

- викликів, внутрішніх і зовнішніх, одиничних та інтегрованих / агрегованих загроз ФББС і ризиків у цій сфері, ідентифікації джерел їх виникнення, сили їхнього впливу / завдання шкоди / збитків та способів їх виявлення, належних купірування та локалізації;

- критеріїв, кількісних й якісних індикаторів оцінки рівня ФББС; визначення їхніх гранично допустимих значень і відхилень фактичних та порогових значень індикаторів ФБ, тенденцій у цій сфері;

— підходів до управління ФББС, розподілу повноважень і координації дій у системі її забезпечення.

Підвищенню ж рівня розробки й реалізації дієвих заходів із запобігання, мінімізації, подолання негативних наслідків останніх сприятиме:

— проведення компаративного аналізу систем забезпечення ФББС зарубіжних країн і окремих елементів (оскільки говорити про систему як таку в нашій країні поки не доводиться) такої системи в Україні, а також забезпечення ФБ різних сегментів вітчизняного фінансового сектору;

— удосконалення різноманітних класифікацій, визначення принципів формування і функціонування системи забезпечення ФББС в умовах його функціональної, структурної, інституційної, регуляторної, ринкової, цифрової трансформації, досконала оцінка (на основі визначених критеріїв і показників) дієвості й ефективності такої системи;

— інструментарію фінансової підтримки БС у кризових умовах;

— визначення місця і ролі фінансового планування / прогнозування в системі забезпечення ФББС.

Потрібно й надалі розвивати дослідження з проблематики упередження злочинності, корпоративного шахрайства; запобігання / протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й поширенню зброї масового знищення; зниження тінізації банківської діяльності, функціонування КБ. Особливої уваги сьогодні заслуговують дослідження питань упровадження новітніх фінансових технологій, ризиків розвитку інформаційних технологій у БС, упровадження в ньому технологій блокчейну, захисту прав кредиторів / позичальників / вкладників, страхування банківських ризиків, підвищення доступності банківських послуг і фінансової грамотності населення.

Доцільно розвивати й економіко-математичне моделювання економічних, фінансових, соціальних детермінант ФББС, втрати ліквідності і платоспроможності, ймовірності дефолту / банкрутства КБ, виникнення фінансових, банківських, валютних, боргових криз; державної підтримки БС за настання й розростання кризових явищ; управління ФБ КБ зокрема і БС загалом.

Для формування дієвої системи забезпечення ФББС економіки потрібні:

— чітке визначення місця і ролі центрального банку в забезпеченні ФББС;

— налагодження дієвого нагляду регулятором ринку банківських послуг за дотриманням вітчизняними КБ вимог з дотримання ФБ загалом та її окремих різновидів; удосконалення підходів до складання відповідних рейтингів і віднесення вітчизняних КБ до категорії системно значущих;

— обґрунтована оцінка / діагностика статус-кво у цій сфері на основі налагодження ефективного мо-

ніторингу, регулярного проведення стрес-тестування КБ, чому сприятиме повноцінний (на основі сучасних підходів і методів) аналіз рівня таких різновидів значеної безпеки, як боргова, валютна, інвестиційна, податкова, інфляційна безпеки вітчизняного БС; виявлення наявних і потенційно можливих тенденцій їхньої зміни;

— комплексний аналіз інтеграційних процесів у фінансовому секторі національної економіки / банкострахування / співпраці з FinTech-компаніями, розвитку державно-приватного партнерства за участі банківських установ, а також інноваційного розвитку;

— оцінка прямого і опосередкованого впливу економічних / фінансових криз на ФББС;

— комплексне з'ясування проблем, недоліків, невирішених питань у забезпеченні ФББС;

— розроблення підходів до розробки й реалізації стратегії / політики забезпечення ФББС.

Про теоретичну незавершеність наукових дискусій про сутність ФББС свідчить відсутність її усталеного визначення. Кожен дослідник намагається привнести в його формулювання якусь новацію, часом забуваючи про квінтесенцію цього дуже важливого для розбудови фінансово безпечного функціонування БС національної економіки поняття.

Наприклад, О. Васильчишин розглядає не ФББС, а ФБ банківської системи, під якою розуміє такий динамічний стан усіх банків країни (першого і другого рівнів), який характерний стабільністю їхніх взаємозв'язків, безперебійною реалізацією основних функцій, збалансованістю фінансових показників і грошових потоків, що дозволяє без втрат протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам для її фінансової стійкості та забезпечувати реалізацію фінансових інтересів держави [5, с. 70—71]. З цього визначення ознакою ФББС можна вважати стан усіх банків, характерний стабільністю їхніх взаємозв'язків, безперебійною реалізацією основних функцій, збалансованістю фінансових показників і грошових потоків, що дозволяє без втрат протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Водночас, по-перше, про фінансову стійкість правомірно говорити саме стосовно БС, оскільки банк першого рівня — центробанк априорі не може бути фінансово нестійким. По-друге, ФБ як БС, так і банківської системи загалом мають забезпечувати реалізацію фінансових інтересів не лише держави, а й інших економічних агентів.

Спрощене тлумачення сутності ФББС наводить І. Прісно, розуміючи під нею такий фінансовий стан БС, який сприяє ефективній роботі КБ і дозволяє якнайшвидше виявити й усунути потенційні загрози і мінімізувати ризики, які заважають їм нормально розвиватися й якісно виконувати свої функції [6, с. 101].

На думку Р. Вовченка, визначення сутності ФББС національної економіки має здійснюватись у такій

логічній послідовності: банківська безпека → безпека БС → економічна безпека БС → ФББС [3, с. 28].

Цей дослідник вважає, що ФББС загалом — це ФБ сукупності КБ, а також їхніх клієнтів і контрагентів, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави, оскільки функціонування БС пов'язане з ризиками банківської діяльності, що включають не лише ризики фінансових втрат банківських інститутів, а й ризики, на які наражаються пов'язані з їхньою діяльністю економічні агенти [3, с. 38—39].

А сутність ФББС національної економіки, в його інтерпретації, полягає в тому, що вона є [3, с. 39—40]:

— сукупністю економічних, соціальних і правових відносин, що зумовлюють такий фінансовий стан БС, за якого забезпечуються фінансовий суверенітет держави, стійкість БС до викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз та ефективне використання його фінансового потенціалу, недопущення погіршення фінансового стану всіх учасників ринку банківських послуг; спроможністю і готовністю БС у часі і просторі захищати фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників і працівників КБ, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави загалом від викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз; суспільним благом, корисність якого зумовлюється потребою економічних агентів у збереженні їхніх заощаджень, якісному касово-розрахунковому обслуговуванні та кредитуванні в затребуваних обсягах на прийнятних умовах й наданні якісних супутніх банківських послуг; умовами, за яких загрози для фінансового стану КБ і БС загалом дії чи обставини (з урахуванням синергетичного ефекту, можливості прояву ефекту «зараження», притаманних його функціонуванню) недопущені чи мінімізовані;

— комплексом соціально-економічних, фінансових, нормативно-правових, організаційно-управлінських, техніко-технологічних, освітніх, виховних і режимних заходів, спрямованих на реалізацію захисту БС від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз й забезпечення його фінансової стабільності та стійкого розвитку.

О. Дубровін комплексно розглядає ФББС як [10, с. 32]:

— стан його функціонування, що уможливлює комплексне дотримання його фінансової незалежності, фінансових стійкості / стабільності, надійності і конкурентоспроможності;

— здатність протистояти викликам, загрозам і системним ризикам, що супроводжують банківську діяльність;

— ефективне використання власних, залучених і запозичених банківськими установами фінансових ресурсів;

— захищеність фінансових інтересів усіх учасників ринку банківських послуг;

— комплекс заходів із забезпечення функціонування БС від викликів, загроз і ризиків та уможливлення його стійкого інноваційного розвитку;

— галузь наукових досліджень, що вивчає стан і фінансові відносини в БС, умови безпечного функціонування його суб'єктів, використання фінансових технологій та інструментів.

Ю. В. Ніколаєнко під ФББС бачить економічне явище або властивість, що характеризує поєднання оптимальних параметрів фінансового потенціалу, фінансової стійкості і стабільності, надійності, інвестиційної привабливості, ефективності функціонування БС, яка передбачає гарантування захисту фінансових інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз у поточному і довгостроковому періодах у контексті комплексної динамічної характеристики складових системи забезпечення ФББС [7]. На перший погляд, таке тлумачення відбиває всі вагомні складові досліджуваного явища / властивості БС. Проте, на наш погляд, фінансова безпечність функціонування БС національної економіки зумовлюється не лише зазначеними характеристиками, а й фінансовою автономією / незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, а також не лише захистом фінансових інтересів (у цьому контексті незрозуміло чиїх) від зовнішніх і внутрішніх загроз, а й викликів і ризиків у БС. Крім того, виникає запитання, яким чином можна поєднувати оптимальні параметри фінансового потенціалу, фінансової стійкості і стабільності, надійності, інвестиційної привабливості, ефективності функціонування БС, позаяк зазначені параметри власне є неодмінною передумовою досягнення перелічених характеристик БС. Потребує й певного уточнення характер згадуваної ефективності функціонування БС. Отже, ФББС тлумачиться як: його конкретний фінансовий стан / стан фінансових відносин, здатність забезпечити фінансових інтересів.

На наш погляд, під ФББС слід розуміти синтетичну категорію, що:

— за достатнього рівня завдяки запобіганню / мінімізації / нівелюванню викликам, внутрішнім і зовнішнім загрозам і ризикам забезпечує дотримання національних, державних, корпоративних і особистісних фінансових інтересів, безпосередньо впливає не лише на дієвість / ефективність функціонування банківських установ, а й їхніх клієнтів / контрагентів та інших економічних агентів;

— зумовлюється фінансовою автономією / незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, його фінансовими стійкістю / стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, соціально-економічною ефективністю функціонування;

— є інструментом забезпечення за безперервної просторово-часової адаптації банківських установ трансформації капіталу БС у кредити юридичним і фізичним особам, прями і портфельні інвестиції;

— позначається таким станом фінансових відносин, що уможливорює прийнятні умови й необхідні ресурси для розширеного відтворення, нарощування фінансового потенціалу БС, поступального зростання секторів національної економіки і добробуту населення.

Відсутнє сьогодні і єдине бачення класифікації різновидів ФББС, дуже важливої для підвищення рівня управління нею, формування дієвої / ефективної системи її забезпечення.

Так, Р. Вовченко за ресурсно-функціональною спрямованістю виокремлює такі різновиди ФББС, як: безпека ресурсоутворювальної складової функціонування БС, депозитна, кредитна, валютна, інфляційна, інвестиційна, боргова безпеки [3, с. 37].

О. Дубровін доповнює цей перелік ФБ операцій БС із золотом та іншими дорогоцінними металами, його факторингових операцій; торгівлі банківськими послугами; дистанційного обслуговування; банківських гарантій; андерайтингу [4, с. 17].

На наш погляд, з огляду на функціональне призначення БС правомірно говорити про такі складові ФББС, як: безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування [онлайн, мобільного, роботи-

зованого банкінгу, інтелектуальних крос-каналних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (р2р-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)], структурованих банківських продуктів.

Натомість, за ресурсно-функціональною спрямованістю слід виокремлювати ресурсоутворювальну, боргову, валютну, депозитну, кредитну, інвестиційну, податкову, інфляційну безпеки БС, а також безпеку його доходів і витрат.

При цьому О. Васильчишин вважає, що подібний розподіл ФББС на окремі складові містить тотожні категорії, оскільки ФБ ресурсоутворювальної складової БС повинна включати депозитну безпеку, адже депозити і є ресурсами БС [5, с. 106].

Утім, на наш погляд, правомірність виокремлення такого різновиду ФББС, як ресурсоутворювальна, зумовлюється тим, що ресурсна база КБ формується не лише за рахунок депозитних, а й кредитних ресурсів (рефінансування центробанку, кредити з міжбанківського кредитного ринку), внутрішніх і зовнішніх облігаційних запозичень КБ, купівлі іноземної валюти і частини їхнього нерозподіленого прибутку.

Загалом, на наш погляд, класифікацію різновидів ФББС можна відобразити в табл.

Таблиця

Класифікація різновидів ФББС

Класифікаційна ознака	Різновиди
Мета	стратегічна, тактична, спорадична (забезпечується одиничними заходами для вирішення конкретного завдання ФББС у конкретний момент)
Статичність	функціонування, розвитку
Форма прояву	внутрішня, зовнішня
Характер поширення	локальна, глобальна, національна, регіональна, міждержавна, міжнародна
Ступінь міцності	досить міцна, міцна, послаблена, нестійка, підірвана, вибухонебезпечна
Соціальні наслідки	соціально позитивна, соціально нейтральна, соціально негативна, асоціальна
Поширеність	БС національної економіки, БС регіону
Ресурсно-функціональна спрямованість	ресурсоутворювальної складової функціонування БС; депозитна; кредитна; валютна; інфляційна; інвестиційна; боргова; податкова
Напрями діяльності	безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, операцій БС із золотом та іншими дорогоцінними металами; розрахункових операцій; факторингових операцій; торгівлі банківськими послугами; надання банківських гарантій; андерайтингу; безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування [онлайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-каналних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (р2р-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)]
Вид фінансових інструментів	безпека акцій і облігацій, ставок рефінансування, векселів, структурованих банківських продуктів
Стан БС	передкризова, кризова, післякризова; звичайна, надзвичайна
Мотивація	вимушена, примусова, ініціативна
Гарантування	гарантована, негарантована
Ступінь повноти	абсолютна, цілісна, всеохоплювана, повна, часткова
Рівень достатності	достатня, недостатня, прийнятна, необхідна, гранична (порогова), надмірна
Реальність	дійсна, уявна
Стан безпеки	фактична, очікувана, потенційна
Стабільність	стабільна (безперервна, періодично відновлювана), нестабільна (епізодична, тимчасова)
Рівень досягнення	базова, перехідна, підвищена

Примітка. Складено за [3, с. 37; 4, с. 34; 8, с. 341] і на основі напрацювань автора.

Висновки. Таким чином, чітке визначення сутності і декомпозиції фінансової безпеки банківського сектору сприятиме оптимальному формуванню й ефективному функціонуванню системи її забезпечення, а відтак і підвищенню рівня фінансової безпеки України загалом.

Список використаної літератури

1. Соколов Ю. А. Обеспечение финансовой безопасности банковской системы / Ю. А. Соколов // Наука и экономика. — 2010. — № 1. — С. 5—11.
2. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит / Т. М. Болгар. — Дніпропетровськ, 2009. — 212 с.
3. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит / Р. С. Вовченко. — Київ, 2016. — 237 с.
4. Дубровін О. В. Забезпечення фінансової безпеки у банківському секторі : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит / О. В. Дубровін. — Львів, 2020. — 262 с.
5. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит. — Тернопіль, 2018. — 529 с.
6. Пріхно І. М. Оцінка рівня фінансової безпеки банківської системи як складової національної економіки України / І. М. Пріхно // Вісник Черкаського університету. Економічні науки. — 2018. — № 4. — С. 99—107.
7. Ніколаєнко Ю. В. Фінансова безпека у забезпеченні стабільності функціонування банківського сектору : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит / Ніколаєнко Ю. В. — Чернігів, 2017. — 423 с.
8. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2-х т. / О. І. Барановський. — Київ : УБС НБУ, 2014. — Т. 2 : Безпека фінансових інститутів. — 716 с.

References

1. Sokolov, Yu. A. (2010). Obespechenie finansovoy bezopasnosti bankovskoy sistemy [Ensuring financial security of the banking system]. *Nauka i ekonomika — Science and Economics*, 1, 5—11 [in Russian].
2. Bolhar, T. M. (2009). Finansova bezpeka bankiv v umovakh rynkovoï transformatsii ekonomiky Ukrainy [Financial security of banks in terms of market transformation of the economy of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
3. Vovchenko, R. S. (2016). Finansova bezpeka bankivskoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Financial security of the banking sector of the economy of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Dubrovin, O. V. (2020). Zabezpechennia finansovoi bezpeky u bankivskomu sektori [Ensuring financial security in the banking sector]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
5. Vasylychshyn, O. B. (2018). Finansova bezpeka bankivskoi systemy Ukrainy [Financial security of the banking system of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
6. Prikhno, I. M. (2018). Otsinka rivnia finansovoi bezpeky bankivskoi systemy yak skladovoi natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Estimation of the level of financial security of the banking system as a component of the national economy of Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Ekonomichni nauky — Visnyk of Cherkasy University. Economic sciences*, 4, 99—107 [in Ukrainian].
7. Nikolaienko, Yu. V. (2017). Finansova bezpeka u zabezpechenni stabilnosti funktsionuvannia bankivskoho sektoru [Financial security in ensuring the stability of the banking sector]. *Doctor's thesis*. Chernihiv [in Ukrainian].
8. Baranovskiy, O. I. (2014). *Filosofiya bezpeky [Philosophy of security]*. T. 2: Bezpeka finansovykh instytutiv [Vol. 2: Security of financial institutions]. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].

УДК 336.73

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Сулима Мар'яна Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри облікових технологій і оподаткування,

Навчально-науковий інститут банківських технологій та бізнесу

Університету банківської справи

e-mail: maryana7@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5297-7388

Несвідома Марина Юрївна,

студентка

Навчально-наукового інституту банківських технологій та бізнесу

Університету банківської справи

e-mail: nesvidoma@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3148-0284

Анотація. Розглянуто проблеми державного регулювання ринку фінансових послуг. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення державного регулювання небанківських фінансових установ. Значна увага приділена дослідженню нових вимог до регулювання небанківських фінансових установ. Адже 1 липня 2020 року ухвалено Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який передбачає ліквідацію Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг і розподіл повноважень з регулювання фінансового ринку між двома регуляторами, а саме: Національним банком України і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Крім того, значна увага приділена моделі регулювання і нагляду за фінансовими установами, як і нагляду за банками, яка здійснюється за ризик-орієнтованим підходом. Нове регулювання і нагляд у небанківському фінансовому секторі реалізуватиметься за міжнародними стандартами так само, як це відбувається і в банківському секторі. Головне завдання регулятора полягає в тому, аби зробити нагляд за діяльністю цих організацій адекватним тим ризикам, які притаманні діяльності кожної з них. Водночас компанії, які працюють на базі власного капіталу, не мають відчувати надмірної присутності регулятора у своїй діяльності. Крім того, досліджено нові вимоги ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», що був затверджений 16.08.2020 і направлений на захист прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави, а також забезпечення національної безпеки. Здійснено аналіз діяльності небанківських фінансових установ і визначено вплив кризи Covid-19 на їхню діяльність.

Ключові слова: банки, небанківські фінансові установи, закон, «спліт», регулятор, ринок фінансових послуг, криза.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 8.

FEATURES OF REGULATION OF NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

Sulyma Maryana,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Accounting Technologies and Taxation,

Educational-Scientific Institute of Banking Technologies and Business

Banking University

e-mail: maryana7@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5297-7388

Nesvidoma Maryna,

student

Educational-Scientific Institute of Banking Technologies and Business

Banking University

e-mail: nesvidoma@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3148-0284

Abstract. The article considers the problems of state regulation of the financial services market. The regulation of each market sector will differ depending on whether the financial institution attracts customer funds. Thus, banks, insurance companies and credit unions operate with funds raised from customers, while other financial institutions operate on the basis of equity. The key task of the regulator is to make supervision of the activities of these organizations adequate to the risks inherent in the activities of each of them. At the same time, companies that operate on the basis of equity should not feel the excessive presence of the regulator in their activities. In this paper the normative-legal provision of state regulation of non-banking financial institutions is analyzed. Considerable attention is paid to the study of new requirements for the regulation of non-bank financial institutions. After all, on July 1, 2020, the Law of Ukraine «On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets» was adopted, which provides for the liquidation of the National Commission for Regulation of Financial Services Markets and distribution of financial market regulation powers between two regulators, namely the National Bank of Ukraine and the National Commission on Securities and Stock Market. In addition, considerable attention is paid to the model of regulation and supervision of financial institutions, as well as the supervision of banks, which is carried out in a risk-oriented approach. The new regulation and supervision in the non-banking financial sector will be implemented according to international standards in the same way as in the banking sector. The main task of the regulator is to make the supervision of the activities of these organizations adequate to the risks inherent in the activities of each of them. At the same time, companies that operate on the basis of equity should not feel the excessive presence of the regulator in their activities. In addition, the article examines the new requirements of the Law «On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction», which was approved on 16.08.2020 and aimed at protecting the rights and legitimate interests of citizens, society and the state, as well as ensuring national security. The activity of non-bank financial institutions is analyzed and the impact of the Covid-19 crisis on their activity is determined.

Keywords: banks, non-bank financial institutions, law, «split», regulator, financial services market, crisis.

JEL Classification G21, G22, G23, G28

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 8.

ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ

Сулима Марьяна Александровна,

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры учетных технологий и налогообложения,

Образовательно-научный институт банковских технологий и бизнеса

Университета банковского дела

e-mail: maryana7@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5297-7388

Несвидомая Марина Юрьевна,

студентка

Образовательно-научного института банковских технологий и бизнеса

Университета банковского дела

e-mail: nesvidoma@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3148-0284

Аннотация. Рассмотрены проблемы государственного регулирования рынка финансовых услуг. Проанализировано нормативно-правовое обеспечение государственного регулирования небанковских финансовых учреждений. Значительное внимание уделено исследованию новых требований по регулированию небанковских финансовых учреждений. Ведь 1 июля 2020 года принят Закон Украины «О финансовых услугах и государственном регулировании рынков финансовых услуг», который предусматривает ликвидацию Национальной комиссии по регулированию рынков финансовых услуг и распределение полномочий по регулированию финансового рынка между двумя регуляторами, а именно: Национальным банком Украины и Национальной комиссией по ценным бумагам и фондовому рынку. Кроме того, значительное внимание уделено модели регулирования и надзора за финансовыми учреждениями, как и надзора за банками, которая осуществляется за риск-ориентированным подходом. Новое регулирование и надзор в небанковском финансовом секторе будет реализовываться по международным стандартам так же, как это происходит и в банковском секторе. Главная задача регулятора состоит в том, чтобы сделать надзор за деятельностью организаций адекватным тем рискам, которые присущи деятельности каждой из них. В то же время компании, которые работают на базе

собственного капитала, не должны чувствовать чрезмерного присутствия регулятора в своей деятельности. Кроме того, исследованы новые требования ЗУ «О предотвращении и противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения», который был утвержден 16.08.2020 и направлен на защиту прав и законных интересов граждан, общества и государства, а также обеспечения национальной безопасности. Осуществлен анализ деятельности небанковских финансовых учреждений и определено влияние кризиса Covid-19 на их деятельность.

Ключевые слова: банки, небанковские финансовые учреждения, закон, «спліт», регулятор, рынок финансовых услуг, кризис.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библ.: 8.

Вступ. На думку багатьох економістів, фінансовий сектор України перебуває у кризовому стані. А ступінь проникнення фінансових послуг в Україні серед населення — на найнижчому в Європі рівні. Тому зміни на ринку фінансових послуг викликані не тільки виконанням чергових умов Світового банку і Міжнародного валютного фонду. Так, на ринку з потужним попитом на фінансові послуги мають працювати «достойні» продавці якісних фінансових послуг. Варто зауважити, що до 1 липня 2020 року регулювання небанківськими фінансовими установами здійснювала Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і частково Національний банк України (за небанківськими фінансовими установами, які мали ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків і на здійснення валютних операцій). Першого липня 2020 року Верховна рада України (далі — ВРУ) ухвалила закон, який передбачає так званий «спліт», тобто перехід регулювання частини небанківського сектору від Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (далі — Нацкомфінпослуг)

до Національного банку України (далі — НБУ) [1]. Значимо, що НБУ тепер виступає регулятором страхових, лізингових, фінансових компаній, кредитних спілок, ломбардів і бюро кредитних історій. У свою чергу, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі — НКЦПФР) регулюватиме діяльність недержавних пенсійних фондів і фондів фінансування будівництва (рис. 1).

Реформа фінансового сектору за останні п'ять років сприяла макрофінансовій стабілізації та підвищенню фінансової стійкості, надійності та прозорості банків.

Слід погодитись з думкою, що «спліт» надає НБУ змогу продовжувати забезпечувати фінансову стабільність більш комплексно та ефективно завдяки регулюванню не лише банківського, а й небанківського секторів. Крім того, він має сприяти подальшій євроінтеграції України в межах імплементації директив та інших документів ЄС і приведення національної нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів [2].

Рис. 1. Регулятори і їхня сфера впливу на діяльність фінансових установ

Примітка. Складено за [1].

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблеми розвитку ринку фінансових послуг і регулювання небанківських фінансових установ висвітлені в наукових працях вітчизняних учених, економістів та фінансистів. Серед нечисленних досліджень і публікацій найбільш ґрунтовні науково-практичні

результати з цієї проблематики висвітлено в роботах О. Барановського, О. Залетова, В. Левченко, В. Міщенка та інших. У роботах науковців підкреслено важливість і доцільність регулювання небанківського ринку.

Результати дослідження. Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг; захист інтересів споживачів фінансових послуг; створення сприятливих умов для розвитку і функціонування ринків фінансових послуг; створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства; забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг і захисту прав їхніх учасників; додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства; запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг; контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг; сприяння інтеграції в європейський і світовий ринки фінансових послуг [3].

Принцип регулювання і нагляду за фінансовими установами, як і нагляду за банками, здійснюється за ризик-орієнтованим підходом.

Нова модель передбачає удосконалення правил щодо ліцензування, оцінки платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління і системи управління ризиками, використання ризик-орієнтованого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, а також визначення процедури реорганізації, поновлення діяльності та виведення компаній із ринку.

Регулювання кожного сектору ринку буде відрізнятися залежно від того, чи залучає фінансова установа кошти клієнтів. Так, банки, страхові компанії та кредитні спілки працюють завдяки коштам, залученим від клієнтів, а інші фінансові установи працюють на базі власного капіталу. Ключове завдання регулятора — зробити нагляд за діяльністю цих організацій адекватним тим ризикам, які властиві діяльності кожної з них. Водночас компанії, які працюють на базі власного капіталу, не мають відчувати надмірної присутності регулятора у свій діяльності.

Регулювання і нагляд у небанківського фінансового сектору здійснюється за міжнародними стандартами. Актуальні проблеми ринку вимагають оновлення правил ведення діяльності та створення рівних умов ведення бізнесу й ефективного регулювання. Реформування небанківського сектору сприяє розвитку економіки України та створенню перспектив для подальшого розвитку і вдосконалення ринку. Наразі НБУ приділяє вагомому увагу захистові прав споживачів, тому що саме достовірна інформація про фінансові послуги та довіра споживачів впливає на попит і сприяє розвитку ринку. Цей напрям діяльності окреслює роботу зі зверненнями громадян до НБУ та систематизацію виявлених порушень і головних недоліків у роботі небанківських фінансових установ та ефективне реагування на них. Крім цього, регулюється доброчесність реклами і повнота розкриття інформації про послуги. Це є важливо, адже багато недобросовісних компаній вводять в оману користувачів своїх

послуг. Ключові наглядові повноваження щодо небанківських фінансових установ реалізовує Комітет з питань нагляду і регулювання діяльності небанківських фінансових послуг. Також в організаційній структурі Національного банку організовано окремі підрозділи, які здійснюватимуть нагляд за небанківськими фінансовими установами. Національний банк створює умови для розвитку фінансових інструментів і бізнес-моделей, що відповідають вимогам кращих світових практик.

Ризик-орієнтований підхід згідно із ЗУ — це визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) і розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також ужиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їхнього рівня [4].

Для аналізу діяльності небанківських фінансових установ НБУ запровадив спеціальну звітність. Подання звітності до Національного банку є обов'язковою вимогою до їхньої діяльності [5]. Подання виправленої звітності, яке не було здійснене вчасно, має бути здійснене в найкоротші терміни. Для коригування і подання звітності після закінчення встановленого строку установи мають дотримуватися вимог розділу І пункту 10 Інструкції щодо подання звітності небанківськими фінансовими установами до НБУ. Звітність за II квартал 2020 року фінансові установи вперше подавали вже до нового регулятора — НБУ. При цьому було використано нові алгоритми, через що показники діяльності могли не завжди коректно відображатися у файлах звітності. Тому узагальнена звітність в окремих аспектах (розрізах) може містити розбіжності.

За очікуваннями НБУ, після завершення гострої фази економічної кризи і з початком відновлення економічної активності відбудеться збільшення обсягів надання послуг страховими компаніями, фінансовими компаніями та ломбардами. Для кредитних спілок відновлення може тривати довше. Небанківські фінансові установи мають працювати над розв'язанням структурних проблем для посилення міцності сектору, а також підвищити якість і своєчасність подання звітності [6].

За підсумками роботи небанківського ринку за дев'ять місяців 2020 року, усі сектори цього ринку поступово відновлюють обсяги діяльності, деякі з них — навіть до докарантинного рівня I кварталу цього року [7].

За результатами III кварталу 2020 року та з урахуванням нової системи регулювання зроблено певні статистичні висновки щодо діяльності небанківських фінансових установ. За даними загальнодоступної звітності слід зазначити, що ринок страхування

найменше постраждав від кризи Covid-19 і від переходу до нового регулятора. Загальні показники діяльності не погіршилися, а те, що показники незначно змінилися, можна пов'язати з виходом декількох

гравців з ринку за власним бажанням. У III кварталі кількість страхових компаній не змінилася (рис. 2) і становить 215, з яких 20 займаються виключно страхуванням життя [5].

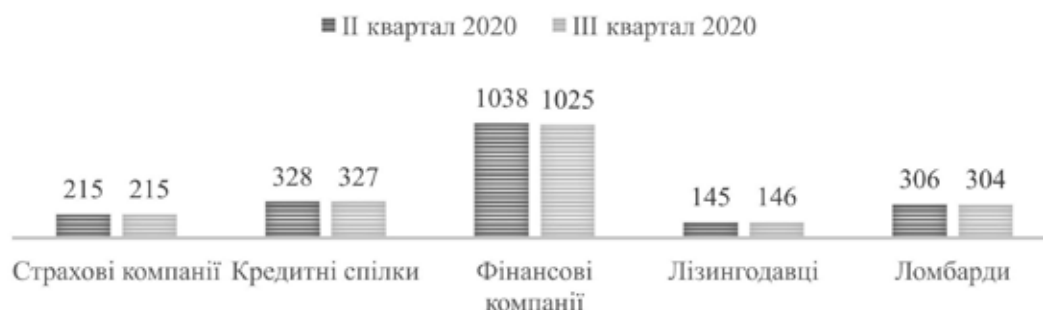

Рис. 2. Динаміка зміни кількості небанківських фінансових установ за період II кварталу 2020 — III кварталу 2020

Примітка. Складено за [7].

Із 215 страхових компаній не подали звітність 16, але слід зазначити, що це без урахування тих компаній, що зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, а шість — подали свою звітність, і свою діяльність з початку року вони не здійснювали [8].

Варто зазначити, що основною проблемою сектору є невиконання компаніями вимог із забезпечення платоспроможності. Ці вимоги були запроваджені ще Нацкомфінпослуг, проте повноцінно реалізовані з 30 червня 2020 року; 57 страхових компаній не виконували вимоги до платоспроможності та достатності капіталу, але за III квартал 2020 року ця кількість зменшилась до 49 компаній.

Найбільше позначилася криза Covid-19 на діяльності кредитних спілок. Їхня активність значно знизилась ще весною, до збитків призвели неповернення кредитів позичальниками.

Також слід зазначити, що кредитним спілкам досить важко конкурувати з іншими небанківськими фінансовими установами через законодавче обмеження на надання супутніх фінансових послуг. За III квартал зменшилась кількість кредитних спілок, але лише на одну (див. рис. 2). На сьогодні ця кількість становить 327 компаній. Також спостерігається тенденція стосовно погіршення кредитного портфеля, а саме рівень прострочених кредитів зріс на 34,2 %; 11 кредитних спілок не виконують вимоги до платоспроможності та достатності капіталу.

Загалом, вплив коронакризи відчували і фінансові компанії, лізингодавці, ломбарди. Кількість фінансових компаній у III кварталі зменшилась на 13 установ, що на сьогодні становить 1 025 компаній (див. рис. 2). Усі 13 компаній покидають ринок фінансових послуг добровільно.

Обсяги з лізингу знизились так само, як і обсяги з кредитування, а також умови щодо кредитування стали суворіші. А ось кількість юридичних осіб

збільшилася на одну компанію і становить 145 компаній (див. рис. 2). Але зростали обсяги факторингових установ, що у своїй сутності полягають у викупі непрацюючих кредитів з метою подальшого регулювання (колекторська діяльність). Обсяги послуг факторингу у III кварталі, скоротилися — з 22 млрд грн у I кварталі до 19,5 млрд грн у III кварталі.

Ломбарди сповільнили загалом свою діяльність, основна частина позик іде під заставу виробів із дорогоцінних металів і каміння, це 80 %, ще 19 % — під заставу побутової техніки. Кількість ломбардів змінилась не суттєво, лише дві компанії, та становить 304 фінансові установи (див. рис. 2).

У III кварталі 160 компаній не вело діяльність, 56 фінансових компаній не подали звітність до Національного банку за III квартал 2020 року, 35 юридичних осіб — лізингодавців із початку року не уклали жодного договору лізингу, 13 ломбардів не надавали послуги з початку цього року, 18 ломбардів не подали звітність до Національного банку.

Висновки. Проведене дослідження вітчизняного ринку фінансових послуг дає можливість зробити висновки щодо перебування його на етапі трансформації. Розглянуто нові вимоги щодо регулювання і нагляду з боку Національного банку України. Крім того, з'ясовано, що захист прав споживачів, який ще рік тому був дуже болючою темою, зараз поступово починає вносити свої корективи в роботу небанківських фінансових послуг. Низка компаній самостійно покидають ринок фінансових послуг через невідповідність до нових норм, що забезпечує в подальшому створення умов добросовісної конкуренції.

У цілому, небанківським фінансовим установам потрібно вжити заходів, щоб поліпшити показники діяльності. Значне занепокоєння викликають і компанії, що через маніпуляцію показниками звітності демонструють лише формальне виконання вимог,

не маючи достатнього запасу платоспроможності. Проведений аналіз у процесі дослідження дав змогу виявити вплив кризи Covid-19 на діяльність небанківських фінансових установ.

Список використаної літератури

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
2. Національний банк прийняв повноваження з регулювання ринків небанківських фінансових послуг [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — 2020. — 1 липня. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyi-bank-priynav-povnovajennya-z-regulyuvannya-rinkiv-nebankivskih-finansovih-poslug>.
3. Гармашова Ю. О. Особливості регулювання ринку фінансових послуг в Україні / Ю. О. Гармашова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент. — 2015. — Вип. 14. — С. 57—61.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2020. — № 25. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
5. Подання звітності НФУ до НБУ: адаптація до нових вимог і стандартів, плани розвитку [Електронний ресурс] / Департамент статистики та звітності. — 2020. — Березень. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/StatNFU_pr_2020-03.pdf?v=4.
6. Огляд небанківського фінсектору: страхові компанії мають переглянути структуру активів, а кредитні спілки — посилити операційну ефективність [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — 2020. — 16 жовтня. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finsektoru-strahovi-kompaniyi-mayut-pereglyanuti-strukturu-aktiviv-a-kreditni-spilki--posiliti-operatsiynu-efektivnist>.
7. Небанківські фінустанови відновлюють діяльність до докарантинного рівня — звітність за 9 місяців 2020 року [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — 2020. — 2 грудня. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nebankivski-finustanovi-vidnovlyuyut-diyalnist-do-dokarantinnogo-rivnya--zvitnist-za-9-misyatsiv-2020>.
8. Контроль за дотриманням мінімальних вимог та якістю звітності небанківських фінустанов буде посилений — Огляд небанківського фінсектору [Електронний ресурс] // Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. — 2020. — 7 грудня. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kontrol-za-dotrimannyam-minimalnih-vimog-ta-yakistyu-zvitnosti-nebankivskih-finustanov-bude-posileno--oglyad-nebankivskogo-finsektoru>.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2002). Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 № 2664-III [On financial services and state regulation of financial services markets: Law of Ukraine of 12.07.2001 № 2664-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> [in Ukrainian].
2. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2020, July 1). *Natsionalnyi bank pryiniav povnovazhennia z rehuliuвання rynkiv nebankivskykh finansovykh posluh* [The National Bank has adopted the authority to regulate the markets of non-banking financial services]. Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Natsionalnoho banku Ukrainy [Official Internet Representation of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyi-bank-priynav-povnovajennya-z-regulyuvannya-rinkiv-nebankivskih-finansovih-poslug> [in Ukrainian].
3. Harmashova, Yu. O. (2015). Osoblyvosti rehuliuвання rynku finansovykh posluh v Ukraini [Peculiarities of financial services market regulation in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ekonomika i Menedzhment — Scientific Bulletin of the International Humanities University. Economics and management*, 14, 57—61 [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2020). Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia: Zakon Ukrainy vid 06.12.2019 № 361-IX [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine of 06.12.2019 № 361-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 25. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2020, March). *Podannia zvitnosti NFU do NBU: adaptatsiia do novykh*

- vymoh i standartiv, plany rozvytku [Submission of NBU reports to the NBU: adaptation to new requirements and standards, development plans].* Departament statystyky ta zvitnosti [Department of Statistics and Reporting]. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/StatNBU_pr_2020-03.pdf?v=4 [in Ukrainian].
6. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2020, October 16). *Ohliad nebankivskoho finsektoru: strakhovi kompanii maiut perehlianuty strukturu aktyviv, a kredytni spilky — posylyty operatsiinu efektyvnist [Review of the non-banking financial sector: insurance companies should review the structure of assets, and credit unions — to strengthen operational efficiency].* Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Natsionalnoho banku Ukrainy [Official Internet Representation of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finsektori-fears-of-the-company-may-change-the-structure-of-assets-of-credit-unions-strengthen-operation-efficiency> [in Ukrainian].
 7. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2020, December 2). *Nebankivski finustanovy vidnovliuiut diialnist do dokarantynnoho rivnia — zvitnist za 9 misiatsiv 2020 roku [Non-bank financial institutions resume operations to the pre-quarantine level — reporting for 9 months of 2020].* Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Natsionalnoho banku Ukrainy [Official Internet Representation of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nebankivski-finustanovi-vidnovlyuyut-diialnist-do-dokarantinnogo-rivnya-zvitnist-za-9-misyatsiv-2020> [in Ukrainian].
 8. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2020, December 7). *Kontrol za dotrymanniam minimalnykh vymoh ta yakistiu zvitnosti nebankivskykh finustanov bude posylenyi — Ohliad nebankivskoho fin sektoru [Control over compliance with the minimum requirements and quality of reporting of non-banking financial institutions will be strengthened — Review of the non-banking financial sector].* Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Natsionalnoho banku Ukrainy [Official Internet Representation of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kontrol-za-dotrimannyam-minimalnih-vimog-ta-yakistyu-zvitnosti-nebankivskih-finustanov-bude-posileno-oglyad-nebankivskogo-finsektori> [in Ukrainian].

УДК 368.013:001.895(477)

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Єгоричева Світлана Борисівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
e-mail: yehorycheva.sb@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7829-7073

Таранець Богдан Владиславович,

студент
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
e-mail: taranets.b@gmail.com

Анотація. Досліджено зміст та особливості інноваційного розвитку українського страхового ринку. Підтверджено, що історичний розвиток страхування одночасно виступає процесом упровадження інновацій, що суттєво прискорився останнім часом. Визначено зміст та основні класифікаційні ознаки страхових інновацій. На основі інформації вебсайтів та управлінської звітності страхових компаній — лідерів вітчизняного ринку визначено основні тенденції їхнього інноваційного розвитку. Доведено, що основними видами інновацій, які впроваджуються, є продуктові, пов'язані з поліпшенням споживчих якостей страхових продуктів на основі комбінування покриття ризиків, кастомізації та диджиталізації. Найбільш інноваційним видом страхування на українському ринку визнано автострахування. Відмічено достатньо швидке реагування страхових компаній на нові види ризиків, пов'язаних із кібертехнологіями, пандемією COVID-19, розвитком малого і середнього бізнесу. Зазначено недостатнє використання страховими компаніями сучасних можливостей розвитку комунікацій із клієнтами, а також застосування інформаційних технологій для вдосконалення внутрішніх бізнес-процесів. Констатовано низький рівень розвитку InsurTech сегменту на страховому ринку України, а також використання цих технологій для інноваційного розвитку страхових компаній. Зазначено роль прогресивного державного регулювання для підвищення рівня інноваційності вітчизняного страхового ринку.

Ключові слова: інновації, розвиток, страховий ринок, страхові компанії, страхові продукти, канали продажу, InsurTech.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 13.

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN INSURANCE MARKET

Yehorycheva Svitlana,

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking Business and Taxation,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
e-mail: yehorycheva.sb@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7829-7073

Taranets Bogdan,

Student of the National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
e-mail: taranets.b@gmail.com

Abstract. The content and the features of innovation development of the Ukrainian insurance market are studied. It is confirmed that the historical development of insurance is also a process of innovation, which has significantly accelerated in recent years. The content and the main classification features of insurance innovation are determined. Based on the information of websites and management reports of the insurance companies — leaders of the domestic market, the main trends of their innovation development are identified. It has been proven that the product innovation is the main their type that is implemented. They are associated with improving the consumer quality of insurance products through a combination of risk coverage, customization and digitalization. Car insurance is considered to be the most innovative type of insurance on the Ukrainian market. Insurance companies have responded fairly quickly to the new types of risks related to cyber technologies, the COVID-19 pandemic, and the development of small and medium-sized businesses. Nevertheless they still implement only a limited amount of innovation mainly of incremental and combinatorial types. Insufficient use by insurance companies of modern opportunities to develop communications with customers, as well as the use

of information technology to improve internal business processes is indicated. The low level of development of the InsurTech segment in the insurance market of Ukraine, as well as the use of these technologies for innovative development of insurance companies is stated. The results emphasize the need for cooperation between insurance and FinTech companies in the innovation ecosystem, which is still being formed in the Ukrainian insurance market. The role of progressive state regulation to increase the level of innovation of the domestic insurance market is indicated.

Keywords: innovation, development, insurance market, insurance companies, insurance products, sales channels, InsurTech.

JEL Classification G22, O31

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 13.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНСКОГО СТРАХОВОГО РЫНКА

Егорычева Светлана Борисовна,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского бизнеса и налогообложения
Национального университета «Полтавская политехника
имени Юрия Кондратюка»

e-mail: yehorycheva.sb@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7829-7073

Таранец Богдан Владиславович,

студент
Национального университета «Полтавская политехника
имени Юрия Кондратюка»

e-mail: taranets.b@gmail.com

Аннотация. Исследованы содержание и особенности инновационного развития украинского страхового рынка. Подтверждено, что историческое развитие страхования одновременно выступает процессом внедрения инноваций, который существенно ускорился в последнее время. Определены содержание и основные классификационные признаки страховых инноваций. На основе информации сайтов и управленческой отчетности страховых компаний — лидеров отечественного рынка определены основные тенденции их инновационного развития. Доказано, что основными видами внедряемых инноваций выступают продуктовые, связанные с улучшением потребительских качеств страховых продуктов на основе комбинирования покрытия рисков, кастомизации и диджитализации. Наиболее инновационным видом страхования на украинском рынке признано автострахования. Отмечено достаточно быстрое реагирование страховых компаний на новые виды рисков, связанных с кибертехнологиями, пандемией COVID-19, развитием малого и среднего бизнеса. Отмечено недостаточное использование страховыми компаниями современных возможностей развития коммуникаций с клиентами, а также применение информационных технологий для совершенствования внутренних бизнес-процессов. Констатировано низкий уровень развития InsurTech сегмента на страховом рынке Украины, а также использования этих технологий для инновационного развития страховых компаний. Указано роль прогрессивного государственного регулирования для повышения уровня инновационности отечественного страхового рынка.

Ключевые слова: инновации, развитие, страховой рынок, страховые компании, страховые продукты, каналы продаж, InsurTech.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. Страхування спрямовано на захист майнових інтересів і безпеку як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання, тому його роль в умовах сучасного непередбачуваного економічного, соціального, технологічного та екологічного середовища постійно зростає. Функціонування страхового ринку держави повинно забезпечувати підвищення економічної стабільності у країні і добробуту її населення як унаслідок ефективного страхового захисту, так і за рахунок спрямування інвестицій у національну економіку. У ситуації урізноманітнення ризиків і підвищення ви-

можливості клієнтів такі завдання страхові компанії здатні реалізувати лише на шляху інноваційного розвитку, який спрямований на отримання якісно нової цінності у сфері страхування, більш повну відповідність страхового продукту потребам страхувальників, розширення спектра каналів збуту, зниження загальних витрат на надання послуг, підвищення прибутковості страхових організацій та їхньої конкурентоспроможності.

Отже, сьогодні успішне функціонування страхових компаній може відбуватися лише при застосуванні

інноваційних підходів до всіх аспектів їхньої діяльності, проте міра їх упровадження в різних країнах суттєво відрізняється залежно від зрілості ринків фінансових послуг. У цьому плані страховий ринок України перебуває лише на початку шляху інноваційного розвитку, тому визначення його трендів, проблем і перспектив видається надзвичайно актуальним.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблеми впровадження інновацій у діяльність страхових компаній уже певний час перебувають у полі зору вітчизняних науковців. Тут варто зазначити праці В. Заколюдажного [1], М. Денисенка [2], Н. Мілошевич [3], Т. Моташко [4], Р. Пікус [5], присвячені загальним тенденціям інноваційного розвитку страхового ринку. В. Дранус, С. Навроцький, О. Салайчук, і Д. Третяк зосереджували свою увагу на інноваціях в окремих видах страхування або страхових продуктах. С. Волович, Л. Клапків і Я. Черняк досліджують новітні технологічні тренди розвитку світового і вітчизняного страхових ринків, що сприяють підвищенню ефективності та якості надання страхових послуг.

Відповідно, **метою статті** є узагальнення результатів інноваційного розвитку лідерів українського страхового ринку, визначення його сучасних напрямів і перспектив у світлі основних трендів сьогодення.

Результати дослідження. Страхування як вид економічної діяльності має тривалу історію розвитку, упродовж якої страхова діяльність постійно урізноманітнювалася, наповнювалася новими видами послуг, організаційними формами, новими методами правового регулювання, формування грошових фондів і покриття збитків. З огляду на це історичний розвиток страхування можна розглядати як процес поступового впровадження інновацій, які тривалий час відбувалися надзвичайно рідко, що сформувало уявлення про консервативність цього виду діяльності. Але в останню чверть ХХ століття темпи інноваційних змін суттєво прискорилися завдяки розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, глобалізації,

посиленню конкуренції, урізноманітненню фінансових потреб споживачів і зростанню їхньої вимогливості до якості надання послуг.

Відповідно до наукових здобутків у сфері дослідження інноваційної діяльності та міжнародних документів, які на них базуються [6], інновації, у тому числі у фінансовій, страховій сферах, за їхнім об'єктом поділяють на продуктові та процесні, за ступенем радикальності — на радикальні та інкрементальні, а за ступенем новизни — на рівні суб'єкта господарювання, на рівні національного ринку і світового масштабу. Така класифікація створює теоретичний базис для дослідження інноваційного розвитку певних секторів національної економіки, зокрема страхового ринку.

У сучасних умовах інновації на страховому ринку можуть полягати в убезпеченні нових видів ризику, спрощенні механізму страхового відшкодування, збільшенні зручності придбання поліса, економії витрат компанії, забезпечення її платоспроможності, оптимізації бізнес-процесів або поліпшенні умов праці тощо. Тому страхові інновації, на нашу думку, варто визначати як новостворені або суттєво вдосконалені страхові продукти, технології та бізнес-процеси для максимального задоволення потреб страхувальників і забезпечення конкурентоздатності, прибутковості та фінансової надійності страхової компанії.

Слід констатувати, що з економічного погляду страховий ринок України є невеликим за масштабами. Про це свідчить, зокрема, показник проникнення страхування (співвідношення валових страхових премій до ВВП), який за останні десять років не перевищував 2 %, більш того, спостерігається тенденція до його зниження (на кінець 2019 року — до 1,3 %) [7], у той час як у розвинутих країнах цей показник становить 8—15 %. За період 2014—2019 років суттєво зменшилася і кількість страхових компаній (майже на 40 %), проте обсяги отриманих валових страхових премій і здійснених валових страхових виплат демонструють стабільну тенденцію до зростання (рис.).

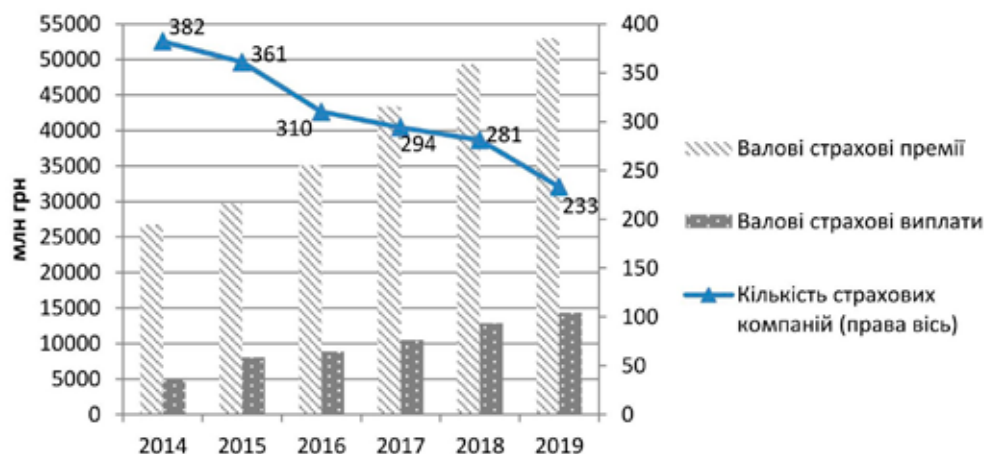

Рис. Динаміка деяких показників розвитку страхового ринку України за 2015—2019 роки

Примітка. Побудовано на основі наглядної статистики Національного банку України [7].

Це свідчить про те, що з ринку відходять кептивні неплатоспроможні страхові компанії, а ті, що залишаються, мають достатній потенціал розвитку, у тому числі й в інноваційному напрямі.

Утім, варто зазначити, що сьогодні офіційна статистика надає дуже обмежені дані щодо рівня інноваційного розвитку вітчизняного страхового ринку. Відповідно до результатів статистичних досліджень [8, с. 85—100], за 2016—2018 роки у сферах фінансової та страхової діяльності було обстежено 580 організацій, з яких 222, або 38,3 %, визнали себе інноваційно активними, у тому числі лише 67 установ, або 30,2 %, упроваджували продуктові та/або процесні інновації, а 155 (69,8 %) — маркетингові та/або організаційні. У загальному обсязі реалізації послуг інноваційних організацій сфери фінансової та страхової діяльності продукти і послуги, що були новими для ринку, 2018 року були відсутні, а нові для організації становили 4,2 %. Самостійно впроваджували інновації 53,7 % інноваційно активних фінансових і страхових установ.

Зрозуміло, що вищезазначена інформація, по-перше, не відображає стан справ безпосередньо у сфері страхування, а по-друге, не містить відомостей щодо видів інноваційних послуг і процесів, які були впроваджені, що унеможлиблює їхню якісну та кількісну характеристику. Тому, насамперед, очевидно є необхідність удосконалення в Україні методики статистичних спостережень інноваційного розвитку страхового (і фінансового загалом) сектору економіки на основі імплементації положень Керівництва Осло [6] — міжнародного документа, що визначає процес збирання і використання даних щодо інновацій.

Слід відмітити, що, говорячи про інноваційний розвиток страхового ринку, багато вітчизняних дослідників зосереджуються лише на технологічних його аспектах, не звертаючи увагу на інноваційні зміни спектра страхових продуктів, які пропонують споживачам. Тому для характеристики українського страхового ринку ми систематизували інформацію про результати інноваційної діяльності десяти страхових компаній, які займаються ризиковим страхуванням і 2019 року займали перші позиції за обсягом отриманих валових премій: ARX, УНІКА, ТАС СГ, «Арсенал Страхування», ПЗУ Україна, ІНГО Україна, ВУСО, «Альфа Страхування», АСКА, «Універсальна». За інформацією, розміщеною на сайтах та у звітах компаній, аналізувалися пропозиції страхових продуктів за п'ятьма видами страхування, які виявилися найбільш інноваційними, — автострахування, медичне, туристичне, страхування майна і нові види страхування, а також розвиток каналів продажів, комунікацій із клієнтами і внутрішніх бізнес-процесів.

Аналіз отриманої інформації, насамперед, засвідчив, що страхові компанії — лідери ринку за обсягами діяльності одночасно активно впроваджують різноманітні інновації, що підтверджує прямий зв'язок між

інноваційністю, конкурентоспроможністю і результатами діяльності. Більш розповсюдженими є продуктові інновації інкрементального типу, що полягають у певному поліпшенні споживчих якостей уже наявних страхових продуктів.

Так, у сфері автострахування більш інноваційним виявилось КАСКО, що є зрозумілим, оскільки ОСЦПВ є обов'язковим видом страхування з чітко визначеними параметрами. Хоча і в ньому ARX і ТАС СГ запропонували комплексні страхові продукти, об'єднавши обов'язкову і добровільну «автоцивілку», елементи КАСКО і навіть медичне страхування водія. Отже, маємо комбінаторний тип інновацій, що у страховій сфері створюються шляхом додавання покриття додаткових ризиків до основних. Щодо безпосередньо КАСКО, то тут інноваційний розвиток іде шляхом персоніфікації страхових продуктів із урахування індивідуальних потреб клієнтів. Зокрема, ARX пропонує п'ять індивідуалізованих варіантів КАСКО, УНІКА — еко-КАСКО для власників електромобілів, ПЗУ Україна — КАСКО з асиансом та без участі поліції, АСКА — продукт КАСКО4U, поєднаний із мобільним додатком тощо.

Інноваційні продукти пропонують вітчизняні страхові компанії навіть у такому традиційному виді страхування, як майнове. Комбінаторними інноваціями є пропозиції від ТАС СГ «Повний житлозахист» (поєднує страхування житла, певних цінних речей і відповідальності перед сусідами) та «Моя квартира» (з комунальним асиансом). ПЗУ Україна розробила страховий продукт «Безпечна подорож» для власників нерухомого майна на час поїздки за кордон, а «Арсенал Страхування» — низку кобрендингових страхових продуктів.

У сфері туристичного страхування, яке у свій час само стало інноваційним напрямом розвитку українського страхового ринку, спостерігається менше новітніх продуктів. Утім, до них можна віднести пропозиції компаній УНІКА та «Універсальна» для активного відпочинку за кордоном, в яких поєднуються туристичне страхування і медичне — у разі спортивних травм, а також продукт ПЗУ Україна — страхування для мандрівок Україною, який фактично започаткував новий ринок страхування внутрішнього туризму.

Ураховуючи наявні проблеми у сфері охорони здоров'я в Україні, страхові компанії активно пропонують нові продукти щодо медичного страхування. Так, УНІКА пропонує страхування здоров'я у разі хвороби з виплатою після встановлення діагнозу, ІНГО Україна — продукт «Світова медицина», який передбачає отримання консультацій і лікування у клініках за кордоном, АСКА та «Універсальна» — спеціалізоване медичне страхування для професійних спортсменів тощо. Одночасно слід зазначити, що вітчизняні страхові компанії надзвичайно швидко відреагували на виникнення нових ризиків здоров'ю людей на фоні

пандемії COVID-19, увівши до спектра своїх послуг нові продукти з медичного страхування («Корона-захист», «Антивірусне» страхування» та ін.), розширивши спектр захворювань, що покриваються туристичним страхуванням і запропонувавши його відвідувачам України, та забезпечивши можливості продажу таких полісів онлайн.

Нарешті, варто відмітити нові види страхування, що впроваджуються вітчизняними страховими компаніями. До них належать, насамперед, страхування кіберризиків для юридичних осіб (ІНГО Україна, АСКА), що набуває особливої актуальності в умовах диджиталізації економіки, комплексне страхування ризиків малого бізнесу (ТАС СГ, ПЗУ Україна), страхування відповідальності власників житла (УНІКА), фінансові ризики («Альфа Страхування»).

Важливим напрямом упровадження процесних інновацій на страховому ринку є розвиток каналів продажу страхових продуктів. Насамперед, ідеться про механізм онлайн-продажів, який був започаткований в Україні зовсім недавно, 2017 року, відповідно до розпорядження Нацкомфінпослуг [9]. Наразі більшість страхових компаній — лідерів ринку застосовує онлайн-продажі полісів ОСЦПВ, КАСКО, «зеленої картки», COVID-страхування, туристичного страхування. Саме запровадження карантину дало поштовх стрімкому розвитку електронної комерції у страхуванні, яка починає конкурувати з класичними територіальними мережами продажів. Зокрема, масштаби продажів електронних полісів ОСЦПВ постійно зростають: щомісячний приріст сягає 5—10 %. Їхня частка в загальному обсязі договорів з цього виду страхування у другому кварталі 2020 року становила 35 %, порівняно з 30 % у першому кварталі [10]. Деякі компанії запровадили й мобільні додатки: УНІКА — додаток myUNIQA, «Альфа Страхування» — «Альфа Асистанс», «Універсальна» — kasko2go, АСКА — КАСКО4U.

На жаль, вітчизняні страхові компанії поки що недостатньо активно використовують сучасні канали комунікацій із клієнтами з метою врегулювання страхових випадків, інформування про нові послуги, формування лояльності клієнтів, а також підтримання іміджу страховика. Незважаючи на активне представлення в соціальних мережах і наявність контакт-центрів, тільки деякі з них мають публік екаунти у вайбері (ARX, УНІКА, ТАС СГ, «Альфа Страхування», ІНГО Україна) і використовують Telegram (ARX, УНІКА, ІНГО Україна, «Альфа Страхування»). Практично не використовуються чатботи. Лише компанія ARX має прозорий сервіс зворотного зв'язку — Transparent Customer Feedback, який дозволяє клієнтам оцінювати якість урегулювання страхових випадків.

Одночасно страхові компанії надають не дуже багато інформації про інноваційний розвиток своїх бізнес-процесів. Тут можна зазначити вдосконалення

врегулювання страхових випадків у сфері автострахування, яке зараз може відбуватися для клієнтів без участі страхової компанії винуватця аварії («пряме врегулювання» від ТАС СГ, ПЗУ Україна, ІНГО Україна та «Альфа Страхування»). Є приклади створення онлайн-платформ для вирішення певних бізнес-завдань: «Арсенал Асистанс» компанії «Арсенал Страхування», е-портал для посередників й інженерний центр андеррайтингу компанії ІНГО Україна, упровадження мікросервісної IT-архітектури компанією «Універсальна». Розвиток інновацій інституціонально підтримується проєктним офісом в ІНГО Україна і Центром розвитку в компанії «Універсальна», інші страховики не повідомляють про наявність підрозділів упровадження інновацій.

Отже, можна констатувати, що, за наявною інформацією, продуктові інновації на українському страховому ринку переважають над процесними й страхові компанії ще не повною мірою використовують можливості, які їм надають сучасні інформаційні технології. Процеси диджиталізації у страховому бізнесі відбуваються значно повільніше, ніж, зокрема, у банківському секторі. Утім, глобальні тренди розвитку ФінТеху у сфері страхування знаходять своє втілення і в Україні, про що свідчить функціонування в нашій країні декількох InsurTech-компаній. Відповідно до огляду національної ФінТех-екосистеми [11], 2018 року реально їх було лише два: маркетплейси (або агрегатори страхових послуг) cvln.in та EWA. Вони дозволяють порівняти пропозиції від страхових компаній на одному сайті і дуже швидко оформити потрібний поліс. А 2020-го кількість таких маркетплейсів в Україні збільшилася до шести, при цьому лідерами стали hotline.finance, додаток privat24 і polis.ua. За допомогою лише одного онлайн-сервісу hotline.finance за 2019 рік було оформлено понад 70,0 тис. страхових продуктів. Сервіс зростає з кожним місяцем на 10—15 %, а взагалі за 2019-й кількість оформлених полісів зросла більш ніж у 10 разів у порівнянні з 2018 роком.

Крім агрегаторів страхових послуг, на українському страховому ринку працює страховий брокер — компанія InsArt, яка позиціонує себе як незалежний консультант із фінансових питань і ризик-менеджменту для юридичних осіб. InsArt займається консультуванням з таких специфічних видів страхування, як страхування кіберризиків, комплексне банківське страхування, страхування відповідальності директорів і професійної відповідальності. Компанія Alfa Protection надає послуги, що пов'язані із системою захисту і запобіганню шахрайству під час здійснення онлайн-платежів. Розпочинає також роботу InsurTech стартап SPOKK, який передбачає здійснювати страхування домашніх улюбленців від нещасних випадків.

Таким чином, розвиток InsurTech на страховому ринку України ще не вирізняється різноманітністю і перебуває у стадії становлення. Певним чином, така

ситуація є наслідком попереднього недосконалого регулювання страхового сектору. З 2020 року, як відомо, регулювання і нагляд за установами небанківського фінансового сектору перешли до Національного банку України, що, безумовно, повинно посилити динамізм розвитку вітчизняного страхового ринку. НБУ вже планує запровадити певні інституційні інновації в цій сфері — ліцензування спеціалізованих перестрахових компаній, авторизація брокерів, агентів і фінансових консультантів, суттєве скорочення кількості видів обов'язкового страхування та скасування державного регулювання ціноутворення щодо них [12].

Щодо посилення інноваційності страхового ринку особливе значення має ухвалення Національним банком Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року і Стратегії розвитку ФінТеху в Україні до 2025 року [13]. Закладені в них трансформації продиктовані новими викликами, що стимулюють активне зростання диджиталізації та формують попит на цифрові продукти і сервіси у страховій сфері. Розвитку InsurTech в Україні сприятиме реалізація Національним банком таких проєктів, як забезпечення тестового середовища для апробування інноваційних продуктів і сервісів (створення регуляторної «пісочниці»), розроблення державної програми фінансування розвитку стартапів, зокрема зі сфери ФінТеху, упровадження нових моделей віддаленої ідентифікації та верифікації клієнтів, регламентування використання їхніх цифрових підписів, сприяння використанню хмарних технологій.

Висновки. Дослідження інноваційного розвитку українського страхового ринку дозволило окреслити основні здобутки, проблеми і перспективи в цій сфері. Останнім часом інноваційна діяльність страхових компаній суттєво активізувалася, що пов'язано з посиленням конкуренції, розвитком інформаційних технологій, а також розширенням потреб споживачів страхових послуг і зростанням їхньої фінансової й цифрової грамотності.

Утім, варто відмітити, що на вітчизняному страховому ринку впроваджуються в основному продуктові інновації, які мають інкрементальний, поліпшувальний характер і новизну на рівні страхової компанії або національного ринку (зокрема страхування кіберризиків). Відбувається розвиток комплексного обслуговування страхувальників за рахунок надання їм не тільки захисту від ризиків і фінансових компенсацій у разі їх настання, а й технічної, консультаційної та юридичної підтримки. Найбільш глибокі інноваційні перетворення могли б стосуватися бізнес-процесів страховиків, розширення прямих продажів, удосконалення каналів комунікацій із клієнтами, проте доступна інформація свідчить про поки що недостатню активність страховиків у цій сфері. Майбутні позитивні зрушення тут пов'язуються з цілеспрямованою регуляторною діяльністю Національного банку України та посиленням співробітництва страхових і ФінТех-компаній для збільшення різноманітності страхових послуг, зручності та вигідності їх отримання для зростаючої кількості споживачів.

Список використаної літератури

1. Заколюдажний В. О. Характеристика сучасних тенденцій інноваційного розвитку страхової діяльності / В. О. Заколюдажний // Економіка та держава. — 2017. — № 5. — С. 89—92.
2. Денисенко М. П. Інновації на страховому ринку України / М. П. Денисенко, О. П. Коргун // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 21. — С. 79—82.
3. Мілошевич Н. В. Тенденції розвитку інноваційної діяльності страхових компаній України / Н. В. Мілошевич // Вісник НТУ «ХПІ». — 2013. — № 53 (1026). — С. 68—72.
4. Моташко Т. П. Розвиток світового ринку страхування в умовах діджиталізації / Т. П. Моташко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. — 2016. — № 182. — С. 18—24.
5. Пікус Р. Інноваційний розвиток страхової діяльності як основа підвищення її ефективності / Р. Пікус, В. Заколюдажний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. — 2015. — № 3 (168). — С. 72—80.
6. OECD / Eurostat. Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation. — 4th Edition : The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. — Luxembourg : OECD Publishing, Paris/Eurostat, 2018.
7. Показники діяльності страхових компаній [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#6>.
8. Наукова та інноваційна діяльність України. 2018 : стат. зб. Держ. служби статистики України. — Київ, 2019. — 107 с.
9. Про затвердження Змін до Положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : розпорядження Нацкомфінпослуг від 31.08.2017 № 3631 [Електронний ресурс] // Законодавство України. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-17#Text>.
10. Результати аналізу звітності страховиків за I півріччя 2020 року [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-analizu-zvitnosti-strahovikiv-za-i-pivrichchya-2020-roku>.

11. ФінТех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог : Проект USAID «Трансформація фінансового сектору» [Електронний ресурс]. — 2019. — Режим доступу : http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/FinTech_Catalogue_feb2018_en_ua.pdf.
12. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування» [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4.
13. Стратегія розвитку ФінТеху в Україні до 2025 року [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>.

References

1. Zakolodiazhnyi, V. O. (2017). Kharakterystyka suchasnykh tendentsii innovatsiinoho rozvytu strakhovoi diialnosti [Characteristics of modern trends in the innovative development of insurance activities]. *Ekonomika ta derzhava — Economics and State*, 5, 89—92 [in Ukrainian].
2. Denysenko, M. P., & Korhun, O. P. (2015). Innovatsii na strakhovomu rynku Ukrainy [Innovations in the insurance market of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: Practice and Experience*, 21, 79—82 [in Ukrainian].
3. Miloshevych, N. V. (2013). Tendentsii rozvytku innovatsiinoi diialnosti strakhovykh kompanii Ukrainy [Trends in the development of innovative activities of insurance companies in Ukraine]. *Visnyk NTU «KhPI» — Bulletin of NTU «KhPI»*, 53 (1026), 68—72 [in Ukrainian].
4. Motashko, T. P. (2016). Rozvytok svitovoho rynku strakhuvannia v umovakh didzhitalizatsii [Development of the world insurance market in the conditions of digitalization]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika — Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 182, 18—24 [in Ukrainian].
5. Pikus, R., & Zakolodiazhnyi, V. (2015). Innovatsiinyi rozvytok strakhovoi diialnosti yak osnova pidvyshchennia yii efektyvnosti [Innovative development of insurance activity as a basis for increasing its efficiency]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika — Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 3 (168), 72—80 [in Ukrainian].
6. Oslo Manual. (2018). Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation. 4th Edition: The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. Luxembourg: OECD Publishing, Paris/Eurostat.
7. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). Pokaznyky diialnosti strakhovykh kompanii [Performance indicators of insurance companies]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#6> [in Ukrainian].
8. Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy. (2019). Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy. 2018 [Scientific and innovative activity of Ukraine. 2018]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Natsionalna komisiiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi ryнкiv finansovykh posluh. (2017). Pro zatverdzhennia Zmin do Polozhennia pro osoblyvosti ukladannia dohovoriv oboviazkovoho strakhuvannia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti vlasnykiv nazemnykh transportnykh zasobiv: rozporiadzhennia vid 31.08.2017 № 3631 [On approval of Amendments to the Regulations on the peculiarities of concluding contracts of compulsory insurance of civil liability of owners of land vehicles: order dated 31.08.2017 № 3631]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-17#Text> [in Ukrainian].
10. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). Rezultaty analizu zvitnosti strakhovykiv za I pivrichchia 2020 roku [Results of the analysis of the reporting of insurers for the first half of 2020]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-analizu-zvitnosti-strahovykiv-za-i-pivrichchya-2020-roku> [in Ukrainian].
11. FinTekh v Ukraini: tendentsii, ohliad rynku ta kataloh: Proekt USAID «Transformatsiia finansovoho sektoru» [FinTech in Ukraine: trends, market overview and catalog: USAID Financial Sector Transformation Project]. (2019). Retrieved from http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/FinTech_Catalogue_feb2018_en_ua.pdf [in Ukrainian].
12. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). Bila knyha «Maibutnie rehuliuвання rynku strakhuvannia» [White Paper «Future Regulation of the Insurance Market»]. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 [in Ukrainian].
13. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). Stratehiia rozvytku FinTekhu v Ukraini do 2025 roku [Strategy for the development of FinTech in Ukraine until 2025]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025> [in Ukrainian].

УДК 336.009.6

ДЕФІНІЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ: СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОДОВОГО ПОНЯТТЯ

Яценко Іван Васильович,

аспірант,

Університет Державної фіскальної служби України

e-mail: yatsenkoivan94@gmail.com

Анотація. Узагальнено результати семантичного аналізу дефініцій фінансової послуги. Сформовано семантичне ядро поняття «фінансова послуга». Систематизовано сукупність визначень фінансової послуги, що висвітлюють її сутність із різних аспектів: як діяльність з управління грошовими потоками; як результат взаємодії між фінансовими установами — продуцентами фінансових послуг та їхніми клієнтами; як сукупність операцій із фінансовими активами в інтересах клієнта переважно за його рахунок; як товар, що має споживчу і мінову вартість; як відносини щодо трансформації грошових коштів у грошовий капітал; як фінансові зобов'язання, що виникають у провайдера фінансової послуги перед її споживачами у зв'язку з рухом грошового капіталу; як компонент фінансового продукту; як фінансова процедура, що передбачає здійснення у визначеній послідовності переліку дій із фінансовими активами. Сформульовано авторське визначення сутності поняття фінансової послуги як сукупності фінансових технологій, що використовуються фінансовими корпораціями у процесах управління грошовими потоками, які опосередковуються рухом фінансових активів, зустрічних фінансових зобов'язань і втілюються через відповідні фінансові інструменти, у цілях реалізації фінансових інтересів економічних агентів.

Ключові слова: фінансова послуга, фінансова індустрія, фінансові корпорації, фінансові технології, семантичний аналіз.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 13.

DEFINITIONS OF FINANCIAL SERVICE: SEMANTIC ANALYSIS OF THE GENERAL CONCEPT

Yatsenko Ivan,

Ph. D. student,

University of the State Fiscal Service of Ukraine

e-mail: yatsenkoivan94@gmail.com

Abstract. In the article the results of the semantic analysis of the definitions of financial services presented in the modern economic literature are summarized. The semantic core of the concept of «financial service» has been formed. The set of definitions of financial services, illuminating its essence from different angles, systematized around the semantic core. They are: activities to manage cash flows in the process of financial transactions; the result of interactions between financial institutions producing financial services and their customers; a set of transactions with financial assets in the interests of the client, mainly at his expense; a product that has consumer and exchange value, the demand for which is determined by the needs of market participants regarding the satisfaction of their financial interests; relations for the transformation of funds into money capital; financial liabilities arising from a financial service provider to its consumers in connection with the movement of money capital; component of a financial product, which is a form of presentation of a financial service on the market; a financial procedure that provides for the implementation of a list of actions with financial assets in a certain sequence. Based on the results of semantic analysis, the author's definition of the essence of the concept of financial services is formulated. A financial service is defined as a set of financial technologies used by financial corporations in cash flow management processes, which are mediated by the movement of financial assets, counter financial liabilities and are implemented through appropriate financial instruments in order to realize the financial interests of economic agents. Unlike other definitions, in the author's definition the institutional structure of the financial sector is taken into account and the importance of financial technologies in the provision of financial services is emphasized.

Keywords: financial service, financial industry, financial corporations, financial technologies, semantic analysis.**JEL Classification** G20, O16

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 13.

ДЕФИНИЦИИ ФИНАНСОВОЙ УСЛУГИ: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РОДОВОГО ПОНЯТИЯ

Яценко Иван Васильевич,

аспирант,

Университет Государственной фискальной службы Украины

e-mail: yatsenkoivan94@gmail.com

Аннотация. Обобщены результаты семантического анализа дефиниций финансовой услуги. Сформировано семантическое ядро понятия «финансовая услуга». Систематизирована совокупность определенных финансовой услуги, освещающих ее сущность с разных сторон: как деятельность по управлению денежными потоками; как результат взаимодействия между финансовыми учреждениями — производителями финансовых услуг и их клиентами; как совокупность операций с финансовыми активами в интересах клиента преимущественно за его счет; как товар, имеющий потребительскую и меновую стоимость; как отношения по трансформации денежных средств в денежный капитал; как финансовые обязательства, возникающие у провайдера финансовой услуги перед ее потребителями в связи с движением денежного капитала; как компонент финансового продукта; как финансовая процедура, предусматривающая осуществление перечня действий с финансовыми активами. Сформулировано авторское определение сущности понятия финансовой услуги как совокупности финансовых технологий, используемых финансовыми корпорациями в процессах управления денежными потоками, которые опосредуются движением финансовых активов, встречных финансовых обязательств и воплощаются через соответствующие финансовые инструменты, в целях реализации финансовых интересов экономических агентов.

Ключевые слова: финансовая услуга, финансовая индустрия, финансовые корпорации, финансовые технологии, семантический анализ.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. На нинішній день ринки фінансових послуг є ринками, що динамічно розвиваються завдяки революційним змінам, які відбуваються у сфері фінансових технологій. Це породжує потребу в адаптації фінансових установ, які є професійними учасниками ринків фінансових послуг, до нових умов функціонування, зумовлених технологічними змінами, шляхом постійної модернізації та розроблення нових фінансових послуг. Відповідно, економічний зміст фінансової послуги поступово змінюється, доповнюється новими рисами.

Викладене актуалізує наукові дослідження, присвячені систематизації здобутків учених щодо висвітлення сутності поняття фінансової послуги та їхньому подальшому вдосконаленню відповідно до змін у реальній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці змістового наповнення дефініції фінансової послуги як родового поняття для таких похідних і взаємопов'язаних понять, як банківська, страхова, інвестиційна послуги, присвячено праці багатьох вітчизняних і закордонних учених, серед яких слід відзначити роботи О. Гончаренко, Б. Денисенко, М. Дубини, О. Караваєвої, Ю. Коваленко, С. Лепех, З. Мацук, Н. Новікова, І. Осяніна, Н. Семілютіної, О. Шевчук. Однак, незважаючи на достатню кількість публікацій, дослідники досі не дійшли єдиної думки щодо визначення сутності поняття фінансової послуги. Наявність значних розбіжностей у поглядах науковців зумовлює певні труднощі в узагальненні їхніх наукових

здобутків. Застосування методу семантичного аналізу в цьому разі дозволить систематизувати підходи вчених і поліаспектно охарактеризувати зміст та природу поняття фінансової послуги.

Відповідно, **метою статті** є виконання семантичного аналізу дефініцій фінансової послуги, представлених у сучасній економічній літературі, і формулювання авторського визначення сутності цього поняття.

Результат дослідження. Одним із наукових підходів до дефініції фінансової послуги, представлених у сучасній науковій літературі, є тлумачення такої послуги як особливого роду діяльності. Це пов'язано з тим, що процес надання фінансової послуги передбачає вчинення певних активних дій з боку надавача послуги. У чому ж саме полягає особливість такої діяльності?

На думку І. Осяніна [11], фінансова послуга у вузькому розумінні — це діяльність щодо залучення і подальшого розміщення на фінансових ринках грошових коштів фізичних та юридичних осіб.

Така діяльність здійснюється на умовах платності та повернення залучених грошових коштів.

Погоджуємося з автором у тому, що представлене визначення слід вважати вузьким, оскільки фінансові послуги можуть надаватись не лише за рахунок залучених коштів від фізичних та юридичних осіб, а й за рахунок власних коштів фінансових установ, споживачів фінансових послуг чи третіх осіб, які оплачують надання фінансової послуги на користь споживача.

І. Осянін [11] пропонує також трактувати фінансову послугу в широкому розумінні як діяльність щодо перерозподілу грошових коштів між фізичними і (або) юридичними особами — учасниками фінансової угоди. Вважаємо, що такий підхід дозволяє дослідникові відносити до складу фінансових послуг такі послуги як здійснення мобільних платежів або використання електронних платіжних систем, однак не висвітлює специфічних особливостей, що вирізняють фінансову послугу від інших видів діяльності, які передбачають перерозподіл грошових коштів.

Дещо по-іншому підходить до тлумачення фінансової послуги Н. Семілютіна [12], яка переконана в тому, що це діяльність професійних учасників ринку щодо передання відчужених інвестором грошових коштів реципієнтові інвестицій. На думку вченої, така діяльність пов'язана з управлінням грошовими потоками у процесі здійснення інвестиційних і фінансових операцій. Поділяємо думку Н. Семілютіної про те, що фінансова послуга здійснюється професійними учасниками ринку та охоплює діяльність з управління грошовими потоками, утім, вважаємо такий підхід вельми узагальненим і таким, що прирівнює фінансову послугу до фінансової (інвестиційної) діяльності та потребує подальшого уточнення.

Доречно думку щодо розкриття сутності фінансової послуги висловлює М. Дубина [3], який зауважує про те, що це дії, які повинні бути звершеними, акцентуючи увагу на тому, що важливий не тільки процес, а й результат таких дій. Слідуючи такій логіці, дослідник формулює визначення фінансової послуги як результат взаємодії між фінансовими установами — продуцентами фінансових послуг та їхніми клієнтами — споживачами фінансових послуг.

Іншим науковим підходом до пояснення сутності фінансової послуги є її опис як сукупності дій (операцій) із фінансовими активами в інтересах клієнта. Прибічниками такого підходу є науковці-економісти Ю. Коваленко [7, с. 166], О. Гончаренко та О. Світлична [1, с. 176], інші.

Дещо відмінною від такої позиції вчених є думка О. Шевчук [13], яка пояснює поняття фінансової послуги не тільки як сукупності відповідних фінансових операцій, але також операційних і супровідних послуг. При цьому під операційними послугами автор розуміє послуги фінансових установ, що не опосередковують рух фінансових активів, а під супровідними послугами — послуги суб'єктів інфраструктури ринку фінансових послуг.

Дискусійним вважаємо тлумачення споживчої фінансової послуги за С. Лепех як сукупності дій фінансових організацій із фінансовими активами в інтересах фізичних осіб [8], оскільки, на нашу думку, недоцільно звужувати коло споживачів фінансових послуг виключно до фізичних осіб.

Також не повною мірою погоджуємось із Б. Денисенко [2] у тому, що фінансові послуги — це операції, спрямовані на задоволення індивідуальних фінансових потреб споживачів таких послуг. Дійсно, персоналізація фінансових послуг, тобто адаптація стандартизованої фінансової послуги під потреби конкретного споживача, є одним із сучасних трендів розвитку ринку фінансових послуг, однак такий тренд не виключає надання стандартизованих фінансових послуг у рітейл-сегменті такого ринку.

З. Мацук [9] розкриває економічний зміст поняття фінансової послуги крізь призму товарно-грошових відносин, що виникають під час купівлі-продажу таких послуг як товару на ринку фінансових послуг. Доцільність застосування такого підходу вчена обґрунтовує тим, що на фінансові послуги спостерігається ринковий попит, пов'язаний з існуванням потреб учасників ринку щодо задоволення їхніх фінансових інтересів. До того ж фінансова послуга, як і кожний товар, має свою споживчу і мінову вартість. Не заперечуючи проти викладеного, зауважимо, що в поданому контексті коректніше говорити про фінансову послугу не як про товар, а як компонент фінансового продукту, який є формою представлення фінансової послуги на ринку.

Також заслуговують на увагу підходи окремих учених до трактування сутності фінансової послуги, серед яких слід відзначити підхід О. Караваєвої [4], яка трактує фінансову послугу як сферу фінансових відносин щодо трансформації грошових коштів у грошовий капітал, а також Н. Новікова [10], який ототожнює фінансову послугу з фінансовими зобов'язаннями, що виникають у провайдера фінансової послуги перед її споживачами у зв'язку з рухом грошового капіталу, втіленому у фінансові інструменти, і як фінансову процедуру, що передбачає здійснення певного переліку дій із фінансовими активами у визначеній послідовності. Викладене вказує на існування значного різноманіття поглядів учених на проблематику дефініції фінансових послуг. Це пояснюється тим, що кожен учений досліджує вказане поняття з різних аспектів, концентруючи увагу на окремих аспектах його сутності.

Для того, щоб узагальнити наукові підходи до визначення сутності поняття фінансової послуги, представлені в економічній літературі, пропонуємо використати метод семантичного аналізу. Застосування цього методу дозволить сформулювати семантичне ядро поняття «фінансова послуга» і систематизувати довкола цього ядра сукупність визначень фінансової послуги, що висвітлюють її сутність із різних аспектів. Це дозволить більш повно розкрити внутрішній зміст досліджуваної дефініції.

Результати семантичного аналізу поняття фінансової послуги унаочнено на *рис.*

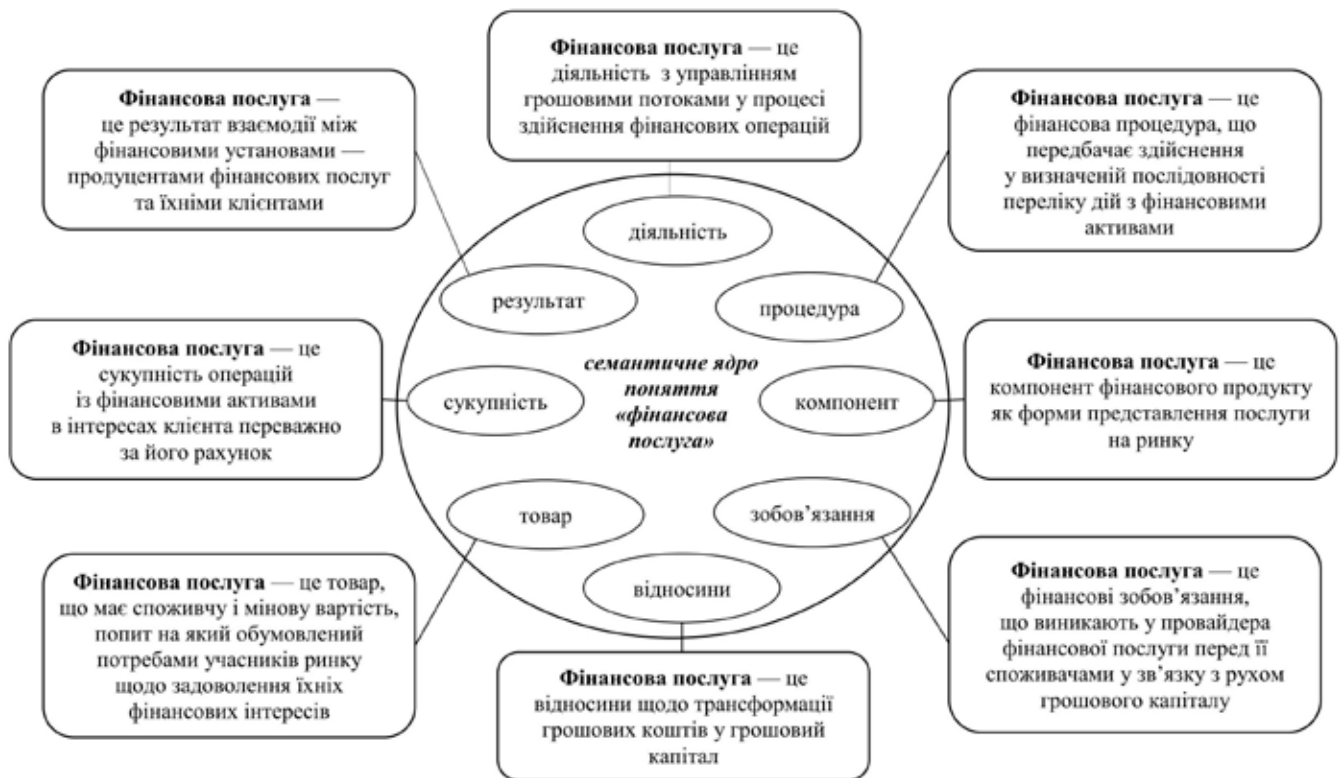

Рис. 1. Результати семантичного аналізу поняття «фінансова послуга»

Примітка. Авторська розробка.

Узагальнювальний аналіз даних рис. дозволяє визначити таке:

- по-перше, фінансова послуга передбачає провадження діяльності, у ході якої здійснюються операції з фінансовими активами, виникають відповідні фінансові зобов'язання, відбувається рух і перерозподіл грошових потоків, а в певних випадках — трансформація грошових коштів у грошовий капітал.

Така діяльність проваджується фінансовими установами в інтересах клієнтів і переважно за їхній рахунок;

- по-друге, вважаємо вкрай важливим при трактуванні дефініції фінансової послуги враховувати сучасні зрушення, що відбуваються в архітектоніці міжнародної фінансової системи, і вплив глобалізаційних процесів на розвиток національних ринків фінансових послуг. У цьому контексті привертає увагу погляд Ю. Коваленко на досліджувану проблематику. Поглиблено досліджуючи концепт індустрії фінансових послуг [5], учена підкреслює значимість урахування інституційної структури фінансового сектору економіки та ідентифікує фінансові корпорації як продуцентів фінансових послуг [6];

- по-третє, поза увагою вчених несправедливо залишилися роль фінансових технологій у процесах надання фінансових послуг, адже без застосування сучасних фінансових технологій пропонування

конкурентоспроможних фінансових послуг сьогодні вважаємо неможливим.

Висновки. За результатами дослідження підходів учених до трактування дефініції фінансової послуги, представлених в економічній літературі, запропоновано удосконалене визначення цього поняття як сукупності фінансових технологій, що використовуються фінансовими корпораціями у процесах управління грошовими потоками, які опосередковуються рухом фінансових активів, зустрічних фінансових зобов'язань і втілюються через відповідні фінансові інструменти, у цілях реалізації фінансових інтересів економічних агентів.

На відміну від інших, такий підхід ґрунтується на результатах семантичного аналізу фінансової послуги як родового поняття, урахує інституційну будову фінансового сектору економіки і підкреслює значимість фінансових технологій у наданні фінансових послуг.

Зважаючи на те, що дефініція фінансової послуги виступає родовим поняттям для цілого спектра похідних взаємопов'язаних понять, таких як страхова, банківська, інвестиційна послуги, пропонуємо спрямувати подальші наукові дослідження в напрямі з'ясування економічного змісту поняття інвестиційної фінансової послуги, який ще недостатньо повно висвітлений в економічній літературі.

Список використаної літератури

1. Гончаренко О. М. Системи надання фінансових послуг: сучасні тенденції та перспективи / О. М. Гончаренко, О. С. Світлична // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2016. — № 2 (61). — С. 173—183.
2. Денисенко Б. Банківська послуга як цивільно-правова категорія / Б. Денисенко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — 2008. — Вип. 79. — С. 55—59.
3. Дубина М. Економічна сутність та види фінансових послуг / М. Дубина // Світ фінансів. — 2016. — Вип. 3. — С. 124—135.
4. Караваева Е. В. Рынок финансовых услуг и его место в структуре финансового рынка / Е. В. Караваева // Аспирантские тетради. — 2008. — № 26 (60). — С. 122—127.
5. Коваленко Ю. Концепт індустрії фінансових послуг і фінансового сервісу / Ю. Коваленко // Розвиток фінансових посередників у турбулентних умовах функціонування національної економіки : монографія / за ред. В. П. Ільчука. — Чернівці : ЧНТУ, 2017. — С. 36—45.
6. Коваленко Ю. Структура сектору фінансових корпорацій: міжнародні стандарти і проблеми вибору для України / Ю. Коваленко // Економіст. — 2011. — № 7 (297). — С. 43—47.
7. Коваленко Ю. Фінансові послуги: сутність і класифікація / Ю. Коваленко // Світ фінансів. — 2012. — № 3. — С. 162—169.
8. Лепех С. Понятие потребительской финансовой услуги / С. Лепех // *Legea și Viața*. — 2019. — № 10/2 (334). — С. 77—80.
9. Мацук З. А. Фінансова послуга як економічна категорія / З. А. Мацук // Бізнес Інформ. — 2017. — № 3. — С. 267—273.
10. Новіков Н. Б. Поняття та види фінансових послуг: доктринальний та легальний аспекти / Н. Б. Новіков // Юридичний науковий електронний журнал. — 2020. — № 7. — С. 276—278.
11. Осянин И. К. Формирование и развитие сектора финансовых услуг в региональной финансовой системе : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / И. К. Осянин ; Иван. гос. хим.-технол. ун-т. — Иваново, 2012. — 23 с.
12. Семилютин Н. Г. Формирование правовой модели российского рынка финансовых услуг : монография / Н. Г. Семилютин. — Москва : Волтерс Клувер, 2005. — 336 с.
13. Шевчук О. Поняття та правова природа фінансових послуг / О. Шевчук // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 5. — С. 29—32.

References

1. Honcharenko, O. M., & Svitlychna, O. S. (2016). Systemy nadannia finansovykh posluh: suchasni tendentsii ta perspektyvy [Financial service delivery systems: current trends and prospects]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen — Bulletin of socio-economic research*, 2 (61), 173—183 [in Ukrainian].
2. Denysenko, B. (2008). Bankivska posluha yak tsyvilno-pravova katehoriia [Banking service as a civil law category]. *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky — Bulletin of Taras Shevchenko University of Kyiv. Legal sciences*, 79, 55—59 [in Ukrainian].
3. Dubyna, M. (2016). Ekonomichna sutnist ta vydy finansovykh posluh [Economic essence and types of financial services]. *Svit finansiv — The World of Finance*, 3, 124—135 [in Ukrainian].
4. Karavaeva, E. V. (2008). Rynok finansovykh uslug i ego mesto v strukture finansovogo rynku [Financial services market and its place in the structure of the financial market]. *Aspirantskie tetrady — Graduate notebooks*, 26 (60), 122—127 [in Russian].
5. Kovalenko, Yu. (2017). Kontsept industrii finansovykh posluh i finansovoho servisu [The concept of the financial services industry and financial service]. *Rozvytok finansovykh poserednykiv u turbulentnykh umovakh funktsionuvannia natsionalnoi ekonomiky [Development of financial intermediaries in turbulent conditions of functioning of national economy]*. V. P. Ilchuk. (Ed.). Chernihiv: ChNTU [in Ukrainian].
6. Kovalenko, Yu. (2011). Struktura sektoru finansovykh korporatsii: mizhnarodni standarty i problemy vyboru dlia Ukrainy [The structure of the financial corporations sector: international standards and problems of choice for Ukraine]. *Ekonomist — Economist*, 7 (297), 43—47 [in Ukrainian].
7. Kovalenko, Yu. (2012). Finansovi posluhy: sutnist i klasyfikatsiia [Financial services: essence and classification]. *Svit finansiv — The World of Finance*, 3, 162—169 [in Ukrainian].
8. Lepeh, S. (2019). Ponyatie potrebitel'skoj finansovoy uslugi [Consumer financial service concept]. *Legea și Viața*, 10/2 (334), 77—80 [in Russian].
9. Matsuk, Z. A. (2017). Finansova posluha yak ekonomichna katehoriia [Financial service as an economic category]. *Biznes Inform — Business Inform*, 3, 267—273 [in Ukrainian].
10. Novikov, N. B. (2020). Poniattia ta vydy finansovykh posluh: doktrynalnyi ta lehalnyi aspekty [Concepts and types of financial services: doctrinal and legal aspects]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal — Legal Scientific Electronic Journal*, 7, 276—278 [in Ukrainian].

11. Osyanin, I. K. (2012). *Formirovanie i razvitie sektora finansovyh uslug v regional'noj finansovoj sisteme* [Formation and development of the financial services sector in the regional financial system]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivanovo: Ivan. gos. him.-tekhnol. un-t [in Russian].
12. Semilyutina, N. G. (2005). *Formirovanie pravovoj modeli rossijskogo rynka finansovyh uslug* [Formation of a legal model of the Russian financial services market]. Moscow: Volters Kluver [in Russian].
13. Shevchuk, O. (2012). Poniattia ta pravova pryroda finansovykh posluh [The concept and legal nature of financial services]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo — Entrepreneurship, Economy and Law*, 5, 29—32 [in Ukrainian].

УДК 336.64

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ФАКТОРУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Криниця Сергій Олександрович,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів та банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи
e-mail: serge.krinitza@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5569-4682

Тригуб Юлія Павлівна,
студентка
Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи
e-mail: utrigub574@gmail.com

Анотація. Досліджено проблемні питання впливу конкурентоспроможності підприємства на його фінансову безпеку і методик діагностики фінансової безпеки підприємства. Здійснено структуризацію факторів у взаємозв'язку фінансової безпеки і конкурентоспроможності підприємства. Доведено, що обидва явища зумовлені впливом зовнішнього середовища, яке в ринковій економіці постійно змінюється. Але водночас вони залежать від внутрішніх факторів, до яких віднесено наявність і достатність фінансового потенціалу підприємства та якість системи управління. Здійснено критичний аналіз методичних підходів до оцінки фінансової безпеки підприємства і запропоновано розраховувати інтегральний показник фінансової безпеки підприємства на основі якісної оцінки рівня значень індикаторів, а саме механізм перетворення кількісних різновимірних значень індикаторів на основі застосування функції бажаності Харрінгтона. Для кожного показника одержано п'ятиінтервальну шкалу оцінювання, яка дозволяє не тільки отримати якісне визначення фактичного значення, а й слугує індикатором впливу конкурентоспроможності на фінансову безпеку підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, фінансова безпека, конкуренція, якісна оцінка, інтегральний показник фінансової безпеки, функція бажаності Харрінгтона.

Формул: 3; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 8.

METHODICAL APPROACHES TO DIAGNOSIS OF FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISE TAKING INTO ACCOUNT THE FACTOR OF COMPETITIVENESS

Krynytsia Sergii,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Finance and Banking,
Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University
e-mail: serge.krinitza@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5569-4682

Tryhub Julia,
student of the Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University
e-mail: utrigub574@gmail.com

Abstract. The purpose of the article is to improve the methodology of diagnostics of financial security of the enterprise taking into account the factor of its competitiveness. The relationship and interaction between the financial security of the enterprise and its competitiveness. The problematic issues of the influence of the enterprise's competitiveness on its financial security and methods of diagnostics of the financial security of the

enterprise are investigated. The factors in the relationship between financial security and competitiveness of the enterprise have been structured. It is proved that both phenomena are caused by the influence of the external environment, which in a market economy is constantly changing. But, at the same time, they depend on internal factors, which include the availability and sufficiency of the financial potential of the enterprise and the quality of the management system. A critical analysis of methodological approaches to assessing the financial security of the enterprise and proposed to calculate the integrated indicator of financial security of the enterprise based on a qualitative assessment of the level of indicator values, namely the mechanism of conversion of quantitative multidimensional indicator values based on Harrington's desirability function. For each indicator, a five-interval evaluation scale is obtained, which allows not only to obtain a qualitative definition of the actual value, but also serves as an indicator of the impact of competitiveness on the financial security of the enterprise.

Keywords: competitiveness, financial security, competition, qualitative assessment, integrated financial security indicator, Harrington's desirability function.

JEL Classification G31

Formulas: 3; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 8.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ДИАГНОСТИКЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ С УЧЕТОМ ФАКТОРА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Криница Сергей Александрович,

кандидат экономических наук, доцент,
заведующий кафедрой финансов и банковского дела
Черкасского образовательно-научного института
Университета банковского дела

e-mail: serge.krinitza@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5569-4682

Тригуб Юлия Павловна,

студентка Черкасского образовательно-научного института
Университета банковского дела

e-mail: utrigub574@gmail.com

Аннотация. Исследованы проблемные вопросы влияния конкурентоспособности предприятия на его финансовую безопасность и методик диагностики финансовой безопасности предприятия. Осуществлено структурирование факторов во взаимосвязи финансовой безопасности и конкурентоспособности предприятия. Доказано, что оба явления обусловлены влиянием внешней среды, которое в рыночной экономике постоянно меняется. Но в то же время они зависят от внутренних факторов, к которым отнесены наличие и достаточность финансового потенциала предприятия и качество системы управления. Осуществлен критический анализ методических подходов к оценке финансовой безопасности предприятия и предложено рассчитывать интегральный показатель экономической безопасности предприятия на основе качественной оценки уровня значений индикаторов, а именно механизм преобразования количественных разноизмерительных значений индикаторов на основе применения функции желательности Харрингтона. Для каждого показателя получено пятиинтервальную шкалу оценивания, которая позволяет не только получить качественное определение фактического значения, но и служит индикатором влияния конкурентоспособности на финансовую безопасность предприятия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, финансовая безопасность, конкуренция, качественная оценка, интегральный показатель финансовой безопасности, функция желательности Харрингтона.

Формул: 3; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 8.

Вступ. Фінансова безпека підприємства є різновидом фінансової безпеки, виходячи з декомпозиції організаційних рівнів її забезпечення, поряд з такими, як фінансова безпека держави (макрорівень), фінансова безпека регіону (мезорівень) і фінансова

безпека особистості / домогосподарства (мікрорівень). Фінансова безпека підприємства, з одного боку здійснює прямий вплив на формування фінансової безпеки регіону шляхом забезпечення стабільних податкових надходжень до місцевих бюджетів, створення

доданої вартості та формування валового регіонального продукту, а з другого — опосередковано впливає на фінансову безпеку держави і створює підґрунтя для виконання нею головних функцій і відкриває можливості для економічного розвитку та вдосконалення соціальних стандартів.

На сучасному етапі економічного розвитку стає актуальною проблема оцінки фінансової безпеки підприємства. Однак, попри великий інтерес до неї вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків, варто зазначити, що наявні розробки передусім присвячені різноманітним аспектам національної та регіональної безпеки та значно меншою мірою — питанням фінансової безпеки на мікрорівні.

Конкурентоспроможність підприємства — один із головних факторів, що безпосередньо впливає на його фінансову безпеку, але водночас цей вплив є недостатньо вивченим. Для проведення аналізу рівня фінансової безпеки підприємства і впливу на неї конкурентоспроможності вкрай важливим є вибір методичного підходу, який забезпечує якість результатів як надійного підґрунтя для ухвалення стратегічних управлінських рішень і розроблення механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Вагомий внесок у дослідження проблеми фінансової безпеки підприємств зробили такі вчені, як О. І. Барановський, І. А. Бланк, Е. А. Олейников, Є. П. Картузов, Л. С. Мартюшева, О. Ю. Амосов, І. В. Багровецька, Л. С. Козак, О. А. Кириченко, І. В. Кудря та ін. Разом з тим, попри велику кількість досліджень, залишається зокрема питання впливу конкуренції і конкурентоспроможності на фінансову безпеку підприємства і врахування цього фактору в оцінках рівня фінансової безпеки на мікрорівні.

Відповідно, **метою статті** є удосконалення методики діагностики фінансової безпеки підприємства з урахуванням фактору його конкурентоспроможності.

Результати дослідження. У контексті предмета дослідження важливим є встановлення взаємозв'язку і взаємовпливу між фінансовою безпекою підприємства та його конкурентоспроможністю. Конкурентоспроможність підприємства в широкому розумінні визначаємо як багаторівневу категорію, оскільки вона передбачає оцінку всіх функціональних сфер його діяльності (виробництва, кадрового потенціалу, фінансів, наукових розробок, маркетингу).

Проте у вужчому розумінні підприємство є конкурентоспроможним, якщо воно може впродовж тривалого часу утримувати власну позицію на конкурентному ринку завдяки наявності ефективної стратегії та можливості провадити власну діяльність, у довгостроковому періоді отримуючи прибуток, після перерозподілу якого залишається можливість для вдосконалення виробництва, підтримання якості продукції та стимулювання працівників [1].

Тобто прослідковується опосередкований вплив конкурентоспроможності на фінансову безпеку підприємства.

Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства впливає на збільшення його частки на ринку, розширення клієнтської бази і впізнаваності бренду, що, у свою чергу, збільшує прибутковість, створює можливості для залучення додаткових інвестиційних ресурсів і спрямування нерозподіленого прибутку на інноваційну діяльність, результатом чого стає, поряд із набуттям вагомих конкурентних переваг, зміцнення фінансового стану. Таким чином створюються додаткові передумови підтримки фінансової безпеки підприємства.

Складну природу взаємозв'язку між фінансовою безпекою і конкурентоспроможністю підприємства ілюструють такі приклади. Зокрема, загроза зниження якості продукції, неефективність інноваційної діяльності вимагає перегляду цінової політики, що, у свою чергу, призводить до фінансових втрат і зниження конкурентоспроможності. Натомість зниження конкурентоспроможності і втрата потенційних покупців продукції, від яких залежить обсяг грошових коштів, впливають на стан фінансової безпеки підприємства.

Виходячи з того, що «головною метою фінансової безпеки підприємства є забезпечення його тривалого і максимально ефективного функціонування сьогодні і високого потенціалу розвитку в майбутньому» [2], бачимо, що останнє фактично вказує на конкурентоспроможність підприємства.

Розглядаючи фінансову безпеку і конкурентоспроможність підприємства, підкреслимо, що вони зумовлені впливом зовнішнього середовища, яке в ринковій економіці постійно змінюється. Але водночас вони залежать від внутрішніх факторів, до яких відносимо наявність і достатність фінансового потенціалу підприємства та якість системи управління (*рис.*).

Багатоаспектність поняття фінансової безпеки підприємства ускладнила сприйняття і призвела до його ототожнення деякими науковцями з поняттям «фінансова стійкість підприємства», яке є значно вужчим, адже підприємство, що має належний рівень фінансової безпеки, є також фінансово стійким, але зворотне твердження не є справедливим. Це, у свою чергу, призвело до обмеження оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства лише моделями оцінювання можливості банкрутства підприємства (наприклад, Z-моделі Е. Альтмана, модель У. Бівера, модель Дж. Фулмера тощо) і стандартними методами фінансового аналізу. Вважаємо такий підхід не досить коректним, адже поза увагою залишаються такі зокрема аспекти, як оцінка конкурентного середовища, у якому працює підприємство.

Рис. Структуризація факторів у взаємозв'язку фінансової безпеки і конкурентоспроможності підприємства

Примітка. Авторська розробка.

Здебільшого, такі методи базуються на застосуванні певних індикаторів, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Наприклад методика Ю. Павлюка і О. Лактіонової включає такі групи індикаторів, як рентабельність діяльності, ділова активність, ліквідність і платоспроможність, фінансова стійкість та інвестиційна привабливість [3].

Головним недоліком цих методів є визначення порогових значень зазначених індикаторів, які не враховують не тільки середовище функціонування підприємства, його специфіку, а й специфіку галузі [4, с. 82—89].

На нашу думку, виправити цей недолік можна із застосуванням у методиці визначення фінансової безпеки підприємства так званої психофізичної функції бажаності [5].

Функція бажаності призначена для оцінки різномірних параметрів і приведення їх до порівняльних значень, які можуть вар'юватися від 0 до 1. Існують різні моделі, які описують функцію бажаності, на нашу думку, найзручніша з них, — це експонентна функція Харрінгтона [6]. Визначаємо її так:

$$D_j = e^{-e^{-Y_j}}, \quad (1)$$

де D_j — функція бажаності за j -тим фактором, $0 \leq D_j \leq 1$;

Y_j — перетворене значення фактору X_j , що визначається за формулою:

$$Y_j = \frac{X_j - X_{j \min}}{X_{j \max} - X_{j \min}}, \quad (2)$$

де $X_{j \min}$ і $X_{j \max}$ — відповідно, нижня і верхня межі інтервалу, що відповідає рівню «задовільно» за шкалою Харрінгтона. Інтервали рівня «задовільно» у пропонованій методиці, на нашу думку, мають визначатися як діапазон $\pm 10\%$ від середньогалузевого показника.

Як фактори X_j можна використовувати згадані вище показники фінансового стану (рентабельність, ділова активність, ліквідність, фінансова стійкість), за потреби доповнюючи їх показниками конкурентоспроможності, які характеризують конкурентоспроможність продукції (наприклад співвідношення ціна / якість), частку ринку та ефективність діяльності підприємства [7].

Таким чином, отримані значення функції бажаності для кожного з факторів, окрім того, що будуть приведені у зіставлені величини для подальших розрахунків інтегрального показника фінансової безпеки, кожне їхнє значення сигналізуватиме про «вузькі місця» і відставання від конкурентів (значення функції бажаності наближається до нуля) або ж, навпаки, про конкурентні переваги (значення функції бажаності прямує до 1). У цілому, інтегральний показник

оцінки рівня фінансової безпеки підприємства можна розрахувати як середню арифметичну зважену функцію бажаності кожного з факторів:

$$D = \sum_j^n W_j \cdot D_j,$$

де W_j — вагові коефіцієнти значущості кожного з факторів.

Отримане значення функції бажаності Харрінгтона (D) можна інтерпретувати так, як відображено в табл.

Таблиця

Інтерпретація психофізичної шкали Харрінгтона для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

Лінгвістична оцінка	Значення функції (D)	Висновок
Дуже добре	$0,80 < D \leq 1$	Відмінний рівень фінансової безпеки підприємства
Добре	$0,63 < D \leq 0,80$	Високий рівень фінансової безпеки підприємства
Задовільно	$0,37 < D \leq 0,63$	Достатній рівень фінансової безпеки підприємства
Погано	$0,20 < D \leq 0,37$	Критичний рівень фінансової безпеки підприємства з ризиком її втрати
Дуже погано	$0 \leq D \leq 0,20$	Підприємство фінансово небезпечне

Примітка. Складено за [8].

Висновки. Використання в методиках діагностики фінансової безпеки підприємства функції бажаності Харрінгтона дозволяють отримати зіставну п'ятиінтервальну шкалу оцінювання, яка дозволяє отримати якісне визначення фактичного значення показників фінансової безпеки і є індикатором впливу конкурентоспроможності підприємства. Отже,

запропоновані рекомендації щодо оцінки рівня фінансової безпеки підприємства дають нові можливості для дослідження і вдосконалення методик оцінки у сфері забезпечення фінансової безпеки підприємства з урахуванням його конкурентоспроможності та подальшого використання, практичного застосування в діяльності підприємств.

Список використаної літератури

1. Мануйлович Ю. М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / Ю. М. Мануйлович // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2013. — № 4. — Режим доступу : https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_4_274_282.pdf.
2. Коноплева И. А. Управление безопасностью и безопасностью бизнеса : учеб. пособие для вузов / И. А. Коноплева, И. А. Богданов ; под ред. И. А. Коноплевой. — Москва : ИНФРА-М, 2008.
3. Павлюк Ю. В. Методика оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Ю. В. Павлюк, О. А. Лактіонова // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. — 2015. — № 7. — С. 112—116.
4. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / К. С. Горячева. — Київ, 2006. — 174 с.
5. Юсупова Г. Ф. Использование функции желательности в оценке уровня техносферной безопасности территории / Г. Ф. Юсупова // Социально-экономические и технические системы: исследование, проектирование, оптимизация. — 2017. — № 3 (76). — С. 67—81.
6. Судакова О. І. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства при взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища [Електронний ресурс] / О. І. Судакова, В. В. Попова // Економічний простір. — 2015. — № 99. — Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecpros_2015_99_20.pdf.
7. Кузьмін О. Є. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика : монографія / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, О. П. Романко. — Івано-Франківськ : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2011. — 180 с.
8. Каткова Н. В. Обґрунтування нормативних значень фінансових коефіцієнтів при діагностиці безпечного розвитку машинобудівних підприємств [Електронний ресурс] / Н. В. Каткова, С. М. Марущак // Культура народів Причорномор'я. Економічні науки. — 2013. — № 259. — Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92460/09-Katkova.pdf?sequence=1>.

References

1. Manuilovych, Yu. M. (2013). Doslidzhennia sutnosti ta traktuvannia poniattia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Research of essence and interpretation of the concept of enterprise competitiveness]. *Marketing and Management of Innovations*, 4. Retrieved from https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_4_274_282.pdf [in Ukrainian].

2. Konopleva, I. A., & Bogdanov I. A. (2008). *Upravlenie bezopasnost'yu i bezopasnost' biznesa [Security management and business security]*. I. A. Konopleva (Ed.). Moscow: INFRA-M [in Russian].
3. Pavliuk, Yu. V., & Laktionova, O. A. (2015). Metodyka otsinky rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Methods for assessing the level of financial security of enterprise]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa — Bulletin of the student scientific society of DonNU named after Vasyl Stus*, 7, 112—116 [in Ukrainian].
4. Horiacheva, K. S. (2006). Mekhanizm upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva [Mechanism of financial security management of the enterprise]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Yusupova, G. F. (2017). Ispol'zovanie funktsii zhelatel'nosti v ocenke urovnya tekhnosfernoj bezopasnosti territorii [Using the desirability function in assessing the level of technosphere safety of the territory]. *Sotsial'no-ekonomicheskie i tekhnicheskie sistemy: issledovanie, proektirovanie, optimizaciya — Socio-economic and technical systems: research, design, optimization*, 3 (76), 67—81 [in Russian].
6. Sudakova, O. I., & Popova, V. V. (2015). Metodichni pidkhody dootsinky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva pry vzaiemodii iz subiektamy zovnishnoho seredovyshcha [Methodical approaches to the assessment of economic security of the enterprise in interaction with the subjects of the external environment]. *Ekonomichnyi prostir — Economic Space*, 99. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecpros_2015_99_20.pdf [in Ukrainian].
7. Kuzmin, O. Ye., Melnyk, O. H., & Romanko, O. P. (2011). *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: planuvannia ta diahnozyka [Competitiveness of the enterprise: planning and diagnostics]*. Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivskiy natsionalnyi tekhnichnyi universytet nafty i hazu [in Ukrainian].
8. Katkova, N. V., & Marushchak, S. M. (2013). Obgruntuvannia normatyvnykh znachen finansovykh koefitsientiv pry diahnozytsi bezpechnoho rozvytku mashynobudivnykh pidpriemstv [Substantiation of normative values of financial coefficients in the diagnosis of safe development of machine-building enterprises]. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya. Ekonomicheskie nauki — Culture of the peoples of the Black Sea region. Economic sciences*, 259. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92460/09-Katkova.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

УДК 004.77:005

ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ ЯК СКЛАДОВА ІНДУСТРІЇ 4.0: ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД

Дявіл Артем Григорович,

магістрант 2-го року навчання спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми «Економічна кібернетика»
Університету банківської справи
e-mail: tornakitomaki@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8859-8507

Ноздріна Лариса Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цифрової та міжнародної економіки
Навчально-наукового інституту економічних і соціальних відносин
Університету банківської справи
e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Анотація. Описано теоретичні, методологічні засади становлення Індустрії 4.0 у світі. Проаналізовано стан і глобальні тренди розвитку Інтернету речей як складової Четвертої промислової революції. Висвітлено засади проєктного підходу до запровадження Інтернету речей. Розглянуто класифікацію проєктів Інтернету речей і підкреслено особливу значущість забезпечення інформаційної і функціональної складової їхньої безпеки. До основних причин реалізації IoT-проєктів віднесено: оптимізацію робочих процесів, підвищення продуктивності співробітників, а також безпеку компаній. При цьому до основних упереджень щодо застосування IoT-проєктів віднесено: складність упровадження і подальшої роботи, у тому числі відсутність потрібних IT-інфраструктур у компанії; недостатність кваліфікованих фахівців; ресурсів для їхнього навчання. Описано IoT-проєкт «DiRIG», який призначений для автоматичного контролю будинку в режимі реального часу. Запропоновано концепцію IoT-проєкту на основі монолітно-модульної системи, що дозволить підключати додаткові модулі і розумні речі в режимі реального часу. З економічного погляду, «DiRIG» надаватиме можливість проєктувати будівлю таким чином, що всі сервіси будуть спілкуватись між собою, а в результаті буде досягнуто оптимальний рівень реакції на будь-які процеси, що відбуватимуться в реальному часі.

Ключові слова: індустрія 4.0, Інтернет речей, кіберфізична система, розумні підприємства, розумний дім, розумні речі, IoT-проєкт, Home Automation System, DiRIG.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 0; бібл.: 24.

THE INTERNET OF THINGS AS A COMPONENT OF INDUSTRY 4.0: A PROJECT APPROACH

Dyavil Artem,

Student of Master Degree in 051 «Economics»
educational and professional program «Economic Cybernetics»
Banking University
e-mail: tornakitomaki@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8859-8507

Nozdrina Larysa,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Digital and International Economics
Educational-Scientific Institute of Economic and Social Relations
of Banking University
e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Abstract. The article describes the theoretical, methodological foundations of the formation of Industry 4.0 in the world and in Ukraine in particular. The state and global trends in the development of the Internet of Things as a component of the fourth industrial revolution are analyzed. The basics of the project approach to the implementation of the Internet of Things are highlighted, in particular, the concept of an IoT project and its place in the general classification of projects. The article discusses the classification of projects of the Internet

of Things, as well as positive and negative factors for their implementation. The special importance of ensuring both the information (Security Projects) and the functional component (Projects Safety) of the security of IoT projects was emphasized, since their goal is to create a complex cyber-physical system for managing enterprises, smart cities, and so on. The article describes the IoT-project «DiRIG», which belongs to the Home Automation System class and is designed to automatically control a specific building in real-time. The proposed concept of an IoT project, which will be based on a monolithic-modular system, which allows plug and play additional systems (modules) in real time. The capabilities of the main module for controlling the smart home system are demonstrated. To implement the project was proposed to use the SCRUM framework of an agile project management methodology and Jira software. The business model and stakeholders of the project are presented. The article also presents the roadmap of the first phase of the DiRIG project and describes the main modules of the system and their functionality. Our proposed project IoT — «DiRIG» is a way to automatically control the entire building in real time. The product of the project is unique in that it will be easy to use. From an economic point of view, DiRIG will be able to design the building in such a way that all services will communicate with each other, and as a result will achieve the optimal level of response to any processes that take place in real time. Due to the optimal response to events, stability is achieved and the lifetime of the system is increased — because during the failure of one module, other related modules can start the process of emergency shutdown of a device.

Keywords: Industry 4.0, Internet of things, cyber-physical system, smart enterprises, smart home, smart things, IoT project, Home automation system, DiRIG.

JEL Classification L86

Formulas: 0; fig.: 5; tabl.: 0; bibl.: 24.

ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНДУСТРИИ 4.0: ПРОЕКТНЫЙ ПОДХОД

Дявил Артем Григорьевич,

магистрант 2-го года обучения специальности 051 «Экономика»
образовательно-профессиональной программы «Экономическая кибернетика»
Университета банковского дела
e-mail: tornakitomaki@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8859-8507

Ноздрин Лариса Васильевна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры цифровой и международной экономики
Образовательно-научного института экономических и социальных отношений
Университета банковского дела
e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Анотация. Описаны теоретические, методологические основы становления Индустрии 4.0 в мире. Проанализированы состояние и глобальные тренды развития Интернета вещей как составляющей Четвёртой промышленной революции. Освещены основы проектного подхода к внедрению Интернета вещей. Рассмотрена классификация проектов Интернета вещей и подчеркнута особую значимость обеспечения информационной и функциональной составляющих их безопасности. К основным причинам реализации IoT-проектов отнесены: оптимизация рабочих процессов, повышение производительности сотрудников, а также безопасность компаний. При этом к основным предубеждениям по применению IoT-проектов отнесены: сложность внедрения и дальнейшей работы, в том числе отсутствие необходимых ИТ-инфраструктур в компании; недостаток квалифицированных специалистов; ресурсов для их обучения. Описан IoT-проект «DiRIG», который предназначен для автоматического контроля дома в режиме реального времени. Предложена концепция IoT-проекта на основе монолитно-модульной системы, что позволит подключать дополнительные модули и умные вещи в режиме реального времени. С экономической точки зрения, «DiRIG» будет предоставлять возможность проектировать здание таким образом, что все сервисы будут общаться между собой, а в результате будет достигнут оптимальный уровень реакции на любые процессы, которые будут происходить в реальном времени.

Ключевые слова: Индустрия 4.0, Интернет вещей, киберфизическая система, умные предприятия, умный дом, умные вещи, IoT-проект, Home Automation System, DiRIG.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 0; библи.: 24.

Вступ. Сьогодні людство перебуває на межі нової розвивається експоненціальним темпом і в майбутньому зумовить трансформацію систем виробництва Четвертої промислової революції (Industry 4.0), яка

та управління. Індустрія 4.0 спрямована на перетворення традиційних галузей в інтелектуальні за допомогою створення розумних підприємств.

Однією зі складових частин Індустрії 4.0 є Інтернет речей (Internet of Things, IoT) [1], який пов'язує фізичний світ із цифровим і створює додаткові економічні переваги для окремих осіб, підприємств і для країни в цілому. IoT інтегрований у різні сфери життєдіяльності людини і переносить все більше речей у цифрове середовище, що в найближчому майбутньому зробить Інтернет речей багатомільйонною галуззю [2]. Відомо, що найефективнішим інструментом для введення інновацій є проект, тому створення розумних Інтернет-речей відбувається за проектного підходу.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Серед відомих науковців, які займаються проблемами Індустрії 4.0, слід виділити як закордонних (К. Шваба, Д. Ацемоглу, П. Рестрепо, В. Дігнум, К. Фрея), так і вітчизняних (О. Юрчака, В. Базилевича, Н. Гражевську, О. Грішнову, І. Михайлова та інших). Зокрема дослідження, які стосуються Інтернету речей, висвітлюються у працях С. Грінгарда, Ч. Бенсона, Дж. Лі, Р. Пхала, Н. Парамонова, А. Наконечного, З. Вереса. Засади управління проектами представлені в публікаціях Г. Дитхелма, К. Кента, Г. Ципеса, С. Бушуєва, В. Рача, К. Кошкіна, С. Чернова та ін. Але питання, пов'язані з розробленням та управлінням проектів IoT, розглянуті ще недостатньо. З огляду на це — тема статті є актуальною.

Метою статті є дослідження теоретичних і методичних аспектів проектного підходу до управління проектами Інтернету речей у контексті Індустрії 4.0.

Результати дослідження. Термін «Індустрія 4.0», який став синонімом Четвертої промислової революції, уперше з'явився 2011 року в Німеччині, де було розроблено стратегію перетворення виробничих підприємств країни на «розумні» [3].

Суть Індустрії 4.0 полягає в тому, що матеріальний світ сьогодні зливається з віртуальним, у результаті чого створюються нові кіберфізичні комплекси, які поєднані в єдину цифрову екосистему. Роботизоване виробництво і «розумні» заводи — один із компонен-

тів трансформованої галузі. За оцінкою Всесвітнього економічного форуму, Україна запізнилася зі стартом Індустрії 4.0 і повинна надолужувати втрачений час [4]. З цієї метою була створена Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ).

І. Концептуальні засади розвитку Інтернету речей в Індустрії 4.0. Індустрія 4.0 базується на засадах: 1) стійкість з метою досягнення цілей сталого розвитку (SDGs) ООН, що забезпечується створенням «ударних компаній»; 2) фокус на людей: технології лише будуть брати на себе завдання, які раніше виконували люди; 3) глобальність у контексті змін у розвитку нових технологій і спільної відповідальності за майбутнє планети; 3) природність як відправна точка для інноваційних ідей; 4) технології як інструменти для кращої реакції на проблеми в повсякденному житті [5].

За даними McKinsey, Індустрія 4.0 дозволить активізувати вісім основних чинників створення доданої вартості для потреб розвитку економіки [6]:

- скорочення: часу виходу на ринок (20—50 %), затрат на технічне обслуговування (10—40 %), часу простою машин (30—50 %), витрат на забезпечення якості (10—20 %), витрат на зберігання товару (20—50 %);

- зростання: 1) продуктивності: за допомогою «розумних» ділянок і споживання та оптимізації прибутковості в реальному часі (на 3—5 %), розумової праці технічних фахівців через автоматизацію і роботизацію (45—55 %); 2) точності прогнозування (більше ніж 85 %).

Сьогодні більшість виробників упроваджують технології Індустрії 4.0: для 1) оптимізації бізнес-процесів; 2) забезпечення їхньої якості; 3) упровадження нової бізнес-моделі [7]. З урахуванням вищезазначеного і величезним розміром ринку Індустрії 4.0 її розвиток є одним із стратегічних завдань для підприємств та уряду України, яка повинна за допомогою діджиталізації зробити прорив від сировинної економіки до «розумної» промисловості з «розумними» підприємствами, містами і речами. Такий поступ стане можливим із розвитком такої важливої складової Індустрії 4.0, як Інтернет речей (IoT) (рис. 1).

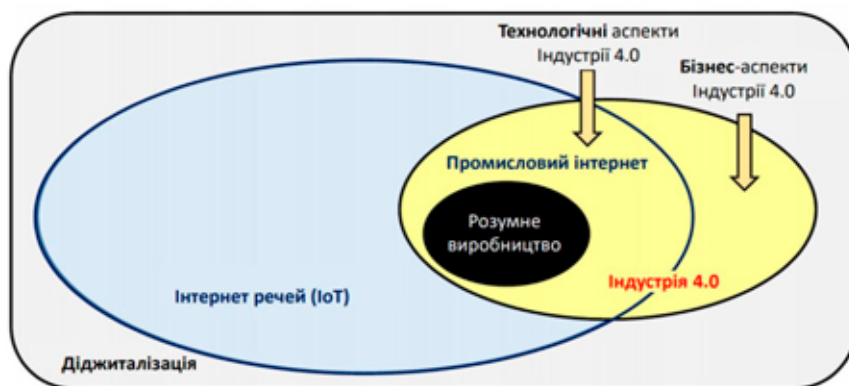

Рис. 1. Зв'язок між діджиталізацією, Інтернетом речей та Індустрією 4.0

Джерело. [9].

За даними Українського інституту майбутнього, 2019 року і в контексті розвитку Індустрії 4.0 в Україні спостерігаються такі тренди розвитку цифрових технологій: 1) дані, які стають головним джерелом конкурентоспроможності; 2) розвиток сфери Інтернету речей (Internet of things, IoT); 3) цифрові трансформації як окремих бізнесів, так і цілих секторів; 4) економіка спільного користування (sharingeconomy); 5) віртуалізація фізичних інфраструктурних ІТ-систем; 6) штучний інтелект (з *англ.* artificial intelligence, AI); 7) цифрові платформи [8].

Тобто IoT — це мережа підключених пристроїв, де будь-який фізичний або віртуальний об'єкт, який «існує» і рухається у просторі і часі, може бути ідентифікований, інтегрований у мережу зв'язку і розглядатися як «річ». Особливостями IoT є [10]: 1) унікальні ідентифікаторами у формі IP-адреси; 2) вбудовані технології, які дозволяють їм збирати дані та спілкуватися щодо середовища, у якому вони перебувають. Іншими словами, IoT — це сукупність фізичних / віртуальних об'єктів, контролерів / сенсорів / виконавців механізмів та Інтернет [11]. На нинішній день існує понад 7 мільярдів пристроїв IoT, і до 2025 року це число, як очікується, зросте до 22 мільярдів [12].

В IoT виділяють такі сегменти: 1) промисловий Інтернет речей (IIoT); 2) Інтернет послуг; 3) споживчий IoT (CioT); 4) Інтернет речей; 5) Інтернет усього (IoE) тощо. За даними IoT Analytics, 2016 року найбільше проектів у світі (22 %) було реалізовано для промислових об'єктів [13]. Для підтримки IoT задіяні такі технології, як периферійні, хмарні і локальні обчислення, аналітика великих даних, штучний інтелект, машинне навчання, що роблять виробництво інтелектуальним і гнучким, спираючись на обробку, аналіз і збереження даних [14].

II. Методологічні підходи до управління IoT-проектами. Діджиталізація передбачає запровадження цифрових технологій за проектного підходу. В усьому світі цей процес відбувається за державної підтримки у формі програм, які поділяються на технологічні та галузеві ініціативи, що реалізуються як проекти [15]. Сьогодні в Україні проектно-орієнтований підхід до запровадження IoT найчастіше використовують ІТ-компанії, діяльність яких спрямована на реалізацію проектів запровадження інформаційних технологій у різні сфери людської діяльності [16]. IoT-проект описує розробку фізичних об'єктів — «речей», з метою підключення та обміну даними з іншими пристроями і системами через Інтернет. Планування такого проекту визначає віхи, які обов'язково повинні бути виконані для успішної та стабільної роботи / взаємодії технологій [17]. Опитування, проведене гігантом IoT — Microsoft, показав, що 85 % компаній мають хоча б один проект використання Інтернету речей, а 94 % респондентів збираються їх реалізовувати, зокрема у промисловому секторі (IIoT). Крім того, 88 %

керівників таких проектів усвідомлюють переваги технологій IoT для успіху компанії, очікуючи 30-відсоткової окупності інвестицій у найближчі два роки [15].

Серед основних причин реалізації IoT-проектів визначають: оптимізацію робочих процесів (56 %), підвищення продуктивності співробітників (47 %), а також безпеку компаній (44 %). До основних упреждень щодо застосування IoT-проектів відносять: 1) складність упровадження і подальшої роботи (38 %), у тому числі відсутність потрібних ІТ-інфраструктур у компанії; 2) брак кваліфікованих фахівців (47 %); 3) ресурсів для їхнього навчання (44 %) [15].

IoT-проекти є окремим видом ІТ-проектів (проектів інформатизації). Але, за загальною класифікацією [18], вони характеризуються складністю і є комбінованими як за типом (одночасно й економічними, і технічними, і організаційними), так і за видом (крім ІТ, це й інвестиційні, й інноваційні проекти). За даними IoT Analytics — провідного постачальника ринкових даних для Інтернету речей (IoT), M2M та Industry 4.0 [19] на підставі зібраних і класифікованих у базі даних (станом на 2018 рік) 1 600 фактичних корпоративних проектів IoT можна їх класифікувати за такими категоріями: 1) промисловий IoT / Industrie 4.0; 2) розумне місто; 3) програмне забезпечення і платформи IoT; 4) IoT-зв'язок.

Інша класифікація проектів за критерієм сфери застосування проектних продуктів — програмних додатків Інтернету речей поділяє їх на три основні області [20]:

— екологічна область: включає додатки, які стосуються управління навколишнім середовищем;

— промислова область: додатки цієї галузі включають фінансові або комерційні трансакції між підприємствами, організаціями та іншими суб'єктами господарювання;

— соціальна сфера: включає додатки, що стосуються розвитку та інтеграції товариств, міст і людей, а також урядові послуги щодо громадян чи інших структур суспільства.

Також критерієм може бути потенційна загроза безпеці. Зокрема, пропонується класифікувати IoT-проекти на три категорії — А, В, С залежно від ступеня загроз безпеці людині, що можуть спричинити серйозні фізичні, економічні чи соціальні втрати [21]. Особливу значущість забезпечення безпеки набуває при здійсненні IoT-проектів, оскільки їхня мета — створення складної кіберфізичної системи. Безпека проекту незалежно від його класифікації тісно пов'язана з ризиками проекту і характеризується не повною відсутністю ризиків, а уникненням лише недопустимих ризиків.

При управлінні безпекою проекту використовуються аналогічні підходи і методи, як і при управлінні ризиками проекту [22].

Забезпечення безпеки таких IoT-проектів, продуктами яких є такі кіберфізичні системи управління, повинні забезпечувати зниження ризиків нижче від заданих рівнів, як для інформаційної (Security Projects), так і для функціональної складової (Projects Safety) безпеки за допомогою як технічних, так і організаційних методів і засобів, зокрема методів управління проектами [22].

Найбільші сектори, що інвестують у нові технології, включають дискретне виробництво, безперервне виробництво, транспорт і комунальні послуги. Зростаючі додатки і варіанти використання IIoT відкривають величезні можливості для глобальних галузей [23].

III. Розроблення IoT-проекту розумного будинку «DiRLG». Проект автоматизації будинку (Home Automation System), «розумний будинок» — це найпопулярніший проект IoT, спрямований на автоматизацію функціонування побутової техніки і предметів через Інтернет [12].

Запропонований нами проект «DiRLG» — це спосіб автоматичного контролю всієї споруди в режимі реального часу. Цей проект використовує сенсорну систему автоматизації будинку і всіма побутовими предметами, підключеними через мережу IoT, якою буде можна керувати з будь-якого місця за допомогою смартфона. Продукт проекту унікальний тим, що він буде простим у користуванні, оскільки система буде встановлювати з'єднання з усіма пристроями у приміщенні самотужки без громіздкого налаштування користувачем. Основна система з обробки інформації та встановлення з'єднання й адаптації до зовнішніх факторів буде всередині основного модуля «DiRLG». Його особливість — можливість оцінювати ситуацію й ухвалювати адекватні та правильні рішення, де основною метою є зберегти життя власників. За контроль температури, вологості та ситуації у приміщенні відповідатиме основний автоматизований

модуль «RLSp». Для реалізації та управління проектом використовувалась фреймворк SCRUM гнучкої методології Agile і програмне забезпечення Jira — багатфункціональний інструмент управління проектами для agile-команд. Для визначення стратегії проекту і його цінності для стейкхолдерів була розроблена дорожня карта продукту (roadmap). Основними стейкхолдерами проекту за матрицею відповідності RACI будуть IT-компанії, приватні особи, навчальні заклади і спеціальні об'єкти. Також розроблено бізнес-модель проекту на основі Business Model Canvas [24].

Цю систему розроблено як монолітно-модульну систему, що дає змогу підключати і відключати (Plug and Play) додаткові системи (модулі) у режимі реального часу. Основний модуль системи «Central Robotic System» (CRS) побудований як монолітне ядро: усі компоненти (підсистеми) є рівноправними і взаємодіють між собою. При реалізації системи «DiRLG» обрано спадну методологію, оскільки розроблення і проектування починаються з верхніх рівнів, тому можливі зміни в реалізації і за якої контроль та модифікація таких змін буде простішою в реалізації.

Система «DiRLG» складається з таких модулів:

— Control Server — забезпечує контроль доступу до системи за допомогою механізмів авторизації. Виконує моніторинг системи, забезпечує планування задач, а також можливість управління системою та її відмовостійкість. Control Server реалізовуватиметься на «DRG» модулі;

— User Application — додаток розроблений на різних платформах (Windows, MacOS, iOS, Android). User Application буде реалізований із використанням архітектурного підходу Viper. Архітектуру зображено на рис. 2;

— Hardware Control — забезпечує управління пристроєм. Модуль являє собою базовий інтелект кожного окремого пристрою (рис. 3).

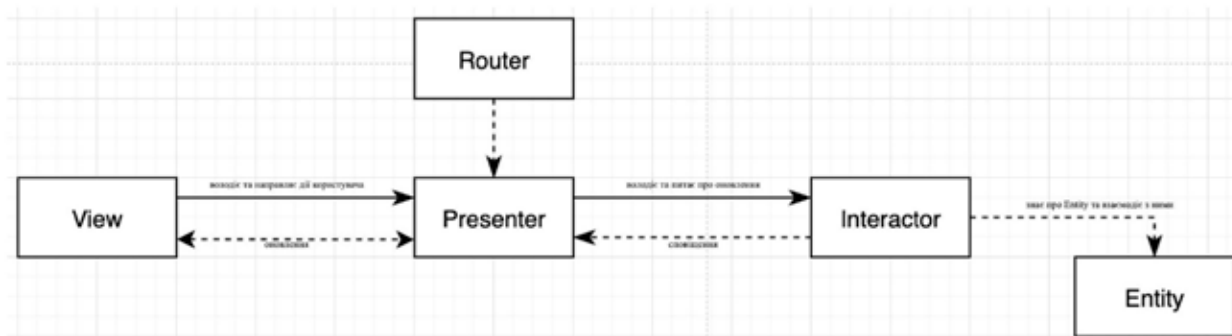

Рис. 2. Діаграма ієрархії Client Application програми

Примітка. Авторська розробка.

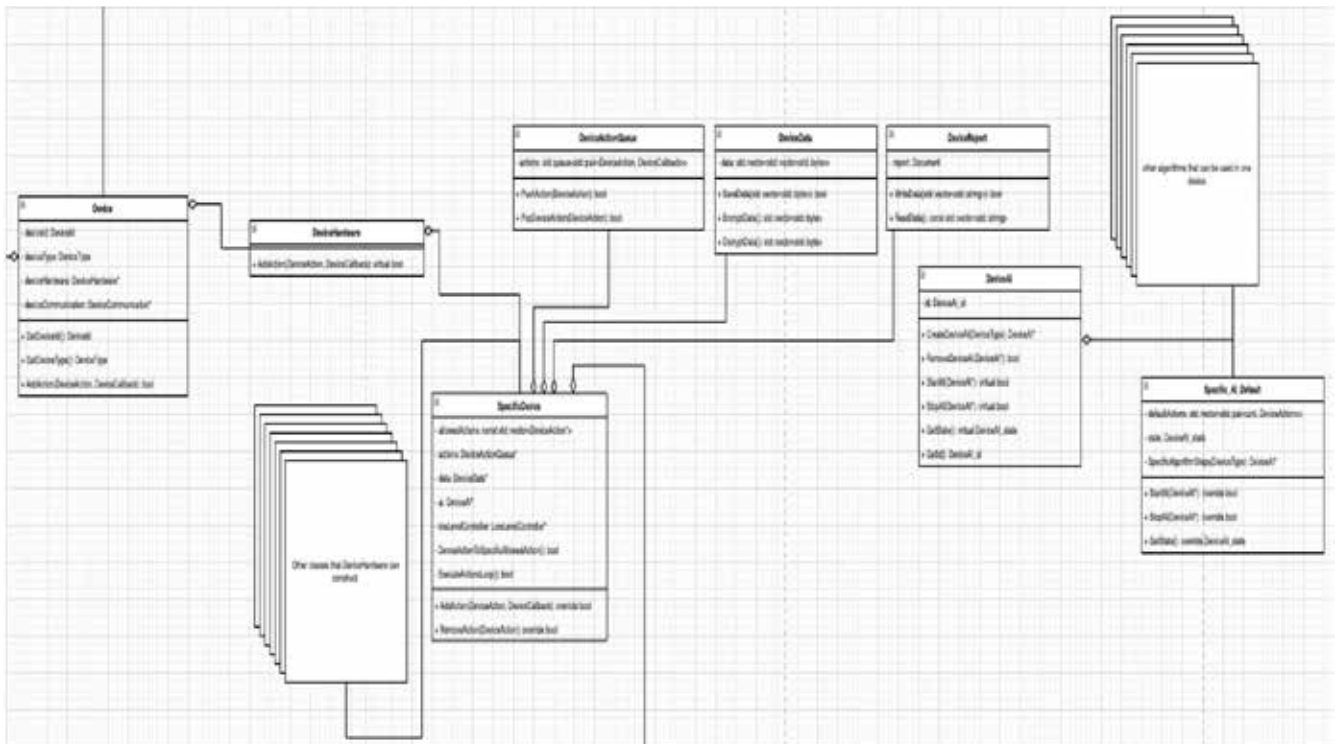

Рис. 3. Діаграма зв'язків компонентів Device

Примітка. Авторська розробка.

Усі вищезазначені модулі мають можливість взаємодіяти між собою за допомогою REST API за протоколом HTTP / HTTPS або за допомогою bluetooth, у цьому разі спрощується реалізація логіки і збирання фінального пристрою, а також за допомогою NFC-з'єднання з іншими пристроями відбувається за лічені секунди. У спрощеному варіанті система містить такі алгоритми:

- 1) виконання запиту на дію;
- 2) планувальника роботи;

3) моніторингу системи. Алгоритм планувальника роботи є базою завдань, які потрібно виконати в той чи інший проміжок часу.

Кожний пристрій може паралельно виконати два і більше операцій (збір і надсилання даних).

Деякі операції повинні виконуватись із певним інтервалом часу (аналіз справності приладу). У такому разі планувальник створить запит, який буде відправлений на пристрій у відповідно заданий час.

Алгоритм роботи моніторингу стану системи передбачає відправлення й обробку постійних запитів та отримання даних про стан системи. Унаслідок чого є можливість отримати, опрацювати і зберегти стан кожної конкретної системи, у разі технічних проблем — буде проведено негайне перевантаження пристрою, а в разі успішного перевантаження — буде завантажено останній успішний стан системи.

Система комунікує з кожним підключеним пристроєм. На екран виводять базові показники кожного

пристрою. На даний момент є змога комунікувати з такими пристроями, як:

- зовнішні і внутрішні камери;
- система опалення (у цьому разі кондиціонер-м), на етапі ініціації було заплановано розробку цього модуля DRT, який інкапсулюватиме абстрактний ас Device і додаткову логіку роботи з ним;
- CyberSpider-пристроями.

CyberSpider — це сімейство пристроїв із певною конфігурацією та особливостями, кожен із цих пристроїв може передавати інформацію на інші пристрої.

Для демонстрації можливостей системи розроблена демо-версія програми з реалізацією низькорівневої взаємодії, фрагменти якої представлені на *рис. 4* і *5*. Зокрема, на *рис. 4* показано список підключених Інтернет-речей з їхніми базовими показниками.

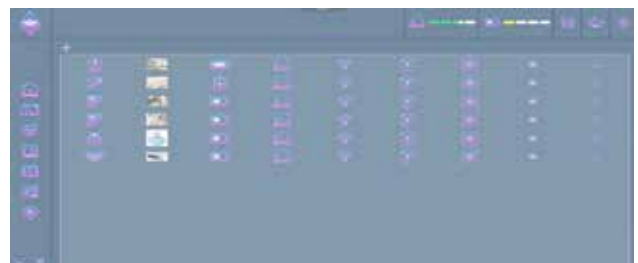

Рис. 4. Моніторинг підключених Інтернет-речей

Примітка. Авторська розробка.

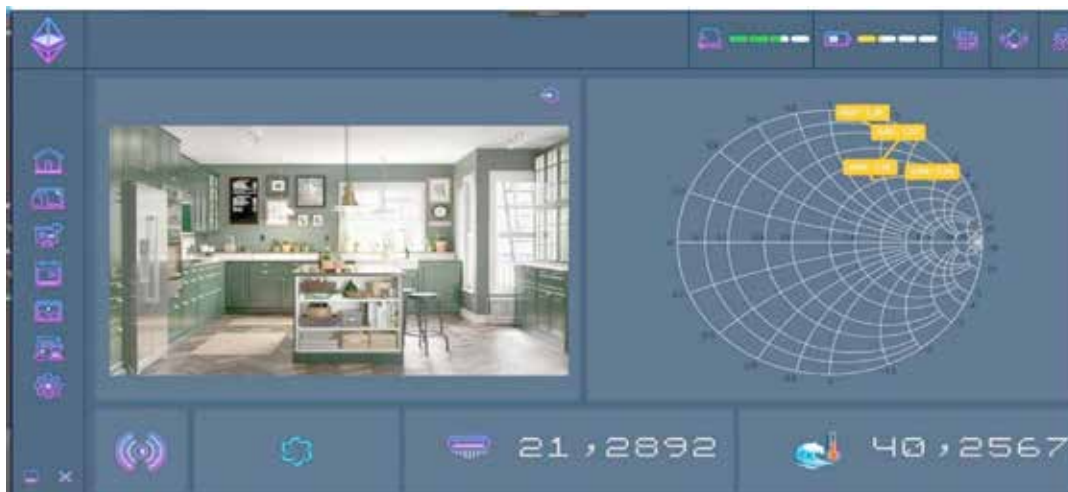

Рис. 5. Вкладка «Огляд» з першим попереднім переглядом камери у програмі Windows C

Примітка. Авторська розробка.

Основною метою демо-програми є демонстрація: взаємодії користувача і системи, простоти підключення пристроїв та їх взаємодії з основним модулем «DRG» системи «DiRIG».

Висновки. Отже, Індустрія 4.0 спрямована на поліпшення і модернізацію виробничих потужностей, систем і технологій управління / обслуговування до більш інтелектуального рівня. Основним плюсом системи, як продукту проекту DiRIG, можна вважати повну автоматизацію та обробку інформації в режимі реального часу, можливість налаштувати систему під власні потреби. Оскільки система є частково модульною, у користувача буде безмежний простір для додаткових модифікацій системи. Крім того, Індустрія 4.0 дозволяє розв'язувати проблеми динамічного глобального ринку і конкурентного характеру галузей відповідно до постійно мінливих потреб клієнтів. Протягом останніх років використання додатків і рішень Інтернету речей (IoT) стрімко зростає в усьому світі, унаслідок чого «розумні» підприємства отримували вигоди, збільшували доходи, паралельно спрощували бізнес-процеси і скорочували змінні витрати.

Це стосується і «розумного будинку», у якому домашня діджиталізація дає шанс поліпшити умови нашого життя. Комфортність і простота використання побутової техніки — ось те, що є рушійною силою прогресу в домашній роботизації, яка надає можли-

вість управляти всім будинком за допомогою різних технологій бездротового зв'язку.

Запропонований нами проект IoT-«DiRIG» — це спосіб автоматичного контролю всієї споруди в режимі реального часу. Продукт проекту унікальний тим, що він буде простим у користуванні. З економічного погляду, «DiRIG» надаватиме можливість проектувати будівлю таким чином, що всі сервіси будуть спілкуватись між собою, а в результаті буде досягнуто оптимальний рівень реакції на будь-які процеси, що відбуватимуться в реальному часі. Унаслідок оптимальної реакції на події досягається стійкість і збільшується час життя системи — адже під час виходу з ладу одного модуля інші суміжні модулі можуть запустити процес аварійного відключення певного девайсу.

Хоча майбутнє технологій може принести багато змін і невизначеності, у кінцевому підсумку в руках керівників підприємств — новітні технології, які однозначно збільшать прибуток компанії та будуть корисними для її працівників.

На нашу думку, проектний підхід до розвитку IoT допоможе прискорити прогрес Індустрії 4.0 за допомогою реалізації як проектів, так і стартапів. Найбезпечніший варіант для підприємства почати впровадження IoT — це створити відділ з розроблення / упровадження нових технологій, наприклад проектний офіс з реалізації IoT-проектів.

Список використаної літератури

1. Masters K. The Key Components of Industry 4.0 [Electronic resource] / K. Masters // Flexis. — 2016. — December 15. — Available at : <https://blog.flexis.com/the-key-components-of-industry-4.0>.
2. What is IoT analytics? [Electronic resource] // Mixpanel. — Available at : <https://mixpanel.com/topics/what-is-iot-analytics>.
3. Четверта промислова революція. Чого нам очікувати? [Електронний ресурс] // delo.ua. — 2017. — Режим доступу : <https://delo.ua/business/chetverta-promislova-revoljucija-chogo-nam-ochikuvati-334676>.

4. Шаров О. М. Підсумки всесвітнього економічного форуму у Давосі (2019): висновки для України [Електронний ресурс] / О. М. Шаров, О. О. Резнікова ; Національний інститут стратегічних досліджень. — Київ, 2019. — Режим доступу : http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Davos_2019-a5129.pdf.
5. Luenendonk M. Industry 4.0: Definition, Design Principles, Challenges, and the Future of Employment [Electronic resource] / M. Luenendonk // CLEVERISM. — 2019. — September 23. — Available at : <https://www.cleverism.com/industry-4-0>.
6. Industry 4.0: How to navigate digitization of the manufacturing sector [Electronic resource] / McKinsey & Company. — 2015. — Available at : <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/industry-four-point-o-how-to-navigate-the-digitization-of-the-manufacturing-sector#>.
7. Industry 4.0: the fourth industrial revolution — guide to Industrie 4.0 [Electronic resource]. — 2020. — Available at : <https://www.i-scoop.eu/industry-4-0>.
8. Фішук В. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою [Електронний ресурс] / В. Фішук, В. Матюшко, Є. Чернів, О. Юрчак, Я. Лаврик, А. Амелін ; Український інститут майбутнього. — 2018. — Режим доступу : <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>.
9. Штеден Ф. Індустрія 4.0 — огляд та наслідки для політики [Електронний ресурс] / Ф. Штеден, Р. Кірхнер — Берлін ; Київ : Німецька консультативна група, 2018. — Режим доступу : https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2018/08/PB_06_2018_ukr.pdf.
10. What is IoT? Defining the Internet of Things (IoT) [Electronic resource] // Aeris. — 2020. — Available at : <https://www.aeris.com/in/what-is-iot>.
11. Телесфера. Що потрібно знати про інтернет речей: фундаментальний лікбез [Електронний ресурс]. — 2019. — Режим доступу : <https://www.telesphera.net/blog/iot-likbez.html>.
12. Goyal K. 20 Exciting IoT Project Ideas & Topics For Beginners [Electronic resource] / K. Goyal. — 2020. — Available at : <https://www.upgrad.com/blog/iot-project-ideas-topics-for-beginners>.
13. Bartje J. The top 10 IoT application areas — based on real IoT projects [Electronic resource] / J. Bartje. — 2016. — Available at : <https://iot-analytics.com/top-10-iot-project-application-areas-q3-2016>.
14. What is Industrie 4.0? [Electronic resource]. — Available at : <http://www.plattform-i40.de/I40/Navigation/EN/Industrie40/WhatIsIndustrie40/what-is-industrie40.html;jsessionid=BB6E7B07701B91318600B1BF5B027670>.
15. Интернет вещей, IoT, M2M и мировой рынок [Электронный ресурс]. — 2020. — Режим доступа : <https://www.tadviser.ru/index.php>.
16. Романів Т. В. Моделі та методи управління комунікаційними бар'єрами в складних проектах на основі ціннісно орієнтованого підходу : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.22 / Т. В. Романів. — Харків : Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2015. — 24 с.
17. What Is the Internet of Things (IoT)? [Electronic resource]. — Available at : <https://www.oracle.com/internet-of-things/what-is-iot>.
18. Ноздріна Л. В. Управління проектами : підручник / Л. В. Ноздріна, В. І. Яшук, О. І. Полотай ; за заг. ред. Л. В. Ноздріної. — Київ : Центр учбової літератури, 2010. — 432 с.
19. Scully P. The Top 10 IoT Segments in 2018 — based on 1,600 real IoT projects [Electronic resource] / P. Scully. — 2018. — Available at : <https://iot-analytics.com/top-10-iot-segments-2018-real-iot-projects>.
20. Atzori L. The Internet of Things: A survey [Electronic resource] / L. Atzori, A. Iera, G. Morabito // Computer Networks. — 2010. — Available at : <https://www.cs.mun.ca/courses/cs6910/IoT-Survey-Atzori-2010.pdf>.
21. Uribe F. The Classification of Internet of Things (IoT) Devices Based on Their Impact on Living Things / F. Uribe. — 2018.
22. Nozdrina L. Features of projects safety / L. Nozdrina // Selected Papers of the 19th International Conference on Information Technology for Practice. (pp. 153—162). — 2017.
23. Zabor K. IoT trends in manufacturing that will rule in 2020 and beyond [Electronic resource] / K. Zabor. — 2020. — Available at : <https://www.n-ix.com/iot-trends-in-manufacturing>.
24. Дявіл А. Г. Концепція IoT-проекту системи розумного приміщення / А. Г. Дявіл // Збірник матеріалів XX Міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Проблеми розвитку фінансово-кредитної системи» до 80-річчя Львівського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи». — Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2020. — С. 295—297.

References

1. Masters, K. (2016, December 15). The Key Components of Industry 4.0. *Flexis*. Retrieved from <https://blog.flexis.com/the-key-components-of-industry-4.0>.
2. What is IoT analytics? (n. d.). *Mixpanel*. Retrieved from <https://mixpanel.com/topics/what-is-iot-analytics>.

3. Chetverta promyslova revoliutsiia. Choho nam ochikuvaty? [The fourth industrial revolution. What can we expect?]. (2017). *delo.ua*. Retrieved from <https://delo.ua/business/chetverta-promyslova-revoljucija-choho-nam-ochikuvati-334676> [in Ukrainian].
4. Sharov, O. M., & Reznikova, O. O. (2019). *Pidsumky vsesvitnoho ekonomichnoho forumu u Davosi (2019): vysnovky dlia Ukrainy [Results of the World Economic Forum in Davos (2019): conclusions for Ukraine]*. Kyiv. Retrieved from http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Davos_2019-a5129.pdf [in Ukrainian].
5. Luenendonk, M. (2019, September 23). Industry 4.0: Definition, Design Principles, Challenges, and the Future of Employment. *CLEVERISM*. Retrieved from <https://www.cleverism.com/industry-4-0>.
6. McKinsey & Company. (2015). Industry 4.0: How to navigate digitization of the manufacturing sector. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/industry-four-point-o-how-to-navigae-the-digitization-of-the-manufacturing-sector#>.
7. Industry 4.0: the fourth industrial revolution — guide to Industrie 4.0. (2020). Retrieved from <https://www.i-scoop.eu/industry-4-0>.
8. Fishchuk, V., Matyushko, V., Chernyev, Ye., Yurchak, O., Lavryk, Ya., & Amelin A. (2018). *Ukraina 2030E — kraina z rozvynutoiu tsyfrovou ekonomikou [Ukraine 2030E — a country with a developed digital economy]*. Retrieved from <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> [in Ukrainian].
9. Steden, P., & Kirchner, R. (2018). *Industriia 4.0 — ohliad ta naslidky dlia polityky [Industry 4.0 — Overview and implications for policy]*. Berlin; Kyiv: German Advisory Group. Retrieved from https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2018/08/PB_06_2018_ukr.pdf [in Ukrainian].
10. What is IoT? Defining the Internet of Things (IoT). (2020). *Aeris*. Retrieved from <https://www.aeris.com/in/what-is-iot>.
11. Telesfera. (2019). *Shcho potribno znaty pro internet rechei: fundamentalnyi likbez [What you need to know about the Internet of Things: fundamental literacy]*. Retrieved from <https://www.telesphera.net/blog/iot-likbez.html> [in Ukrainian].
12. Goyal, K. (2020). 20 Exciting IoT Project Ideas & Topics For Beginners. Retrieved from <https://www.upgrad.com/blog/iot-project-ideas-topics-for-beginners>.
13. Bartje, J. (2016). The top 10 IoT application areas — based on real IoT projects. Retrieved from <https://iot-analytics.com/top-10-iot-project-application-areas-q3-2016>.
14. What is Industrie 4.0? (n. d.). Retrieved from <http://www.plattform-i40.de/I40/Navigation/EN/Industrie40/WhatIsIndustrie40/what-is-industrie40.html;jsessionid=BB6E7B07701B91318600B1BF5B027670>.
15. *Internet veshchej, IoT, M2M i mirovoj rynek [Internet of Things, IoT, M2M and the global market]*. (2020). Retrieved from <https://www.tadviser.ru/index.php> [in Russian].
16. Romaniv, T. V. (2015). Modeli ta metody upravlinnia komunikatsiinymi barieramy v skladnykh proektakh na osnovi tsinnisno oriietovanoho pidkhodu [Models and methods of management of communication barriers in complex projects on the basis of value-oriented approach]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
17. What Is the Internet of Things (IoT)? (2020). Retrieved from <https://www.oracle.com/internet-of-things/what-is-iot>.
18. Nozdrina, L. V., Yashchuk, V. I., & Polotai, O. I. (2010). *Upravlinnya proektamy [Project management]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
19. Scully, P. (2018). The Top 10 IoT Segments in 2018 — based on 1,600 real IoT projects. Retrieved from <https://iot-analytics.com/top-10-iot-segments-2018-real-iot-projects>.
20. Atzori, L., Iera, A., & Morabito, G. (2010). The Internet of Things: A survey. *Computer Networks*. Retrieved from <https://www.cs.mun.ca/courses/cs6910/IoT-Survey-Atzori-2010.pdf>.
21. Uribe, F. (2018). The Classification of Internet of Things (IoT) Devices Based on Their Impact on Living Things. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3350094>.
22. Nozdrina, L. (2017). Features of projects safety. *Selected Papers of the 19th International Conference on Information Technology for Practice*. (pp. 153—162).
23. Zabor, K. (2020). IoT trends in manufacturing that will rule in 2020 and beyond. Retrieved from <https://www.n-ix.com/iot-trends-in-manufacturing>.
24. Diavil, A. H. (2020). Kontsepsiia IoT-proektu systemy rozumnoho prymishchennia [The concept of IoT-project of smart premises]. *Zbirnyk materialiv XX Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii molodykh vchenykh, aspirantiv ta studentiv «Problemy rozvytku finansovo-kredytnoi systemy» do 80-richchia Lvivskoho instytutu DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» — Proceedings of the XX International Scientific Conference of Young Scientists, Postgraduates and Students «Problems of financial and credit system» to the 80th anniversary of the Lviv Institute of Higher Education «Banking University»*. Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» [in Ukrainian].

УДК 004.414

МЕТОДИ І МОДЕЛІ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ В ІТ-ГАЛУЗІ

Лисак Володимир Миколайович,магістрант 2-го року навчання спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми «Економічна кібернетика»

Університету банківської справи

ORCID ID: 0000-0002-0525-5948

Ноздріна Лариса Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри цифрової та міжнародної економіки

Навчально-наукового інституту економічних і соціальних відносин

Університету банківської справи

e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Анотація. Описано теоретико-методичні підходи до проведення бізнес-аналізу ІТ-проектів. Проаналізовано стан розвитку ІТ-галузі у світі і в Україні. Зазначено, що ІТ-галузь є драйвером української економіки. Розглянуто бізнес-аналіз як важливу складову управління проектами у сфері ІТ. Описано методичні засади проведення бізнес-аналізу з акцентом на аналіз вимог до проекту. Висвітлено методології моделювання бізнесу і бізнес-процесів (Business Model Canvas, IDEF, UML) та проілюстровано їх використання у процесі бізнес-аналізу на прикладі ІТ-проекту. Запропоновано визначати успіх ІТ-проекту залежно від повноти проведення етапів бізнес-аналізу методами нечіткої логіки. Так, для нечіткого логічного виведення в роботі представлено базу продукційних логічних правил, на основі яких отримано результат можливого успіху проекту. За умови високого рівня термів вхідних лінгвістичних змінних успіх проекту становитиме 0,796, тобто бути на високому (high) рівні. Утім, за умови значень для Business Model Canvas — 0,75 та UML — 0,25 можливий успіх проекту — усього 0,604, тобто бути на середньому (medium) рівні, що підтверджує важливість бізнес-аналізу, зокрема етапу моделювання і створення UML-діаграм. Перспективою дослідження за цією темою є подальша реалізація ІТ-проектів із використання найкращих практик бізнес-аналізу, які здатні значно підвищити ймовірність успішного випуску продукту на ринок інформаційних технологій, а також удосконалення моделі нечіткого логічного виведення успіху проекту залежно від проведеного бізнес-аналізу.

Ключові слова: бізнес-аналіз, ІТ-проект, зацікавлені сторони, Business Model Canvas, IDEF, UML, успіх проекту, нечітка логіка.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 0; бібл.: 24.

METHODS AND MODELS OF BUSINESS ANALYSIS IN THE IT INDUSTRY

Lysak Volodymyr,

Student of Master Degree in 051 «Economics»

educational and professional program «Economic Cybernetics»

of Banking University

ORCID ID: 0000-0002-0525-5948

Nozdrina Larisa,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Digital and International Economics

Educational-Scientific Institute of Economic and Social Relations

of Banking University

e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Abstract. The article describes the theoretical and methodological approaches to conducting business analysis of IT projects. The state of development of the IT industry in the world and in Ukraine is analyzed. The technology and business of selling it have become much more complicated. As a result of this complexity, the work of integration and security issues has increased, making IT more and more complex. But with the challenges come

opportunities. Looking ahead to 2021, firms that managed to survive the COVID-19 pandemic will invest in training qualifications, expanding their market to reach new customers and verticals, working with potential competitors and embracing new technologies.

It is noted that the IT industry is the driver of the Ukrainian economy. Business analysis is considered as an important component of project management in the field of IT. Methodical principles of conducting business analysis are described with an emphasis on the analysis of project requirements. The methodologies of business modeling and business processes (Business Model Canvas, IDEF, UML) are highlighted and their use in the process of business analysis is illustrated on the example of an IT project. The article proposes to determine the success of an IT project depending on the completeness of the stages of business analysis by fuzzy logic. Thus, for fuzzy inference, the paper presents a base of production logic rules, based on which the result of the possible success of the project is obtained. Given the high level of input linguistic variables, the success of the project will be 0.796, ie be at a high (high) level. However, given the values for Business Model Canvas — 0.75 and UML — 0.25, the possible success of the project will be only 0.604, ie be at the medium level, which confirms the importance of business analysis, including the stage of modeling and creating UML-chart. The prospect of research on this topic is the further implementation of IT projects using best practices of business analysis, which can significantly increase the likelihood of successful product launch on the information technology market, as well as improving the model of fuzzy inference depending on the business analysis.

Keywords: business-analysis, IT-project, stakeholders, Business Model Canvas, IDEF, UML, project's success, fuzzy logic.

JEL Classification M15, O22

Formulas: 0; fig.: 6; tabl.: 0; bibl.: 24.

МЕТОДЫ И МОДЕЛИ БИЗНЕС-АНАЛИЗА В ИТ-ОТРАСЛИ

Лысак Владимир Николаевич,

магистрант 2-го года обучения специальности 051 «Экономика»
образовательно-профессиональной программы «Экономическая кибернетика»
Университета банковского дела
ORCID ID: 0000-0002-0525-5948

Ноздрина Лариса Васильевна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры цифровой и международной экономики
Образовательно-научного института экономических и социальных отношений
Университета банковского дела
e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Аннотация. Описаны теоретико-методические подходы к проведению бизнес-анализа ИТ-проектов. Проанализировано состояние развития ИТ-отрасли в мире и в Украине. Отмечено, что ИТ-отрасль является драйвером украинской экономики. Рассмотрен бизнес-анализ как важная составляющая управления проектами в сфере ИТ. Описаны методические основы проведения бизнес-анализа с акцентом на анализ требований к проекту. Освещены методологии моделирования бизнеса и бизнес-процессов (Business Model Canvas, IDEF, UML), проиллюстрировано их использование в процессе бизнес-анализа на примере ИТ-проекта. Предложено определять успех ИТ-проекта в зависимости от полноты проведения этапов бизнес-анализа методами нечеткой логики. Для нечеткого логического вывода представлена база производительных логических правил, на основе которых получен результат возможного успеха проекта. При условии высокого уровня термов входных лингвистических переменных успех проекта будет составлять 0,796, то есть быть на высоком (high) уровне. Впрочем, при условии значений для Business Model Canvas — 0,75 и UML — 0,25 возможен успех проекта будет составлять всего 0,604, то есть быть на среднем (medium) уровне, подтверждает важность бизнес-анализа, в частности этапа моделирования и создания UML-диаграм. Перспективой исследования по данной теме является дальнейшая реализация ИТ-проектов по использованию лучших практик бизнес-анализа, которые способны значительно повысить вероятность успешного выпуска продукта на рынок информационных технологий, а также совершенствование модели нечеткого логического вывода успеха проекта в зависимости от проведенного бизнес-анализа.

Ключевые слова: бизнес-анализ, ИТ-проект, заинтересованные стороны, Business Model Canvas, IDEF, UML, успех проекта, нечеткая логика.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 0; библи.: 24.

Вступ. ІТ-сфера в Україні є однією з найбільших бюджетоутворювальних галузей економіки. Завдяки стрімкому розвитку інформаційних технологій спостерігається значний вплив ІТ-індустрії на різні напрями економіки і суспільства через інновації та прихід ери гіперзв'язку. Найкращим інструментом запровадження інновацій є проекти, зокрема ІТ-галузь здійснює свою діяльність за проектного підходу. Але багато ІТ-проектів не дають бажаних результатів або приносять незначний позитивний ефект через неправильне розуміння вимог, які замовники або інші зацікавлені сторони неспроможні чітко сформулювати на початковій стадії проекту. Тому для збільшення ймовірності успіху на стартовому етапі життєвого циклу проекту проводять його бізнес-аналіз, що є вкрай важливим для фінансової міцності продукту на ринку. Бізнес-аналіз здатний допомогти компанії заощадити гроші та знайти способи скоротити дорогий час з основних процесів.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Наразі існує досить велика кількість друкованих робіт досвідчених фахівців у галузі бізнес-аналізу, таких як Г. Подесва, С. Блейз, К. Бранс, Б. Джонсон, К. Вейгерс та інші. Їхні теоретичні праці змістовно доводять доцільність цієї діяльності у світі бізнесу та ІТ. Проте особливості проведення бізнес-аналізу ІТ-проекту на прикладі конкретних кейсів і підходи до визначення його ефективності висвітлені ще недостатньо. З огляду на вищенаведену інформацію тема є актуальною.

Мета статті — дослідження теоретико-методичних підходів до проведення бізнес-аналізу ІТ-проектів.

Результати дослідження. Удосконалення інформаційних технологій здійснило глибокий вплив на світову економіку в цілому. ІТ-індустрія є не лише однією з найбільш швидкозростаючих галузей, яка безпосередньо створює велику кількість робочих місць, вона також є важливим фактором, який сприяє інноваціям і розвитку країни.

І. ІТ-галузь як драйвер економіки України. У новому середовищі конкурентоспроможність економік залежить від їхньої здатності використовувати

нові технології. Витрати на новітні розробки, валовий прибуток та економічне зростання мають сильний взаємозв'язок, якщо вимірювати продуктивність і ВВП. Можна виокремити п'ять загальних економічних ефектів [1]:

1. Внесок у зростання ВВП. Зокрема на частку Інтернету, переважно завдяки електронній комерції, у деяких економіках припадає 3,4 % від загального ВВП.

2. Створення робочих місць. Сектор ІТ є одним із найбільших роботодавців. Крім того, один працівник в ІТ-індустрії в Україні створює 3—4 робочі місця в суміжних галузях.

3. Трансформація робочої сили. Одним із видів такої трансформації є мікроробота — низка невеликих завдань, які разом становлять великий уніфікований проект і їх виконує багато людей через Інтернет. Це дозволяє підприємцям значно скоротити витрати та отримати доступ до кваліфікованих робітників.

4. Поява нових послуг і галузей. Численні державні послуги стали доступними в Інтернеті та через мобільні телефони. Перехід до хмарних обчислень є однією з ключових тенденцій модернізації і в Україні також. Наш уряд працює над ідеєю «Держави у смартфоні», а з лютого 2020 року українці можуть завантажити додаток «Дія» на власні смартфони.

5. Інновації в бізнесі. У країнах ОЕСР понад 95 % підприємств мають присутність в Інтернеті. Безпрецедентний вибух підключених пристроїв у всьому світі створив для бізнесу нові способи обслуговування своїх клієнтів.

Аналіз світового ІТ-ринку показує, що глобальна індустрія інформаційних технологій планує досягти 5,2 трлн доларів 2020 року (за даними дослідницької консалтингової компанії IDC) [2]. У США на сектор технологій припадає значна частина економічної діяльності, що становить 32 % від загальної суми, або приблизно 1,7 трлн доларів, на 2020 рік [2]. Частка світового ІТ у Китаї становить 11,3 %, а у Великій Британії — 5,8 %. На такий глобальній арені Україна залишається незначним гравцем, проте з величезним потенціалом (рис. 1).

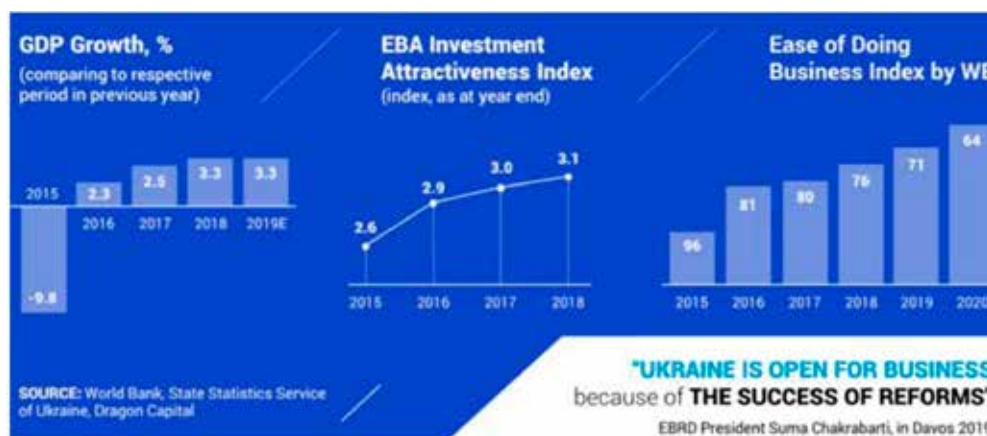

Рис. 1. Тренди зростання економічного потенціалу ІТ-галузі України
Джерело. [4].

За діапазоном ринку ми конкуруємо з Польщею і Румунією, відчутно поступаючись Китаю й Індії.

Український ІТ-ринок надає послуги з розроблення програмного забезпечення, яке поділяється на сфери. Найбільші серед них — електронна комерція (17,4 %), підприємництво (15,7 %) і фінанси (15,2 %). Проте місцеві розробники також створюють першокласні програмні рішення для охорони здоров'я (11 %), подорожей (9,6 %), технологій (12,5 %), телекомунікацій (6,3 %) та освіти (12 %) [3]. Зараз у нашій ІТ-індустрії працює понад 190 тис. спеціалістів. Сплачений ними податок у 3,7 раза перевищує типові показники у країні. До прикладу, два роки тому послуги у сфері ІТ принесли близько 10 млрд грн податків в українську скарбницю. Кожного року цифри збільшуються в середньому на 20—25 %. Проте сьогодні в ІТ-сфері відбуваються стрімкі зміни, які впливають на бізнес-моделі, конкурентну ситуацію, типи клієнтів, схеми купівлі, діяльність злиття і поглинання тощо.

Технологія і бізнес її продажу значно ускладнилися. Унаслідок цієї складності робота інтеграції та питань безпеки зросла, роблячи роботу ІТ дедалі складнішою. Але з викликами виникають і можливості. Забігаючи на перспективу до 2021 року, фірми, яким вдалося втриматись під час пандемії COVID-19, будуть інвестувати в навчання кваліфікацій, розширюючи свій ринок охоплення нових клієнтів і вертикалей, співпрацюючи з потенційними конкурентами та охоплюючи нові технології. Для багатьох ІТ-компаній це означає ще один вихід із зони комфорту.

II. Бізнес-аналіз як складова частина управління проектами у сфері ІТ. Досліджуючи потреби ІТ-ринку, можна впевнено стверджувати, що роль бізнес-аналізу і бізнес-аналітиків — спеціалістів, які здатні реалізовувати цю діяльність, значно зросла за останні два десятиліття. Оскільки в ІТ-галузі використовується проектний підхід, усі замовлення реалізуються у формі ІТ-проектів. Як зазначено в РМВОК[®]), проект — це тимчасова робота, спрямована на створення унікального продукту, послуги чи результату [5]. А ІТ-проект розглядається як набір взаємно пов'язаних ресурсів, що забезпечує випуск одного чи декількох ІТ-продуктів (інформаційної системи, програмного забезпечення тощо) для клієнта чи кінцевого користувача [6].

Дедалі більше бізнес-аналітиків у сфері ІТ беруть участь на ранніх стадіях проектної роботи, де вони можуть не тільки визначити бізнес-вимоги, а й окреслити поточний і майбутній стан бізнесу, оскільки це стосується бізнес-проблеми та її рішення. Вони також беруть участь у розробленні бізнес-кейсів з аналізом співвідношення «витрати — вигоди» та у виборі технологій для підтримки певного рішення.

Бізнес-аналіз (англ. Business analysis, BA) — це одна з найважливіших проектних активностей. PMI

(Project Management Institute) 2017 року проводив глобальне дослідження, у якому взяли участь понад 3 234 фахівці з управління проектами [7]. Одне із запитань дослідження — «Які основні причини неспіху проектів, розпочатих у вашій організації за останні 12 місяців? (Вкажіть до 3-х причин)». Перші п'ять причин, які набрали найбільшу кількість голосів, безпосередньо пов'язані з бізнес-аналізом: 1) зміни у пріоритетах організації (41 %); 2) помилки на етапі збору вимог (39 %); 3) зміна цілей проекту (36 %); 4) неадекватне бачення і цілі проекту (30%); 5) слабка комунікація у проекті (30 %). Тому саме розвиток бізнес-аналітичних компетенцій здатний збільшити кількість успішних проектів.

Бізнес-аналіз, на відміну від бізнес-аналітики, займається з уже очищеними, підготовленими для аналізу даними, використовує статистичні та кількісні інструменти для оцінки поточної ситуації та прогнозування, тому його все частіше називають «поглиблена аналітика» [8]. Деякі дослідники вважають, що поняття «бізнес-аналітика» об'єднує дві різні сутності: «бізнес-аналіз» (BA) і «бізнес-інтелектуал» (BI) [9].

Але існує інша думка, яку ми підтримуємо: «бізнес-аналіз» є окремою від «бізнес-аналітики» сферою діяльності. BI займається «сирою інформацією», а BA, у свою чергу, користується вихідними даними, підготовленими для подальшого аналізу для ухвалення ефективних управлінських рішень. Незважаючи на висвітлені відмінності між бізнес-аналізом і бізнес-аналікою, вони можуть використовуватися консолідовано і допомагати одне одному в пошуку рішень бізнес-проблем [10].

Слід підкреслити важливість управління проектами і бізнес-аналізу та їх інтегрованого застосування для забезпечення реалізації проектів із новою цінністю для бізнесу. Бізнес-аналіз дає чітке розуміння бізнес-потреб, визначення компонентів рішення та їх переклад у реальні вимоги проекту, а також забезпечення постійного залучення зацікавлених сторін бізнесу в увесь процес. Менеджер проекту фокусується на проекті, а бізнес-аналітик — на продукті, який виробляє проект. Такий тандем забезпечує результати, гармонійні як для проекту, так і для організації в цілому [11].

Здебільшого, бізнес-аналітики працюють на всіх рівнях організації і можуть брати участь у всьому — від визначення стратегії, створення корпоративної архітектури до прийняття керівної ролі шляхом визначення цілей та вимог проектів або підтримки і постійного вдосконалення її технологій та процесів. Такий діапазон залучення ще раз підтверджує корисність та актуальність цього напрямку.

Можна стверджувати, що інформаційні технології підсилюють пропозиції бізнесу, а бізнес-аналітики займають ключову позицію в командах ІТ-проектів, оскільки вони можуть знаходити не лише найкраще технологічне рішення, а й шлях, яким його слід

упроваджувати для задоволення потреб ринку. Так бізнес досягає конкурентних переваг.

Для отримання продуктивного результату, який призведе до гарантованого успіху в проєкті, бізнес-аналітики використовують процес, який складається з поетапного аналізу бізнесу.

Етапи процесу бізнес-аналізу такі: 1) збір потрібної інформації; 2) визначення зацікавлених сторін; 3) окреслення цілей бізнесу; 4) оцінка варіантів; 5) визначення обсягу роботи; 6) розроблення плану бізнес-аналітика з доставки рішення; 7) визначення вимог до проєкту; 8) підтримка реалізації проєкту; 9) оцінка отриманої цінності від продукту.

Визначення вимог потреб зацікавлених сторін, тобто опис того, що повинна робити система [12], з якою вони будуть взаємодіяти, відбувається на початкових етапах життєвого циклу ІТ-проєкту, де бізнес-аналіз є найефективнішим.

Одним із головних напрямів діяльності бізнес-аналітика, на кожному проєкті, є проведення аналізу зацікавлених сторін (осіб, груп чи організацій, які зацікавлені у проєкті і можуть мобілізувати для нього ресурси та певним чином впливати на його результат) [13].

Проілюструймо це на прикладі ІТ-проєкту створення «розумної речі» Eagle EYE, продуктом якого є інтелектуально-інтерактивна система спостереження, головний елемент якої — смарт-камера, наділена можливостями комп'ютерного бачення. Така система позиціонується як цілісний IoT (Internet of Things) — продукт у формі мережі смарт-камер для житла. Найзацікавленіші сторони проєкту — керівник ІТ-проєкту (CEO), проєктний менеджер (PM) і бізнес-аналітик (BA) (рис. 2).

Рис. 2. Матриця зацікавлених сторін проєкту «Eagle EYE»

Примітка. Авторська розробка.

Хоча кожен з етапів процесу бізнес-аналізу вносить свій унікальний елемент у його реалізацію [14], особливо важливе значення він набуває на етапі визначення вимог до продуктів ІТ-проєктів.

У BABOK® Guide [15] типи вимог до ІТ-продукту визначені таким чином [16]:

1) бізнес-вимоги (твердження абстрактного рівня, що описують цілі та завдання бізнесу на рівні підприємства);

2) вимоги зацікавлених сторін, які визначають потреби певної групи стейкхолдерів, і те, що вони вимагають від конкретного рішення;

3) вимоги до рішення описують, які характеристики повинно мати рішення для того, щоб відповідати потребам зацікавлених сторін і бізнесу;

4) вимоги щодо переходу описують можливості, які має мати рішення, та умови, яким повинно відповідати рішення, щоб полегшити перехід від поточного стану до майбутнього, але які не потрібні після завершення цих змін. Вони відрізняються від інших типів вимог тим, що мають тимчасовий характер.

Концептуально аналіз вимог включає чотири види діяльності:

– визначення вимог: процес спілкування із замовниками і користувачами для визначення їхніх очікувань від ІТ-продукту;

– аналіз вимог: процес визначення того, чи є отримані вимоги нечіткими, неповними, неоднозначними чи суперечливими, а також вирішення цих недоліків;

– моделювання вимог: вимоги можуть бути задокументовані в різних формах, таких як звичайні документи, випадки використання (use cases), історії користувачів (user stories) або технічні характеристики;

– огляд і ретроспектива: члени команди розмірковують про те, що сталося за час реалізації, та визначають заходи щодо вдосконалення на майбутнє.

Спинимось детальніше на етапі моделювання вимог, оскільки правильна візуальна модель упорядковує дані та полегшує зацікавленим сторонам виявлення і розуміння проєктних стратегій, відносин і відповідальності.

III. Методології моделювання бізнесу та бізнес-процесів — IDEF і UML.

Роль бізнес-аналітика вимагає не тільки обґрунтованого аналізу даних, але і їхнього ефективного моделювання.

Модель — це представлення набору компонентів процесу, системи або предметної області.

Для початку варто розробити бізнес-модель проєкту на основі Business Model Canvas — інструменту стратегічного управління, що дозволяє візуалізувати та оцінити конкретну бізнес-ідею чи концепцію [17] (рис. 3).

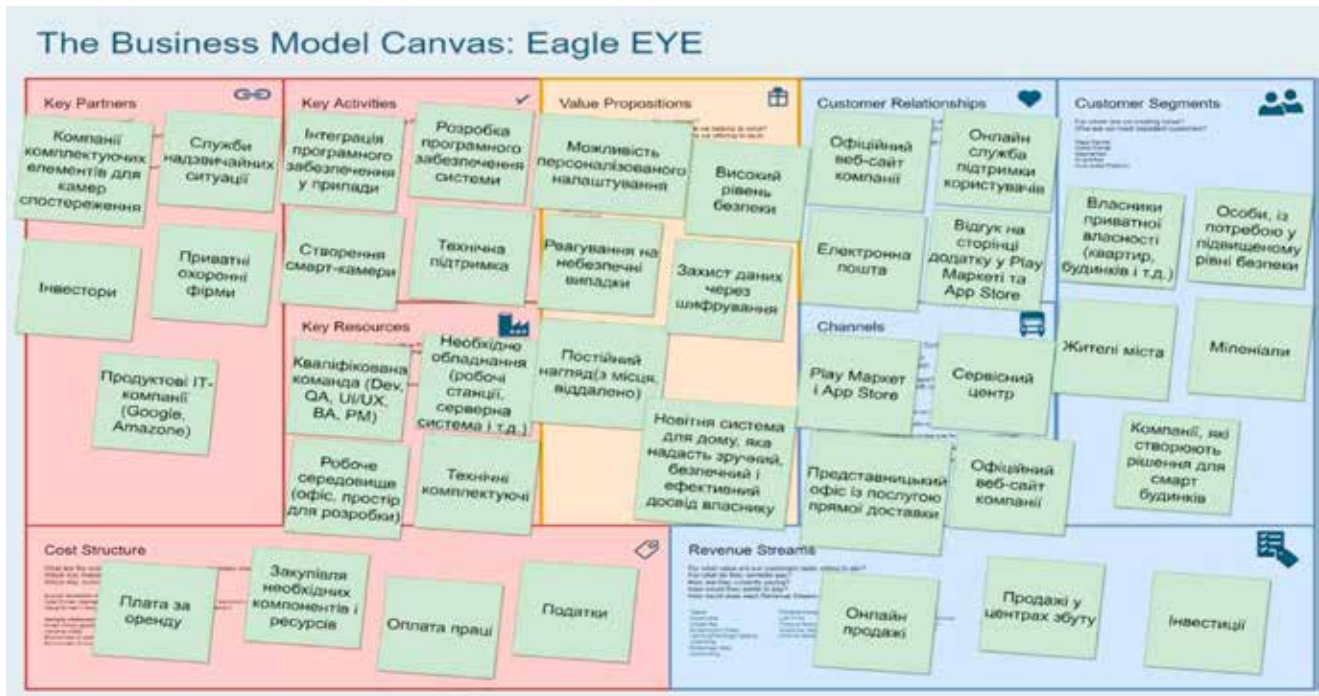

Рис. 3. Business Model Canvas для проєкту Eagle EYE

Примітка. Авторська розробка.

Наступний етап моделювання вимог стосується бізнес-процесів — сукупності видів діяльності, яка бере об'єкт як вхідні дані та додає йому цінності для того, щоб задовольнити вимоги [18]. Метою створення моделі бізнес-процесу є краще розуміння, аналіз, удосконалення або заміна бізнес-процесу. Моделювання не обмежується лише візуальними уявленнями, оскільки можна створювати моделі в різних форматах. Часто модель бізнес-процесів використовується разом із реінжинірингом бізнес-процесів. Реінжиніринг бізнес-процесів — це систематизований, дисциплінований підхід до вдосконалення, який вивчає, переосмислює і переробляє процеси виконання місій задля досягнення значних поліпшень в ефективності у сферах, важливих для клієнтів і зацікавлених сторін [19].

Існує велика кількість усталених методик, що підтримують абстрактне моделювання бізнес-процесів. Ці методи включають визначення інтеграції для моделювання функцій (англ. IDEF — Integration Definition for Function Modeling), UML моделювання (англ. UML — Unified Modeling Language), блок-схеми тощо. Незалежно від вибору, існує одна ціль, яка є спільною для всіх цих методів: надати інформативне зображення об'єктів, які виконують певні функції для отримання результату.

Застосування функціонального методу IDEF0 для опису процесів проєкту дозволить поліпшити координування роботи цілої команди. Для проєкту «Eagle EYE» первинна діаграма IDEF0 буде такою, як це відображено на рис. 4.

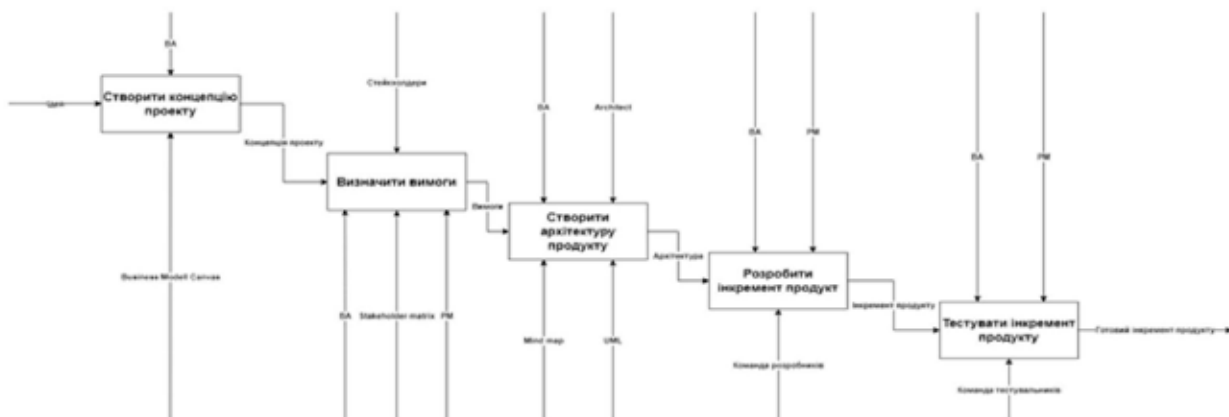

Рис. 4. Первинна діаграма IDEF0 проєкту «Eagle EYE»

Примітка. Авторська розробка.

Тут, початковими вхідними даними виступає ідея проекту. На її основі створюється концепція проекту. Регулюючим елементом є бізнес-аналітик, а механізмом здійснення — Business Model Canvas.

На виході продукується реальна концепція, базуючись на якій, можна зрозуміти загальний проектний план. Спираючись на нього, можна отримати можливість точніше визначити стейкхолдерів, які, у свою чергу, нададуть необхідні вимоги.

На етапі створення архітектури ІТ-продукту бізнес-аналітик розробляє UML-діаграми, які полегшать початкову фазу розроблення. Для цієї мети використовуються CASE-засоби (Computer-Aided Software Engineering) — спеціальний набір технік і методів програмної інженерії для проектування програмного продукту. Проілюструємо створення однієї з можливих 14 типів діаграм UML-діаграм [20]: діаграми прецедентів за допомогою CASE-засобу [21] Visual Paradigm (рис. 5).

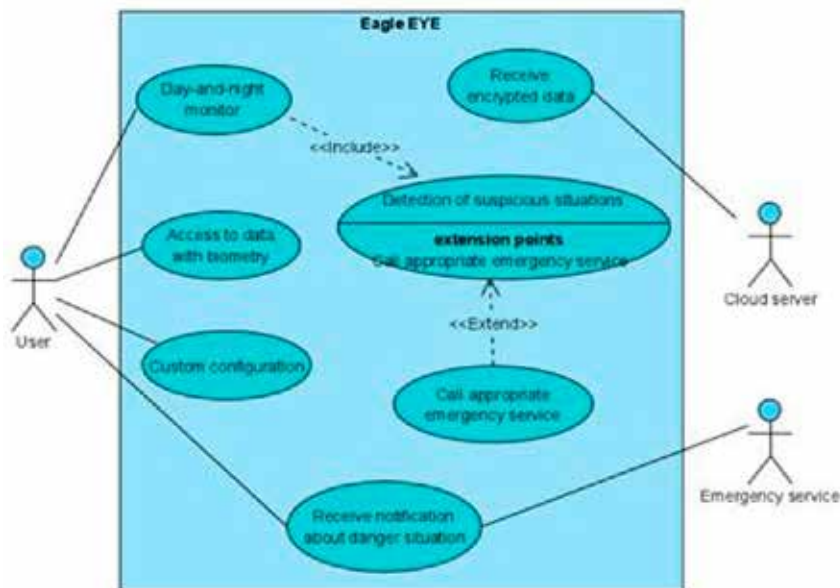

Рис. 5. Діаграма прецедентів проекту «Eagle EYE»

Примітка. Авторська розробка.

На ній зображено кілька акторів, які взаємодіють із продуктом «Eagle EYE», а саме: користувач (user), служба із надзвичайних ситуацій (emergency service), хмарне середовище для зберігання даних (cloud server), для зберігання інформації для забезпечення подальшого її використання клієнтом.

Існує ще один спосіб для спрощення початкового етапу розроблення ІТ-продукту. Він полягає у створенні діаграми класів, яка проілюструє частину системи, наприклад модуль смарт-камери, на основі якої засобами Visual Paradigm можна згенерувати код, який відповідатиме вираженням на ній ідеям. Можливість проектування з використанням UML-діаграм допомагає заощадити час розробників на написання інтерфейсу власноруч та уникнути синтаксичних помилок.

Відтак, з позицій бізнесу, саме UML забезпечує економічно ефективний спосіб швидкого моделювання процесів, який часто використовують у бізнес-аналізі.

IV. Успіх ІТ-проектів на засадах продуктивності бізнес-аналізу. Зазвичай, до уваги беруться два фактори якості роботи бізнес-аналітика: продуктивність та ефективність. Загалом, ефективність визначається, як «робити те саме, із меншими затратами», а продуктивність — як «робити більше, з тими сами-

ми затратами» [22]. Дуже багато ІТ-компаній беруть за мету досягнення ефективності. Саме тому вони завжди прагнуть скоротити певні ресурси. Основною метою бізнес-аналітиків, з операційної позиції, є саме продуктивність, що дозволяє впорядковувати операції та поліпшувати результати, а отже, забезпечувати успіх проекту.

Відомий консультант із питань управління Т. Брайс виступає за збільшення часу, проведеного саме на ранніх етапах ІТ-проекту, для кращої чіткості визначення вимог і створення кращих специфікацій для розробників. За цим сценарієм, він пропонує виділяти до 60 % на ранні етапи, які включають системний аналіз і проектування, і лише 15 % на програмування проти загальноприйнятого рівня у 85 та 25 % на тестування і підтримку [23]. Значна увага до аналізу також пояснюється тим, який приріст продуктивності він здатний забезпечити на проекті.

Пропонуємо для визначення загальної користі від бізнес-аналізу застосувати методи нечіткої логіки засобами MATLAB [24]. Для реалізації поставленого завдання було використано алгоритм логічного висновку «mamdani» і визначено дві вхідні лінгвістичні змінні: 1) Business Model Canvas — яка представляє використання бізнес-моделі ІТ-проекту;

2) UML — яка представляє застосування UML-діаграм під час розроблення ІТ-системи. Функціями належності для входу «Business Model Canvas» були дві функції «trapmf» для відображення трапецієподібної поведінки кривих: терм «Poor» (низький рівень інформативності бізнес-моделі) і терм «Rich» (високий рівень інформативності бізнес-моделі). А для вхідної лінгвістичної змінної «UML» були використані дві функції «gaussmf», які будуть представлені термами: «Incorrect» (хибні діаграми) і «Correct» (правильні діаграми). Для вихідної лінгвістичної змінної

«Project Success», що показує рівень можливого успіху ІТ-проекту в термах: «Low» — низький; «Medium» — середній і «High» — високий, було обрано функції належності «trimf» (трикутна функція).

Для нечіткого логічного виведення було побудовано базу продукційних логічних правил, на основі яких і було отримано результат можливого успіху проекту. За умови високого рівня термів вхідних лінгвістичних змінних (Business Model Canvas — 0,75 та UML — 0,75) успіх проекту становитиме 0,796, тобто бути на високому (high) рівні (рис. 6).

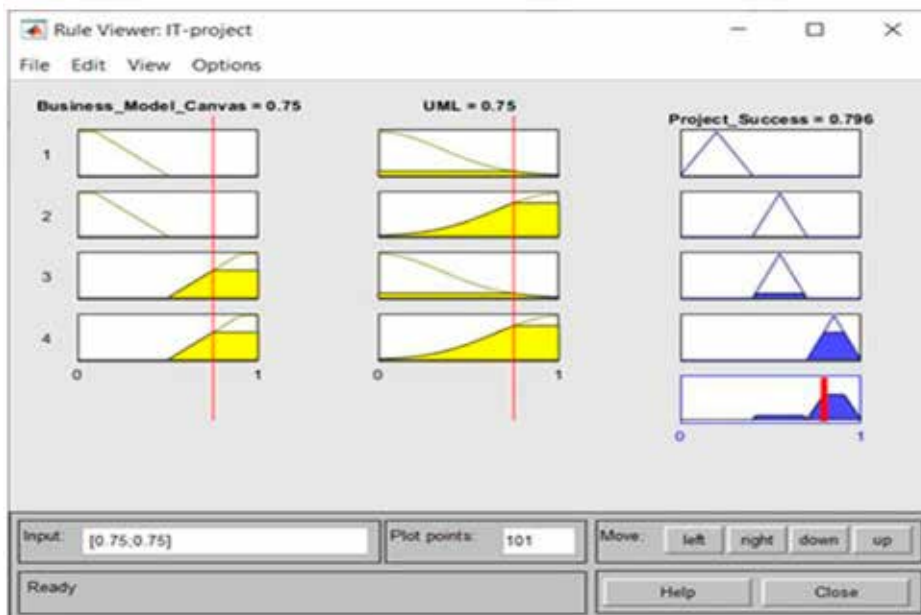

Рис. 6. Результат нечіткого логічного виведення

Примітка. Авторська розробка.

Але за умови значень для Business Model Canvas — 0,75 і UML — 0,25 можливий успіх проекту — усього 0,604, тобто бути на середньому (medium) рівні, що підтверджує важливість бізнес-аналізу, зокрема етапу моделювання і створення UML-діаграм, як у нашому варіанті.

Висновки. За час існування український ІТ-сектор виростив потужний актив ІТ-професіоналів, який налічує 200 000 фахівців і якість якого визнана в усьому світі та нагороджена багатьма галузевими відзнаками. Як відомо, бізнес-організації завжди прагнуть використовувати ІТ-продукти для досягнення кращих результатів.

У свою чергу, кожний ІТ-продукт виникає через реалізацію його проекту. Успіх ІТ-проекту залежить від багатьох чинників, серед яких: пріоритети організації, якісний збір вимог, чіткі цілі та бачення проекту і комунікація у проекті.

Пункти безпосередньо пов'язані з бізнес-аналізом, який представляє набір завдань, знань і прийомів, потрібних для ідентифікації бізнес-потреби і пошу-

ку рішення бізнес-проблем. Бізнес-аналіз можна використовувати майже на всіх рівнях організації, до прикладу, для оптимізації бізнес-процесів. Беручи до уваги ІТ-проект, бізнес-аналіз у ньому інтегрований і є складовою загального плану роботи. Бізнес-аналітик відповідає за визначення реальних потреб зацікавлених сторін і старається полегшити комунікацію між організаційними підрозділами, виконуючи роль «зв'язкового», для узгодження потреб бізнес-сторони з командою розробників. Також бізнес-аналітик координує обов'язки з проектним менеджером щодо планування діяльності з аналізу бізнесу. Керівник проекту, у свою чергу, відповідає за те, щоб ці плани були інтегровані з роботою, виконаною іншим персоналом проекту.

Сьогоднішнє бізнес-середовище має динамічний характер. Потреби і вимоги зацікавлених сторін проекту часто змінюються. Саме тому збір вимог до проекту є дуже важливою частиною діяльності бізнес-аналітика. У загальному, цей процес допомагає визначити обсяг проекту під час етапу планування.

Для моделювання застосовуються діаграми UML, які здатні інформативно передати конкретну ідею продукту. Вважається практичним збирати всі вимоги на самому початку, використовуючи визначені інструменти. Це забезпечує реалізацію проекту відповідно до закладеної мети.

Оскільки багато ІТ-проектів зазнають провалу, спричиненого недостатньою увагою до початкових етапів їхнього життєвого циклу, було запропоновано використання нечіткої логіки для визначення успіху ІТ-проекту залежно від використання бізнес-аналізу, зокрема Business Model Canvas і UML. Для підвищення продуктивності аналізу бізнесу запропоновано засто-

совувати такі процеси, як асинхронність, делегування і фокусування.

Перспективою дослідження за цією темою є подальша реалізація ІТ-проектів з використання найкращих практик бізнес-аналізу, які здатні значно підвищити ймовірність успішного випуску продукту на ринок інформаційних технологій, а також удосконалення моделі нечіткого логічного виведення успіху проекту залежно від проведеного бізнес-аналізу.

Отримані результати мають практичну цінність і можуть використовуватись у бізнес-аналізі ІТ-проектів з метою підвищення продуктивності, а відтак і сприяти успіху діяльності в ІТ-бізнесі.

Список використаної літератури

1. The World Economic Forum [Electronic resource]. — Available at : <https://www.weforum.org>.
2. Must-Know: Software Development Outsourcing Companies in Ukraine [Electronic resource]. — Available at : <https://idagroup.com/blog/software-development-outsourcing-companies-in-ukraine>.
3. Ukraine's IT industry Overview [Electronic resource]. — Kyiv, 2020. — Available at : https://ukraineinvest.com/wp-content/uploads/2020/05/IT-presentation_17.02.20-1.pdf.
4. IDC Research [Electronic resource]. — Available at : https://www.idc.com/research/new?country=&topic=4_1251.
5. Project Management Institute. The PMBOK® Guide. — 4th Edition. — 2008. — 756 p.
6. Липаев В. В. Экономика производства сложных программных продуктов / В. В. Липаев. — Москва : СИНТЕГ, 2008. — 432 с.
7. Гобов Д. Бізнес-аналіз є завжди. Питання в тому, хто його робить [Електронний ресурс] / Д. Гобов. — 2020. — Режим доступу : <https://www.dataart.com.ua/news/biznes-analiz-e-zavzhdi-pitannya-v-tomu-khto-iogo-robit>.
8. BI — бізнес-аналітика [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/business-intelligence-bi>.
9. Шведа Н. М. Бізнес-аналітика : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання спеціальностей 073 «Менеджмент» та 8.03060101 «Менеджмент організацій та адміністрування» / Н. М. Шведа. — Тернопіль : ТНТУ, 2016. — 70 с.
10. Difference between business analysis and business analytics [Electronic resource]. — Available at : <https://thebusinessanalystjobdescription.com/difference-between-business-analysis-and-business-analytics>.
11. Maritato M. Project management and business analysis: the dynamic duo / M. Maritato // Paper presented at PMI® Global Congress 2012—EMEA, Marsailles, France. — Newtown Square, PA : Project Management Institute, 2012.
12. Mehta A. Business analysis – exactly how they do it on the job / A. Mehta. — 2013. — 159 p.
13. Stakeholder analysis: securing the buy-in you need [Electronic resource]. — Available at : <https://www.lucidchart.com/blog/how-to-do-a-stakeholder-analysis>.
14. Ноздріна Л. В. Бізнес-аналіз як драйвер успіху ІТ-проекту / Л. В. Ноздріна, В. М. Лисак // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інформаційні системи та технології». — Херсон : Херсонський національний технічний університет, 2020. — С. 190—192.
15. A guide to the business analysis body of knowledge® (BABOK® Guide) [Electronic resource]. — Available at : <https://www.iiba.org/standards-and-resources/babok>.
16. Ramos E. The correlation between requirement and design in business analysis [Electronic resource] / E. Ramos. — 2019. — Available at : <https://medium.com/swlh/the-correlation-between-requirement-and-design-in-business-analysis-6ea7dc08f7af>.
17. Athuraliya A. The easy guide to the business model canvas [Electronic resource] / A. Athuraliya. — 2019. — Available at : <https://creately.com/blog/diagrams/business-model-canvas-explained>.
18. Business process definition [Electronic resource]. — 2019. — Available at : <https://www.comidor.com/knowledge-base/business-process-management-kb/business-process-definition>.
19. Business process reengineering [Electronic resource]. — 2018. — Available at : <https://www.bain.com/insights/management-tools-business-process-reengineering>.
20. UML diagram types guide: learn about all types of UML diagrams with examples [Electronic resource]. — 2020. — Available at : <https://creately.com/blog/diagrams/uml-diagram-types-examples>.
21. Agile project tools to help develop great software [Electronic resource]. — 2020. — Available at : <https://www.visual-paradigm.com>.

22. Tank A. Why founders should focus on productivity instead of efficiency? [Electronic resource] / A. Tank. — 2019. — Available at : <https://www.entrepreneur.com/article/333310>.
23. Bryce T. Estimating by percentages [Electronic resource] / T. Bryce. — 2008. — Available at : <https://www.modernanalyst.com/Resources/Articles/tabid/115/ID/294/Estimating-by-Percentages.aspx>.
24. Програмний пакет MATLAB [Електронний ресурс]. — 2020. — Режим доступу : <http://www.mathworks.com>.

References

1. The World Economic Forum. (n. d.). Retrieved from <https://www.weforum.org>.
2. Must-Know: Software Development Outsourcing Companies in Ukraine. (n. d.). Retrieved from <https://idapgroup.com/blog/software-development-outsourcing-companies-in-ukraine>.
3. Ukraine's IT industry Overview. (2020). Kyiv. Retrieved from https://ukraineinvest.com/wp-content/uploads/2020/05/IT-presentation_17.02.20-1.pdf.
4. IDC Research. (n. d.). Retrieved from https://www.idc.com/research/new?country=&topic=4_1251.
5. Project Management Institute. (2008). The PMBOK® Guide. 4th Edition.
6. Lipaev, V. V. (2008). *Ekonomika proizvodstva slozhnykh programmykh produktov [Economics of production of complex software products]*. Moscow: SINTEG [in Russian].
7. Hobov, D. (2020). *Biznes-analiz ye zavzhdy. Pytannia v tomu, khto yoho robyt [Business analysis is always there. The question is who does it]*. Retrieved from <https://www.dataart.com.ua/news/biznes-analiz-e-zavzhdi-pitannya-v-tomu-khto-iogo-robit> [in Ukrainian].
8. *BI — biznes-analityka [BI — business intelligence]*. (n. d.). Retrieved from: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/business-intelligence-bi> [in Ukrainian].
9. Shveda, N. (2020). *Biznes-analityka: konspekt lektsii dlia studentiv usikh form navchannia spetsialnostei 073 «Menedzhment» ta 8.03060101 «Menedzhment orhanizatsii ta administruvannia» [Business analytics: lecture notes for students of all forms of education specialties 073 «Management» and 8.03060101 «Management of organizations and administration»]*. Ternopil: TNTU [in Ukrainian].
10. Difference between business analysis and business analytics. (n. d.). Retrieved from <https://thebusinessanalystjobdescription.com/difference-between-business-analysis-and-business-analytics>.
11. Maritato, M. (2012). Project management and business analysis: the dynamic duo. Paper presented at PMI® Global Congress 2012—EMEA, Marsailles, France. Newtown Square, PA: Project Management Institute.
12. Mehta, A. (2013). Business analysis — exactly how they do it on the job.
13. Stakeholder analysis: securing the buy-in you need. (n. d.). Retrieved from <https://www.lucidchart.com/blog/how-to-do-a-stakeholder-analysis>.
14. Nozdrina, L., & Lysak, V. (2020). *Biznes-analiz yak draiver uspikhu IT-proiektu [Business analysis as a driver of success of an IT project]*. *Materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh «Suchasni informatsiini systemy ta tekhnolohii» — Proceedings of the III All-Ukrainian scientific-practical Internet conference of students, graduate students and young scientists «Modern information systems and technologies»*. Kherson: Khersonskiy natsionalnyi tekhnichnyi universytet [in Ukrainian].
15. A guide to the business analysis body of knowledge® (BABOK® Guide). (n. d.). Retrieved from <https://www.iiba.org/standards-and-resources/babok>.
16. Ramos, E. (2019). The correlation between requirement and design in business analysis. Retrieved from <https://medium.com/swlh/the-correlation-between-requirement-and-design-in-business-analysis-6ea7dc08f7af>.
17. Athuraliya, A. (2019). The easy guide to the business model canvas. Retrieved from <https://creately.com/blog/diagrams/business-model-canvas-explained>.
18. Business process definition. (2019). Retrieved from <https://www.comidor.com/knowledge-base/business-process-management-kb/business-process-definition>.
19. Business process reengineering. (2018). Retrieved from <https://www.bain.com/insights/management-tools-business-process-reengineering>.
20. UML Diagram Types Guide: Learn About All Types of UML Diagrams with Examples. (2020). Retrieved from <https://creately.com/blog/diagrams/uml-diagram-types-examples>.
21. Agile project tools to help develop great software. (2020). Retrieved from <https://www.visual-paradigm.com>.
22. Tank, A. (2019). Why Founders Should Focus on Productivity Instead of Efficiency. Retrieved from <https://www.entrepreneur.com/article/333310>.
23. Bryce, T. (2008). Estimating by Percentages. Retrieved from <https://www.modernanalyst.com/Resources/Articles/tabid/115/ID/294/Estimating-by-Percentages.aspx>.
24. *Prohramnyi paket MATLAB [MATLAB software package]*. (2020). Retrieved from <http://www.mathworks.com> [in Ukrainian].

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

Ткаченко Наталія Борисівна,

кандидат економічних наук, доцент,

докторант Університету банківської справи

e-mail: tkachenko_nb@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5050-6013

Анотація. Розглянуто основні електронні сервіси та цифрові технології в публічних закупівлях, які створені на основі аналізу великих даних та дозволяють контролюючим фінансовим органам та громадським організаціям аналізувати порушення розпорядників коштів, виявляти конфлікт інтересів між учасниками торгів, оцінювати ознаки корупції. Досліджено структуру електронних майданчиків у системі публічних закупівель за очікуваною вартістю закупівель, вплив електронних публічних закупівель на підвищення рівня конкуренції на торгах та показники успішності публічних закупівель. Установлено, що 94 % усіх закупівель здійснюються на 4-х з 20-ти електронних майданчиків, що підключені до електронної системи публічних закупівель. Застосування цифрових технологій вплинули на прозорість публічних закупівель, що дозволило удвічі підвищити рівень конкуренції на відкритих торгах, але залишається низьким (приблизно 2,8 учасника) у порівнянні з європейськими країнами, де середній рівень конкуренції становить 5,4 учасника; 43 % конкурентних понадпорогових процедур електронних закупівель в Україні є неуспішними, з яких у 86 % спричинено відсутністю конкуренції. Запропоновано напрями цифровізації публічних закупівель в Україні: запровадження електронних форм таких документів, як тендерна документація, договір про закупівлю; звуження точок дотику для уникнення повтору інформації в шаблонах електронних документів; автоматичне попередження про ризик-індикатори помилок замовників торгів на етапі планування закупівель та виконання договору; інтеграція IT-системи ProZorro з IT-системами Міністерства фінансів та Держказначейства. Запропоновано модель такої інтеграції, яка включає API «Реєстр договорів», API «Виконання договору», календар оплати та інформацію про заборгованість оплати при виконанні договору про закупівлю.

Ключові слова: електронні публічні закупівлі, електронні документи, цифрові технології, інтеграція IT-систем.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 4; бібл.: 10.

DIGITALIZATION IN PUBLIC PROCUREMENT

Tkachenko Nataliia,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,

Doctoral student of Banking University

e-mail: tkachenko_nb@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5050-6013

Abstract. The main electronic services and digital technologies in public procurement are considered, which are created on the basis of big data analysis and allow supervisory financial authorities and public organizations to analyze violations of funds managers, identify conflicts of interest between bidders, and assess signs of corruption. The structure of electronic platforms in the public procurement system has been investigated for the expected cost of procurement, the impact of electronic public procurement on increasing the level of competition in tenders and indicators of public procurement success. It was found that 94% of all purchases are carried out at 4 out of 20 electronic sites connected to the electronic public procurement system. The use of digital technologies has influenced the transparency of public procurement, which has doubled the level of competition in open tenders, but remains low (approximately 2.8 participants) compared to European countries, where the average level of competition is 5.4 participants. 43% of competitive supra-threshold e-procurement procedures in Ukraine are unsuccessful, of which 86% are due to lack of competition. The directions of digitalization of public procurement in Ukraine are proposed: introduction of electronic forms of such documents as tender documents, purchase agreement; narrowing points of contact in order to avoid repetition of information in templates of electronic documents; automatic warning about risk indicators of errors of bidders at the stage of procurement planning and contract execution; integration of the ProZorro IT system with the IT systems of the Ministry of Finance of the State Treasury. A model of such integration is proposed, which includes an API «Register of contracts», API «Execution of the contract», the payment calendar and information about the payment arrears in the execution of the procurement contract.

Keywords: electronic public procurement, electronic documents, digital technologies, integration of IT systems.

JEL Classification H57, G14, M21, M48

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 4; bibl.: 10.

ЦИФРОВИЗАЦІЯ В ПУБЛИЧНИХ ЗАКУПКАХ

Ткаченко Наталя Борисовна,

кандидат економічних наук, доцент,
докторант Університету банківського дела

e-mail: tkachenko_nb@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5050-6013

Аннотация. Рассмотрены основные электронные сервисы и цифровые технологии в публичных закупках, которые созданы на основе анализа больших данных и позволяют контролирующим финансовым органам и общественным организациям анализировать нарушения распорядителей средств, выявлять конфликт интересов между участниками торгов, оценивать признаки коррупции. Исследована структура электронных площадок в системе публичных закупок за ожидаемой стоимостью закупок, влияние электронных публичных закупок на повышение уровня конкуренции на торгах и показатели успешности публичных закупок. Установлено, что 94 % всех закупок осуществляются на четырех из 20-ти электронных площадок, подключенных к электронной системе публичных закупок. Применение цифровых технологий повлияли на прозрачность публичных закупок, что позволило вдвое повысить уровень конкуренции на открытых торгах, но остается низким (примерно 2,8 участника) по сравнению с европейскими странами, где средний уровень конкуренции составляет 5,4 участника; 43 % конкурентных надпороговых процедур электронных закупок в Украине являются неуспешными, из которых у 86 % это вызвано отсутствием конкуренции. Предложены направления цифровизации публичных закупок в Украине: введение электронных форм таких документов, как тендерная документация, договор о закупке; сужение точек соприкосновения во избежание повтора информации в шаблонах электронных документов; автоматическое предупреждение о риске-индикаторах ошибок заказчиков торгов на этапе планирования закупок и исполнения договора; интеграция ИТ-системы ProZorro с ИТ-системами Министерства финансов и Госказначейства. Предложена модель такой интеграции, которая включает API «Реестр договоров», API «Исполнение договора», календарь оплаты и информацию о задолженности оплаты при выполнении договора о закупках.

Ключевые слова: электронные публичные закупки, электронные документы, цифровые технологии, интеграция ИТ-систем.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 4; библи.: 10.

Вступ. В останні роки в багатьох країнах відбулося реформування систем публічних (державних) закупівель, що зумовлено цифровою трансформацією. Цифрові технології дозволяють підвищити прозорість використання державних видатків; досягти економії за рахунок автоматизації процесів та інтегруватися з іншими системами цифрового урядування.

Сучасна концепція ролі публічних закупівель полягає в підвищенні ефективності та безпеки надання публічних послуг і поліпшенні доступу громадян і бізнесу до них. В умовах цифрової трансформації мета публічних закупівель полягає в тому, щоб державні органи влади надавали більшу кількість і вищої якості публічні електронні послуги [1].

Цілями Європейської комісії визначено, що цифровізація публічних закупівель призводить до удосконалення традиційних процедур, але не обов'язково призводить до підвищення конкуренції та кращого виконання державних договорів. Проте розширюється доступ бізнесу до ринку державних закупівель, прозорості та цілісності даних [2].

За даними дослідження OECD, основними проблемами уповільнення процесу цифровізації публічних закупівель є відсутність стратегічних підходів відносно публічних закупівель; низька культура співробітництва державних органів; труднощі з розумінням аспектів передання технологій, управління ліцензіями й обслуговування; брак досвіду і незнан-

ня можливостей цифрових технологій; нехтування управлінням змінами та адмініструванням управління контрактами; застарілі процеси закупівель і негнучке законодавство обмежують можливості фахівцям із закупівель застосувати нові підходи [4].

Означене актуалізує потребують розроблення і впровадження цифрових технологій у публічних закупівлях, інтеграції ІТ-систем державних органів та адміністрування е-контрактів.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Аспекти публічних електронних закупівель розглядаються в роботах О. Є. Стародубцева [8], Г. Файвеш, О. П. Шатковського [9], звітах міжнародних організацій [10].

Разом з тим немає аналізу цифрових технологій, які використовуються у сфері публічних закупівель. Поза увагою залишаються питання моделі інтеграції публічних закупівель з ІТ-системами державних органів.

Метою статті є дослідження цифрових технологій у сфері публічних закупівель і розроблення моделі інтеграції е-публічних закупівель з е-контрактом та е-Казначейством. Задля досягнення мети було застосовано метод економіко-статистичного аналізу для дослідження структури електронних майданчиків у системі публічних закупівель за очікуваною вартістю закупівель, впливу електронних публічних закупівель на підвищення рівня конкуренції на торгах і показники успішності публічних закупівель. Установлено, що 94 % усіх закупівель здійснюються на чотирьох

із 20-ти електронних майданчиків, що підключені до електронної системи публічних закупівель. Застосування цифрових технологій вплинули на прозорість. На основі дослідження світового досвіду та опитування замовників торгів запропоновано напрями цифровізації публічних закупівель в Україні, розроблено модель інтеграція ІТ-системи державних органів, яка включає АРІ «Реєстр договорів», АРІ «Виконання договору», календар оплати та інформацію про заборгованість оплати при виконанні договору про закупівлю.

Результати дослідження. В Україні зі серпня 2016 року органи державної влади і місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, монополісти (суб'єкти в окремих сферах господарювання)

обов'язково здійснюють електронні публічні закупівлі в межах вартісної межі вартості закупівлі.

Запровадження в Україні електронної системи ProZorro засновано на інструментах Open Procurement з відкритим кодом, який складається з таких елементів:

1. Центральна база даних (ЦБД), у якій зберігається інформація про процедури закупівлі.

2. Електронні майданчики, на яких здійснюються закупівлі.

До електронної системи підключено 20 електронних майданчиків, з яких за вартістю закупівель основними є чотири, на яких здійснюється 94 % усіх закупівель (рис. 1).

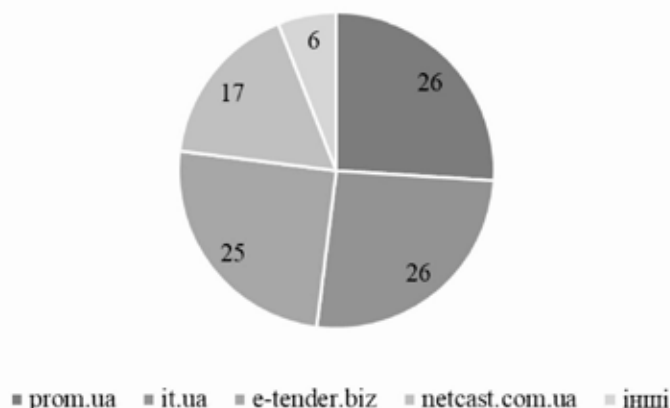

Рис. 1. Структура електронних майданчиків у системі публічних закупівель 2019 року за очікуваною вартістю закупівель, %

Примітка. Розраховано за даними професійного модуля аналітики (<http://bipro.prozorro.org>).

3. Модуль аукціону, побудований на зниженні ціни за трьома раундами. Дата і час аукціону визначаються електронною системою автоматично з урахуванням законодавчо встановлених термінів подання учасниками тендерних пропозицій. До початку аукціону замовник торгів не може бачити ні кількість поданих тендерних пропозицій, ні учасників, які подали пропозиції. Система активує модуль аукціону, якщо на торгах є конкуренція (у відкритих торгах — більше ніж дві тендерні пропозиції; у конкурентному діалозі та у відкритих торгах для укладення рамкових угод — більше ніж три тендерні пропозиції; у кваліфікаційному відборі першого етапу торгів з обмеженою участю

— більше ніж чотири пропозиції). В іншому разі система автоматично переводить закупівлю у статус «неуспішна закупівля».

У табл. 1 наведено дані про рівень неуспішності закупівель. Дані включають закупівлі, в яких відміна торгів відбулася через відсутність конкуренції; відхилення замовником усіх тендерних пропозицій; відсутність подальшої потреби в закупівлі товарів, робіт чи послуг; неможливість усунення порушень; за рішенням органу оскарження; 43 % конкурентних понадпорогових процедур електронних закупівель в Україні є неуспішними, з яких у 86 % спричинено браком конкуренції.

Таблиця 1

Показники успішності публічних закупівель за 2016—2019 роки

Критерії	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Частка неуспішних закупівель за кількістю, %	23,7	14,7	13,2	9,4
Частка неуспішних закупівель за вартістю, %	34,9	30,3	33,2	32,9
Частка неуспішних конкурентних понадпорогових процедур закупівель за кількістю, %	52,6	47,6	50,5	43,6
Частка неуспішних конкурентних понадпорогових процедур закупівель за вартістю, %	49,8	39,1	44,1	43,2
Частка неконкурентних понадпорогових процедур за вартістю, %	18,8	16,1	14,7	15,2

Примітка. Розраховано за даними модуля аналітики (<https://bi.prozorro.org>).

4. Інтерфейс прикладного програмування (API), який забезпечує взаємодію між електронними майданчиками, модулем аукціону і ЦБД.

5. Кабінет для органів контролю (Державної аудиторської служби України) для здійснення моніторингу публічних закупівель за автоматичними ризик-індикаторами.

6. Електронний магазин Prozorro Market за спрощеною процедурою публічних закупівель. В інших електронних магазинах замовники не можуть купувати товари, оскільки особливостями публічних закупівель є: 1) договір є публічним; 2) передплата за товар не передбачена. Однак, за результатами опитування замовників, в електронному магазині Prozorro Market рівень цін є завищеним, асортимент вузький.

7. Інтеграція з Державною фіскальною службою України для перевірки інформації про податкову заборгованість учасника торгів.

8. Інтеграція з Антимонопольним комітетом України щодо відомостей про спотворення результатів торгів (учасники, які порушили законодавство про захист економічної конкуренції).

9. Інтеграція з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців і громадських формувань.

10. Інтеграція з інформаційно-аналітичною системою «Прозорий бюджет»: <https://edata.gov.ua>, до якої входять: Державний вебпортал бюджету для громадян: <https://openbudget.gov.ua>; Єдиний вебпортал використання публічних коштів: <https://spending.gov.ua>; Державний вебпортал реєстру проєктів соціального і економічного розвитку України (кредитор — міжнародні фінансові організації: МБРР, ЄБРР, ЄІБ та інші): <https://proifi.gov.ua>.

11. Інтеграція з Opendatabot і YouControl, що дозволяє перевірити статус юридичної особи — учасника закупівель; судові документи; зв'язки засновників і керівників; досвід компанії в публічних закупівлях.

Під час дослідження проаналізовано дані періодів 2007—2014 і 2016—2019 років (рис. 2).

Оскільки 2015 року закупівлі частково проводилися традиційно, частково — через електронні майданчики, до уваги відповідний період не брався.

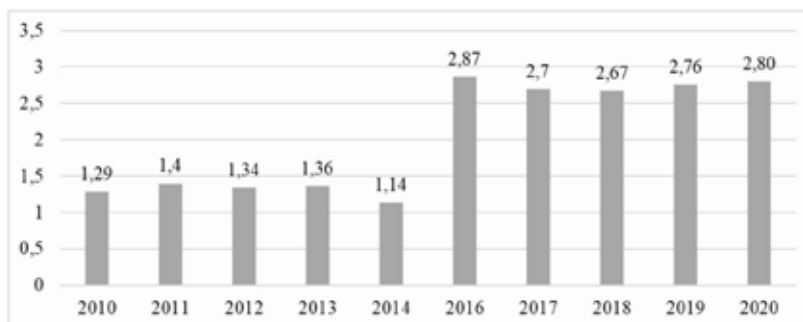

Рис. 2. Рівень конкуренції на відкритих торгах у період 2010—2020* рр. (традиційні закупівлі) і 2016—2020 рр. (електронні закупівлі)

* У період 2016—2020 рр. розраховували за процедурами відкритих торгів і торгів з публікацією англійською мовою.

Примітка. Розраховано за даними Державної служби статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>) і модуля аналітики ProZorro (<https://bi.prozorro.org/hub/stream/aaec8d41-5201-43ab-809f-3063750dfafd>).

Таким чином, застосування цифрових технологій вплинули на прозорість публічних закупівель, що дозволило удвічі підвищити рівень конкуренції на відкритих торгах, але залишається низьким великої кількості відкритих даних в Україні розроблено сервіси для здійснення аналітики та моніторингу публічних закупівель.

(приблизно 2,8 учасника) у порівнянні з європейськими країнами, де середній рівень конкуренції становить 5,4 учасника [3]. Після запровадження електронної системи ProZorro і вивантаження У табл. 2 наведено ті ресурси, якими найчастіше користуються замовники (за результатами опитування замовників 2018 року).

Таблиця 2

Електронні сервіси, створені на основі аналізу великих даних, якими найчастіше користуються замовники торгів

Сервіси	Короткий опис сервісу	% опитаних, які користуються
https://dozorro.org/blog/portal-dozorro-novi-mo	Закупівлі конкретного замовника, в яких автоматично спрацювали індикатори, пов'язані з порушенням законодавства про публічні закупівлі	83
https://clarity-project.info/tenders	Виявлення взаємозв'язків між учасниками торгів	69
http://acm-ua.org	Розрахунки формалізованих ознак корупційної складової (Індекс ФОКС) для переможців державних тендерних закупівель	28

Закінчення табл. 2

Сервіси	Короткий опис сервісу	% опитаних, які користуються
http://cep.kse.org.ua/article/cpv/index.html	Пошук за кодом CPV інформації про постачальників, успішні закупівлі, умови тендерної документації	89
https://specifications.prozorro.org	Бібліотека та конструктор примірних специфікацій	94

Примітка. Власні дослідження (опитування проводили у вересні 2017 року — жовтні 2018-го, у яких узяли участь 36 замовників).

Під час опитування замовників визначено, які цифрові технології в майбутньому є для них найбільш важливими (питання було сформульовано з варіантами відповідей). Так, найбільш важливими є запровадження: електронних форм тендерної документації, електронних контрактів з полями введення даних; запровадження електронних рахунків-фактур (електронні інвойси); автоматичне попередження про ризик-індикатори; побудова аналізу фактичних договірних цін за фільтрами регіону, періоду, конкретного предмета закупівлі; інтегрування з «Є-дата» щодо укладених договорів про закупівлю. Такі документи, як тендерна документація, рішення тендерного комітету (уповноваженої особи) про визначення переможця торгів, договір на закупівлю, досі залишаються паперовими, які сканують і завантажують на електронний майданчик. Основною проблемою уповільнення цифровізації публічних закупівель замовники вважають

відсутність внутрішнього електронного документо-обігу в організації; постійні технічні складнощі при здійсненні публічних закупівель в електронній системі (44 % опитаних).

Країни OECD у рамках цифровізації публічних закупівель усе більше інтегрують свої системи електронних закупівель з іншими державними ІТ-системами, такі як інтерфейси бюджетування, реєстри підприємств і податків, бази даних соціального забезпечення, державні фінансові системи і планування ресурсів підприємства, демонструючи тим самим швидкі темпи цифрової трансформації уряду. Якщо 2016 року лише у 37 % країн OECD публічні закупівлі інтегровані з іншим державними ІТ-системами, то 2018-го — до 72 % (рис. 3).

Багато країн почали інтегрувати системи електронних закупівель з електронним підписом та електронним виставленням рахунків.

Рис. 3. Частка країн OECD, у яких публічні закупівлі інтегровані з іншими державними ІТ-системами, 2018 рік

Джерело. [5].

Електронні закупівлі з використанням цифрових технологій передбачають, що паперові документи замінюються на електронні форми, які є машинозчитувальними. Наявність електронних форм документів у різних країнах представлено в табл. 3.

Приклади цифрових технологій, які використовуються у сфері публічних закупівель, представлено в табл. 4.

Таблиця 3

Доступність е-форм документів про публічні закупівлі у країнах OECD, 2018 рік*

Країни	Оголошення про тендер	Тендерна документація	Критерії оцінки	Повідомлення про присудження контракту	Контракт
Австралія AUS	+	-	+	+	-
Австрія AUT	+	+	+	+	-
Бельгія BEL	+	+	+	+	-
Канада CAN	+	+	+	+	-
Чилі CHL	+	+	+	+	+
Данія DNK	+	-	+	+	-
Естонія EST	+	+	+	+	+
Фінляндія FIN	+	+	+	+	+
Франція FRA	+	+	+	+	-
Німеччина DEU	+	+	+	+	-
Греція GRC	+	-	+	+	+
Угорщина HUN	+	-	+	+	+
Ісландія ISL	+	+	+	+	+
Ірландія IRL	+	+	+	+	-
Ізраїль ISR	+	-	+	+	+
Італія ITA	+	+	+	+	+
Японія JPN	+	+	-	+	-
Корея KOR	+	+	+	+	+
Латвія LVA	+	+	+	+	+
Литва LTU	+	+	+	+	+
Мексика MEX	+	+	+	+	-
Нідерланди NLD	+	-	+	+	-
Нова Зеландія NZL	+	+	+	+	-
Норвегія NOR	+	+	+	+	+
Польща POL	+	+	+	+	+
Португалія PRT	+	+	+	-	+
Словаччина SVK	+	+	+	+	+
Словенія SVN	+	+	+	+	+
Іспанія ESP	+	+	+	+	-
Швеція SWE	+	+	+	+	+
Туреччина TUR	+	+	+	+	+

* Інформації немає по країнах: Чеська Республіка, Люксембург, США, Великобританія, Швейцарія.

Джерело. [5].

Таблиця 4

Приклади цифрових технологій, які використовуються у сфері публічних закупівель

Цифрові технології (напрямок)	Країна	Короткий опис
Категорії товарів	Південна Корея	Річний прогноз попиту на товари від державних органів, ґрунтуючись на історичних даних про закупівлі
Категорії державних видатків	Фінляндія	Завантаження даних електронного виставлення рахунків з державної системи на порталі відкритих даних
Код CPV	Україна	Правильний код CPV для уникнення корупційного ризику
Чатбот	Великобританія	Чатбот уміє обробляти письмові запити користувачів і направляти їх до відповідних підрозділів
Чатбот	США	Автоматизована обробка ботами цін з даних контрактів
Панель цін	Бельгія	Аналіз історичних цін з даних контрактів
Панель цін	Бразилія	Ціни аналізуються за допомогою фільтрів за описом товару та послуги
Інтелектуальна автоматизація	Фінляндія	Автоматизована обробка ботами рахунків-фактур і ведення реєстрів постачальників
3D-друк	Німеччина	3D-друк запасних частин і збільшення терміну служби, що призвело до значної економії коштів у порівнянні з традиційною закупівлею

Джерело. [6].

З 2019 року Головне управління з питань внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва та малого і середнього бізнесу ЄС веде дослідження нових цифрових технологій у сфері публічних закупівель. У цьому дослідженні представлено дані, як державні органи в усьому світі використовують нові технології при закупівлі товарів і послуг, таких як Інтернет речей, роботизація і кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, 3D-друк, хмарні обчислення, мобільні технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо. З урахуванням результатів опитування замовників і досвіду запровадження цифрових технологій в європейських країнах запропоновано такі напрями цифровізації публічних закупівель в Україні:

1. Запровадити електронні форми таких документів, як тендерна документація, договір про закупівлю (шаблони з полями вибору опцій).

2. Звужити точки дотику для уникнення повтору інформації в шаблонах електронних документів.

3. Забезпечити автоматичне попередження про ризик-індикатори на етапах планування публічних закупівель і виконання договору.

4. Інтегрувати ProZorro з автоматизованою системою Держказначейства щодо укладених договорів про закупівлю.

Такий інтеграції має передувати запровадження в Україні е-контракту.

За інформацією Міністерства фінансів України, наразі розробляють концепцію «Е-контракт», яку інтегруватимуть із державними ІТ-системами ProZorro, Державної казначейської служби, Міністерства фінансів України.

Запропоновану модель побудовано з урахуванням зазначеної концепції (рис. 4).

Інтеграція ІТ-системи публічних закупівель з е-контрактом та е-Казначейством

API «Реєстр договорів»:	API «Виконання договору»:
ID договору ID закупівлі ЄДРПОУ контрагентів КЕКВ КПКВК Вартість договору Термін дії договору Дата / дати поставки (виконання) Умови і термін оплати	ID договору Дата / дати поставки (виконання) Дата / дати рахунка-фактури Дата / дати оплати Аванс — дата, сума Додаткова угода / угоди Вартість договору з урахуванням додаткової угоди Пролонгація договору (дата)
Календар оплати:	Заборгованість
Дата поставки + Терміни оплати (перший день; автоматичне перенесення на наступний день)	Вартість договору з урахуванням додаткової угоди – фактично сплачено за договором

Рис. 4. Запропонована модель інтеграції е-публічних закупівель з е-контрактом та е-Казначейством

Примітка. Авторська розробка.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що 94 % усіх закупівель здійснюються на чотирьох електронних майданчиках, що підключені до електронної системи публічних закупівель. Застосування цифрових технологій вплинули на підвищення рівня конкуренції на відкритих торгах, але залишається високим рівень неуспішних закупівель, що спричинено браком конкуренції. Основними електронними сервісами, створеними на основі аналізу великих даних, якими найчастіше користуються замовники торгів, є сервіси, які дозволяють автоматично визначати індикатори, пов'язані з порушенням законодавства про публічні закупівлі, виявляти взаємозв'язки між учасниками торгів; розраховувати формалізовані ознаки корупційної складової; здійснювати автоматичний пошук закупівель за кодом CPV, інформації про постачальників, успішні закупівлі, умови тендерної документації; автоматичний конструктор примірних специфікацій предмета закупівлі. Натомість в інших країнах розвиваються цифрові технології використання чатботів, цифрових панелей цін, для

здійснення моніторингу цін, інтелектуальна автоматизація електронних рахунків-фактур і реєстру постачальників. Запропоновано напрями цифровізації публічних закупівель в Україні: запровадження електронних форм таких документів, як тендерна документація, договір про закупівлю; звуження точок дотику для уникнення повтору інформації в шаблонах електронних документів; автоматичне попередження про ризик-індикатори помилок замовників торгів на етапі планування закупівель і виконання договору; інтеграція ІТ-системи ProZorro з ІТ-системами Міністерства фінансів і Держказначейства. Запропоновано модель такої інтеграції, яка включає API «Реєстр договорів», API «Виконання договору», календар оплати та інформацію про заборгованість оплати при виконанні договору про закупівлю.

Перспективами подальших наукових розробок у напрямі цифровізації у сфері публічних закупівель є адміністрування електронних контрактів і запровадження SMART-контрактів з використанням технологій блокчейну.

Список використаної літератури

1. Ткаченко Н. Б. Електронні публічні закупівлі: досвід країн ЄС та впровадження в Україні / Н. Б. Ткаченко // Актуальні проблеми економіки. — 2016. — Вип. 184. — С. 471—477.
2. European Commission [Electronic resource]. Commission notice Guidance on Innovation Procurement. — Brussels, 2018. — Available at : <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2018/EN/C-2018-3051-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>.
3. Costantino N. Balancing the additional costs of purchasing and the vendor set dimension to reduce public procurement costs / N. Costantino, M. Dotoli, M. Falagario, F. Sciancalepore // Journal of Purchasing & Supply Management. — 2012. — № 18. — P. 189—198.
4. European Commission [Electronic resource]. Study on uptake of emerging technologies in public procurement. — 2019. — Available at : <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38104>.
5. OECD [Electronic resource]. Government at a Glance 2019. — Paris : OECD Publishing, 2019. — 214 p.
6. European Commission [Electronic resource]. Emerging technologies in public procurement. — 2019. — Available at : https://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/digital/emerging-technologies_en.
7. Shakya R. K. Digital Governance and E-Government Principles Applied to Public Procurement / R. K. Shakya, P. R. Schapper. — 2017. — 28 p.
8. Стародубцев А. Е. Изнанка системы: кто, сколько и почему платит в ProZorro [Электронный ресурс] / А. Е. Стародубцев // ЛІГА Бизнес. — Режим доступа : <http://biz.liga.net/ekonomika/all/stati/3285694-iznanka-sistemy-kto-skolko-i-pochemu-platit-v-prozorro.htm>.
9. Шатковський О. П. Електронні державні закупівлі: пошук українського шляху [Електронний ресурс] / О. П. Шатковський, Г. Файвеш // Портал проекту ЄС «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». — Режим доступу : <http://eupublicprocurement.org.ua/e-procurement-finding-a-way-for-ukraine.html?lang=RU>.
10. Звіт про шляхи покращення зручності користування офіційним веб-порталом з державних закупівель України [Електронний ресурс] // Портал Проекту ЄС «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». — Режим доступу : <http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/Report-on-Web-Portal-Improvements-UKR.pdf>.

References

1. Tkachenko, N. B. (2016). Elektronni publichni zakupivli: dosvid krain YeS ta vprovadzhennia v Ukraini [Electronic public procurement: the experience of EU countries and implementation in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky — Actual problems of the economy*, 184, 471—477 [in Ukrainian].
2. European Commission. (2018). Commission notice Guidance on Innovation Procurement. Brussels. Retrieved from <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2018/EN/C-2018-3051-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>.
3. Costantino, N., Dotoli, M., Falagario, M., & Sciancalepore, F. (2012). Balancing the additional costs of purchasing and the vendor set dimension to reduce public procurement costs. *Journal of Purchasing & Supply Management*, 18, 189—198.
4. European Commission. (2019). Study on uptake of emerging technologies in public procurement. Retrieved from <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38104>.
5. OECD. (2019). Government at a Glance 2019. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8ccf5c38-en>.
6. European Commission. (2019). Emerging technologies in public procurement. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/digital/emerging-technologies_en.
7. Shakya, R. K., & Schapper, P. R. (2017). Digital Governance and E-Government Principles Applied to Public Procurement. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-2203-4>.
8. Starodubtsev, A. Ye. (n. d.). Yznanka systemy: kto, skolko y pochemu platyt v ProZorro [The wrong side of the system: who pays, how much and why in ProZorro]. *LİGA Biznes — LIGA Business*. Retrieved from <http://biz.liga.net/ekonomika/all/stati/3285694-iznanka-sistemy-kto-skolko-i-pochemu-platit-v-prozorro.htm> [in Ukrainian].
9. Shatkovskiy, O. P., & Faivesh, H. (n. d.). Elektronni derzhavni zakupivli: poshuk ukrainskoho shliakhu [Electronic public procurement: the search for the Ukrainian way]. *Portal proektu YeS «Harmonizatsiia systemy derzhavnykh zakupivel v Ukraini zi standartamy YeS» — EU project portal «Harmonization of the public procurement system in Ukraine with EU standards»*. Retrieved from <http://eupublicprocurement.org.ua/e-procurement-finding-a-way-for-ukraine.html?lang=RU> [in Ukrainian].
10. Zvit pro shliakhy pokrashchennia zruchnosti korystuvannia ofitsiinym veb-portalom z derzhavnykh zakupivel Ukrainy [Report on ways to improve the usability of the official web portal on public procurement of Ukraine]. (n. d.). *Portal Proektu YeS «Harmonizatsiia systemy derzhavnykh zakupivel v Ukraini zi standartamy YeS» — EU project portal «Harmonization of the public procurement system in Ukraine with EU standards»*. Retrieved from <http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/Report-on-Web-Portal-Improvements-UKR.pdf> [in Ukrainian].

УДК 316:364-322

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІТ-ПРОЄКТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ноздріна Лариса Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри цифрової та міжнародної економіки
Навчально-наукового інституту економічних і соціальних відносин
Університету банківської справи
e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Фалат Максим Михайлович,

магістрант 2-го року навчання спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми «Економічна кібернетика»
Університету банківської справи
e-mail: mxfalat@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2132-3135

Анотація. Описано засади волонтерства в соціальній економіці. Проаналізовано стан розвитку соціальної економіки і волонтерської діяльності у світі і в Україні. Зазначено, що волонтерство має суттєвий економічний потенціал і є засобом згуртування та розвитку громадянського суспільства. Розглянуто можливості реалізації волонтерської діяльності за проектного підходу. Запропоновано класифікацію волонтерських проєктів із виділеною класифікаційною ознакою ІТ-підтримки. Описано особливості волонтерських ІТ-проєктів. Розроблено засади реалізації волонтерського проєкту створення платформи підтримки волонтерської діяльності «HSRG-DIS» із допомогою гнучкої методології управління проєктами і програмними засобами для його реалізації. Запропоновано підхід до визначення ефективності волонтерського ІТ-проєкту. Обґрунтовано, що одним з шляхів поліпшення розроблення волонтерських ІТ-проєктів є поєднання ітеративного та інкрементального підходів, що використовується в сучасних моделях планування ІТ-проєктів. Зокрема, зазначені підходи припускають: вимоги до системи і її архітектура опрацьовуються не один раз, а поступово уточнюються від ітерації до ітерації (ітеративний підхід); результатом кожної ітерації є версія програмного продукту, яка реалізує частину функціональності майбутнього програмного продукту і може бути введена в тестову або дослідну експлуатацію, а також оцінена замовником і майбутніми користувачами (інкрементальний підхід).

Ключові слова: соціальна економіка, волонтерська діяльність, класифікація волонтерських проєктів, волонтерський ІТ-проєкт, HSRG-DIS, ІТ-платформа, ефективність волонтерського ІТ-проєкту.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 0; библ.: 13.

FEATURES OF VOLUNTEER IT-PROJECTS IN THE SOCIAL ECONOMY

Nozdrina Larysa,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Digital and International Economics
Educational-Scientific Institute of Economic and Social Relations
of Banking University
e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Falat Maksym,

Student of Master Degree in 051 «Economics»
educational and professional program «Economic Cybernetics»
Banking University
e-mail: mxfalat@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2132-3135

Abstract. The purpose of this article is to describe the theoretical and methodological approaches to the management of volunteer projects. The article describes the principles of volunteering in the social economy. The state of development of social economy and volunteer activity in the world and in Ukraine is analyzed. It is noted that volunteering has significant economic potential and is a means of uniting and developing civil society.

Possibilities of realization of volunteer activity under the project approach are considered. The classification of volunteer projects with the selected classification feature of IT support is offered. Features of volunteer IT-projects are described. The principles of implementation of the volunteer project of creation of the platform of support of volunteer activity «HSRG-DIS» by means of a flexible methodology of management of projects and software for its realization are developed. The article proposes an approach to determining the effectiveness of a volunteer IT-project. During the development of HSRG-DIS's own project, the following features of volunteer IT-projects were identified: 1) the possibility of scaling the project; 2) financing of the project by the state and individuals; 3) rapid storage and dissemination of project data; 4) the possibility of timely updating and support of the project; 5) checking the priorities and attitudes of users; 6) use of modern IT and technical means of project development and data analytics. It is substantiated that one of the ways to improve the development of volunteer IT-projects is a combination of iterative and incremental approaches used in modern models of planning IT-projects. In particular, these approaches suggest that: the requirements for the system and its architecture are processed more than once, but gradually refined from iteration to iteration (iterative approach); the result of each iteration is a version of the software product that implements part of the functionality of the future software product and can be put into test or experimental operation, as well as evaluated by the customer and future users (incremental approach).

Keywords: social economy, volunteering, classification of volunteer projects, volunteer IT-project, HSRG-DIS, IT-platform, effectiveness of volunteer IT-project.

JEL Classification B55, C61

Formulas: 0; fig.: 5; tabl.: 0; bibl.: 13.

ОСОБЕННОСТИ ВОЛОНТЕРСКИХ ИТ-ПРОЕКТОВ В СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Ноздрина Лариса Васильевна,

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры цифровой и международной экономики

Образовательно-научного института экономических и социальных отношений

Университета банковского дела

e-mail: nozdrinalarisa1@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Фалат Максим Михайлович,

магистрант 2-го года обучения специальности 051 «Экономика»

образовательно-профессиональной программы «Экономическая кибернетика»

Университета банковского дела

e-mail: mxfalat@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2132-3135

Аннотация. Описаны основы волонтерства в социальной экономике. Проанализировано состояние развития социальной экономики и волонтерской деятельности в мире и в Украине. Отмечено, что волонтерство имеет существенный экономический потенциал и является средством сплочения и развития гражданского общества. Рассмотрены возможности реализации волонтерской деятельности за проектным подходом. Предложена классификация волонтерских проектов с выделением классификационного признака ИТ-поддержки. Описаны особенности волонтерских ИТ-проектов. Разработаны основы реализации волонтерского проекта создания платформы поддержки волонтерской деятельности «HSRG-DIS» с помощью гибкой методологии управления проектами и программными средствами для его реализации. Предложен подход к определению эффективности волонтерского ИТ-проекта. Обосновано, что одним из путей улучшения разработки волонтерских ИТ-проектов является сочетание итеративного и инкрементального подходов, используется в современных моделях планирования ИТ-проектов. В частности указанные подходы предполагают: требования к системе и ее архитектура обрабатываются не один раз, а постепенно уточняются от итерации к итерации (итеративный подход); результатом каждой итерации является версия программного продукта, которая реализует часть функциональности будущего программного продукта и может быть введена в тестовую или опытную эксплуатацию, а также оценена заказчиком и будущими пользователями (инкрементальный подход).

Ключевые слова: социальная экономика, волонтерская деятельность, классификация волонтерских проектов, волонтерский ИТ-проект, HSRG-DIS, ИТ-платформа, эффективность волонтерского ИТ-проекта.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. Сьогодні в більшості розвинутих країн світу панує соціально орієнтована ринкова економіка, яка являє собою найвищу стадію розвитку класичної ринкової економіки. У ній захист конкуренції та ринкові методи господарювання ефективно поєднуються з державним регулюванням національної економіки, з її соціальною спрямованістю. Оскільки в Україні з урахуванням політичної і глобальної нестабільності, викликану пандемією COVID, кризові явища лише загострюються, а рівень соціальної напруги в суспільстві зростає, особливого значення набуває розробка пропозицій щодо вирішення нагальних соціальних проблем. Зважаючи на величезні масштаби такої роботи та її вклад в якість життя країн світу, Генеральна Асамблея ООН ще 2001 року ухвалила резолюцію із закликом до урядів країн-членів «розширити базу знань» про волонтерство і підтримати зусиллями «виміряти» його внесок [1].

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідження в галузі соціальної економіки проводили такі вчені, як О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко, В. С. Буланов, М. М. Матвеев. Соціально-економічний феномен волонтерства досліджували закордонні та вітчизняні дослідники: Дж. Вільсон, М. Музік, К. Шандра, С. Райтер, Н. де Грааф, Л. Є. Сікорська, А. А. Клепікова, П. А. Кудринська.

Досвід управління проектами, і зокрема у сфері ІТ, висвітлювався у працях Г. Дитхелма, Г. Кліфорда, С. Беркуна, В. А. Рача, М. А. Демиденка. Але особливості управління волонтерськими проектами

досліджені ще недостатньо. З огляду на це тема статті є актуальною.

Метою статті є опис теоретико-методичних підходів до управління проектами із волонтерської діяльності.

Результати дослідження. Непередбачувані економічні кризи, сучасне загострення проблем бідності та соціальна маргіналізація останніми десятиліттями надають усе більше практичних доказів неспроможності багатьох теоретико-економічних положень сучасної економічної системи. Наразі в більшості розвинутих країн світу панує соціально орієнтована ринкова економіка, яка є найвищою стадією розвитку класичної ринкової економіки і у якій захист конкуренції та ринкові методи господарювання ефективно поєднуються з державним регулюванням економіки.

І. Сутність соціальної економіки. Соціально орієнтованій ринковій економіці притаманні такі риси [2]:

- ефективність функціонування ринкової економіки орієнтована на одночасне, комплексне досягнення економічних і соціальних цілей у визначений термін часу;
- ринкова економіка обмежується там, де вона неефективна і може призвести до соціально небажаних наслідків;
- економічна система, в якій органічно поєднані державне регулювання макро- і мікроекономічних процесів із ринковим саморегулюванням з перевагою перших, узгодження соціального з ринковим (рис. 1).

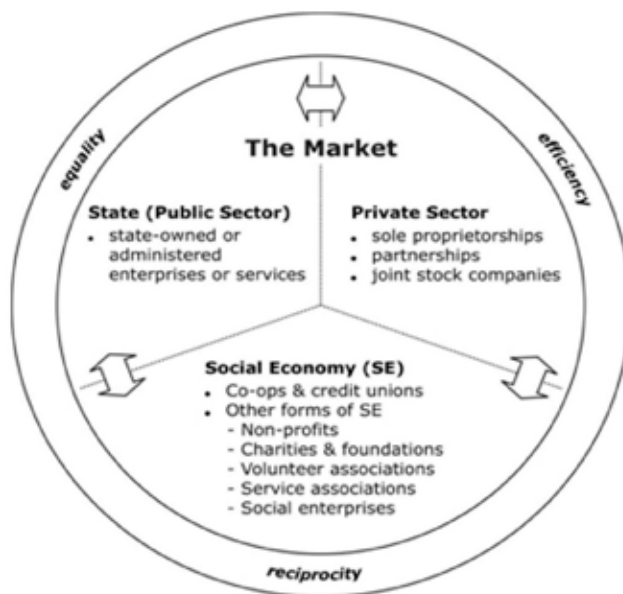

Рис. 1. Соціальна економіка як один із трьох ринкових секторів

Джерело: [3].

В останні три десятиріччя ХХ століття державна власність на засоби виробництва у країнах Заходу задовольняє інтереси підприємців, забезпечує загальні

умови виробництва для народного господарства, послаблює економічні кризи, надає більші гарантії зайнятості [4].

Соціально орієнтована економіка передбачає такий механізм розподілу доходу, який би усував надмірне збагачення на одному полюсі та зuboжіння на другому. Це здійснюється за допомогою розгалуженої системи соціального захисту широких верств населення у формі державних витрат на розвиток освіти, охорони здоров'я, навколишнього середовища, виплати пенсій, пільг безробітним. У більшості розвинутих країн світу в 60—70-х рр. XX століття соціальні витрати держави посіли перше місце у структурі державних видатків, що свідчить про якісні зрушення в державних функціях, у зростанні ролі загальнолюдських цінностей у її діяльності. Наприклад, досвід Канади свідчить, що тільки у провінції Квебек на кінець 2006 року вже існувало 6,2 тис. підприємств соціальної економіки, у діяльності яких було задіяно 65 тис. осіб та які надали близько 4 млрд доларів прибутку [5].

Нове розуміння соціальної економіки, нові підходи до її функціонування і розвитку базуються на тому, що традиційне розуміння соціальних громадських послуг як дотаційних відходить у минуле. Різноманітні громадські організації, фонди та бізнесові структури, що функціонують у сфері соціальної економіки, працюють з метою отримання найвищих прибутків, що потім знову спрямовуються на послуги, підвищуючи таким чином їхню якість. У цьому полягає нова модель соціальної економіки, що зараз тільки починає впроваджуватися в розвинених демократичних країнах світу. Це свого роду зачароване коло — послуга надає додаткові фінансові ресурси, які знову йдуть на цю саму послугу, і, таким чином, відбувається незворотний процес її поліпшення.

II. Соціально-економічний феномен волонтерства. Одним із шляхів розв'язання соціальних проблем за допомогою підвищення рівня ініціативи, активності населення в соціальній економіці є організація

волонтерської діяльності. Західні держави розглядають волонтерську діяльність як суттєвий економічний потенціал і засіб згуртування та розвитку громадянського суспільства.

В Україні волонтерство з'явилося на початку 90-х років минулого століття, проте офіційно його визнали Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року. Законодавство у сфері волонтерства складається з Конституції України, законів України «Про соціальні послуги» (2003) і «Про волонтерську діяльність» (2011), інших законів, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів [6]. Відповідно до Закону волонтерська діяльність — це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами і волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога — роботи і послуги, які безоплатно виконують і надають волонтери. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності [7].

Волонтерство змінює життя в кращий бік, формує такі якості, як доброта і співчуття, прищеплює бажання взаємодопомоги і здійснюється волонтерами. Волонтер (з лат. «voluntarius» — воля, бажання) — це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим. У Законі України «Про соціальні послуги» зазначається, що волонтер — це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер [8].

За даними компанії Charities Aid Foundation [9], яка протягом останнього десятиліття проаналізувала благодійну поведінку в усьому світі, опитавши понад 1,3 мільйона людей [9], за рівнем волонтерства і доброчинності перші місця займають, США, Нова Зеландія та Ірландія (рис. 2).

Рис. 2. Країни з найвищим рейтингом благодійної поведінки за 10 років

Джерело: [10].

Україна займає 101-ше місце загалом і 111-те, 90-те та 62-ге місця в допомозі незнайомцям, жертвам благодійності та волонтерстві відповідно [10]. Статистика дає розуміння того, що волонтерство не займає значне місце в українському суспільстві, порівнюючи з іншими країнами. Тому популяризація волонтерства як руху і проєктів є правильним шляхом, оскільки лише 24 % з опитаних мають стосунок до волонтерства. Більшість населення потребує інформації та впровадженнь сервісів або платформ, які дозволять більше дізнатися про цю сферу і допоможуть поглиблено підійти до створення офіційних організацій або проєктів.

Волонтери важливі для кожного суспільства, тому що вони працюють без користі для себе, показуючи цим суспільству, що є ще в житті речі цінніші, ніж отримання матеріальної нагороди. Охорона навколишнього середовища, забезпечення учасників АТО / ООС усім необхідним для ведення бойових дій, реставрація і захист надбань культури, які мають історичну цінність, розвиток і позитивний імідж держави є основним напрямом роботи волонтерів у нашій державі. Сьогодні, коли перед світом XXI століття

та Україною зокрема стоять виклики, які є новими випробуваннями для людства, головний з яких — криза духовних цінностей, саме волонтери — носії моралі можуть її культивувати в суспільстві. Таким чином, волонтерство — феномен соціальної економіки, спосіб побудови суспільства, який має великі перспективи в майбутньому.

III. Волонтерські проєкти та їхні особливості. Волонтерська діяльність може реалізовуватися за проєктного підходу, де під проєктом розуміють обмежену за часом і витратами систему робіт, спрямовану на досягнення низки обумовлених результатів на рівні вимог і стандартів якості [11].

Волонтерські проєкти відповідно до волонтерського руху стосуються великого різноманіття сфер, у яких він існує.

Для розуміння специфіки таких проєктів пропонуємо класифікацію волонтерських проєктів (рис. 3), яка побудована на основі аналізу волонтерських проєктів і базується на таких критеріях (класифікаційних ознаках): 1) сфера діяльності; 2) тривалість; 3) вид допомоги; 4) форма волонтерства; 5) джерела фінансування; 6) ІТ-супровід.

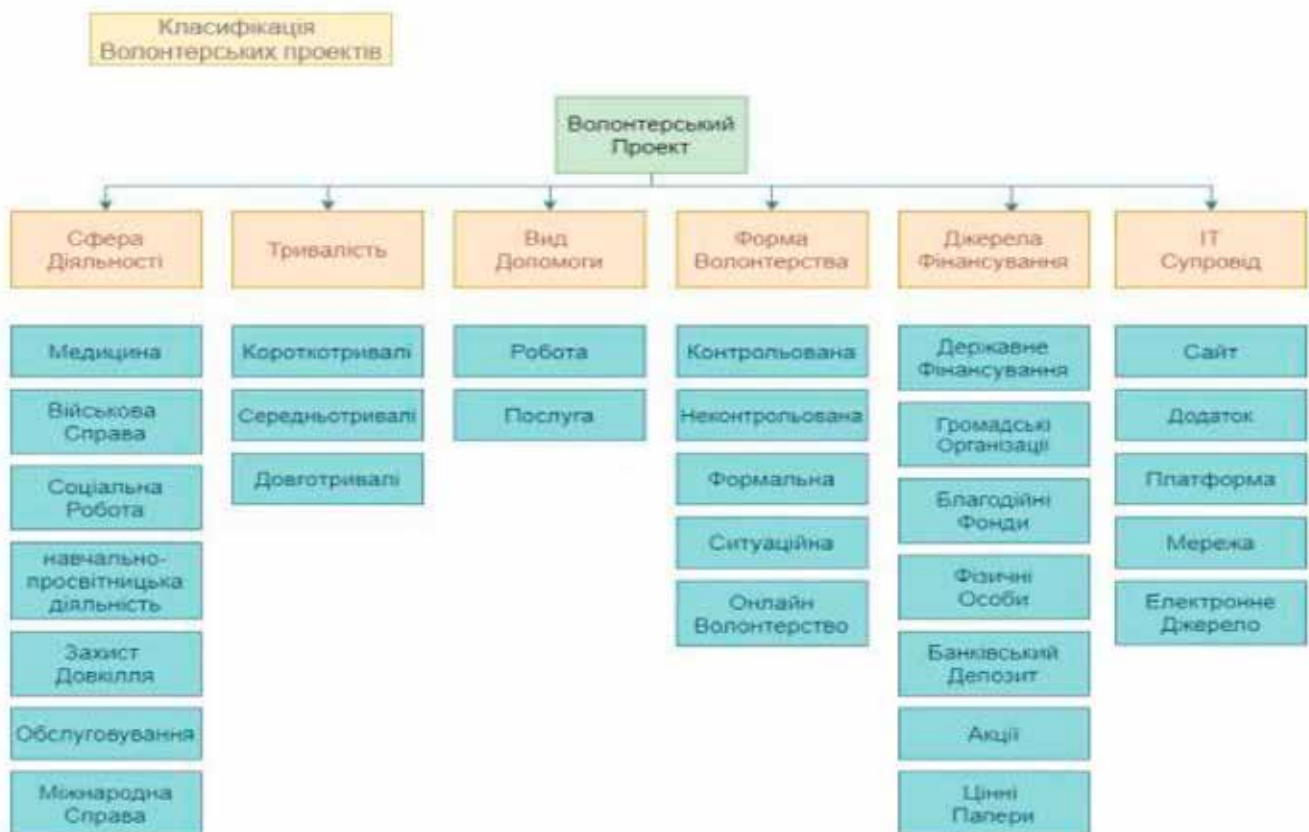

Рис. 3. Схема запропонованої класифікації волонтерських проєктів

Примітка. Авторська розробка.

Спинимось детальніше на ІТ-супроводі, який відіграє одну з головних ролей у просуванні та реалізації волонтерського проєкту. Вдало спланований

ІТ-супровід здатен знайти нові джерела фінансування, просунути проєкт у медіапросторі, захистити потрібні дані, підтримувати актуальність проєкту в мережі.

Вибір типу IT-супроводу дає змогу зрозуміти, що волонтерський проєкт є наближеним до е-волонтерства.

Е-волонтерство — це волонтерство за допомогою Інтернету (онлайн волонтерство). Е-волонтерство, як випливає з назви, має багато спільного з традиційним формами волонтерства. Але е-волонтерство переносить звичайне волонтерство на новий рівень вебтехнологій. Використання Інтернету як повсякденного інструменту дозволяє зменшити часові та просторові обмеження для волонтерської діяльності, що робить її глобальною [12].

Онлайн-волонтерство так само, як і звичайне волонтерство, включає ті самі людські ресурси, але онлайн-волонтерство більш гнучке і є можливість із будь-якого місця перебування здійснювати його, якщо, звичайно, є Інтернет, і передбачає:

- 1) створення сайтів і написання програм;
- 2) адміністрування вебсайтів, груп у соціальних мережах;
- 3) написання статей для сайтів, пресрелізів;
- 4) юридична онлайн-консультація;
- 5) обробка інформації для сайта тощо (див. *рис. 3*).

Для початку роботи над власним проєктом було проведено аналіз ринку українських волонтерських IT-проєктів, зокрема «InTrain», «ItBuk», «Code Club UA» та сервісу Volonter.org, який є платформою для швидкого доступу до інформації про проєкт і його учасників [13]. Проаналізувавши ринок українських волонтерських IT-проєктів, була запропонована концепція проєкту власної волонтерської IT-платформи «HSRG-DIS». Для стратегічного розвитку волонтерської діяльності найкращим рішенням є саме IT-платформа або ж база, завдяки якій можна буде пропонувати свої продукти, подавати потрібну інформацію, і просувати свій проєкт як щось цілісне, якісне і потрібне. Також кожен проєкт, представлений на платформі, має бути виважений, з розробленим планом і деталями, важливими для потенційного інвестора і користувача (назва, опис, ідейність, тематика, деталізація і запропонований вклад у проєкт). Можна виділити важливість фінансового аспекту: проєкт, який не має фінансового підґрунтя і розвитку, не може бути успішним. Тому на етапі розроблення концепції або ж планування потрібно продумати стратегію розвитку, завдяки якій можна розраховувати на пошук інвестицій, які отримуватиме ваш проєкт в обмін на дивіденди, інформацію, рекламу, інтеграції, партнерство тощо. Загалом, головним є детальне покрокове планування проєкту, завдяки якому можлива його успішна реалізація.

IV. Розроблення проєкту створення платформи підтримки волонтерської діяльності «HSRG-DIS». Для розроблення ефективного IT-проєкту з волонтерської діяльності, перш за все, потрібно розробити його концепцію і проаналізувати його актуальність. Концепція проєкту «HSRG-DIS» передбачає правиль-

не стандартизоване подання волонтерських проєктів на IT-платформі: з покроковою перевіркою всіх даних; унеможливленням спаму або ж розкрадання можливих грантових коштів на незрозумілі, нечіткі проєкти; з поданням проєктів на удосконалення після перевірки або ж на підтвердження та розгляд ґрунтовної допомоги проєкту; просування його далі.

Другим кроком є залучення інвестицій і реалізація фінансового плану проєкту для подальшого його існування та підтримки, оновлення, оптимізації тощо. Проєкт «HSRG-DIS» є і соціальним (за типом), і IT-проєктом (за видом) одночасно [11].

Якщо розглянути його через вищезапропоновані класифікаційні ознаки, то він буде:

- 1) за сферою діяльності: обслуговування;
- 2) за тривалістю: довготривалий;
- 3) за видом діяльності: робота;
- 4) за формою волонтерства: онлайн-волонтерство;
- 5) за джерелами фінансування: державне фінансування та фізичні особи;
- 6) за IT-супроводом: платформа.

У теперішній час через пандемію COVID-19 дуже актуальна проблема всесвітньої медицини, швидкої комунікації між медиками різних країн, асинхронності бази даних ліків та інших проблем, які нарастають лавиноподібними темпами. Саме тому, на нашу думку, хорошим рішенням є звуження тем (предметних областей) проєктів, які можливо завантажувати на платформу на даний момент, оскільки більшість волонтерського руху стосується зібрання великої кількості людей, що зараз неможливо. Це дозволить залишити великий простір для теми охорони здоров'я, тобто для будь-яких проєктів у цій сфері, а також для інформування людей за цією темою. На даний час основним напрямом, за яким можливо подавати проєкти, буде сектор охорони здоров'я.

Для проєкту «HSRG-DIS» була обрана методологія управління проєктами Agile з фреймворком SCRUM, що дозволила виділити головні аспекти управління проєктом, заощадивши час у порівнянні з методологією PMBOK. Гнучка методологія Agile дозволить максимально швидко та якісно реалізувати управління проєктом і його складовими.

Для розроблення платформи потрібно проаналізувати засоби розробки вебресурсів для комплексного варіанта, який включає як візуальну, так і серверну частини розроблення для обробки інформації від потенційних користувачів. Тому для реалізації платформи було обране таке програмне забезпечення: Front-end (HTML, SCSS, JavaScript, JQuery) і Back-end (PHP, CAKEPHP, MySQL).

Для реалізації цього проєкту, крім вищезазначених програмних засобів, було використано PHPSTORM/NotePad++. Платформа містить такий функціонал користувача, який буде достатній для подання його волонтерського проєкту:

- реєстрація, вхід, відновлення пароля;
- основна форма подання проекту на розгляд (п'ять сторінок поступового заповнення з можливістю збереження на кожному етапі);

- панель користувача з інформацією про поданий проект, станом аканту, статусом перевірки проекту та можливістю подати новий.

Також проектом передбачений бек-офіс: сторона адміністрації платформи, яка буде мати свої концепції:

- головна панель керування з інформацією про проекти;

- сторінки:

- 1) призначення на перевірку проекту;

- 2) перевірки проекту;

- 3) перегляду поданого проекту з можливістю завантаження усієї інформації про проект;

- 4) затвердження або відхилення проекту;

- 5) налаштувань;

- 6) створення нових користувачів;

- 7) перегляду користувачів і редагування інформації про них;

- 8) аналітики з детальною інформацією про всі типи проектів і користувачів, а також підсумків роботи платформи;

- 9) доповідь про користувачів, подані проекти та їх затвердження, а також завантаження даних таблиць в ексель-форматі;

- підтримка у формі стороннього сервісу Olark.

Також до концепції проекту можна віднести поділ фронт-офісу і бек-офісу на ролі користувачів.

Для фронт-офісу будуть доступні два типи користувачів: персональний і корпоративний.

Персональний користувач — це фізична особа, яка пропонує свій проект на волонтерських засадах, але з можливим використанням грантових коштів при ухваленні проекту. Корпоративний користувач теж має той самий функціонал, а також додаткові поля в головній формі подання проекту, зокрема для назви підприємства, реєстраційного номера тощо.

Для бек-офісу будуть доступні такі ролі: головний адміністратор, старший рецензент, рецензент, переглядач. За допомогою цих ролей для бек-офісу буде можливим налаштувати дуже швидко співпрацю з людьми, які будуть отримувати такі ролі, перевіряти, оцінювати і давати оцінку тим чи іншим проектам. Головний адміністратор має весь функціонал усіх інших ролей, тим самим унеможливаючи роль зупинки платформи, оскільки, за потреби, адміністратор може створювати нових рецензентів або ж навіть сам переглядати й оцінювати подані проекти.

Основний вигляд платформи як продукту проекту «HSRG-DIS» було розроблено за допомогою програмного забезпечення Adobe Photoshop. Головну панель адміністратора платформи відображено на *рис. 4*. Для візуального відображення і можливого аналізу даних також розроблена сторінка аналітики, у якій відображені всі дані про внесені проекти, підтверджені чи відхилені, гендерне порівняння і можливість завантажити дані у csv форматі для подальшого аналізу.

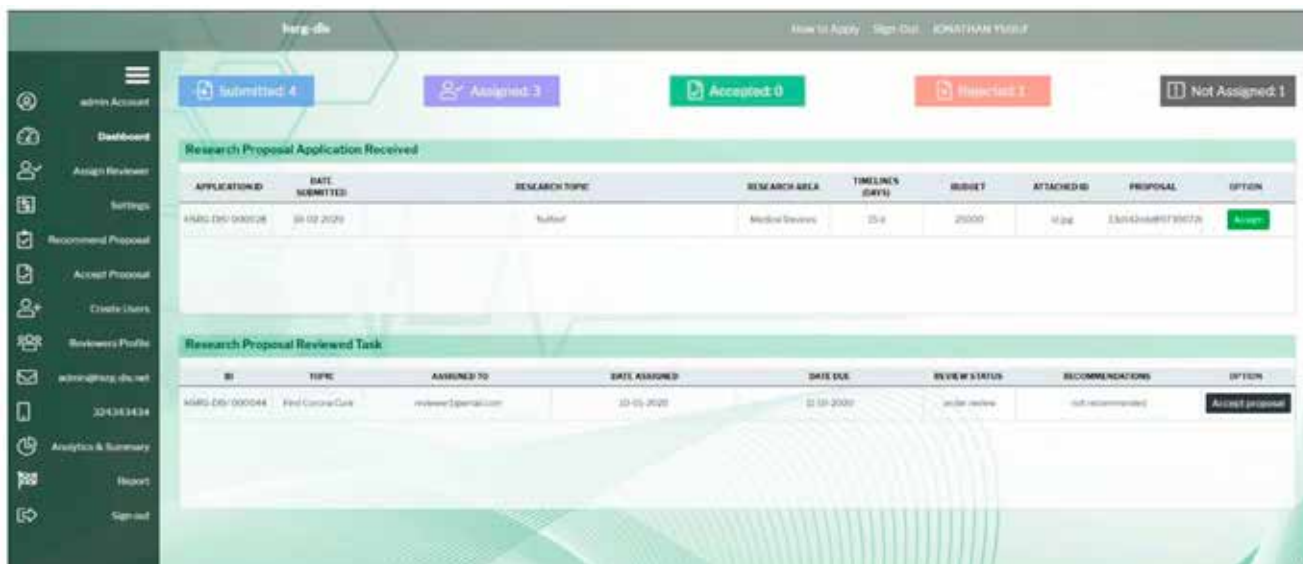

Рис. 4. Головна панель адміністратора платформи

Примітка. Авторська розробка.

Також можна завантажити усі подані проекти і посортувати їх за обраною датою (*рис. 5*).

Рис. 5. Сторінка аналітики

Примітка. Авторська розробка.

Розроблена платформа була розгорнута на хостингу і протестована на можливі помилки. Виявлені неточності й помилки були усунені, триває додаткове тестування платформи, паралельно з тим платформа почала діяти у звичайному режимі для користувачів. Додатково підключено блокування доступу до платформи сервісів google для внутрішнього користування.

Важливим питанням є оцінювання ефективності таких волонтерських ІТ-проектів. Загалом, волонтерські проекти потребують специфічних методів оцінювання ефективності за рахунок нестандартних інвестиційних потоків і приблизних фінансових оцінок рентабельності проекту. Можна запропонувати умовну шкалу оцінювання ефективності проекту на підставі розрахунку рентабельності поданих, опрацьованих і підтверджених до впровадження проектів. При дослідженні поданого проекту запропонована шкала є основою для виставлення оцінок головними рецензентами. Використовується набір критеріїв для оцінювання ефективності проекту на основі дослідження внесеної інформації про поданий проект від користувача. Кожен критерій має свою верхню межу (максимальну оцінку), що дозволяє об'єктивно оцінити можливості конкретного проекту в цьому аспекті.

Для нашого проекту волонтерської ІТ-платформи максимально можливі внески критеріїв, які використовуються для оцінки рівня ефективності поданого проекту, будуть такими: 1) загальне резюме (у нашому варіанті — концепція) (5 %); 2) значущість дослідження (20 %); 3) обсяг дослідження (30 %); 4) навколишнє середовище (15 %); 5) інтерпретація даних (10 %); 6) бюджет (5 %); 7) інституційна можливість (15 %);

8) загальний бал (100 %). На основі вищевказаних критеріїв виконується розрахунок можливих варіантів ефективності та доцільності проекту: Poor (Неспроможний, 0—20 %), Marginal (Граничний, 20—30 %), Fair (Майже задовільний, 30—40 %), Satisfactory (Задовільний, 40—50 %), Good (Хороший, 50—60 %), Very Good (Дуже хороший, 60—70 %), Excellent (Відмінний, 70—80 %), Outstanding (Видатний, 80—90 %), Exceptional (Надзвичайний, 90—100 %).

На основі розроблених критеріїв оцінювання розраховуємо їх для розробленого проекту.

1. Загальне резюме — на основі розробленої та описаної концепції платформи можна оцінити (за експертною оцінкою) цей критерій у 4 %.

2. Значущість дослідження — цей проект є значимим і дослідження є актуальне, але, зважаючи на вузький перелік області дослідження, реалізована платформа включає обмежену кількість поданих заявок та отриманих вхідних даних для опрацювання. Цей критерій можна оцінити у 10 %.

3. Обсяг дослідження — якщо оцінювати цей критерій за обраними областями дослідження, а саме сектор охорони здоров'я, то ця платформа включає досить обширний перелік полів для вхідних даних із можливістю їх масштабування. Усі дані використовуються при аналітиці та дослідженні рецензентами і є актуальними за рахунок внесення часу на їхнє дослідження. Цей критерій можна оцінити у 16 %.

4. Навколишнє середовище — цей критерій можна описати як вплив проекту на навколишнє середовище. Загалом, при дослідженні та підтвердженні поданих проектів рецензентами відбувається їхній аналіз і згода на повну або часткову реалізацію. Тобто

визначається як навколишнє середовище так чи інакше набуватиме змін за рахунок реалізації поданих волонтерських проєктів. У нашому варіанті вплив буде частковий через вузький напрям області дослідження і поки що часткової реалізації проєктів. Цей критерій можна оцінити у 10 %.

5. Інтерпретація даних — цей критерій оцінює доступність і логічність даних для аналізу та використання при дослідженні. У розробленій платформі досить чітко реалізовані форми для введення даних, описані всі можливі інформаційні поля і наведені виноска у вигляді коротких описів окремих полів або сторінок у цілому. Також наведено таблиці та графіки для швидкого і простого сприйняття інформації. Цей критерій можна оцінити у 8 %.

6. Бюджет — частково оцінений за витрачений час на розроблення, але потребує подальшого дослідження та аналізу при реалізації підтверджених поданих волонтерських ІТ-проєктів та визначенні їхньої ефективності. Цей критерій можна оцінити у 3 %.

7. Інституційна можливість — цей критерій описує можливість поданого проєкту використовуватись у державних інституціях. Оскільки цей проєкт розроблений для однієї з таких установ, можна оцінити цей критерій у 10 %.

При складанні усіх критеріїв ми отримали 61 % з можливих 100 %. Така оцінка дорівнює варіантові Very Good (Дуже хороший, 60—70 %), але і дуже близька до Good (Хороший, 50—60 %). Отриманий результат свідчить про ефективність проєкту вище від середнього, але і тим самим показує можливість поліпшення результатів за рахунок розвитку окремих критеріїв.

Висновки. У розвиненому громадянському суспільстві волонтерські об'єднання безпосередньо впливають на національну економіку, збільшуючи національний дохід і створюючи робочі місця. Крім цього, такі об'єднання виконують роль посередника між державою і широким колом громадськості, забезпечуючи громадський контроль над усіма гілками влади. Запобігаючи державній монополізації в різних сферах суспільного життя, волонтери допомагають розв'язати соціальні, економічні, культурні проблеми суспільства. Для успішної реалізації волонтерських проєктів необхідною умовою є розробка нормативних актів, що регулюють соціально-трудові відносини ринку праці волонтерства в тісній взаємодії зацікавлених сторін.

Ринок волонтерства є насичений у цілому, є багато різних проєктів, завдяки яким життя поліпшується, а соціальна сфера розвивається. Але на ринку ще недостатньо проєктів онлайн-волонтерства, зокрема проєктів, продуктами яких є ІТ-платформи.

Для поліпшення фінансової складової, тобто збільшення ефективності розробленої платформи, можливі такі нововведення: 1) реклама на сторінках користува-

ча, рекламні банери, інтегровані в дизайн-платформи; 2) реалізація підписки для користувачів для додаткової та аналітичної інформації про подані проєкти; 3) співпраця із сторонніми сервісами або компаніями-партнерами, взаємне розміщення інформації для кращого просування і збільшення конверсії платформи.

Під час дослідження і розроблення власного проєкту «HSRG-DIS» були виділені особливості волонтерських ІТ-проєктів: 1) можливість масштабування проєкту; 2) фінансування проєкту з боку держави і фізичних осіб; 3) швидке зберігання і розповсюдження даних проєкту; 4) можливість своєчасного оновлення і підтримки проєкту; 5) перевірка пріоритетів і настроїв користувачів; 6) використання сучасних ІТ і технічних засобів розроблення проєкту та аналітики даних.

Зокрема, масштабування сервісу дозволяє поліпшити платформу за допомогою: збільшення можливих тем дослідження, розширення бази користувачів, нових градацій оцінок, розширення списку полів для подання проєктів і, відповідно, збільшити кількість відвідувань сайту, подання нових проєктів та очікуване зростання кількості рецензентів. Додатково можливо розвивати проєкт за допомогою поліпшення оцінювання поданих проєктів і додавання нових етапів оцінювання.

Перспективою подальших досліджень є також реалізація мобільної версії платформи для адміністраторської панелі, що дозволить поліпшити моніторинг волонтерської діяльності. Наразі адаптивний варіант платформи для всіх девайсів відсутній через громіздкі таблиці та форми введення, що дозволило заощадити час для швидкої реалізації проєкту. Але за потреби можливий випуск оновлень і заміни потрібних файлів, що дозволить адаптувати дизайн таблиць і найбільших форм для мобільного відображення.

Крім того, одним із шляхів поліпшення розробки волонтерських ІТ-проєктів є поєднання ітеративного та інкрементального підходів, що використовується в сучасних моделях планування ІТ-проєктів. Зокрема, зазначені підходи припускають, що:

- вимоги до системи і її архітектура опрацьовуються не один раз, а поступово уточнюються від ітерації до ітерації (ітеративний підхід);

- результатом кожної ітерації є версія програмного продукту, яка реалізує частину функціональності майбутнього програмного продукту і може бути введена в тестову або дослідну експлуатацію, а також оцінена замовником і майбутніми користувачами (інкрементальний підхід).

Поєднання ітеративності й інкрементальності забезпечує ефективність розроблення та суттєве зниження ризиків у ході проєкту.

Ще однією перспективою дослідження є розроблення онлайн-чата з користувачами. Сторонні чат-

сервіси є популярним рішенням у створенні мобільної групи підтримки користувачів ІТ-платформою. За рахунок легкої інтеграції зі сайтом, швидкого налаштування сервісу через інтерфейс чата й ідеальної швидкодії через варіацію обробки інформації на боці сервісу, такі онлайн-чати є дуже популярним рішенням і використовуються на більшості відомих сайтах. Реалізація інтегрування стороннього чата для платформи також поліпшить взаємодію між користувачем і рецензентом та допоможе поліпшити рівень задоволеності користування платформою за рахунок швидкого реагування на можливі проблеми, які виникають у користувачів у міру їх просування у платформі.

За правильного розроблення платформи з можливістю подальшої її підтримки та оновлення функціональності відбувається автоматичне і логічне оновлення життєвого циклу продукту проекту. А за рахунок можливості оновлень на платформі підтримка пра-

цюватиме у фоновому режимі, що дозволить продовжити життєвий цикл платформи, адже за будь-якого планування та затраченого часу на розроблення ви не отримаєте ідеальний продукт, а отже, планові оновлення та оптимізація коду є стандартними кроками розроблення та взаємодії на всьому шляху життєвого циклу продукту.

Будь-які ІТ-проекти мають інноваційний характер, оскільки так чи інакше ґрунтуються на нововведеннях в економічній, соціальній чи управлінській сферах, що особливо стосується волонтерських ІТ-проектів.

Так, стратегія розвитку волонтерських проектів передбачає забезпечення сталих темпів її зростання і функціонування в перспективі та ґрунтується на використанні науково-технічних досягнень у сфері інформаційних технологій та управлінні, тобто на комплексі інновацій та соціальних потреб населення країни.

Список використаної літератури

1. Recommendations on support for volunteering : resolution adopted UN General Assembly [Electronic resource]. — 2002. — January 10. — № A/RES/56/38. — Available at : <https://www.unv.org/Publications/UNGA-Resolution-5638-Recommendations-support-volunteering>.
2. Головніна О. Г. Основи соціальної економіки : підручник / О. Г. Головніна. — Київ : Центр учбової літератури, 2013. — 647 с.
3. What is the social economy? [Electronic resource] // BALTA. — 2020. — Available at : www.socialeconomy-bcalberta.ca/social-economy.
4. Дерев'яно Ю. М. Соціальна та солідарна економіка: поняття та сутність, досвід та перспективи / Ю. М. Дерев'яно, Л. Г. Мельник, О. В. Кубатко // Механізм регулювання економіки. — 2014. — № 3. — С. 89—98.
5. Evaluation and impact measurement for the social economy. Impact of the social economy in Canada [Electronic resource] // Tiess. — Available at : <https://tiess.ca/en/8-impact-de-leconomie-sociale-au-quebec>.
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. — Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. — 536 с.
7. Про волонтерську діяльність : Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 42. — Ст. 435. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
8. Школа волонтерів : навч. посібник / авт. кол. ; за заг. ред. Г. С. Скітьової. — Київ, 2016. — 166 с.
9. CAF world giving index [Electronic resource] // CAF. — 10th edition : view by people choose. — 2019. — Available at : <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2019-publications/caf-world-giving-index-10th-edition>.
10. CAF World Giving Index [Electronic resource] // CAF. — 10th edition : Ten years of giving trends. — 2019. — October. — Available at : https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_wgi_10th_edition_report_2712a_web_101019.pdf.
11. Ноздріна Л. В. Управління проектами : навч. посібник / Л. В. Ноздріна, В. І. Ящук, О. І. Полотай. — Київ : ЦУЛ, 2010. — 430 с.
12. Кацпровіч М. Довідник з Е-волонтерства [Електронний ресурс] / М. Кацпровіч, Б. Боровецька // Good Network Foundation. — 2016. — Режим доступу : <https://www.sii.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/dowidnik-z-ewolontierstwa.pdf>.
13. Волонтерська платформа «Волонтер.орг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://volonter.org>.

References

1. UN General Assembly. (2002, January 10). Recommendations on support for volunteering: resolution adopted. № A/RES/56/38. Retrieved from <https://www.unv.org/Publications/UNGA-Resolution-5638-Recommendations-support-volunteering>.

2. Holovnina, O. H. (2013). *Osnovy sotsialnoi ekonomiky [Fundamentals of social economy]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
3. What is the social economy? (2020). BALTA. Retrieved from <http://www.socialeconomy-bcalberta.ca/social-economy>.
4. Derevianko, Yu. M., Melnyk, L. D., & Kubatko, O. V. (2014). Sotsialna ta solidarna ekonomika: poniattia ta sutnist, dosvid ta perspektyvy [Social and solidarity economy: concept and essence, experience and prospects]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky — Mechanism of Economic Regulation*, 3, 89—98 [in Ukrainian].
5. Evaluation and impact measurement for the social economy. Impact of the social economy in Canada. (n. d.). Tiess. Retrieved from <https://tiess.ca/en/8-impact-de-leconomie-sociale-au-quebec>.
6. Zvereva, I. D. (Ed.). (2012). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for social professionals]*. Kyiv; Simferopol: Universum [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). Pro volontersku diialnist: Zakon Ukrainy № 3236-VI vid 19 kvitnia 2011 roku [On volunteering: Law of Ukraine № 3236-VI of April 19, 2011]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 42. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> [in Ukrainian].
8. Skytiova, H. S. (Ed.). (2016). *Shkola volonteriv [School of Volunteers]*. Kyiv [in Ukrainian].
9. CAF world giving index. (2019). CAF. 10th edition: view by people choose. Retrieved from <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2019-publications/caf-world-giving-index-10th-edition>.
10. CAF World Giving Index. (2019, October). CAF. 10th edition: Ten years of giving trends. Retrieved from https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_wgi_10th_edition_report_2712a_web_101019.pdf.
11. Nozdrina, L. V., Yashchuk, V. I., & Polotai, O. I. (2010). *Upravlinnia proektamy [Project management]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
12. Katsprovich, M., & Borovetska, B. (2020). *Dovidnyk z E-volonterstva [Handbook of E-volunteering]*. Good Network Foundation. Retrieved from <http://www.sii.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/dovidnik-z-ewolontierstva.pdf> [in Ukrainian].
13. *Volonterska platforma «Volonter.orh» [Volunteer platform «Volunteer.org»]*. (n. d.). Retrieved from <https://volonter.org> [in Ukrainian].

УДК 346.62

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Колісник Артем Семенович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін,
Черкаський навчально-науковий інститут
Університету банківської справи
e-mail: akolisnyk@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0255-4731

Пилипишин Станіслав Станіславович,

кандидат юридичних наук,
провідний юрисконсульт, Державне підприємство «СПЕЦАГРО»
e-mail: stas-pilipishin@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-4910-8616

Авраменко Олександр Леонідович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін,
Черкаський навчально-науковий інститут
Університету банківської справи
e-mail: sotoslite0706@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8431-3260

Потапенко Людмила Віталіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін,
Черкаський навчально-науковий інститут
Університету банківської справи
e-mail: milavit7@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3076-5154

Анотація. Дослідження основні напрями правового регулювання безготівкових розрахунків у господарській діяльності. Доведено, що розрахунки в господарської діяльності — це господарські правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням грошових зобов'язань, у силу закону або договору. У свою чергу, вони є частиною грошового обігу, який регулює держава з метою забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів держави і контроль за їх використанням. Установлено, що предметом регулювання інституту безготівкових розрахунків виступають не лише господарські, цивільно-правові відносини, що виникають між клієнтом і банком, адміністративно-фінансові, а також інформаційні відносини, які пов'язані з обігом документів у паперовій та електронній формі, оскільки під час здійснення безготівкових розрахунків утворюються документи, передбачені нормативно-правовими актами Національного банку України і в більшості випадків йде обмін інформації між банками і платіжними системами про рух коштів, що зберігаються на розрахункових рахунках платників та отримувачів коштів. Зазначається, що з'ясування генези розрахунків, виявлення співвідношення між правовим регулюванням первинних форм розрахунків і сучасним правовим забезпеченням розрахунків у господарській діяльності надасть можливість установити специфіку й особливості розвитку правового регулювання безготівкових розрахунків, сприятиме визначенню напрямів удосконалення господарсько-правового регулювання безготівкових розрахунків у сучасних умовах.

Ключові слова: розрахунки, безготівкові розрахунки, кошти, платіж, господарське право, фінансове право, цивільне право, переказ коштів.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 10.

LEGAL SUPPORT OF CASHLESS PAYMENTS IN ECONOMIC ACTIVITY

Kolisnyk Artem,

Ph. D. in Law,
Associate Professor of the Law, Social Sciences and Humanities Department,
Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University
e-mail: akolisnyk@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0255-4731

Pylypyshyn Stanislav,

Ph. D. in Law,

leading legal adviser, SPETSAGRO State Enterprise

e-mail: stas-pilipishin@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-4910-8616

Avramenko Oleksandr,

Ph. D. in Law,

Associate Professor of the Law, Social Sciences and Humanities Department,

Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University

e-mail: sotoslite0706@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8431-3260

Potapenko Lyudmyla,

Ph. D. in Philological Sciences,

Associate Professor of the Law, Social Sciences and Humanities Department,

Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University

e-mail: milavit7@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3076-5154

Abstract. The key areas of legal regulation of non-cash settlements in financial and economic activity are investigated. It was proved that calculations in financial and economic activity are certain relations which appear in connection with the fulfillment of monetary obligations arising from the law or the contract. As a result they are part of the monetary circulation that is regulated by the state purpose, ensuring the redistribution of financial resources of the state and control of their use. It was also established that the subject of regulation of the cashless settlement institution is not only the economic civil-legal relations that arise between customers and the bank, but also administrative-financial and information relations that are related to the circulation of documents in paper and electronic form. It was researched that during the execution of non-cash payments, documents are created by normative legal acts of the Ukrainian National Bank and in most cases there is an exchange of information between banks and cash flow systems which are kept on payers' accounts. It was noted that the issue of calculation genesis as well as identification of the relationship between the legal regulation of primary forms and modern legal framework will give the opportunity to set specifics and identify features for the development of legal regulation of cashless settlements. In addition, it will help to determine the right ways for improvement the economic and legal regulation of non-cash payments in modern conditions. It is proved that in the conditions of active introduction of modern information and telecommunication technologies in the activity of financial institutions, the emergence of e-commerce, the emergence of new financial instruments and the spread of electronic banking systems, the development of the payment services market is characterized by increasing customer demand for non-cash payments. Therefore, the development of recommendations for improving the legal regulation of non-cash payments in economic activities should be based on a comprehensive analysis of the interests of both market participants and the state.

Keywords: settlements, non-cash payments, funds, payment, economic law, financial law, civil law, money transfer.

JEL Classification K12, K29

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 10.

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЁТОВ В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Колесник Артём Семёнович,

кандидат юридических наук,

доцент кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин,

Черкасский образовательно-научный институт

Университета банковского дела

e-mail: akolisnyk@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0255-4731

Пилипишин Станислав Станиславович,

кандидат юридических наук,

ведущий юрисконсульт, Государственное предприятие «СПЕЦАГРО»

e-mail: stas-pilipishin@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-4910-8616

Авраменко Александр Леонидович,

кандидат юридических наук,
доцент кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин,
Черкасский образовательно-научный институт
Университета банковского дела
e-mail: sotoslite0706@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8431-3260

Потапенко Людмила Витальевна,

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин,
Черкасский образовательно-научный институт
Университета банковского дела
e-mail: milavit7@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3076-5154

Аннотация. Исследованы основные направления правового регулирования безналичных расчетов в хозяйственной деятельности. Доказано, что расчеты в хозяйственной деятельности — это хозяйственные правоотношения, возникающие в связи с выполнением денежных обязательств, возникающих в силу закона или договора. В свою очередь, они являются частью денежного обращения, которое регулирует государство с целью обеспечения перераспределения финансовых ресурсов государства и контроль за их использованием. Установлено, что предметом регулирования института безналичных расчетов выступают не только хозяйственные, гражданско-правовые отношения, возникающие между клиентом и банком, административно-финансовые, а также информационные отношения, связанные с оборотом документов в бумажной и электронной форме, поскольку во время осуществления безналичных расчетов образуются документы, предусмотренные нормативно-правовыми актами Национального банка Украины, и в большинстве случаев идет обмен информации между банками и платежными системами о движении денежных средств, хранящихся на расчетных счетах плательщиков и получателей средств. Отмечается, что выяснение генезиса расчетов, выявление соотношения между правовым регулированием первичных форм расчетов и современным правовым обеспечением расчетов в хозяйственной деятельности позволит установить специфику и особенности развития правового регулирования безналичных расчетов, будет способствовать определению направлений совершенствования хозяйственно-правового регулирования безналичных расчетов в современных условиях.

Ключевые слова: расчеты, безналичные расчеты, средства, платеж, хозяйственное право, финансовое право, гражданское право, перевод средств.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 10.

Вступ. Проблема правового забезпечення безготівкових розрахунків у господарській діяльності полягає в масовості і стабільності їх використання, що зумовлює нагальну потребу в усебічному вивченні якісно нового стану розрахунків та наявних механізмів і методів його правового регулювання. Предметом регулювання інституту безготівкових розрахунків виступають не лише господарські, цивільно-правові відносини, що виникають між клієнтом і банком, адміністративно-фінансові, а також інформаційні відносини, які пов'язані з обігом документів у паперовій та електронній формі, оскільки під час здійснення безготівкових розрахунків утворюються документи, передбачені нормативно-правовими актами Національного банку України, і в більшості випадків йде обмін інформації між банками і платіжними системами про рух коштів, що зберігаються на розрахункових рахунках платників та отримувачів коштів.

Відносини правового регулювання безготівкових розрахунків у господарській діяльності сьогодні виїшли у світ на перший план і стали вже не просто юридичним або комерційним питанням, а внаслідок

комп'ютеризації сучасної світової економіки вони усе більше стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою, вимагають стратегічних підходів до їхнього вирішення.

Ураховуючи означене, особливої актуальності набуває питання виявлення співвідношення між правовим регулюванням розрахунків і сучасним правовим забезпеченням розрахунків у господарській діяльності, що надасть можливість установити специфіку й особливості розвитку правового регулювання розрахунків, а також сприятиме визначенню напрямів удосконалення господарсько-правового регулювання розрахунків у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним аспектам правового регулювання безготівкових розрахунків присвятили наукові праці О. В. Дзера, В. А. Белов, В. П. Богун, Д. О. Гетьманцев, С. І. Іщенко, Н. М. Ковалко, А. Н. Самцова, А. В. Шамраєв, Я. О. Хірс та інші. Високо цінуючи науковий доробок учених у сфері цієї проблематики, варто зауважити, що чинне господарсько-правове регулювання розрахунків суб'єктів господарської діяльності

потребує подальшого поглиблення і вдосконалення, адже рівень регулювання розрахункових відносин у сфері господарської діяльності залишається недостатнім, а певні теоретичні проблеми правового регулювання розрахунків суб'єктів господарської діяльності залишаються нерозв'язаними.

Відповідно до цього *мета статті* полягає в комплексному аналізі тенденцій правового регулювання використання безготівкових розрахунків у господарській діяльності та розробленні рекомендацій щодо їх оптимізації з урахуванням факту наявності різних розрахункових відносин у сучасних економічних умовах, які кардинальним чином змінюють підходи до специфікації, захисту та особливостей його використання.

Результат дослідження. Аналізуючи сутність безготівкових розрахунків, потрібно чітко сформулювати їх поняття, яке визначене в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, — це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку на рахунки отримувачів коштів [1].

Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному форматі.

Для розкриття правової природи безготівкових грошово-розрахункових правовідносини потрібно надати характеристики елементній структурі: підставам виникнення, зміни і припинення; суб'єктам; предмету; змісту [2].

По-перше, підставою виникнення безготівкових розрахункових правовідносин є розпорядження клієнта банку на перерахування коштів з одного рахунку на інший, при цьому розпорядження або доручення банку слід розглядати як односторонній правочин [3, с. 250], і цей правочин обов'язково зафіксований у письмовій або електронній формі.

Таким чином, для безготівкових розрахунків потрібна наявність рахунків платника, що відкриваються на підставі відповідного договору між ним і банком. Але з таким твердженням можна частково не погодитися, оскільки для здійснення переказу коштів не завжди потрібен рахунок банку, що підтверджується ч. 2 статті 1089 ЦК України, яким передбачено, що положення § 2 «Розрахунки із застосуванням платіжних доручень» застосовуються також до відносин, пов'язаних із перерахуванням грошових коштів через банк особою, яка не має рахунка в цьому банку, якщо інше не встановлено законом, банківськими правилами або не впливає із суті відносин [4].

По-друге, суб'єктами безготівкових розрахункових правовідносин є банк, платник та одержувач, які в конкретних різновидах розрахунків мають свою спеціальну назву (виконуючий банк, платник,

одержувач, чекодавець, чекодержатель, заявник акредитива, бенефіціар тощо). Однак поряд із цими суб'єктами безготівкових розрахунків, згідно з чинним законодавством України, є і платіжні системи та інші фінансові установи, що надають послуги з переказу коштів, крім того, у зв'язку з появою криптовалют, сюди також варто віднести піррингові платіжні системи, у яких відсутній центральний адміністратор та емітент платіжного засобу, вищевказані платіжні системи базуються на комп'ютерній мережі типу peer-to-peer (або P2P), засновані на принципі рівноправності учасників і характеризуються тим, що їхні елементи можуть зв'язуватися між собою, на відміну від традиційної архітектури, коли лише окрема категорія учасників, яка називається серверами, може надавати певні сервіси іншим. У чистій «peer-to-peer» мережі не існує поняття «клієнтів» або «серверів», лише рівні вузли, які одночасно функціонують як клієнти і сервери щодо інших вузлів мережі. Ця модель мережевої взаємодії відрізняється від клієнт-серверної архітектури, в якій зв'язок відбувається лише між клієнтами і центральним сервером. Така організація дозволяє зберігати працездатність мережі за будь-якої конфігурації доступних її учасників. Проте практикується використання P2P-мереж, які все ж таки мають сервери, але їхня роль полягає вже не в наданні сервісів, а в підтримці інформації з приводу сервісів, що надаються клієнтами мережі [5, с. 124].

По-третє, предметом безготівкових розрахункових правовідносин є грошові кошти. Під час розрахунку між відповідними особами за допомогою «безготівкових грошей», суми яких обліковуються на рахунку в банку, реалізується функція платежу, що притаманна «готівковим грошам», сюди також потрібно додати електронні гроші та криптовалюту.

По-четверте, змістом безготівкових розрахункових правовідносин є права і обов'язки їхніх суб'єктів [6, с. 8], джерелами яких є:

а) договори, оскільки в ч. 2 статті 1071 ЦК України йдеться про те, що грошові кошти можуть бути списані з рахунку клієнта у випадках, установлених договором між банком і клієнтом;

б) законодавчі та нормативно-правові акти, у доповненні до цього можна додати ще банківські правила і звичаї ділового обороту.

Суть цих прав і обов'язків визначено у статті 1066 ЦК України, що банк:

– зобов'язаний приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум із рахунку та проведення інших операцій за рахунком;

– не має права визначати і контролювати напрямом використання грошових коштів клієнта і встановлювати інші, непередбачені договором або законом

обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд, наприклад, у ч. 1 статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [7].

По-п'яте, об'єктом безготівкових розрахункових відносин є певні дії, що вчиняються суб'єктами цих правовідносин, результатом яких є здійснення платежу шляхом переказу певної суми грошових коштів з рахунку платника на рахунок одержувача на підставі відплатності та еквівалентності товарних відносин, тобто при здійсненні списання і зарахування коштів виникають специфічні інформаційні відносини, пов'язані з рухом фінансових і бухгалтерських документів, які містять інформацію про платника та бенефіціара коштів, самі гроші як предмет таких відносини не рухаються від платника до отримувача.

Для розкриття здійснення правового регулювання безготівкових розрахунків у господарській діяльності варто розкрити їхню правову природу.

Абсолютна більшість безготівкових розрахункових правовідносин не існують самостійно, у чистому варіанті, а породжуються у зв'язку з виконанням саме цивільно-правового або господарсько-правового зобов'язання та перебуваючи з ним у постійному зв'язку, і не можуть існувати без нього. Крім того, на наявність цивільно-правової складової в безготівкових розрахунках вказує й договірна основа відносин між банками або іншими фінансовими установами та їхніми клієнтами. Разом із тим, з огляду на складність правового механізму безготівкових розрахунків, вони не можуть розглядатись лише як сукупність цивільно-правових конструкцій.

Слід визнати, що вільне волевиявлення сторін, характерне для галузей приватного права, у межах інституту розрахунків у безготівковій формі має обмежений характер. Водночас переважаючим виступає саме імперативний метод правового регулювання, характерний для фінансового права, який, зокрема, проявляється ось у чому.

1. Порядок здійснення безготівкових розрахунків суворо регламентовано імперативними фінансово-правовими нормами, що містяться у спеціальному законодавстві.

2. Безготівкові розрахунки виступають проявом функціонування банківської системи та елементом банківської діяльності як такої. У цьому зв'язку з чим вони, безперечно, входять до предмета правового регулювання фінансового права. При цьому особлива роль щодо регулювання безготівкових розрахунків належить Національному банку України.

3. Предметом регулювання інституту безготівкових розрахунків виступають не лише майнові (цивільно-правові), а й організаційно-розпорядчі відносини [8, с. 392], господарські та інформаційні відносини.

Правове регулювання і забезпечення безготівкових розрахунків у господарській діяльності базується на критеріях, які є обов'язковими:

1) безготівкові розрахунки здійснюються сторонами цивільно-правового зобов'язання через банки з відкритих ними розрахункових, поточних та інших рахунків, умови яких дозволяють виробляти платежі за розпорядженням клієнта; твердження на даний момент частково правильне у зв'язку з поширенням криптовалют та електронних грошей;

2) учасники розрахунків можуть обирати і закріплювати в договорі будь-яку форму розрахунків, передбачену законом, установленими згідно з ним банківськими правилами і вживаними в банківській практиці звичаями ділового обороту. Банки не вправі відмовити клієнтам у вчиненні таких операцій, якщо інше не передбачено договором банківського рахунку або законом, коли банк у праві відмовити у здійсненні фінансової операції;

3) у розрахункових цивільно-правових відносинах кошти з рахунків списуються за розпорядженням власника рахунку, окрім випадків, передбачених чинним законодавством або договором між банком і клієнтом. Волевиявлення власника рахунку може бути виражене або у формі прямої вказівки банку про перерахування коштів, або шляхом переказу готівки, або у формі письмової згоди на платіж на вимогу, пред'явлену третьою особою;

4) банк не має права визначати і контролювати використання грошових коштів, що зберігаються на рахунку клієнта, і встановлювати не передбачені законодавчими актами або договором обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд;

5) банк, який бере участь у розрахунках за цивільно-правовим зобов'язанням контрагентів, сам не стає стороною в цьому зобов'язанні. Він є стороною договору банківського рахунку і лише за його виконання відповідає перед своїм клієнтом;

6) не допускається обмеження прав клієнта на розпорядження грошовими коштами, що зберігаються на рахунку, за винятком накладення арешту на грошові кошти на рахунку або зупинення операцій за рахунком у випадках, передбачених законом, а саме коли операція підпадає під ознаки фінансового моніторингу;

7) платежі з рахунків утворюються за наявності коштів на рахунках платника або за рахунок банківського кредиту, наданого платникові;

8) безготівкові розрахунки проводяться на підставі документів установленої форми [9, с. 47—49].

Діяльність будь-якої банківської установи і вся банківська сфера пронизана інформаційними відносинами, при цьому їхнім головним аспектом виступає саме інформація [10, с. 77], оскільки під час здійснення безготівкових розрахунків утворюються

документи, передбачені нормативно-правовим актами Національного банку України, і в більшості випадків йде обмін інформації між банками і платіжними системами про рух коштів, які зберігаються на розрахункових рахунках.

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що в умовах активного впровадження в діяльності фінансових установ сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, виникнення електронної торгівлі, появи нових фінансових інструментів і поширення електронних банківських систем розвиток ринку платіжних послуг характеризується підвищенням клієнтського попиту на послуги з безготівкових розрахунків, і водночас розроблення рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання безго-

тівкових розрахунків у господарській діяльності має ґрунтуватися на комплексному аналізі інтересів як учасників ринку, так і держави.

Що ж стосується особливостей безготівкових розрахунків та порядку їх здійснення, можна стверджувати, що вони базуються на обміні документами, які містять інформацію про рух коштів, вимоги до яких встановлені державою та закріплені у фінансово-правових нормах.

Привертає увагу та обставина, що безготівковим розрахункам притаманна договірна форма, яка обумовлена нормами господарського і цивільного права.

Водночас вимоги до інформації, яка опосередковує обіг безготівкових коштів, містяться в основному в нормах фінансового й адміністративного права.

Список використаної літератури

1. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 № 22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.
2. Договірне право України. Загальна частина : навч. посібник / за заг. ред. О. В. Дзери. — Київ : Юрінком Інтер, 2008. — 896 с.
3. Безклубий І. А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми : монографія / І. А. Безклубий. — Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. — 378 с.
4. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Доманецька І. М. Імітаційна модель функціонування вузла пірингової мережі [Електронний ресурс] / І. М. Доманецька, М. С. Петрушенко, О. В. Федусенко, А. О. Федусенко // Управління розвитком складних систем. — 2012. — Вип. 12. — С. 124—132. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_27.
6. Кузьмин В. Ф. Расчётные правоотношения в новых условиях хозяйствования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. Ф. Кузьмин. — Москва, 1971. — 16 с.
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 50—51. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
8. Богданович А. С. Безготівкові розрахунки із використанням електронних платіжних засобів як комплексний як комплексний правовий тубінститут / А. С. Богданович // Часопис Київського університету права. — 2013. — № 4. — С. 391—394.
9. Новоселова Л. А. Денежные расчеты в предпринимательской деятельности / Л. А. Новоселова. — Москва : ЮрИнфоР, 1996. — 326 с.
10. Борисова А. М. Напрямки та перспективи вдосконалення інформаційних банківських правовідносин / А. М. Борисова // Молодий вчений. — 2014. — № 1 (04). — С. 75—78.

References

1. Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy. (2004). *Instruktsiia pro bezghotivkovi rozrakhunki v Ukraini v natsionalnii valiuti: Postanova № 22. vid 21.01.2004* [Instruction on non-cash payments in Ukraine in national currency: Resolution dated 21.01.2004 № 22]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> [in Ukrainian].
2. Dzera, O. V. (Ed.). (2009). *Dohovirne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Contract law of Ukraine. The general part]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Bezklubyi, I. A. (2005). *Bankivski pravochyny: tsyvilno-pravovi problemy* [Banking transactions: civil law problems]. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
4. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV* [Civil Code of Ukraine: from January 16 2003 № 435-IV]. (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
5. Domanetska, I. M., Petrushenko, M. S., Fedusenko, O. V., & Fedusenko, A. O. (2012). *Imitatsiina model funktsionuvannia vuzla pirynhovoї merezhi* [Simulation model of peering network node functioning].

- Upravlinnia rozvytkom skladnykh system — Managing the Development of Complex Systems*, 12, 124—132. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_27 [in Ukrainian].
6. Kuzmin, V. F. (1971). *Raschyotnye pravootnosheniya v novykh usloviyakh hozyajstvovaniya* [Settlement legal relationships in the new economic conditions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
 7. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014). Pro zapobihannia ta protydivu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 r. № 1702-VII [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine of October 14, 2014 № 1702-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 50—51. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> [in Ukrainian].
 8. Bohdanovych, A. S. (2013). Bezgotivkovi rozrakhunky iz vykorystanniam elektronnykh platizhnykh zasobiv yak kompleksnyi pravovyi subinstytut [Cashless settlements using electronic means of payment as a complex legal sub-institution]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava — Magazine of Kyiv University of Law*, 4, 391—394 [in Ukrainian].
 9. Novoselova, L. A. (1996). *Raschyotnye pravootnosheniya v novykh usloviyakh hozyajstvovaniya* [Cash settlements in business]. Moscow: YurInfoR [in Russian].
 10. Borysova, A. M. (2014). Napriamky ta perspektyvy vdoskonalennia informatsiinykh bankivskykh pravovidnosyn [Directions and prospects for improving information banking relations]. *Molodyi vchenyi — Young Scientist*, 1, 75—78 [in Ukrainian].

ШАНОВНІ НАУКОВЦІ!

ЗАПРОШУЄМО ВАС І ВАШИХ КОЛЕГ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Університет банківської справи видає збірник наукових праць «Вісник Університету банківської справи» (сайт збірника: visnuk.ubsnbu.edu.ua). Вісник входить до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.03.2017 № 374 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 28 лютого 2017 року» (Додаток 8)].

У Віснику висвітлюються тенденції та напрями розвитку фінансово-економічної науки, фінансових систем, результати аналізу особливостей функціонування банківської системи України і зарубіжних країн.

Мови публікації: українська, англійська або російська. Періодичність видання — три номери на рік.

Тематичні рубрики збірника:

- *Теоретичні засади та макроекономічні аспекти розвитку фінансових систем;*
- *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах;*
- *Проблеми обліку, аналізу і аудиту;*
- *Економіко-математичне моделювання та інформаційні технології;*
- *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку фінансово-економічних систем.*

Вісник розрахований на науковців, працівників НБУ, комерційних банків, підприємств та фінансових установ, студентів.

«Вісник Університету банківської справи» представлено у міжнародних інформаційних та наукометричних базах даних: Index Copernicus (Польща), Ulrich's Periodicals Directory (США), ResearchBib (Японія), Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, міжнародній пошуковій системі Google Scholar та в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова».

До публікації приймаємо статті, які відповідають таким вимогам

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.
2. Стаття має бути написана українською, англійською або російською мовами, ретельно вичитана автором, відповідати тематичному спрямуванню збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності) відповідно до п. 3 Постанови ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1, а саме:
 - на першій сторінці зліва — індекс Універсальної десятикової класифікації (УДК), що розміщується на початку статті;
 - посередині — назва статті;
 - метадані (інформація про автора (ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно українською, англійською і російською мовами та включають:
 - відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи або навчання, e-mail);
 - ORCID ID автора (авторів) та тематичну спрямованість статті відповідно до класифікатора економічної літератури (Journal of Economic Literature, JEL);
 - анотація; кожна публікація не англійською мовою (українською або російською) супроводжується анотацією англійською мовою (Abstract) обсягом не менше ніж 1 800 знаків (включно з ключовими словами); кожна публікація не українською мовою (англійською або російською) супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менше ніж 1 800 знаків, включаючи ключові слова; анотація оригіналу статті має бути обсягом не менше ніж 150 слів (1 000 знаків);
 - ключові слова (5—8 слів);
 - кількість формул, таблиць, рисунків і літературних джерел зазначаємо так: для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);
 - текст статті, який повинен вміщати взаємопов'язані розділи, які починаються вказаним заголовком, виділеним напівжирним шрифтом:
 - **Вступ** (постановка проблеми в загальному варіанті і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також із важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність);
 - **Аналіз досліджень і постановка завдання** (формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається);
 - **Результати дослідження** (виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів);
 - **Висновки** (наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок упровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі);

- **Список використаної літератури**, складений відповідно до українського стандарту бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»). Список використаних джерел має містити **не менше ніж 8 найменувань**. На всі першоджерела повинні бути зроблені посилання. У тексті порядковий номер першоджерела проставляють у квадратних дужках. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. До **списку літератури** додається її переклад англійською мовою (**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних українських і російських видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках — англійською мовою. Назва статей допускається транслітерацією, згідно з правилами транслітерації (Постанова від 27 січня 2010 року № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»). **Назви джерел у списку літератури розміщуються в порядку цитування в тексті (а не за абеткою).**

3. Обсяг статті має становити не менше ніж 10 сторінок формату А4, набраних шрифтом «Times New Roman», 14 кеглем (розмір шрифту), через 1,5 інтервалу, верхнє і нижнє поля — 1,5 см, лівє — 3 см, правє — 1 см, абзацний відступ — 1 см.
4. Файл статті слід готувати за допомогою текстового редактора Word. У файлі не використовувати стилі тексту, сторінки нумерувати. Слова друкувати без переносів.
5. Усі нетекстові об'єкти створювати вбудованими засобами Word, формули за допомогою редактора Equation, діаграми, графіки — Graph або Excel. Весь графічний матеріал повинен бути чорно-білого кольору, заповнення виконувати штрихуванням. При створенні діаграм, графіків потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 12 кегль (розмір шрифту). Математичні формули мають бути чіткими, із загальноприйнятим використанням символів, написані за допомогою текстового редактора Microsoft Word із застосуванням шрифту Symbol при написанні математичних символів і грецьких букв. При наборі складних формул слід застосовувати Редактор формул. Усі символи повинні пояснюватися.
6. Виклад статті мусить бути чітким, стислим, кількість таблиць, формул та ілюстрацій (схеми, рисунки, графіки, діаграми) — мінімальною і застосовувати їх потрібно лише в тому разі, коли це значно поліпшує зміст статті, дає змогу зрозуміти його повніше і глибше порівняно з текстовою формою викладу.
7. Таблиці повинні бути компактними, логічно побудованими, мати порядковий номер і короткий виразний заголовок, що точно охоплює тему і зміст таблиці. Цифровий матеріал по можливості зводиться в таблиці і не дублюється в тексті.
8. Усі дані в таблиці слід набирати шрифтом «Times New Roman», 12 кеглем. Таблиці не повинні виходити за межі полів сторінки.
9. За наявності ілюстрацій їх доцільно додатково подавати окремими файлами того формату, в якому вони були виготовлені. Якщо ілюстрації виконані у програмі «Corel Draw», то потрібно надати файли у форматі *.cdr. Якщо ілюстрації відскановані — то у форматі *.tif і т. п.
10. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею і рисунком має бути зазначено джерело. Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 10 кегль (розмір шрифту).
11. У кінці статті автор має вказати, що надсилає її лише для публікації у збірнику «Вісник Університету банківської справи», поставити підпис і дату.
12. Статтю автор має подати в електронному форматі.
13. До статті додають довідку про автора (авторів).
14. Наукова редколегія здійснює внутрішнє і зовнішнє рецензування статті. У разі негативної рецензії статтю може бути повернуто авторові на доопрацювання або відхилено. Статті, що оформлені з відхиленнями від вказаних вимог, редакція не розглядатиме. Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти статті.

Статтю, довідку про автора (ів) і скановану рецензію надсилати на електронну адресу редакції: visnuk_ubs@ukr.net.

Публікації Вісника захищені міжнародним законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

У **Довідці про автора** треба вказати:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові автора (співавторів);
- 2) науковий ступінь, учене звання, посаду, установу;
- 3) назву статті та її обсяг (вказати кількість сторінок);
- 4) точну поштову адресу (з поштовим індексом);
- 5) контактні телефони;
- 6) електронну скриньку (вона має містити прізвище автора), яка буде зазначена у збірнику.

*З повагою і надією на плідну співпрацю
редакція збірника наукових праць «Вісник Університету банківської справи».*

DEAR AUTHORS!

WE INVITE YOU AND YOUR COLLEAGUES TO COOPERATION

Banking University publishes the Banking University Bulletin (site of the Bulletin: visnuk.ubsnbu.edu.ua). The Bulletin is devoted to the questions of Economics, Accounting, Finance and Banking.

Languages of publication: Ukrainian, Russian and English. The periodicity of Bulletin is three per year.

The topical subjects of Bulletin are following:

- *Theoretical principles and macroeconomic aspects of the financial systems development;*
- *Banks and other financial institutions development problems and prospects in modern terms;*
- *Accounting, analysis and audit problems;*
- *Ekonomik mathematical modelling and informational technologies;*
- *Social aspects of the financial-ekonomik systems' development.*

The Bulletin is intended for specialists of banking and financial systems, enterprise managers of all types of ownership, academics and students.

By the regulations of presidium of High Attestation Commission of Ukraine from M, the 13th, 2017 № 374 the Banking University Bulletin is included to the list of the specialized editions of Ukraine.

The Bulletin is presented in such international information and scientometric databases: Index Copernicus (Poland), National library of Ukrainenamed after V. I. Vernadsky, Ulrich's Periodicals Directory (USA), Research Bib (Japan), Google Scholar International Search Engine, The national abstract database "Ukraine Science".

For publication we accept the articles meet with the following requirements:

1. The paper should be written on the current issues, contain the results of deep research and explanation of received scientific conclusions.
2. The paper must be written in Ukrainian, Russian or English; the author should thoroughly proof the paper, it should correspond to the thematic orientation of Review and include all structural elements (in specified order) in accordance with paragraph 3 of Regulation of High Attestation Commission of Ukraine from 15.01.2003 № 7-05/1, namely:
 - index of Universal decimal Classification (UDC), that is placed at the beginning of article;
 - metadata (information about author (s) of the article and its abstract part) that is placed sequentially in Ukrainian, Russian and English and include:
 - information about author (full name, academic title and academic degree, place of work or study, position, place, E-mail);
 - The ORCID ID of the author (s) and topic of the article according to the Journal of Economic Literature (JEL);
 - title of the article;
 - keywords (5—8 words);
 - number of formulas, tables, figures and literature should be as follows (Formulas: 2; fig. 3, table 1; bibl.: 8);
 - Papers in English should have an abstract in Ukrainian with no less than 1800 characters, including keywords, where is clearly formulated the main idea of the article and proved its actuality; abstract in English with no less than 150 words (1000 characters).
 - The text of the article should contain interrelated parts, which start with specified title in bold
 - **Introduction** (statement of problem in general view and its connection with the actual researches and publications and also with important scientific and practical problems, with the obligatory references in the text to the used literature. The author should separate from the general problem the part, which is explored by him, and show its actuality.)
 - **Literature review and the problem statement** (statement of purpose and methods of theme research that is considered).
 - **Research results** (description of main material with explanation of scientific results).
 - **Conclusions** (scientific novelty, theoretical and practical importance of research, socio-economic effects arising from the implementation of scientific results. Prospects for further research in this area).
 - **Literature.**
 - **For domestic authors.** The list of used literature should be made in accordance with Ukrainian standard bibliographic description (GOST 7.1:2006 «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of drawing up»). For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. References to the unpublished works are not permitted. **The reference list** is added with translation in English (**References**) due to the international standard bibliographic APA-2010. Names

periodic Ukrainian and Russian editions (magazines, collections and other) are served transliteration, and in brackets in English. The name of articles Pets transliteration, according to the rules of transliteration (Decision of 27 January 2010 N 55 On regulation transliteration of Ukrainian Latin alphabet). The titles of Ukrainian and Russian periodicals (magazines, books etc.) are presented with transliteration, and in brackets — in English. **Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically).** To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.

- **For foreign authors.** The list of used literature should be made in accordance with international standard bibliographic APA-2010. For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically). To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.

3. The volume of the article is no less than 10 pages of A4 (Times New Roman 14 point, 1,5 line spacing, margins: top and bottom — 1,5 cm, left — 3,0 cm, right — 1,0 cm; paragraph indent — 1,0 cm).
4. The document should be in MS Word. Don't use the text styles and don't number the pages. Print words without hyphen.
5. Create all nontextual objects with the text redactor of Word, formula — with Equation editor, diagrams, and graphs — with Graph or Excel. All graphic material should be in black and white, fillings are made by shading. By making of diagrams, graphs and formulas it is necessary to use Times New Roman, 12 point.
6. The presentation of the article should be clear, concise, number of tables, formulas and illustrations (schemes, figures, graphs, diagrams) — minimum and they should apply only if it significantly improves the content of the article, and in case of better and deeper understanding of the article meaning.
7. The tables should be compact, logically built, and have ordinal number and a short expressive title that covers the topic and content of the table.
8. All data in tables should be presented with font Times New Roman, 12 point. The tables should not go beyond the page margins.
9. If there are illustrations they should additionally submit as separate files in the format they were made. If illustrations are made with program Corel Draw, it is necessary to give files in format of *.cdr. If illustrations are scanned — in format of *.tif, etc.
10. Citing, tables, illustrations, all data are submitted with reference to the source. Under each table and figure should be indicated the source (Source:). For notations should be used the font: Times New Roman, 10 point.
11. At the end of article the author should indicate that it is submitted for publication only in the Banking University Bulletin, then sign and date.
12. The author should submit the article to the Editorial board of Bulletin in electronic form.
13. Add to the article the information about author.
14. Scientific editorial board provides an internal and external review of article. In case of negative review the article can be returned to the author for improvement or can be rejected. Articles issued with deviations from these requirements, will be not considered. Editorial board has the right to reduce and correct the articles.

Article, information about author (s) should be sent to the following e-mail address of editorial board: visnuk_ubs@ukr.net.

The publications of Bulletin are protected by an international legislation and cannot be reprinted in any form without writing permission of the publisher.

Every author has the right to get one copy of Bulletin of scientific papers, in which his article is published.

Information about author

Here should be indicated the following information:

- 1) The full name of the author (co-authors),
- 2) Degree, academic title, position, institution (in two languages — Ukrainian and English);
- 3) Title of the article and its volume (indicate number of pages);
- 4) The exact postal address (with postal code) for sending the author copy;
- 5) Contact phones;
- 6) E-mail.

With kind regards and hope for fruitful cooperation,
Editorial Board of the Bulletin.

Зміст

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ

Швець Наталія Романівна
Акритов Андрій Анатолійович
РОЛЬ І МІСЦЕ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ . . . 3

Зайцева Людмила Олексіївна
КАПІТАЛІЗАЦІЯ КОМПАНІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ
АСПЕКТ 10

Криган Юрій Михайлович
АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ
УКРАЇНИ 16

Майстренко Олексій Сергійович
Майстренко Світлана Віталіївна
ВІД'ЄМНІ ВІДСОТКОВІ СТАВКИ
ЯК ІНСТРУМЕНТ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ 25

Стаднійчук Роман Васильович
ВПЛИВ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
НА ФІНАНСОВЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВ 30

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВ ТА НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гаряга Леся Олегівна
КЛАСИФІКАЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ 38

Вовчак Ольга Дмитрівна
Гонгало Наталія Миколаївна
ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ
НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВ 46

Федоруценко Богдан Віталійович
СУТНІСТЬ І ДЕКОМПОЗИЦІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ 52

Сулима Мар'яна Олександрівна
Несвідома Марина Юріївна
ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ НЕБАНКІВСЬКИХ
ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ 59

Єгоричева Світлана Борисівна
Таранець Богдан Владиславович
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО
СТРАХОВОГО РИНКУ 66

Яценко Іван Васильович
ДЕФІНІЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ:
СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОДОВОГО ПОНЯТТЯ 73

Криниця Сергій Олександрович
Тригуб Юлія Павлівна
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА
З ВРАХУВАННЯМ ФАКТОРУ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ 79

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Дявіл Артем Григорович
Ноздріна Лариса Василівна
ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ ЯК СКЛАДОВА ІНДУСТРІЇ 4.0:
ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД 85

Лисак Володимир Миколайович
Ноздріна Лариса Василівна
МЕТОДИ І МОДЕЛІ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ В ІТ-ГАЛУЗІ 94

Ткаченко Наталія Борисівна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ 104

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Ноздріна Лариса Василівна
Фалат Максим Михайлович
ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІТ-ПРОЄКТІВ
У СОЦІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ 112

Колісник Артем Семенович
Пилипишин Станіслав Станіславович
Авраменко Олександр Леонідович
Потапенко Людмила Віталіївна
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ
РОЗРАХУНКІВ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 123

До уваги авторів! 130

Information for Authors 132